

praktiske grunde

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

TEMA:

DISTINCTION I DANMARK

2011 : 2-3

5. Årgang www.hexis.dk ISSN 1902-2271

praktiske grunde

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

2011 : 2-3

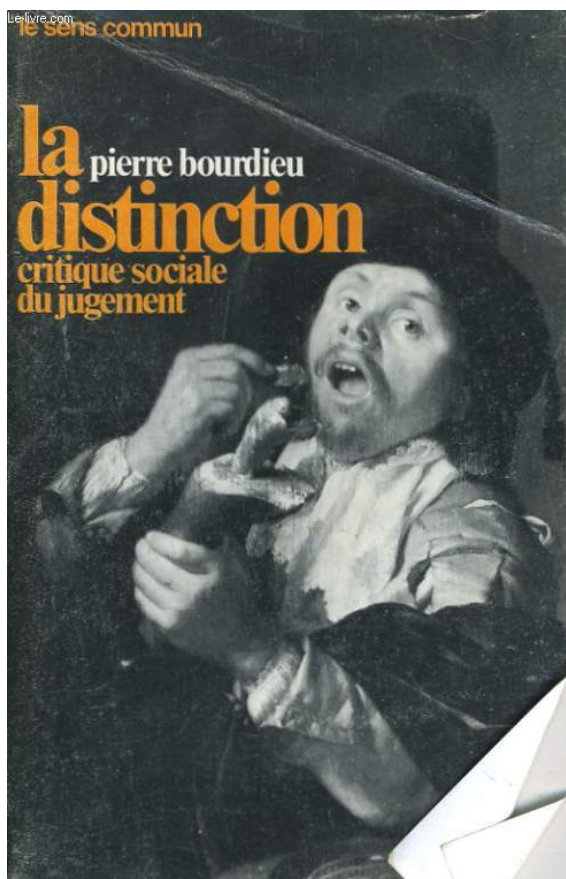
TEMA: DISTINCTION I DANMARK

Distinction 30 efter – i Danmark Marianne Høyen	5
Brikker til historien om en undersøgelse: Forsøgene på at konstruere det sociale rum, fra "Anatomie du goût" til <i>La Distinction</i> Monique de Saint-Martin	7
The field of sociological research in Denmark Kristoffer Kropp	17
Kulturen i kassen: Sammenhængen mellem socialklasse og tv-forbrug i Danmark Stefan B. Andrade, Kristian B. Karlson & Esben R. Thomasen Baek	43
Ulighedens symbolske grænser: Kultur og moral som klassemarkører Jacob Skjøtt-Larsen	63
Om fisk, familie og færdigheder – udpluk fra et etnografisk studie af relationerne mellem lokalitet, erhverv og uddannelse Sune Jon Hansen	77
Uddannelsesrekruttering og dominansforholdet mellem lærere og pædagoger – et komparativt studium af rekruttering til og motiver bag valget af uddannelsen som pædagog og lærer Lea Ringskou & Ulf Brinkkjær	87

<i>Distinction</i> meets 'dirty work': on the tracks of symbolic domination and autonomy among refuse collectors in a Danish city Morten Kyed	99
Verdens elendighed ude på arbejdspladserne Anmeldelse af Carsten Sestoft	117
Bourdieu og samtidslitteraturen Anmeldelse af Carsten Sestoft	121
Nyhedsbrevet # 45	123
Kolofon og vejledning til forfattere	125

Distinction 30 år efter – i Danmark

Marianne Høyen

I november 2010 blev der i Paris, Frankrig, afholdt en konference i anledning af, at det var godt 30 år siden, det måske nok mest kendte af Bourdieus mange værker blev udgivet. Oprindeligt publiceret i Frankrig i 1979 og fem år senere oversat til engelsk er *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* sandsynligvis den bog fra Bourdieus hånd, flest kender og som første gang for alvor satte hans navn og sociologi på dagsordenen uden for Frankrig. Bogen er efterfølgende blevet anvendt direkte og har inspireret studerende og forskere til at gennemføre egne studier, mere eller mindre frit, af sammenhænge mellem kulturel smag og social klasse.

På konferencen i Paris deltog forskere fra adskillige lande, herunder godt en håndfuld fra Danmark. Vi har i Hexis fundet det oplagt at samle så mange af de danske bidrag som muligt, først til et arrangement i København i maj 2011, og nu efterfølgende er hovedparten af bidragene at finde i dette temanummer af *Praktiske Grunde*.

Monique de Saint-Martin, en af de sociologer, der i sin tid arbejdede sammen med Bourdieu om empirien bag *Distinction*, indleder med et kritisk reflekterende tilbageblik på de metodiske greb og valg, man gjorde sig under konstruktionen af livstilenes og det sociale rum i 60'ernes og 70'ernes Frankrig. Hvordan de begreber, metodiske redskaber, tænke- og arbejdsmåder, som blev udviklet i dette arbejde og præsenteret i *Distinction* kan anvendes på en helt anden empirisk virkelighed – Danmark i 2000'erne – demonstreres herefter i en række artikler, der spænder fra data-mættede statistiske analyser til interviews og etnografiske beskrivelser. Jakob Skjøtt-Larsen viser med Ålborg som eksempel, hvordan moralsk-politisk stillingtagen fungerer på samme måde som kulturel smag i forhold til at sætte symbolske skel. Stefan Andrade, Kristian Karlson og Esben Bæk undersøger ved hjælp af geometrisk dataanalyse sammenhængene mellem social klasse og tv-forbrug. Morten Kyed udfordrer Bourdieus opfattelse af de dominerede klassers kultur på baggrund af et feltarbejde blandt skraldemænd i en dansk by. Sune Jon Hansen ser på unge fra et vestjysk lokalsamfund og deres strategier i mødet med uddannelsessystemets urbane middelklassekultur og -smagspræferencer. Kristoffer Kropp kortlægger det danske sociologiske felt i konstruktionen af homologe rum for hhv. objektive positioner og måder at bedrive samfundsvidenskab på. Lea Ringskou og Ulf Brinkkjær forklarer dominansforholdet mellem lærere og pædagoger i indskolingens med systematiske forskelle i kulturelle orienteringer.

God fornøjelse!

□

Brikker til historien om en undersøgelse: Forsøgene på at konstruere det sociale rum, fra "Anatomie du goût" til *La Distinction*

Monique de Saint Martin

Historien om *Distinktionen* er lang. Det er for det første en historie om et langstrakt studie eller forskningsprojekt, der startede omkring 1962 med forberedelse af den første spørgeskemaundersøgelse, og som sluttede i 1979, året for første udgave af værket. Det er også historien om en bog og om dens nationale og internationale reception, dens oversættelser, dens tilpasninger og dens forlængelse; bogens historie begynder med fabrikationen af den, med opsætningen eller ligefrem iscenesættelsen af siderne der dengang var usædvanlig for en bog og et brud med de akademiske præsentationsformer, som fortsatte efter udgivelsen. Oversættelserne påbegyndtes i det øjeblik, bogen udkom, ja måske endda inden og fortsætter lang tid efter.¹ Kommentarerne, kritikkerne og artiklerne i presse og tidsskrifter var talrige allerede fra bogens udgivelse. 31 år efter *Distinktionen* blev vi inviteret til d. 4. og 5. november 2010 at kommunikere, debattere og konfrontere fortolkninger, argumenter og erfaringer med forskning, der ofte placerer sig i forlængelse af denne udgivelse. Et omfattende antal bidrag blev præsenteret, og mange af dem har ikke fundet plads her. Det vidner om værkets og den underliggende teoris store inspiration. *Distinktionens* historie fortsætter.

Denne artikel er primært optaget af historien om undersøgelsen uden dog at ignorere bogens historie. Bourdieu var manden, der stod for undersøgelsen fra start til slut. Han har naturligvis ikke fundet på eller udtænkt det hele, tilsvarende har han hverken realiseret, analyseret eller skrevet det hele alene. I forskellige etaper og på forskellige tidspunkter har flere forskere og studerende arbejdet i forskningsprocessen. Blandt disse Luc Boltanski, Robert Castel, Jean-

Claude Chamboredon, Yvette Delsaut, Salah Bouhedja, Claire Givry, Marie-Claire Bourdieu, Marie-Christine Rivière, Colette Borkowski, og så har vi ikke medregnet grafikerne: Jacques Mézières og Biga Nunes, der satte artiklen "Anatomie du goût" i *Actes de la recherche en sciences sociales* og Jean-Pierre Jauneau, som stod for "La Distinction". Medregnet er heller ikke alle de, som varetog det praktiske arbejde med spørgeskemaerne om smag, eller de forskere, statistikere og andre ved INSEE² eller Credoc, som aktivt har rådgivet, udvekslet og samarbejdet i forskellige etaper, herunder Ludovic Lebart og senere Henry Rouanet. Medregnet er heller ikke de, som har læst de fragmenter og forskellige versioner af tekster, som er bogens grundlag.

I et forskningsværksted, der er orienteret mod realiseringen af et forskningsprojekt gennem 17 år, ændrer holdet sig undervejs. Nogle bliver sideløbende engageret i andre projekter, og værkstedet ændres efterhånden, som tiden går; det var utvivlsomt mere håndværkspræget i begyndelsen end til slut, men det blev aldrig til et lige så stort projekt som det om *les grandes écoles*,³ der i sin hovedfase samlede 12 forskere.

Bogens opbygning

Selv om *Distinktionen* er "en på mange måder enestående" og "i særklasse uventet" bog (Encrevé 1980), er den samtidig ikke en fuldstændig uhørt eller helt original bog. Opbygningen er ny og personlig og har krævet et stort orkestreringsarbejde, men størsteparten af bogen bygger på tidligere publikationer, hvoraf ikke alle nævnes endsige citeres i noter,⁴ og som ofte

¹ Et langt uddrag på engelsk oversat af Richard Nice udkom i juli 1980 i tidsskriftet *Media, Culture and Society* under titlen "The aristocracy of culture". En kinesisk oversættelse så dagens lys i 2011.

² Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques = 'Frankrigs Statistik'.

³ Dvs. det projekt, som udmøntedes i *Noblesse d'Etat/State Nobility*, oa.

⁴ På en lidt overraskende måde citeres ikke fra de artikler, som mest direkte er genanvendt. Det gælder fra "Anatomie du goût", til

er anvendt spredt i bogen efter at være blevet klippet op i fragmenter og gennemarbejdet mere eller mindre omfattende. Der er således et omfattende arbejde, som kan og bør gøres med at analysere, hvordan bogen er skrevet og komponeret.

Listen med artikler og værker, der mere eller mindre enten direkte genanvendes i *Distinktionen*, eller som har inspireret den, og som er underskrevet eller medunderskrevet af Bourdieu, er lang. Der var mange forgængere. Det første eksempel herpå var *Un art moyen. Les usages sociaux de la photographie*, som Bourdieu stod i spidsen for og sammen med Luc Boltanski, Robert Castel og Jean-Claude Chamboredon lagde navn til, og hvori analyseres en del af spørgeskemaet om smag vedrørende fotografier. Og *Distinktionen* udgør møde- og krydspunktet mellem artikler om og forskning i "Anatomie du goût" (Bourdieu, Saint Martin 1976), den æstetiske disposition (Bourdieu 1971), den sociale kritik af æstetiske domme (Bourdieu, Saint Martin 1978), de symbolske goders økonomi, produktionen af tro (Bourdieu 1977), måder at tilegne sig kunstværker på (Bourdieu 1974), men også transformationen af relationerne mellem uddannelsessystemet og de sociale klasser samt spørgsmålet om deklassering (Bourdieu 1978), rekonversionsstrategier (Bourdieu, Boltanski, Saint Martin 1973) og spørgsmålet om politik (Bourdieu 1977). *Distinktionen* har på denne måde kunne præsenteres som "en sum af tidligere arbejder",⁵ der ud over de allerede citerede, omfatter "L'amour de l'art" (Bourdieu 1966) og "Le couturier et sa griffe" (Bourdieu, Delsaut 1975).

Kernen i *Distinktionen* er utvivlsomt artiklen "Anatomie du goût", der blev offentliggjort i 1976 i *Actes de la recherche en sciences sociales*. Den handler om spørgsmålet om konstruktionen af det sociale rum og livsstilenes rum, og talrige uddrag og analyser herfra figurerer i bogens kapitel 2, 5, 6 og 7.

Spørgeskemaet om smag

Hvor den forskning, som førte frem til *Distinktionen*, faktisk tog 17 års refleksion, ideudvikling, udspørgen, skrivning og omskrivning, men også lange pauser,

⁵ "Titres et quartiers de noblesse culturelle" (Bourdieu, Saint Martin 1978), men også "Un jeu chinois. Notes pour une critique sociale du jugement" (Bourdieu 1976), der er trykt næsten uden at ændre titlen "Un jeu de société" i bogens tillæg IV.

⁵ Thomas Ferenczi skrev i Le Monde d. 12.10.1979 ved bogens udgivelse, at *Distinktionen* var en "bogstavelig sum af (Bourdieu's) tidligere arbejder – fra *Arvinger* i 1964 til *Reproduktionen* i 1970, og over *En middelmådig kunst* i 1965, *Kærlighed til kunsten* i 1966 og hans artikler i tidsskriftet *Actes de la recherche en sciences sociales* siden 1975". Blandt dem han, i tillæg til de ovennævnte, citerer, er artiklen med Yvette Delsaut om "designeren og hans mærke".

tidspunkter hvor der blev tvivlet, gentagelser og fremskridt, så strakte fasen med den egentlige spørgeskemaundersøgelse sig over næsten 12 år, fra 1962 til 1974. En forundersøgelse med interviews og observation blev iværksat i 1962, mens den egentlige spørgeskemaundersøgelse gennemførtes i 1963 i Paris, Lille og i en mindre provinsby, hvor 692 individer besvarede et spørgeskema med 25 spørgsmål om praktikker i relation til fotos, 25 spørgsmål om smag og nogle spørgsmål om de vigtigste individuelle egenskaber. Stikprøven viste sig hurtigt for lille til at udforske smagen i forskellige socioprofessionelle kategorier. Man måtte imidlertid vente til 1967-68, før en supplerende undersøgelse gennemførtes (i Paris og Nordfrankrig) og bragte antallet af udspurgte op på 1217.

I starten af 1970'erne gennemførtes derpå et afgørende og omfattende arbejde med gentænkning af de oprindeligt anvendte klassificeringskategorier, især klassificeringen i socioprofessionelle kategorier, omkodning af besvarelsener og analyse af de omfattende statistiske spørgeskemaundersøgelser, som var gennemført af det nationale statistikinstitut INSEE vedrørende fritid, forbrug, indkomst, uddannelse og stillingskategorier, og af en række uddannelses- og forskningsinstitutioner, herunder Kulturministeriets uddannelses- og forskningsservice og Center for Analyse af Reklamemedier angående avislæsning, flere meningsmålingsinstitutter mv. Ideen om at konstruere et socialt rum blev dermed præciseret lidt efter lidt. Det var til dette arbejde, jeg gennem årene 1972-77 sammen med Bourdieu og andre kolleger bidrog med varierende intensitet: arbejdet med at udnytte eller snarere genudnytte undersøgelsen af smag, i første omgang på basis af tabeller og senere på grundlag af korrespondensanalyser; arbejdet med at analysere andre kilder eller undersøgelser, med at udvikle analyserne, med at udarbejde de forskellige forsøg på at konstruere det sociale rum og med at skrive de to artikler "Anatomie du goût" og "Titres et quartiers de noblesse culturelle", som genanvendtes i *Distinktionen*.⁶

Da analysen af undersøgelsen af smagen og af de forskellige statistiske undersøgelser foretaget af andre enheder var næsten komplet i 1974, blev uddybende interviews med medlemmer af de forskellige sociale grupper gennemført for så systematisk som muligt at indsamle de mest signifikante træk ved hver livsstil, som analysen af de statistiske spørgeskemaundersøgelser tillod at identificere. Store uddrag af otte af

⁶ Jeg har dermed hverken deltaget i undfangelsen eller forberedelsen af spørgeskemaundersøgelsen, i dens gennemførelse eller i færdiggørelsen af *Distinktionen*.

disse interviews med en fra storborgerskabet, en ung leder, en professor, to sygeplejersker (en ”meget ydmyg” og en anden som ”lever med passion”), en tekniker, en bager og en værkfører blev bragt som portrætter i ”Anatomie du goût” og siden i *Distinktionen* uden at der skete anden bearbejdning end at placere dem et andet sted i værket.

Når en undersøgelse varer 12 år og forskningen 17 år, ændres kontekst, fortolkningsrammer og analyse af data nødvendigvis mere eller mindre undervejs. Bogen eller efterfølgende udgivelser forekommer ikke at drage de fulde konsekvenser af dette forhold, som ikke så meget burde tilskynde til at gennemføre forskningsprojekter på kort tid, som til at reflektere over virkningerne af denne tidlige udstrækning.

I fraværet af et egentligt historisk arbejde, der vil blive vanskeligt, eftersom arkiverne i øjeblikket er spredte og vanskeligt tilgængelige,⁷ har det, som her præsenteres, fokus på de foreløbige konstruktioner af det sociale rum og forskningens produktionsbetingelser samt passagen fra ”Anatomie du goût” til *Distinktionen*.

Konstruktionen af det sociale rum og livsstilenes rum

Det sociale rum og livsstilenes rum blev konstrueret manuelt⁸ og byggede på undersøgelsen af smag og på et stort udvalg af mere eller mindre nuancerede undersøgelser af husleje, forbrug, kulturelle praktikker m.v., der ikke alle benyttede de samme socio-professionelle kategorier. De publicerede skemaer over de sociale positioners rum og over livsstilenes rum var ikke korrespondensanalysekort. Der var heller ikke tale om en ”uægte” analyse af korrespondens, som Pierre Mercklé har antydnet (Mercklé 2010), men derimod om et skema, som blev udviklet med afsæt i en række manuelt udarbejdede skemaer, og som i sidste fase blev inspireret af principperne og enkelte realiseringer af korrespondensanalyse. Man bør også huske på, at indsamlede og analyserede data stammede fra forskellige spørgeskemaer, der ikke alle anvendte samme kategoriseringer, ikke havde samme fokus og ikke tillod en korrespondensanalyse af samtlige grupper.

I ”Anatomie du goût” genanvendte vi de spørgeskemaer, som var grundlaget for spørgeskemaunders-

søgelsen af smag, fremstillede og genfremstillede uafslutteligt grafer, skemaer, diagrammer og histogrammer. Der blev skitseret et meget stort antal foreløbige grafer og skemaer, som burde studeres for at forstå, hvordan rummet af sociale positioner og livsstilenes rum langsomt blev konstrueret via megen famlen. Det drejede sig først og fremmest om todimensionale grafer, der f.eks. kunne have forskellige gruppers uddannelsesniveau op ad y-aksen og indkomst ud ad x-aksen, og som afbildede hver gruppe som et manuelt afsat punkt. For graferne og histogrammerne baserede vi os i de år meget på Jacques Bertins grafiske forskning og på Laboratoriet for kartografi (korttegning) på L’Ehess.⁹

Modsætningen på grundlag af mængden af kapital var klar fra starten. Det, man i det tilfælde skulle nå frem til, var at anslå afstanden mellem de forskellige grupper. Modsætningen mellem kategorier, der disponerede over mere økonomisk end kulturel kapital og kategorier, der disponerede over mere kulturel end økonomisk kapital, fremkom lidt efter lidt i graferne. Og efter at det blev muligt at gennemføre korrespondensanalyser på INSEEs data og på data fra undersøgelsen af smag, kunne kontrasterne observeres med større eller mindre styrke i de forskellige tilfælde, hvorpå skemaets struktur, således som det findes i publikationerne, trådte frem.

De forskellige grupper og klasser

Et af målene var at konstruere så homogene klasser som muligt med hensyn til de grundlæggende materielle eksistensbetingelser og samtidig tage højde for spredningen af individer indenfor en gruppe. Så homogene som muligt betyder ikke, at klasserne er homogene. Bevidstheden om deres heterogenitet var høj. Det mindes der tit om i artikler og i bogen.

I analyserne af praktikker omkring foto i ”Un art moyen. Les usages sociaux de la photographie” blev tabeller og kodning kun præsenteret i fem forskellige sociale grupper: arbejdere, lavere funktionærer, håndværkere og butiksindehavere, funktionærer, højere funktionærer og liberale erhverv; undersøgelsesresultaterne blev desuden analyseret ved at sammenholde med indtægter, køn, alder og civilstatus. Undersøgelsen af smag gik i første omgang ud fra samme princip. Hurtigt blev vi opmærksomme på, at denne klassifikation var lidt simpel og forenklet. Med blot fem kategorier var det sjældent muligt at redegøre for den store diversitet i systemet af smage, som var større, end man havde kunnet forestille sig, som man så i, at

⁷ De udfyldte spørgeskemaer findes på tidspunktet for 2010-konferencen på 54 Boulevard Raspail, men er ikke tilgængelige grundet muligt asbeststøv, som findes fleres steder især i CSE’s arkiver.

⁸ De indsamlede data tillod i øvrigt ikke at fortsætte med korrespondensanalyse af livsstile for alle grupperne. De socioprofessionelle grupper var de samme i alle studier fra INSEE, men ikke i alle de studier som anvendtes til at konstruere rummet af livsstile, og vi havde ikke data, der tillod at kode alle efter samme princip.

⁹ Jacques Bertins bog er en central reference (Bertin 1967).

det spørgeskema, som lå til grund for undersøgelsen, retrospektivt fremstod som temmelig summarisk. Det blev derfor besluttet at vende tilbage til spørgeskemaerne og omkode dem. Grundkoden var dermed koden for de socioprofessionelle kategorier (csp) udarbejdet af INSEE, der ikke tog højde for de forskelle, som blev vigtige for os, f.eks. at sondre privatansatte højere funktionærer, virksomhedsdirektører og offentligt ansatte højere funktionærer. De sondrede mellem ansatte og funktionærer, men havde endnu ikke inkluderet de mellemliggende erhverv¹⁰ i deres kategorier.

Koden for csp, der udviklede sig til koden for professionerne og de socioprofessionelle kategorier (pcs), blev grundigt gentænkt af INSEE. Den nye nomenklatur med de nye opdelinger, som indfangede de mellemliggende professioner, anvendtes først fra 1982 og var ikke til rådighed, da data blev omkodet.

I den omkodning, som lå til grund for analysen af undersøgelsens resultater i "Anatomie du goût" og i *Distinktionen*, sondredes mellem 24 kategorier eller grupper: Ufaglærte og specialarbejdere, faglærte, værkførere, servicemedarbejdere, små forretningsdrivende, håndværkere, butiksansatte, kontoransatte, administrative funktionærer, teknikere, skolelærere (i de små klasser), funktionærer indenfor handel, sekretærer, sundhedsprofessioner, kulturformidlere, kunsthåndværkere, arbejdsgivere inde for handel og inden for industri, offentligt og privatansatte højere funktionærer, ingeniører, liberale erhverv, gymnasielærere, universitetslærere og kunstproducenter. I undersøgelsen af smag blev der ikke taget højde for landmænd og landarbejdere, men de indgik i det skema, som fremstillede det sociale rum. Landmændene placeredes midt mellem de lavere klasser og mellemlaget og landarbejdere i bunden af skemaet.

Ud af de 24 fandtes ni af kategorierne eller grupperne ikke i INSEEs csp-koder. De er dermed udviklet i "Anatomie du goût" og genanvendt i *Distinktionen*. Det drejede sig om funktionærer indenfor handel, sekretærer, kulturformidlere, kunsthåndværkere, offentligt ansatte funktionærer, privatansatte funktionærer, gymnasielærere, universitetslærere og kunstproducenter.

¹⁰ "Betegnelsen 'mellemerhverv' [*professions intermédiaires*] var en del af den nye terminologi for erhverv og socioprofessionelle kategorier hos INSEE. To tredjedele af gruppens medlemmer indtog netop en position mellem funktionærerne og de udførende arbejdere eller ufaglærte. De øvrige var 'mellem-' i en mere billedlig forstand. De arbejdede inden for undervisning, sundhed, socialarbejde; blandt dem skolelærere, sygeplejersker og socialrådgivere. Mere end halvdelen af gruppen har i dag mindst studentereksamen. Feminisering varierer og er især beskeden blandt tekniske erhverv." [klip fra INSEEs hjemmeside, se: http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=nomenclatures/pcs2003/n1_4.htm] oa.

De 24 kategorier eller grupper blev dannet med tanke på betydningen af forskellige typer af kapital, økonomisk kapital, kulturel kapital, social kapital, samlede kapitalvolumen og kapitalens struktur og kategoriens historie. Samtidig blev relevansen af nye mulige sociale grupperinger verificeret.

Som helhed gav de 24 kategorier eller grupper plads for forskellige nye grupperinger, som dengang havde stor forklaringsværdi. Indenfor mellemklasserne blev således sondret mellem et småborgerskab i tilbagegang (håndværkere, små forretningsdrivende)/det udførende småborgerskab (ansatte indenfor kontor og forretning samt administrative funktionærer)/det nye småborgerskab (sundhedsprofessioner, kulturformidlere, kunsthåndværkere, sekretærer og funktionærer indenfor handel). Det vil sige mellem det etablerede småborgerskab og det nye småborgerskab. Indenfor den dominerende klasse og dennes fraktioner blev undervisere delt i de to kategorier gymnasium/universitet, og højere funktionærer deltes mellem offentlig og privat.¹¹ En vigtig kontrast fandtes også mellem det gamle forretningsborgerskab eller det traditionelle borgerskab overfor det nye borgerskab.

Fra "Anatomie du goût" til *Distinktionen*

I artiklen "Anatomie du goût" blev bragt et første udkast til en afbildning af det, som kunne være det sociale rum i Frankrig mellem 1963 og 1972. Det var primært konstrueret på basis af undersøgelsen af smag og spørgeskemaer fra INSEE (uddannelse og titel, indkomst, livsbetingelser og husholdningernes forbrug). Skema 2 var et udkast til en afbildning af det, som kunne være livsstilenes rum over smag i Frankrig mellem 1963 og 1974 på grundlag af såvel undersøgelsen af smag som de forskellige undersøgelser fra INSEE (fritid) og fra andre organisationer: Uddannelses- og forskningsservice i Kulturministeriet (le Service des études et de la recherche du Secrétariat d'état à la culture) og Center for Analyse af Reklamemedier (le Centre d'études des supports de publicité) og flere meningsmålingsinstitutter (IFOP, SEMA, SOFRES, etc.) vedrørende forbrug af pressen, kulturelle praktikker (teater, biograf, radio, tv, teater- eller musikfestivaler), sport, indretning af hjemmet, beklædning, fødevarer mv. Ved at lægge skema 2 ovenpå skema 1, hvilket lod sig gøre, fordi skema 2 var på gennemsigtigt papir, skabtes et udkast til en afbildning af to rum, der var meget tæt på graferne i *Distinktionen*.

¹¹ Jf. undersøgelsen Sofres, der dengang gennemførtes på opfordring af Centre d'études des supports de publicité.

I de to rum kunne man observere en første modsætning mellem de forskellige grupper eller klassefraktioner, som fulgte den kapitalvolumen, som de forskellige grupper besad, og en anden kontrast, som fulgte kapitalens struktur, det vil sige, hvorvidt kulturel eller økonomisk kapital dominerede. Der indgik tillige en 3. dimension: En hel gruppes eller fraktions historie (vist som pile op eller ned afhængig af hvorvidt gruppen var steget, faldet eller havde været relativt stabil). Banen fremgår af histogrammer, der for hver gruppe viste andelen af individer, der stammede fra de forskellige sociale klasser. Det fremgår, at arbejderne helt overvejende stammede fra arbejderklassen,¹² mens medlemmerne af de liberale erhverv især stammede fra overklasserne. Repræsentationen fremstår dog en anelse statisk. I 1979 havde vi gerne præsenteret disse dimensioner i en rumlig afbildning med bevægelige dele, der hang i luften og dermed bedre fremstillede tidsdimensionen, men det tillod den anvendte teknik ikke.

Forskellene mellem graferne i "Anatomie du goût" og dem i *Distinktionen* var lille. Den største forskel var, at i "Anatomie du goût" blev livsstilenes rum trykt på et transparent materiale, der kunne lægges ovenpå rummet af sociale klasser, mens man i *Distinktionen* anvendte forskellige farver, sort til det sociale rum og orange til livsstilenes rum.

For så vidt angik rummet af sociale klasser, var forskellene meget små. De vedrørte kontoransatte og ansatte indenfor handel, der var opdelt i *Distinktionen*, men samlet i "Anatomie du goût" og de vedrørte landarbejdere, der i *Distinktionen* var rykket svagt mod højre, det vil sige mod den økonomiske kapital, hvor de i skemaet i "Anatomie du goût" indtog en position præcis midt mellem den økonomiske og kulturelle pol, som om en ny analyse af de statistiske tabeller havde vist, at landarbejderne besad en større andel af kulturel kapital.

I livsstilenes rum optrådte mange af de indikatorer, der stammede fra svar på spørgsmål om det gode måltid, ønskede egenskaber hos venner, foretrukket indretning og filmtitler, og som var afbildet i skemaet i "Anatomie du goût", ikke længere i grafen i *Distinktionen*. I sidstnævnte er der kun bevaret smagsspørgsmål om navne på kunstmalere, musikværker og foretrukne sangere, det vil sige spørgsmål, som bedre var i stand til at udtrykke kontrasterne mellem klasser og klassefraktioner.

Derimod fandtes i *Distinktionen* en række oplysninger som var hentet i undersøgelser i 1975,

1976 og 1977, herunder en undersøgelse af "Franskmænd og gastronomien", der blev gennemført af SOFRES i 1977. På grafen i *Distinktionen* optræder et punkt for den trestjernede restaurant La Tour d'Argent i nærheden af fabrikanten og grossister, og et for kinesiske restauranter, når man nærmer sig underviserne eller kunstproducenterne.

Dengang gav tidsspændet mellem de forskellige undersøgelser ikke ophav til stor bekymring. Perioden mellem spørgeskemaet i 1963 og det i 1967-68 havde ifølge Bourdieu stort set ikke påvirket undersøgelsen (spørgsmålene om sange var muligvis blevet påvirket – bemærkede han – "dette kulturelle domæne er underlagt en hurtigere forandring") (Bourdieu 1979: 588). Det så imidlertid ud til at have påvirket konstruktionen af det sociale rum og livsstilenes rum, der blev præsenteret i "Anatomie du goût" og igen i *Distinktionen*. I betagelsen af de nye grafiske og statistiske værktøjer tilføjedes nye data med stor iver, især hvis de rummede hidtil fraværende information, men uden at man radede over metoder, der kunne afgøre hvorvidt hele konstruktionen var påvirket af, at det sociale rum var opbygget over ni år og livsstilenes rum over 14 år. Pierre Mercklé noterer netop, at "man har aldrig fremsat overvejelser om, at der kunne være sket forskydninger mellem rummet af adfærd og rummet af kulturelle goder, som konstituerer livsstilenes rum, eller om at der som resultat af tiden kunne være sket forandringer i relationerne mellem livsstilenes rum og det sociale rum" (Mercklé 2010).

Det viser sig, at artiklen "Anatomie du goût", der var tættere på undersøgelserne end *Distinktionen*, gjorde klogt i at tilføje undertitlen "hypotese om strukturelle homologier", fordi smagenes rum, praktikkernes rum og det sociale rum udformedes uden at bekræfte, at denne homologi udfoldede sig i tid og rum. Der var i realiteten ikke fuldstændig korrespondens mellem de to rum. I *Distinktionen*, der har større vægt på at etablere en syntese og udfolde en generel teori om typer af kapital, præsenteres homologien mellem de to rum som et resultat og ikke en hypotese om homologi, hvilket man retrospektivt kan fortryde.¹³

Analysen af korrespondenserne

Vi havde i lang tid arbejdet med repræsentation af rum med mere end to dimensioner.

Alain Desrosières bemærkede, at denne multidimensionelle ide først er opstået indenfor psykologi,

¹² Originalteksten skriver "fra mellemlaget", men det må være en fejl. Oa.

¹³ Bourdieu tænkte dengang på en bog helliget sociale klasser, hvori han ville referere de fundamentale principper i konstruktionen (Bourdieu 1979: 128). Så vidt jeg ved, er denne bog aldrig blevet skrevet.

og at: "Den blev overtaget af samfundsvidenskab under en bogstavelig bølge fra 1970'erne og frem, således som det f.eks. fremgår af to så forskellige tidsskrifter som *Cahiers de l'analyse des données* (Benzécri's tidsskrift og baggrund for bogen *L'analyse des données* fra 1973) og *Actes de la recherche en sciences sociales*" (Desrosières 2008). "Korrespondensanalysen, som Bourdieu mødte i starten af 1970'erne, fremstod som særligt velegnet til studiet af feltets struktur", forsætter Desrosières, der samtidig bemærker, at Benzécri's dataanalyse i nogenlunde samme periode (midten af 1970'erne) blev anvendt til at beskrive og analysere det sociale rum i forskellige kontekster: universitetsforskning, INSEE, offentlige institutioner, meningsmålingsinstitutter, den brede presse f.eks. *Le Nouvel Observateur* (Desrosières 2008).¹⁴

"Bourdieu og forskerne på Centre de sociologie européenne, der bestræbte sig på at beskrive komplekse systemer af relationer mellem sociale klasser, deres smag og deres praktikker, fandt heri et potent værktøj til at synliggøre disse relationer (...) Korrespondensanalysen konstruerede et rum organiseret ud fra relationerne mellem de praktikker, der blev statistisk registreret i spørgeskemaer, eller mere præcist *homologier* mellem rummet af sociale grupper og rummet af praktikker". Og Henry Rouanet, Werner Ackermann og Brigitte Leroux understreger netop, at: "For Bourdieu var korrespondensanalysen ikke blot et redskab blandt andre til at visualisere data, men et instrument, der var enestående egnet til at finde de to beslægtede rum med individerne og deres egenskaber. En grundig granskning af *Distinktionen* vil afsløre en refleksiv og kreativ anvendelse af korrespondensanalysen som hjælp til fortolkningen af tabeller over individer krydset med egenskaber (Rouanet, Ackermann, Leroux 2000).

Talrige korrespondensanalyser blev gennemført i 1970'erne for at analysere hele undersøgelsen af smag, dele heraf (f.eks. om kulturel praktik), mellemklasserne, de dominerede klasser, de forskellige undersøgelser fra INSEE og et spørgeskema fra SOFRES om "Forretning og de højere funktionærer".

I "Anatomie du goût" og i *Distinktionen* bevarede kun graferne om "dominerende former for smag", der alene rummede medlemmerne af de dominerende fraktioner eller klasser, og om "småborgerskabets former for smag", der alene rummede medlemmerne af mellemklasserne. De folkelige klasser afbildedes

ikke. I spørgeskemaet om smag var der ikke sondret mellem landarbejdere og landmænd, og samtidig var ufaglærte og specialarbejdere underrepræsenteret blandt arbejderne. Undersøgelsen af smag tillod derfor ikke at afbilde de folkelige klassers forskellige former for smag.

Diagrammerne fra korrespondensanalysen er gengivet næsten identisk i artiklen og i bogen. I "Anatomie du goût" anvendtes imidlertid samme metode som til fremstillingen af konstruktionen af det sociale rum og livsstilenes rum, dog med almindeligt papir til smag og transparent papir til de forskellige sociale grupper, hvormed de to rum blev tydeligt adskilt, og det blev muligt at lægge dem oven på hinanden. I *Distinktionen* blev derimod anvendt forskellige skriftfarver, hvilket uden tvivl gjorde det mindre læseligt. En vigtig tilføjelse i *Distinktionen* skal nævnes: Der blev tegnede streger mellem de forskellige uddannelsesniveauer, mellem forskellige indkomstniveauer og mellem alderstrin, hvilket hang sammen med, at Bourdieu godt ville undgå, at forklare alt med de socio-professionelle kategorier.

Disse korrespondensanalyser kunne i højere grad indfange såvel hver af gruppernes eller de socio-professionelle kategoriers større eller mindre diversitet og samtidig repræsentere hvert individs position i rummet.¹⁵ Det, som jeg husker fra dette arbejde og som måske ikke altid fremgår på skrift, er sensibiliteten overfor undtagelser. Der var stor opmærksomhed på forskelle indenfor en gruppe, f.eks. havde håndværkerne langt fra det samme system af smag. I det store skema, der konstruerer det sociale rum, skelnes kunsthåndværkere og kunsthandlere fra andre håndværkere og handelsfolk for at kunne redegøre for de vigtige forskelle mellem f.eks. fremstilling af smykker, tryk på tøj og keramik, der var karakteriseret ved en kunstformidlende livsstil og elektrikere, mekanikere og bagere, der lå tættere på de traditionelle håndværk. Indenfor en af disse nye grupper kunne man endvidere skelne mellem undergrupper, så længe antallet af besvarelser ikke blev for småt.

Når et individ i korrespondensanalysen viste sig at ligge langt fra positionen for den gruppe, vedkommende var del af, f.eks. en lille handlende, der lå tæt på skolelærerne, eller en lærer, der lå tæt på direktører indenfor handel, kiggede vi i det pågældende spørgeskema for at finde ud af, hvorfor vedkommende afveg så markant fra den dominerende tendens i vedkommendes gruppe, og vi fandt f.eks. en lille handlende,

¹⁴ I *Le Nouvel Observateur* fandt man et sådan eksempel med repræsentation af det sociale rum i to dimensioner udarbejdet af tegner Wias i 1974. *Prisen på en franskmænd, Le Nouvel Observateur*, 16 september 1974: 65.

¹⁵ "Man opgav at lade offentligt og privatansatte funktionærer repræsentere af en meget udstrakt sky" (Bourdieu, Saint Martin 1976: 44).

der interesserede sig for abstrakt maleri, og en lærer, der nævnte Bizets *l'Arlésienne* eller Strauss' *An der schönen blauen Donau* som sine foretrukne musikstykker og ikke Mozarts *Eine kleine Nachtmusik* eller Bachs *Wohltemperierte Klavier*, som mange andre i gruppen havde valgt.

Betingelserne for analysernes validitet

En slags advarsel til læseren af "Anatomie du goût" fremstår retrospektivt som vigtig. "Intet kunne være mere fejlagtigt end at se en endegyldig teori om sociale klasser i den statiske og tingsliggjorte fremstilling af den sociale verden, som skemaet giver (dvs. skema 1 med konstruktionen af det sociale rum), med dets forskellige grupper og hierarkier lukket inde bag deres grænser og alene forenet gennem relationerne mellem symbolske distinktioner. Denne repræsentation, der måtte konstrueres for at afbilde et særligt sæt af fordelinger, nemlig de som definerer livsstilene, skylder en del af sine karakteristika til repræsentationens særegne produktionsbetingelser" (Bourdieu, Saint Martin 1976: 13).

Denne advarsel giver anledning til mindst to konklusioner. For det første er de grupper, som indfanges i dette rum, ikke uforanderlige, men forudbestemt til at forandre sig. De observerede homologier er heller ikke uforanderlige. Dernæst risikerer man at konkludere mere, end der kan bekræftes, hvis ikke man medtænker forskningens produktionsbetingelser. Skemaet fra "Anatomie du goût" foregiver med andre ord ikke at være gyldigt for andre tidspunkter, i andre rum eller i andre samfund.

Advarslen er ikke gentaget direkte i *Distinktionen*, hvor Bourdieu dog påpeger, at skemaet over de sociale positioners rum og livsstilenes rum "ikke vil være en krystalkugle, der ifølge alkymisterne kan give svar på alt efter blot et enkelt blik", og at man "fristes til at trække det tilbage i samme bevægelse, som man fremlægger det med" (Bourdieu 1979: 139).

Mangler ved en til tider endimensionel datafortolkning

I såvel tekster, analyser, tabelfortolkninger og korrespondensanalyser var den fremsatte forklaring i "Anatomie du goût" altid relationel (relationer mellem grupper, mellem grupper og livsstile, mellem livsstile), og fokus blev oftest rettet mod grupper og klassefraktioner. Det var de socioprofessionelle kategorier eller kategorierne for klassefraktioner, som gav de stærkeste forklaringer, og deres forklaringskraft var stor vedrørende de observerede forskelle i valg og vurderinger og vedrørende søgen efter distinktion.

Imidlertid var antallet småt indenfor hver gruppe (f.eks. kun 20 funktionærer indenfor handel, 23 kunsthåndværkere, 17 kunstformidlere, 14 kunstproducenter for at nævne de mindste grupper). Det var dermed sjældent muligt at studere variation i smag både opdelt efter socioprofessionel kategori og alder (eller generation) eller efter socioprofessionel kategori og bopæl.

Selv i fraværet af en detaljeret tabel, som f.eks. krydsede detaljerede socioprofessionelle kategorier med alderstrin og en bestemt type praktik, så havde det absolut været muligt at skrive en bog, der havde mindre fokus på klasse og klassefraktioner.

Man kan godt få den følelse, at tekstens læsning af data ind i mellem foretages med én helt bestemt vinkel med de styrker, men også de svagheder og mangler det giver teksten og dens fortolkning.

Nicolas Herpin har således allerede i en artikel i *Revue Française de Sociologie* fra 1980 kunnet vise, hvordan en genlæsning af korrespondensanalyserne af dominerende smag og af småborgerskabets smag førte til, at for så vidt angår meninger om mad, når man får gæster, så var effekten af alder givetvis stærkere end den position i klassestrukturen, der blev fremhævet i *Distinktionen*.

De afslappede måltider, skriver Nicolas Herpin, "henvender sig til unge under 30 år, og den finere madlavning" ('på basis af tradition') til alderstrinet 46-65 år. 'Originalt og eksotisk' appellerer til unge, mens 'fint og udsøgt' og 'enkelt og smukt præsenteret' appellerer til de modne. En enkelt modalitet 'rigeligt og godt' følger kun delvist denne systematik" (Herpin 1980).

Den manifeste tendens i datafortolkningen var på det tidspunkt at vægte de socioprofessionelle kategorier. Ikke at der ikke blev taget hensyn til andre variable. Således var dele af analysen helliget forskellige sportspraktikker og biografpraktikker fordelt på aldersklasse eller generation. Men effekten af uddannelsesniveau og -art blev stærkt understreget i kapitel 1 af *Distinktionen*. Det ville dog i mange tilfælde have været muligt at præsentere alternative korrespondensanalyser, der havde mere fokus på variationer, der fulgte alder eller bosted.

For så vidt angår køn kan man tale om en relativ blindhed. Hvorfor blev det ikke overvejet, at køn var en af de vigtigste dimensioner, hvorfor blev det ikke forsøgt at afbilde et rum for maskuline former og et for feminine former for smag. Jeg har ikke et svar på dette spørgsmål.

På listen over præsenteret materiale, der findes som annex, bemærker man et vigtigt punkt: Data trukket fra INSEEs 1967-undersøgelse af fritid, rum-

mede oplysninger om forskellige kulturelle praktikker (museum, udstillinger m.v.) og forskellige aktiviteter (ordne have, gør det selv m.v.) omhandlede alene mænd. Hvorfor trak man ikke også den feminine befolkning? Det er ikke præciseret. I øvrigt gælder det, at for en stor del af oplysningerne indhentet af meningsmålingsinstitutter gav data ikke mulighed for analyser af både køn og socioprofessionel kategori. Data forelå enten med oplysninger om køn eller med oplysning om socioprofessionel kategori.

Ovenstående giver en idé om de udfordringer man mødte i 1970'erne, men fjerner ikke den retrospektive følelse af relativ blindhed. Havde vi virkelig ville tage højde for køn, havde det været muligt, måske med den pris, at man så skulle have opbygget skemaer med socialt rum og livsstilenes rum med færre indikatorer.

En parentes angående etnisk herkomst: Spørgeskemaet indeholdt ingen information herom, og det samme gjaldt for et stort antal andre undersøgelser fra perioden. Religionens betydning blev ikke udforsket, ikke en gang i interviews, mens politik behandles i et kapitel for sig.

Nancy L. Green foreslår i en artikel trykt i bogen *Arbejde med Bourdieu* "at kigge på disse grafer endnu engang". I *Distinktionen* finder hun på den ene side en strengt videnskabelig grafik "i al dens stiplede pragt", der afbilder korrespondensanalyserne på forskellene i dominerende smag, og to sider længere henne et foto over to sider af "Isabelle d'Ornanos varmt barokke soveværelse" fra *Figaro Magazine*, og hun konkluderer med henvisning til Bourdieu: "Han må have moret sig" (Green 2003 : 181). Outsideren, som hun benævner sig selv, har set rigtigt. Og hun foreslår med vid to retninger for dem, hun kalder "fremtidens bourdieusociologer" med parodiske titler på papers til videnskabelige konferencer: "Grafer hos Bourdieu" eller "Humoren hos en eminent fransk sociolog".

Selv har jeg lært meget og samtidig haft fornøjelsen af i årene 1972-77 at arbejde i værkstedet for forskning i smag, at udarbejde og omarbejde skemaer med det sociale rum og livsstilenes rum, at undersøge spørgeskemaer og diagrammer, at deltage i møder, at forsøge både at forstå den enkeltes singularitet og grupper eller klassefraktioners fælles træk for at konstruere disse rum, at analysere undersøgelsen af smag og at skrive på grundlag af dette sociologiske eksperiment. Det forekommer mig nødvendigt at afgive dette vidnesbyrd og at minde om visse af forskningens produktionsbetingelser og resultater.

-januar 2011 □

Oversættelse

Ulf Brinkkjær

Monique de Saint-Martin

EHESS/IRIS, Paris

Referencer

- Bertin, Jacques 1967, *Sémiologie graphique, les diagrammes, les réseaux, les cartes*, Paris, La Haye, Mouton, Gauthier-Villars.
- Bourdieu, Pierre 1971, « Disposition esthétique et compétence artistique », *Les Temps Modernes*, 295, février, pp. 1345-1378.
- Bourdieu, Pierre 1974, « Les fractions de la classe dominante et les modes d'appropriation des œuvres d'art », *Information sur les Sciences Sociales*, 13 (3), pp. 7-32.
- Bourdieu, Pierre 1976, « Un jeu chinois. Notes pour une critique sociale du jugement », *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 4, août, pp. 91-101.
- Bourdieu, Pierre 1977, « La production de la croyance : contribution à une économie des biens symboliques », *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 13, fév., pp. 53-43.
- Bourdieu, Pierre 1977b, « Questions de politique », *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 16, sept., pp. 55-89.
- Bourdieu, Pierre 1978, « Classement, déclassement, reclassement », *Actes de la recherche en sciences sociales*, 24, nov., pp. 2-22.
- Bourdieu, Pierre 1979, *La Distinction. Critique sociale du jugement*, Paris, Ed. de Minuit.
- Bourdieu, Pierre, Boltanski, Luc, Castel, Robert, Chamboredon, Jean-Claude 1965, *Un art moyen, essai sur les usages sociaux de la photographie*, Paris, Ed. de Minuit (nouv. éd. revue, 1970).
- Bourdieu, Pierre, Darbel Alain, Schnapper Dominique 1966, *L'amour de l'art, les musées d'art et leur public*, Paris, Ed. de Minuit.
- Bourdieu, Pierre, Boltanski, Luc, Saint Martin, Monique de 1973, « Les stratégies de reconversion. Les classes sociales et le système d'enseignement », *Information sur les sciences sociales*, 12 (5), pp. 61-113.
- Bourdieu, Pierre, Delsaut, Yvette 1975, « Le couturier et sa griffe. Contribution à une théorie de la magie », *Actes de la recherche en sciences sociales*, 1, janv., pp. 7-36.
- Bourdieu, Pierre, Saint Martin, Monique de 1976, « Anatomie du goût », *Actes de la Recherche en Sciences Sociales*, 5, oct., pp. 2-112.
- Bourdieu, Pierre, Saint Martin, Monique de 1978, « Titres et quartiers de noblesse culturelle. Eléments d'une critique sociale du jugement esthétique », VIII, 2-3, *Ethnologie française*, pp. 107-144.
- Desrosières, Alain 2008, « Analyse des données et sciences humaines : comment cartographier le monde social ? » *Journ@l Electronique d'Histoire des Probabilités et de la Statistique Electronic Journ@l for History of Probability and Statistics*, Vol 4, n°2, Décembre/December, www.jehps.net.
- Encrevé, Pierre 1980, « La Distinction/Pierre Bourdieu », *Universalia 1980, Encyclopaedia Universalis*, Paris, pp. 465-466.
- Green, Nancy L. 2003, « Réflexions d'une outsider », in : Encrevé Pierre, Lagrave, Rose-Marie, *Travailler avec Bourdieu*, Paris, Flammarion.
- Herpin, Nicolas 1980, « Bourdieu Pierre, *La distinction, critique sociale du jugement*. », *Revue française de sociologie*, vol. 21, n° 3, pp. 444-448.
- Mercklé, Pierre 2010, « Le modèle de la distinction est-il (déjà) pertinent ? Premiers résultats de l'enquête longitudinale sur les

pratiques culturelles des enfants et des adolescents », Communication au colloque « Trente ans après *La Distinction* », Paris, 4-6 novembre.
Rouanet, Henry, Ackermann, Werner, Leroux, Brigitte 2000, « The Geometric Analysis of Questionnaires : The Lesson of Bour-

dieu's *La Distinction* » BMS: *Bulletin of Sociological Methodology/Bulletin de Méthodologie Sociologique*, January, vol. 65, no. 1, pp. 5-18.

The field of sociological research in Denmark

Kristoffer Kropp

Introduction

That sociology as a scientific discipline is highly differentiated social science discipline is well known and recognised.¹ The principles of differentiation are many, from methodological differences between qualitative and quantitative approaches, through theoretical assumptions about the social to the means and ends of the discipline (Abbott 2001; Burawoy 2005). But the discipline is not only differentiated on the basis of intellectual or cognitive differences: important social differences also cut through it. On a global scale the discipline is thus differentiated between the North and the South along obvious economic and historical lines; but at national levels we also find differences between old and new institutions, sociologists with different educational backgrounds and so forth (Patel 2010). Sociology is in this way characterised by two structures of differences: cognitive and social (Burawoy et al. 2010).

The aim of the paper is to address the relationship between these two different structures and to look into how they are related and historically constructed. More specifically, the aim is to show how Danish sociology is structured, and thereby to scrutinise the specific national constitution of the field of sociological research. Like sociology more generally in the western world, Danish sociology has gone through big changes since the institutionalisation in the years after the Second World War to its contemporary constitution (Bannister 2003; Patel 2010). Danish sociology was in this way heavily effected by the student rebellion and the rapid intake of students in

the late 1960s, and after a very troublesome period from the late 1970s to the early 1990s, when it began to rebuild itself as a 'normal' social science discipline among others (Gundelach 1997; Kropp and Blok 2009).

The paper is structured into three parts. In the first section I lay out the theoretical and methodological framework. Here I sketch out how scientific disciplines are conceptualised as a relatively autonomous social space using Bourdieu's notion of fields of force and struggle. In this part I also show how I use specific MCA in constructing a social space of sociological research, and combine this sophisticated statistical tool with qualitative interviews and historical material on the history of Danish sociology. In the second part I briefly sketch out the history of Danish sociology. I here claim that after 1945 this can to a very large degree be understood in three periods, each characterised by differences in the internal organisation of the field and by its relation to other fields both within the academic field and what Bourdieu calls the field of power. In the third and most important section of the paper, I construct a social space of sociological research using sMCA on data from a questionnaire among Danish social science researchers. In this part I look into how the space of sociological position, dispositions and forms of practice are homologically structured and sketch out some principles of vision and division that govern the field of sociological research. In the last section I explain the relationship between the contemporary constitution of Danish sociological research and its history.

A social space approach

As stated above, this paper looks into the constitution of sociological research in Denmark. Sociology is indeed – depending on one's point of view – a diverse or fragmented discipline with very weak intellectual integration and institutional boundaries. So how do

¹ This paper is written in connection with the Carlsberg Foundation founded research project 'Social and cognitive changes in the Danish Social Sciences 1945-2010'. An earlier version was presented at the XVII World Congress of the ISA in Gothenburg July 2010 at the RC08 and at the conference 'Distinction - Thirty Years After', Paris October 2010. I extend my thanks for the interesting and encouraging comments. I also like to thank Brigitte le Roux and Frédéric Lebaron and the anonymous reviewer for their comments and questions from which I have benefitted greatly.

we theoretically grasp and understand the relationships between the many different forms of research practices that are designated as sociology? In this paper I will interpret scientific disciplines as a social space or, in Bourdieu's terms, a social field (Bourdieu 1996).

So what is a scientific discipline? Disciplines are first of all important parts of the function of modern universities and the scientific system. They are important parts of the scientific organisational structures, structuring courses, departments, journals and careers (Wittrock 2001). Thus they can be described as a logical and almost natural divisional unit in the sciences (Stichweh 1992). But this functionalistic vision overlooks the fact that disciplines are also political institutions that deal with scientific struggles (Bourdieu 1998; Heilbron 2004). Following Bourdieu's inspired approach, the American science historian Timothy Lenoir sums up a Bourdieusian working definition of disciplines in this way:

"Disciplines are institutionalized formations for organizing schemes of perception, appreciation, and action, and for inculcating them as tools of cognition and communication. At the same time, as embodied practical operators, disciplines are political structures that mediate crucially between the political economy and production of knowledge" (Lenoir 1997)

A scientific discipline can thus also be understood as a relatively autonomous part of the social space, i.e. a field in the sense of Bourdieu. Bourdieu defines a field as a relatively autonomous part of the social space with its own norms, laws and interests (Bourdieu 1996). Having the introduction in mind, we must of course remember that sociology globally and in Denmark is a weakly integrated field. It means that its boundaries and internal structure is easily contested and influenced by other fields like other social sciences disciplines and non academic fields and interests. As I will show in the historical part of the paper, sociologists thus have to develop and practise various strategies in relation to these different agents and interests. However, fields are not monolithic blocs, but spaces of differences and it is these differences that constitute them. In a field analysis, one must therefore look for the properties differentiating the agents and institutions rather than those uniting them. In Bourdieu's terms, it is the amount and composition of capital which sets agents and institutions apart. Here, capital is understood as a property effectively used and pursued by agents in the field in the struggle over the constitution of the field (Bourdieu 1991). Capital is also used to conceptualise the differentiation of the total social space. In a study like this

of a specific part of the social space, it is important to stress that scientific capital is specific to the scientific field and must be accumulated and used in accordance with the *nomos* of the scientific field (Bourdieu 1975; Bourdieu 1988; Bourdieu 1998). This means that all agents who participate in the struggles of the field (here the scientific or sociological) must to some degree act according to the institutionalised rules or strategies of the struggle in order to be recognised as legitimate participants in the struggle, and by doing so also confirm and (re)produce the rules and structures of the field. In the struggle, the actions of the agents are to a very large degree a function of the forms and the amount of capital possessed by the agent. One could say that there tends to be a homology between the position of the agent and his position-taking (Bourdieu 1988; Bourdieu 2005). Bourdieu conceptualises academic capital differently in different works, but throughout the conceptualisations there is a distinction between temporal and specific scientific capital and between institutionalised and scientific prestige capital. The different forms of scientific capital also have different strategies of accumulation. To accumulate institutional capital, one first of all needs time: time to spend on committees, board meetings and other collective activities where this specific form of social capital can be accumulated. In this way the institutional scientific capital is to a large degree connected to the institutions of science and its management and production systems and the process of handing over this form of capital therefore has a close connection with these bureaucratic parts of the science institutions. On the other hand, specific prestige capital comes from recognised scientific work such as inventions, discoveries and significant contributions to scientific progress. Significant scientific progress often contains a heresy and in that way a revolt against the established scientific institutions and is therefore harder to control and institutionalise in order to pass on (Bourdieu 1998). As demonstrated, the forms of capital are connected to different, and to a certain degree, opposing strategies. One strategy depends on and utilises established structures and another depends on breaking with these structures. In the analysis I use the concept of capital to select variables for the MCA, but they have also served as the analytical guidelines in writing the history of Danish sociology. Here I have used them in trying to understand and differentiate between different institutional strategies.

Methods and data

In addressing the relationship between position and disposition, or between the institutionalised places and habitualised viewpoints and forms of practices, this article draws on a number of both quantitative and qualitative empirical sources. The analysis first of all draws on data from a questionnaire among Danish social scientists carried out in October and November 2009. The response rate was 49% (n=1295). The sample was even regarding gender, position and institutional affiliation. From this data I have defined the sociologists, drawing both on institutional and cognitive criteria. I have thus defined the sociological researchers as those who were employed at a sociological department or were members of the Danish sociological association or research unit who designate their research as sociology, or who mentioned a sociological research association as important to their work and who read two or more sociological journals. This definition yielded a population of 152 sociologists. In the questionnaire the respondents were asked a range of questions regarding institutional matters, research practices and epistemological assumptions and preferences. In addition to the survey data, the article draws on written resources, both primary and secondary, as well as 23 in-depth qualitative interviews with Danish sociologists.² Through the documents and qualitative interviews I construct a relational and institutional biography of the field of sociological research (Broady 2002; Charle 2001).

For the survey data I use MCA or what is also known as geometrical data analysis (Le Roux and Rouanet 2004; Le Roux and Rouanet 2010). This method is well known, especially from the work of Bourdieu, and has in recent years attained international recognition (Lebaron 2009). In this paper I construct a space of sociological research using a number of positional variables or what we in the language of Bourdieu could call different types of academic capital. The variables I use in the MCA are:

Variables	Number of modalities (passive modalities)
Acquired capital	
Education subject	7
Educational institution	6 (1)
Habitation	2
Institutional capital	
Managerial level	4 (1)
Member of editorial boards	4 (1)
Member of research councils	3 (1)
Position	5 (1)
Number of grants	4 (1)
Type of institution	3
Symbolic capital	
Grant awarding authority	6 (1)
Academic honours	2
Number of books	3
Number of articles	3
Number of feature articles/pop-articles	3
Age at master degree	4(1)
Social capital	
Research with research only	2
Research with state institutions	2
Research with local authorities	2
Research with private enterprises	2
Research with private organisations	2
Inherited capital	
Fathers highest educational level	5 (1)
Mothers highest educational level	5 (1)

Table 1: Active variables, active and passive modalities

Historical context: Danish sociology since the post-war era

Parallel to most other western countries, sociology was institutionalised in Denmark for the first time following the Second World War (Wagner 2001; Wolf 2001). By the end of the 1960s, the country had four main institutions carrying out sociological research: two departments at the University of Copen-

² The interviews are not quoted in the paper, but constitute a very important foundation for my understanding of the historical analysis. They have provided me with both knowledge of historical events and changes, as well as an insight into different ways of taking positions towards sociological research and institutional organisation and change.

hagen (sociology and cultural sociology); a department of Organisation and Industrial Sociology at the Copenhagen Business School (CBS); and a governmental Institute of Social Research (SFI) mainly concerned with social statistics. All of these sociological institutions were closely connected to the Danish state: one way or the other, they participated in the social reforms and the social planning of the welfare state throughout the 1960s (Agersnap 2002; Andersson and Dabrowski 1996).

With the advent of the 1970s, all of the above-mentioned institutions were affected by student rebellion and Marxist radicalism; however, particularly for sociologists at the University of Copenhagen, change was quite dramatic. Conflicts were played out between an older generation of staff and a coalition of younger staff members and students. One can say that the conflict stood between different modalities of Danish sociology: traditional alliance of a professional and a bureaucratic oriented mode of sociology was challenged by a new coalition of younger sociologists committed to critical and participatory sociology of a Marxist bent.

These attempts to challenge relations between sociological research and the Danish welfare state met with growing attention and, later on, with harsh political reactions. During the 1980s, three major departments of sociological research were dismantled through state intervention and administrative restructuring. In 1983, social work education at RUC was closed down and a few years later, both sociology departments at the University of Copenhagen were politically dismantled (Gundelach 1997; Gundelach 2001; Hansen 1997; Hansson and Nielsen 1996). Even with three major sociological (or sociologically-imbued) departments dismantled, sociological research was still conducted by sociologists at other institutions, before and after the 1980s. However, reflecting the divergent external pressures on sociology as a discipline during this period, the sociological research undertaken then mainly concerned professional and bureaucratic oriented modes of the discipline, attempting to re-establish traditional state-sociology linkages. Reading through the empirical documentation and reflected in my qualitative interviews, I identify two main strategies pursued by sociologists in those times of institutional crisis. First, one aiming for academic recognition through behaving like an 'ordinary' social science discipline; and second, a strategy of re-establishing close relations with the welfare state.

Overall, I thus point to two main strategies pursued by sociologists in this time of crisis: one directed

towards internal academic recognition, and one towards the external usability of sociological knowledge. The main point to note is that these strategies very much reinforced each other in a rearticulation of a traditional alliance of professional and policy sociology in Denmark.

The political context of renewed growth in the 1990s

As already suggested, since the middle of the 1990s the sociological community in Denmark has experienced steady growth and renewed public and political attention. A number of sociological or sociologically imbued university degrees have been established; the amount of sociological research is growing from 168 full-time equivalents in 1997 to 387 in 2006,³ and sociological theory and methods have emerged as an integral part of many trans-disciplinary educational and research programmes. Before describing the contours of this growth period in more detail, the point I want to make here is that to understand this context of renewed growth, we should pay attention to far-reaching changes in science policy in terms of the organisation of funding and management of research institutions in Denmark. In many ways, these changes in national policies correspond to the more general tendencies of changing science-society relations across Western Europe (Whitley and Gläser 2007). In this context, I pay attention to the specific features of how these policies affected Danish universities in general, and sociology in particular.

Importantly, the research policy changes of the 1980s and 1990s led to a clear centralisation of administrative power at national institutional levels (Aagaard 2000; Grønbæk 2001). From the point of view of the research policy bureaucracy, perhaps the most important outcome of this period was the accumulation of experiences in using 'new public management' inspired tools in relation to research institutions, continuously refining instruments of control and implementing them on ever larger scales. During the 1980s, universities had experienced heavy cutbacks in funding from the state, paving the way for increasing competition over grant money. In the 1990s total public spending on research rose, but the system of distribution changed again, as the share of state funding organised in central 'strategic' pools and projects increased steadily. Related to this development, evaluations of welfare state institutions and other forms

³ According to statistics in the following sources: (Dansk Center for Forskningsanalyse and Danmarks Statistik 1997; Dansk Center for Forskningsanalyse and Danmarks Statistik 2008).

of cooperation with external partners became increasingly important sources of funding for ever larger shares of sociological research projects. For sociologists, as for other researchers, framing research proposals to fit specific politically selected themes and problems, while building and maintaining external networks, became more important in order to secure continued research funds. Likewise, academic institutions experienced changes at an organisational level. Since the 1990s, the managerial organisation of universities in Denmark has twice undergone changes, leading to higher degrees of centralisation of managerial competences. By way of two successive reforms, the tradition of democratic government of universities has been largely abandoned, replaced by a structure with a board dominated by external members and hired leaders throughout the organisation (Wright and Ørberg 2008).

Running through these changes have been calls for 'accountability', efficiency and usability in both research and higher education, stemming from shifting governments, industry organisations and international governance bodies such as the OECD. From within research institutions, reactions have been predictably mixed: while some have welcomed the tightening of administrative procedures, hoping this will release new resources for research and education, others – including notable sociologists – continue to be vocal critics of what they see as an overblown bureaucracy and a stifling of academic freedoms.

Re-establishing Danish sociology

In the following section I sketch out three institutional strategies followed by the sociologist at major sociological research environments. At all the departments sociologists managed to utilise the changes in institutional structures to build up and establish space of sociological research. But the specific strategies followed differed according to local power relation and resulted in very different constitutions of sociological research.

Roskilde University – entrepreneurial sociology

The changes in research policy made it possible for departments who understood the new system to grow via external funds and increases in student numbers. A department that understood the importance of directing its research towards areas that could supply an income and make up a study programme with many students was the Department of Social Science at RU. During the 1980s the department had built itself up around research on welfare states and labour market relations, mainly drawing on economics and political

science, but it changed its research focus during the 1990s. From the beginning of the 1990s the department followed a strategy of expansion of both degrees and research. This allowed sociologists and typical sociological research areas more space. The educational strategy was quite simple. Because of the close connection between numbers of students and allocated resources, it was important for the department to offer degrees that could attract many students. After the closing of Socionomi in 1984, students and some of the staff at RU had expressed wishes for a sociologically-orientated education – if not an education in sociology. In 1994 a course in social science opened. It comprised a sociologically-orientated education aiming at studies of the welfare state and its institutions at different levels, and was from the beginning quite successful. In addition to this change a number of research centres and projects gave space to sociologists and sociological research. The research at the CLIF (Center for Lokal Institutionel Forskning = Center for Local Institutional Research) was an example of this. The research focused on at the centre encompassed civic society, 3rd sector initiatives and the decentralisation of the public sector; studied in a theoretical frame of new-institutionalism. This combination of a typical sociological research area and a theoretical school within political science that drew on sociological insight gave space to a number of sociological PhD students and younger researchers (Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi 1994; Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi 2003; Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi 2004). Some of the researchers needed to change their research focus to obtain a scholarship or position and to some degree adapt to the problems, viewpoints and theoretical approaches of CLIF. On the other hand, here they had the opportunity of establishing or continuing their academic career. So the challenge to the sociologists was to word their proposals in a way would fit in with the central frame of political science, while still maintaining the space to practise their research in accordance with their own beliefs and ambitions. The growth of social science education and funding from evaluations and projects from different public institutions and ministries, municipals and non-governmental organisations combined with a very enterprising approach from the sociologists caused the beneficial environment to grow and in around 2000 the department hosted one of the largest sociological environments, mainly organised in a research group on welfare state and welfare society (The Danish Social Science Research Council 2006). The entrepreneurial approach that the sociologists at RU showed was in many ways

a product of the experiences of the 1980s when they had learned not to rely on unreliable funding from the state. Instead, they worked hard to build up connections to other sponsors in different sectors, making them less exposed to sudden changes in public funding, but increasing the importance of the administered funds, connections and research areas in a way that did not preclude future funding and collaboration.

Professional sociology in relation to state institutions

The reopened Department of Sociology at the University of Copenhagen followed another strategy to re-establish the reputation of the department and gain an important position within the field of sociological research. At a rhetorical level, the department stressed the point that it was the only 'pure' sociological department and had a specific obligation to conduct fundamental research in general sociology, and at the same time emphasised its difference to other sociological research environments involved in evaluations, applied and commissioned research. Through a number of guest professors, the department also tried to position itself at the forefront of the field. Through the 1990s it hosted a number of prominent foreign professors. By inviting and receiving such prominent professors, the department was drawing on symbolic recognition in addition to academic achievement. Parallel to this relations with major governmental research institutes were established throughout the 1990s. This gave the department access to different empirical research and opportunities to exchange students and research and placed it in a central position because of its symbolic position and the fact that only universities could award such educational degrees as the PhD and other symbolic signs of academic prestige. At a more practical level, the cooperation between institutions also emerged from the fact that much research and education demanded considerable administrative capacity and academic capital to obtain funding which could give time and personnel for the establishment of a research environment. Much of the empirical research was in this way outsourced to governmental research institutes that already had the institutional infrastructure to conduct empirical sociological research. Both strategies stressed the importance of the discipline and that sociology had some sort of theoretical core that made it different to other disciplines and that this core should tie research and education together. It was, in other words, a strategy that put the discipline and its 'core' first and so promoted a classical disciplinary system of sciences.

Disciplinary sociology in trans-disciplinary settings

The constitution of sociological environments as a discipline was not only a phenomenon in the capital but also in Ålborg. At the AAU students were admitted to a new educational programme in sociology and sociology gained a space as an academic discipline, in this case at a trans-disciplinary university. The AAU had already applied for a degree in sociology in 1988 but the application was rejected owing to the conditions at KU. In 1997 the first students were admitted and the second degree in sociology in Denmark was created. The differences between the two degrees were minor, but one worth noting is that the director of the degree at AAU, Jens Chr. Tonboe, stressed the orientation towards the practical use of sociology (Tonboe 1998). The second difference with potential influence on education and research was the fact that much of the research conducted by the teachers was on social structures and everyday life, social work and other subjects concerning the welfare state and its institutions (The Danish Social Science Research Council 2006). The research at the AAU was still organised in a number of trans-disciplinary departments and the degrees drew teachers from a number of them. Sociological research gained a more important position within the university during the 1990s and the Department of Social Work and Organisation included sociology in its name to underline this development in 2000 (Christensen et al. 2008). The history of the AAU and the RUC are in many aspects similar: both institutions were founded as university centres and both focus on problem-orientated project work. Both also have a trans-disciplinary approach. However the traditional disciplines still seem to have more space at the AAU than at the RUC. How is it that this way of entering into academic struggle seems logical and possible from one institution but not from another? What is the difference regarding both internal organisation and the position of the institution in relation to other universities? The three departments described here represent an important position within the field of Danish sociological research, both regarding size and perhaps more importantly because of their institutional history. Despite their differences they are all still engaged in research dealing with some of the classical and (in size) important problems within Danish sociological research regarding welfare states, social work, labour markets and political sociology. One of the major differences between them is the orientation towards social theory and thereby the philosophical traditions of sociology.

Summing up

In brief, the three different institutional histories represent two distinct paths in the history of Danish sociology, one heading towards a more discipline oriented sociological research and one in which sociology is conducted in more trans-disciplinary settings cooperating and competing with other approaches and traditions within social science. In both cases (and also in one institution not included in this brief historical outline) sociology has been strengthened throughout the last twenty years and has regained its institutional foothold. But as we shall see in the following section, sociology is conducted very differently in these different institutional settings.

A three dimensional positional space

In the following part of the paper I address the contemporary constitutions of Danish sociology. Here I show how this intellectual field is structured according to three different principles of differentiation: the first two classical principles of differentiation (volume of capital and orientation of production) are both well known in the sociology of science. The third derives from the specific history of Danish sociology and addresses the difference in institutional history and institutional strategy shown in the first part of the paper.

As shown earlier, the space constructed through the specific MCA draws on 22 variables, each measuring different kinds of both institutionalised and prestige academic capital. For further statistical and sociological interpretation, the first three axes are retained (Table 2), and the social space of Danish sociology can in this way be understood as a three dimensional space. In table 3 we find the relative contribution of each heading to the overall variance.

Axis	Eigenvalue	Percentage	mod rate
1	0,184	8,6 %	40%
2	0,128	6,0 %	15%
3	0,111	5,3 %	10%

Table 2: Eigenvalues and rates of variance

Headings	Over all cont of headings
Acquired capital	23,7
Institutional capital	25,9
Symbolic capital	26,8
Relation to audience (social capital)	10,7
Inherited capital	12,9
Total	100,0

Table 3: Headings contribution to overall variance

First axis: a measure of capital

The first axis (figure 1 and table 4) in the MCA is a measure of the total amount of academic capital, both institutionalised and prestige, as they together contribute to over 70% of the variance of this axis. In this way we find on the left side of origo the lack of academic resources. No publications, no grants, no managerial positions. Some of this is understandable when looking at the other modalities located on this part of the axis. It is here that we find PhD students and research assistants, or in other words agents who have just entered the academic game and thus have not spent the time required to accumulate either institutional or specific prestige capital. In this way this first axis also represents difference in age, but not only in biological sense. On this part of the axis we hence find the modality – education at Roskilde University – related to the ‘younger’ institutions. On the right side of origo we find modalities representing various kinds of academic capital. We find both the institutionalised and managerial forms for academic capital, such as position and signs of managerial power and modalities representing academic prestige capital, such as researchers with habituation (the old version of a doctorate) and a large number of publications.

Second axis: orientation of research

The second axis (figure 2 and table 5) represents the orientation of research or what one could call the audience of the sociological products. In this way the questions under the heading of social capital account for 60% of the overall variance of the axis. In an article looking into the changing audience structure and disciplinary organisation of economics and sociology, Canadian sociologist Mathieu Albert draws an analytical distinction from Bourdieu’s work on fields of cultural production. Using Bourdieu’s models of a field of cultural production, Albert develops two different analytical categories to show different orientations of the research. On the one hand, there is the production for producers (the restricted production (Bourdieu 1996)) and on the other production for non-producers (Albert 2003), production to a restricted field or to an enlarged field. This axis can largely be understood in these terms.

Using this analytical distinction we find on the lower (left) part of the axis modalities representing sociological production for producers – the restricted form of production. We thus find the modality indicating researchers solely cooperating with other researchers and obtaining their grants more from public research councils and less from extra academic insti-

tutions. On the upper part of the axis we find a number of modalities that represent sociological production for non-producers. Here we find cooperation with various different kinds of extra academic organisations and institutions. Interestingly, we not only find modalities representing the external orientation of the research, but also modalities representing a high amount of financial capital in the form of many research grants (3+ grants).⁴

On the lower part of axis we find none of the modalities representing much financial capital and the modality of one research project. This difference between the part of the social space oriented toward production for producers and the one oriented towards production for non-producers not only represent differences in allocation of resources, but also two different strategies of producing sociological knowledge and different modes of production. Here the lower part represents a long-term investment strategy, or what Bourdieu calls a long production cycle (Bourdieu 1996; p. 146ff), where the researcher is deeply involved in one or two in-depth research projects over a longer time span - the typical mode of production of the university researcher. The upper part of the axis on the other hand represents a short production cycle. Here the researcher is involved in a large number of research projects for a shorter period, before he or she continues on to new and different projects: the typical mode of production for the governmental research institutions.

Third axis: symbolic structure of Danish sociology – insiders and outsiders

The third axis (figure 3 and table 6) represents a difference between insiders and outsiders or the difference between the established researchers and newcomers to the field of sociological research. The acquired capital thus accounts for 40% variance of the axis, but the institutional (24%) and symbolic capital (22%) also contribute and add to this interpretation of the axis. In this way it represents a difference between the recognised positions within the field of sociological research and the more marginal positions that have to strive for field specific recognition. On the lower part of this axis we find modalities that indicate a high concentration of various forms of academic capital. But when looking more closely, we can see that what makes a difference from the upper part of the axis is not only the concentration of financial capital; on this part of the axis we also find modalities that indicate

affiliation to sociology through education and the old educational institution for sociology - the University of Copenhagen. We also find two modalities here that one following the distinction between production for producers and production for non-producers would assume should be located opposite to each other. This is the modality of holders of a doctoral degree associated with production for producers and cooperation with both private enterprises and organisations associated with the production for non-producers mode of production. These two modalities are here located close together and thus represent the coalition of two different dominating forms of legitimate sociology: on the one hand the professional mode of legitimising within the academic field and on the other a mode of sociological knowledge production with strong ties to an extra academic audience.

On the opposed upper part of axis we find the modalities of the newcomers or what could be understood as the dominated and heterodox part of this social space. Here we find researchers with education in disciplines other than sociology and from institutions other than the University of Copenhagen. We also find modalities representing less financial capital and lower position in the academic occupational structure and a higher age at masters degree level. But what we also find here are two modalities representing internal academic recognition. On this part of the axis we thus find both the modality of four or more articles and grants from Danish research councils. But not only do we find modalities that in this way represent specific field recognition; we also find one representing an orientation towards an extra academic audience in forms of feature articles and other public outlets.

⁴ Testing variables measuring number of grants and total amount of external funding shows that there is a strong correlation.

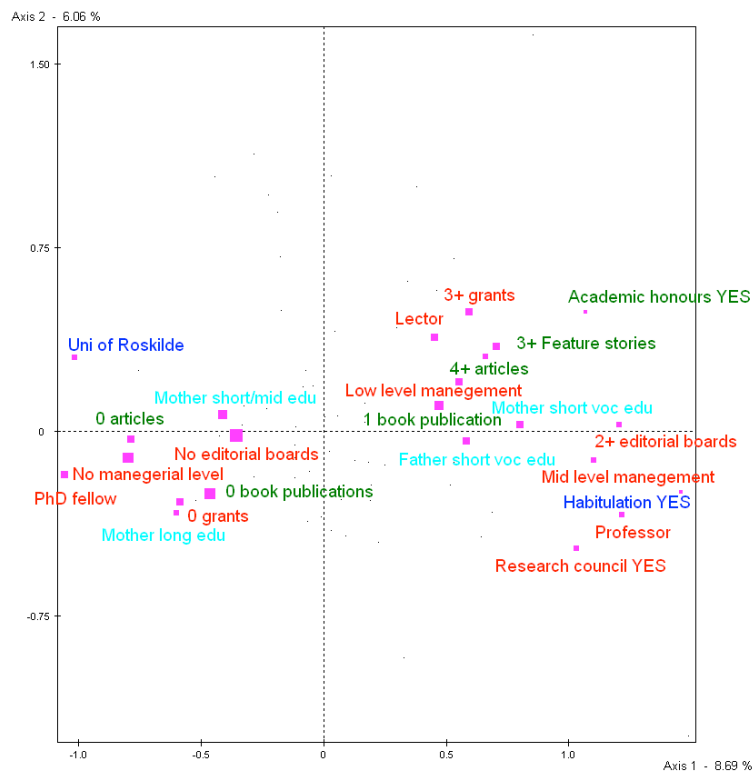

Figure 1: Modalities on the first axis

2. axis	Ctr_head	Categories		Ctr_cat	
		Left	Right	Left	Right
Acquired capital	15,79	Edu: Sociology	Edu: Interdisciplina	1,90	4,81
			Uni of Aalborg		4,34
Institutional capital	9,11		Lector/senior resear		1,76
			3+ grants		2,06
Symbolic capital	13,04		Grant: other publ. a		3,08
			2+ book publication		2,31
		0 Feature stories		1,70	
Social capital	59,33	Coop. only researche	Coop. not only resea	10,54	5,64
		No coop. w/ state in	Coop. w/ state insti	4,34	9,13
		No coop w local inst	Coop w local institu	2,20	8,95
			Coop w priv. compani		4,90
		No coop w priv. orga	Coop w priv. organis	3,21	9,63
Inherited capital	2,56				

Table 4: Modalities contributing over average to second axis

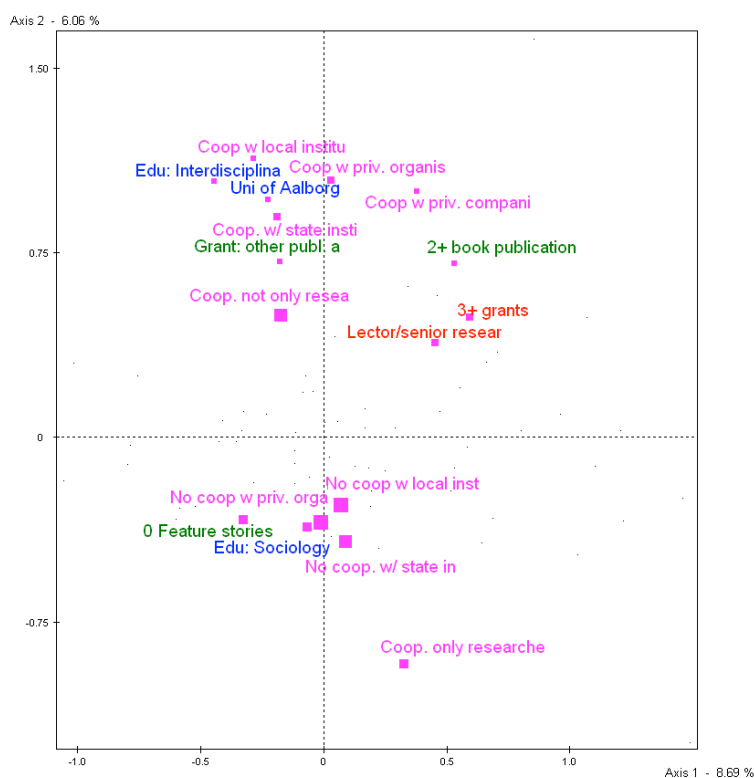

Figure 2: Modalities on the second axis

2. axis	Ctr_head	Categories		Ctr_cat	
		Left	Right	Left	Right
Acquired capital	15,79	Edu: Sociology	Edu: Interdisciplina	1,90	4,81
			Uni of Aalborg		4,34
Institutional capital	9,11		Lector/senior resear		1,76
			3+ grants		2,06
Symbolic capital	13,04		Grant: other publ. a		3,08
			2+ book publication		2,31
Social capital	59,33		0 Feature stories	1,70	
			Coop. only researche	10,54	5,64
			No coop. w/ state in	4,34	9,13
			No coop w local inst	2,20	8,95
			Coop w local institu		4,90
			Coop w priv. compani		9,63
Inherited capital	2,56		Coop w priv. organis	3,21	

Table 5: Modalities contributing over average to second axis

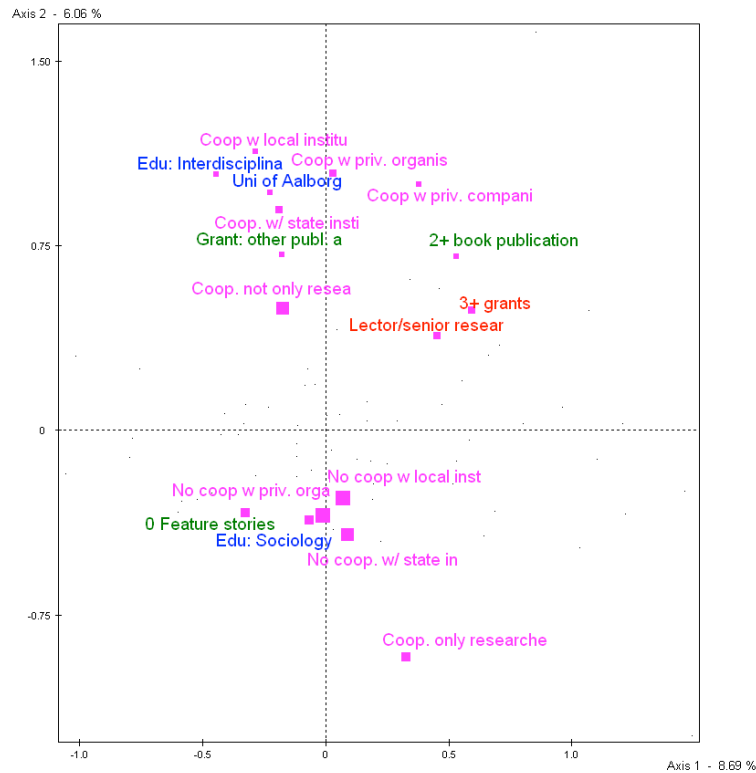

Figure 3: Modalities on the second axis

3. axis	Ctr_head	Categories		Ctr_cat	
		Left	Right	Left	Right
Acquired capital	38,28	Edu: Humanities	Edu: Sociology	5,79	7,67
		Edu: Political Sc		5,99	
		Uni of Roskilde	Uni of Copenhagen	3,60	4,53
		Uni of Aarhus		5,73	
			Habitation YES	2,69	
Institutional capital	25,6	Lector/senior resear	Phd fellow	5,88	1,56
			Professor/research d		4,85
		1-2 grants	3+ grants	3,78	3,03
			Sector research inst		2,12
Symbolic capital	22,59	Grant: DK research c		2,78	
		4+ articles	0 articles	2,84	3,49
		3+ Feature stories		2,44	2,73
		Master at 28-29 year	Master at <27 years	3,34	
Relation to audience/cooperation (social capital)	8,43		Coop w priv. Companies		2,09
			Coop w priv. organis		2,68
Inherited capital	5,1				

Table 6: Modalities contributing over average to third axis

The space of sociological dispositions and forms of practice

We have now seen the space of sociological research in Denmark organised in three dimensions, each representing a principle of differentiation. The three principles of differentiation were first the distribution of various kinds of academic capital, thereafter a difference in orientation of production, and lastly a difference between the established researchers in the field in relation to the newcomers. The question is how this space of sociological positions is structured in relation to both sociological position-taking and forms of practice. In the following part of the paper I sketch out how modalities representing a number of problematics and matters of conflict within sociological research are distributed when projected into the space of position. Methodologically, I project a number of variables into the above constructed space of sociological positions as supplementary variables. These variables do not contribute to the statistical construction of the space, but are in the following analysis used to expand and support the analysis of the field of sociological research. In addition to that, in a more analytical language, we can also say that this use of supplementary variables enables us to illustrate how specific ways of position-taking within sociology are related to a specific position – or in other words, the relation between the ways of producing knowledge and social position within the space of sociological production

The problematic and matters of conflict in the sociological field that I will examine further in this part of the paper are the question of methods, of the means and ends in sociology and the choice of theory and subject.

Relation to audience – means and ends in sociological research

The first matters of conflict and differentiation that I will examine more closely relate to the question of the means and ends for sociology and the question of orientation of the sociological research. This discussion about the kind of knowledge that sociology produces and/or should produce is as old as the discipline itself, but nonetheless rearticulates itself over and over. To illustrate this line of conflict I have chosen seven variables as supplementary variables.

The seven variables are used to illustrate conflicts around the role of theory and empirical material, the cooperation with extra academic audiences and the objectives of sociological research.

Looking at the first axis (see figure 4) we find that it only represents minor differences in relation to the

problematic addressed here⁵. Only in relation to the question on inspiration from theory and whether sociology should strive to find regularities or causal relations do we find differences. Regarding these questions we find a difference between the young with less academic capital and the older academic protagonists. As shown in figure 4, the older researchers associated with more academic capital also tend to be more inspired from sociological theory and to have more of a nomothetic aspiration on behalf of sociology than the younger and ‘poorer’ researchers.

Remembering the difference structuring the second axis (see figure 5), the differences found on this axis are not surprising. On the upper part of the axis we find the modalities indicating cooperation with extra academic institutions when formulating research questions and a strong inspiration from their work with empirical material. Likewise, we find researchers who think that evaluation in relation to given objectives are very important and that social sciences should contribute towards solving practical social problems. Now looking at the lower part of the axis we find the opposite modalities. This part of the axis thus represents a theoretically-oriented part of the field, which does not involve the cooperation of extra academic institutions and agents in the formulation of research questions, and where research questions do not arise from empirical material. On this part of the axis we also find researchers who do not find it important to evaluate in relation to given objectives and reject the notion that social science should contribute towards solving practical social problems.

On the third axis (see figure 6) we find differences between the insiders and the outsiders of Danish sociology. On the lower part of the axis we find the modalities associated with the established insider part. Here we find modalities representing a non-theoretical inspiration for the research questions, and research questions are formulated in association with external partners. On this part of the axis we also find the modality representing a rejection of a critical aspiration for the social sciences – a very unusual position taken within sociology. Thus do 60% (91) of the sociologists endorse the statement that social sciences should be critical sciences, but only 6.5% reject

⁵ I here follow the recommendations from Brigitte Le Roux and Henry Rouanet for interpreting supplementary variables. I thus consider a deviation greater than 1 as large and smaller than 0.5 as notable (Le Roux & Rouanet 2010). A complete list over coordinates and frequencies for supplementary variables can be found in the appendix.

the statement.⁶ On the upper part of the axis we find modalities that represent an opposite viewpoint. In short we here find a mode of sociological production that values critical and theoretically-informed research where research questions do not arise in close cooperation with external interests.

Methods

The use of different methods in sociology is an everlasting conflict. But as we shall see here, the conflict is not only a matter of epistemology, as some studies suggest (Lamont), but also a stake in a broader game of and on legitimate ways of practising sociology. Three variables have also been chosen to represent the use of different empirical material; two are mostly associated with quantitative methods and one with qualitative methods. The first axis (figure 7) is differentiated between those who use many different kinds of empirical material and those who use fewer kinds of empirical material⁷. The first mode of sociological production is associated with the part of the first axis that represents a concentration of academic capital, where less academic capital also means use of fewer kinds of empirical material. Hence the concentration of academic properties is in this way homologically structured. But the first axis also represents a difference between the use and non-use of quantitative data. Here we find that the pole associated with much academic capital also tends to use quantitative data more often than the sociologists on the other pole.

On the second axis (figure 7) we find the first difference in the use of empirical material. On the upper part of the axis, the part we earlier designated as production for non-producers, we find the modalities representing the use of different empirical material. On the upper part of the axis we find modalities representing the use of various different kinds of empirical materials, whereas on the lower part we find only the modalities representing that non-use of the empirical materials. This does not mean that the researchers on the lower part do not use any kinds of empirical material. What it indicates is that they are more devoted to one specific method or type of empirical material and, as we saw above, draw more on theory. The use of qualitative interviews represents this difference. This kind of data is the most common

type used by sociologists (70% of whom say that they use qualitative interviews in all or most of their research; and only 5% never use this method). Not using this kind of data thus represents a very different kind of sociology – a less empirical kind. The axis represents in this way the difference between the use of many different methods, quantitative as well as qualitative, and is opposed to the lower part of the axis with the use of a single method and – as we saw earlier – a more theoretical orientation. Hence the axis also represents the difference between a more theoretical approach as opposed to a more empirical mode of sociological production.

On the third axis (see figure 8) we find the opposition between quantitative and qualitative methods structured in accordance with the symbolic structure represented by this axis. The lower part of the axis thus represents the quantitative methods and data associated with the modalities of public statistics and register data. On the upper side of the axis we find the non-use of quantitative data. The opposition represents two distinct modes of sociological production associated with the established pole of the field, two modes of productions related to two important institutions in the struggle for symbolic and intuitional recognition: the field of social science research (and more broadly the academic field) and the bureaucratic field. On the one hand we find a sociological mode of production largely concerned with legitimising sociology as a scientific discipline providing useful (quantitative) knowledge for the welfare state in competition and cooperation with economists and economics. On the upper part of the axis we find the newcomers or heterodox part of the field and here the use of a various different qualitative methods and sociological theories.

⁶ This difference is not significant when testing the two extreme modalities partly because of the very low number in the 'non-critical' modality. The deviation is nonetheless over 0.5 as recommended by Le Roux and Rouanet (2010). Furthermore, it is this 'non-critical' position taking a very rare property in sociology that is worth mention.

⁷ This difference is not shown on the maps, and the deviation is not very great. The tendency is nonetheless clear.

Figure 4: Supplementary modalities on the first axis, means and ends in sociology

Figure 5: Supplementary modalities on the second axis, means and ends in sociology

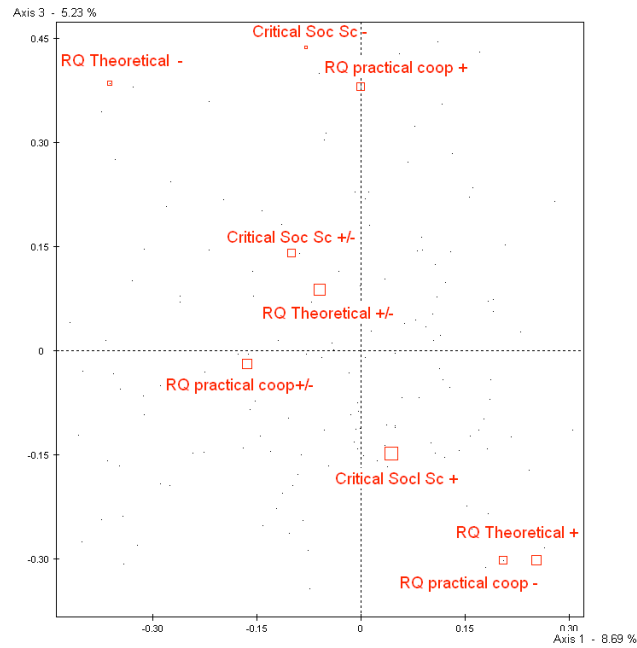

Figure 6: Supplementary modalities on the third axis, means and ends in sociology

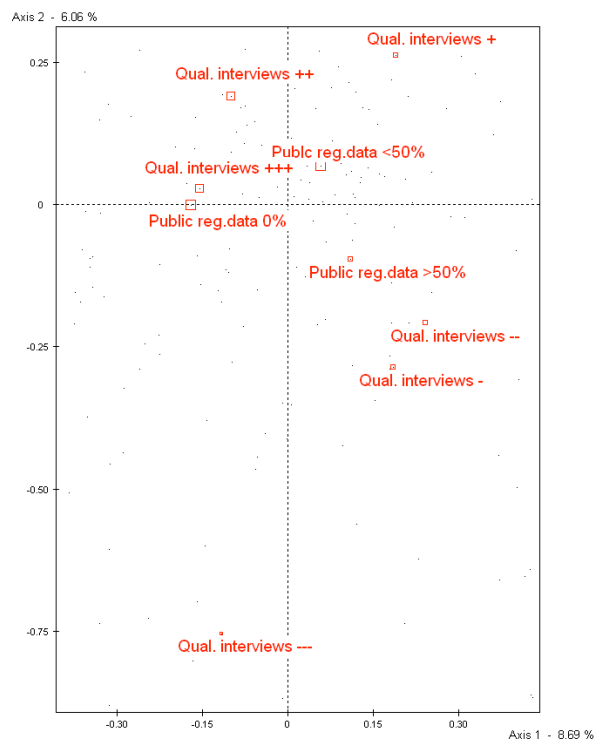

Figure 7: Supplementary modalities on the first and second axis, methods in sociology

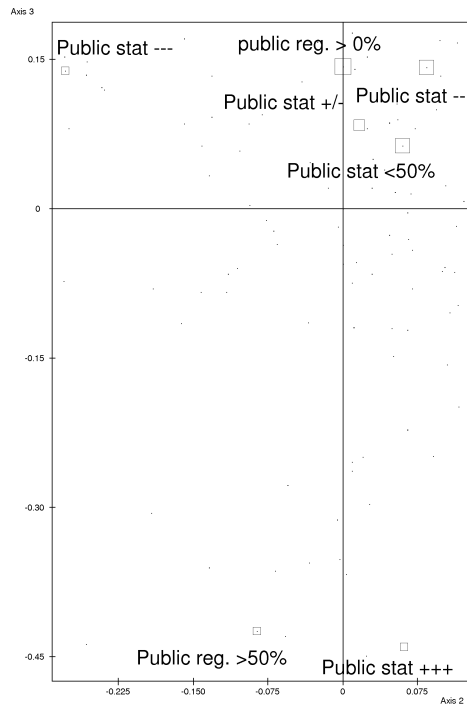

Figure 8: Supplementary modalities on the third axis, methods in sociology

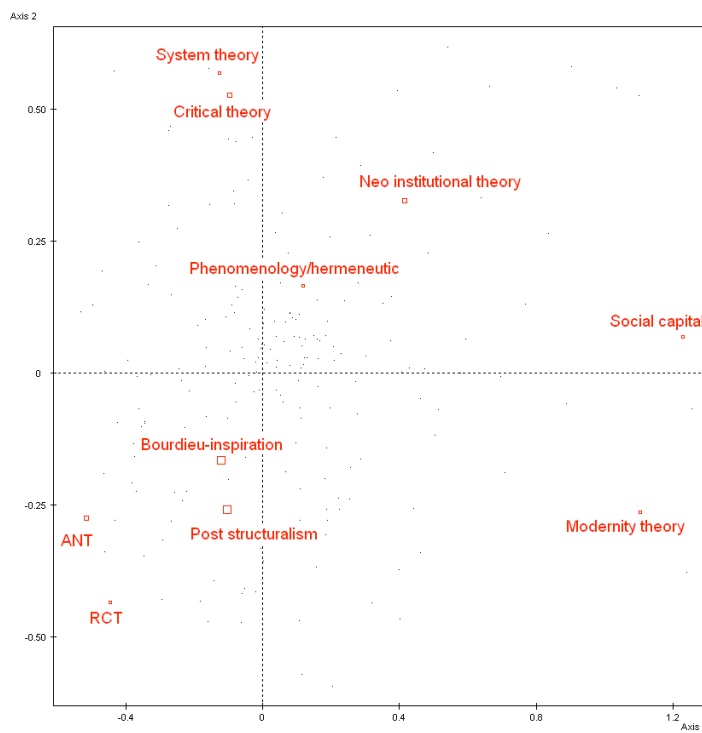

Figure 9: Supplementary modalities on the first and second axis, use of social theory

*The use of sociological theory*⁸

When students are introduced to sociological theory, it is typically to a wide range of theoretical schools and traditions. These intellectual structures can be categorised in a number of ways using different typologies such as conflict/consensus, agent/structure and so forth. In this section I will show how different theoretical perspectives are distributed in the field of sociological research. In the survey we asked the respondents to indicate which theoretical tradition or theoretician had inspired them the most. These answers were later coded into a number of categories summarising the answers.

On the first axis (see figure 9) we find a difference between young and old researchers regarding theory, but simultaneously we also find differences in the analytical perspective provided by the theories or school of thought that is related to the respective position within the field of sociological research. It is thus worth noticing the difference between the theoretical position associated with the part of the axis representing much academic capital and the one representing less. On the right side of the axis we find theories representing well-established mainstream traditions in sociology and those associated with analysis and developments in the welfare state (institutional theory and theories on social capital) or providing theoretical concepts to 'legitimise' or account for societal changes (theories on modernity). In the part of the axis associated with less academic capital, we find newcomers and heterodox theoretical approaches in sociology. In this way we find RCT and ANT, two theoretical positions both drawing on well-established sociological positions, but re-casted and rearticulated by (in Denmark) young sociologists in opposition to both the established critical tradition (mainly German and French inspired) and more 'functional' or policy-oriented theory.

Now turning to the second axis (see figure 9) we find on the upper part of it theoretical positions such as critical theory, system theory (mostly in a Luhmannian sense) and institutional theories. Looking at the lower part of the second axis we find theoretical positions that reinforce the picture of this part of the

axis as representing the theory-oriented field. In this way we find sophisticated theoretical and other positions which may or may not be of immediate use, such as various kinds of post structuralism, ANT and other kinds of philosophically informed theories.

When looking at the third axis (see figure 10) the difference is hard to see, but when recalling the variations found in the previous analysis, the difference between old and new sociological theoretical positions found here is very much represented, as is the difference between the more theoretically informed parts of the field as opposed to the more empirical parts. On the lower part of the axis we thus find more classical (and partly uncritical) sociological theoretical positions, contrasting with the more philosophically informed theoretical positions at the upper end⁹.

Subjects of study

Like the theoretical orientation, the subject of study is an important principle of distinction in the field of sociological research and, as we shall see in this section, different sub-sociologies are likewise associated with specific positions within the field and often stand in antagonistic relation to other subjects. In this section we will look into how different subjects of study are distributed in this social space and associated with specific modes of sociological production. In the survey the respondents were asked to identify their subject of study. These answers were later coded into a number of categories in a single variable. In this part of the analysis this is used as a supplementary variable.

Starting with the first axis (see figure 11), we once again find that the subjects are differentiated according to age and distribution within Danish sociology. In this way we find on the part of the axis associated with much academic capital sociological research subjects that were established as important in the 1970s and that are today still the research focus of some older sociologists. Here we thus find the modality of gender and sexuality, the one of democracy and political systems and general social theory, confirming this pole as the theoretically-oriented of the first axis. On the 'young' and less established part of the axis we find the modality of media and communication and the one representing an emerging field within Danish sociology (and Danish social science more

⁸ In the following two paragraphs I use the supplementary variable very illustratively. There are two reasons for that. First of all it is data which differs from the data used in the rest of the analysis. It is thus not on a predefined scale or representing a specific institution. I thus use the differences already constructed to understand the difference between theoretical position-taking and choice of research subject. Also the number of respondents in each category makes it hard to push the conclusions too firmly, and the following analysis should be read in this light.

⁹ On the upper side of the axis we also find modalities representing 75 individuals that have all taken clear positions towards a theoretical position. On the lower side we only find 34 who have done the same. The missing or not relevant responses (43) are located on the lower side very near origo.

broadly), health and nutrition. In the middle we find a number of modalities representing the large and well-established research areas such as research on welfare state organisation, social work, labour market studies and social theory. When looking at the concentration ellipses, it can also be seen that these subjects of study are dispersed along the first axis. In this way they represent well-established research areas for both young and old researchers.

On the second axis (see figure 11) we find differences in the orientation of research. On the upper part of the axis we find subjects related to management of the welfare state and on the lower part more academically-oriented subjects. In this way we find on the upper part subjects such as social work and labour market studies, but also research oriented in the direction of business management and educational sociology. On the lower part of the axis we find modalities of more academically-oriented subjects such as social theory, science studies and gender and sexuality.

The third axis (see figure 12) is perhaps the most interesting one as it is concerned with the symbolic meaning of choice of subject, using the distinctions found in the previous analysis. On this axis we find a different distinction in orientation through choice of

subject than that between production for non-producers vs production for producers represented by the second axis. The difference we find here cannot be summarised in the classical distinction between basic opposed to applied science or internal opposed to external orientation of science. On this axis the difference is represented as between the subject central to sociologists as opposed to the subject in the periphery of the discipline, and between sociologists with a close connection to the University of Copenhagen and sociology as opposed to researchers with other educational and institutional backgrounds. There are two interesting observations on the right side origo. Here we find researchers educated in political sciences and humanities and in choice of subject associated with political science researchers in democracy and political culture and welfare state research and in Denmark associated with humanities (educational sciences and philosophy) studies in education and social theory. On the lower part – the insider pole of the axis – we find a large number of subjects all associated with powerful institutions in society. We thus find studies in business administration and different kinds of research oriented towards public institutions and the handling of social problems.

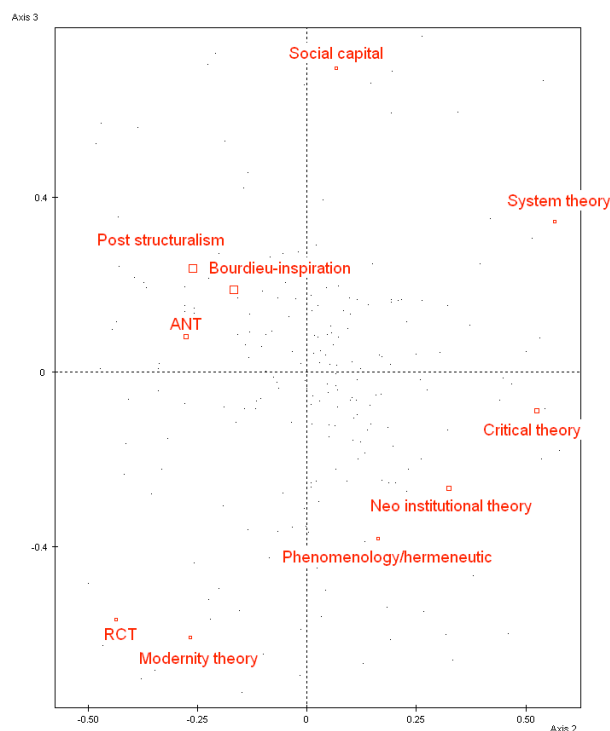

Figure 10: Supplementary modalities on the second and third axis, use of social theory

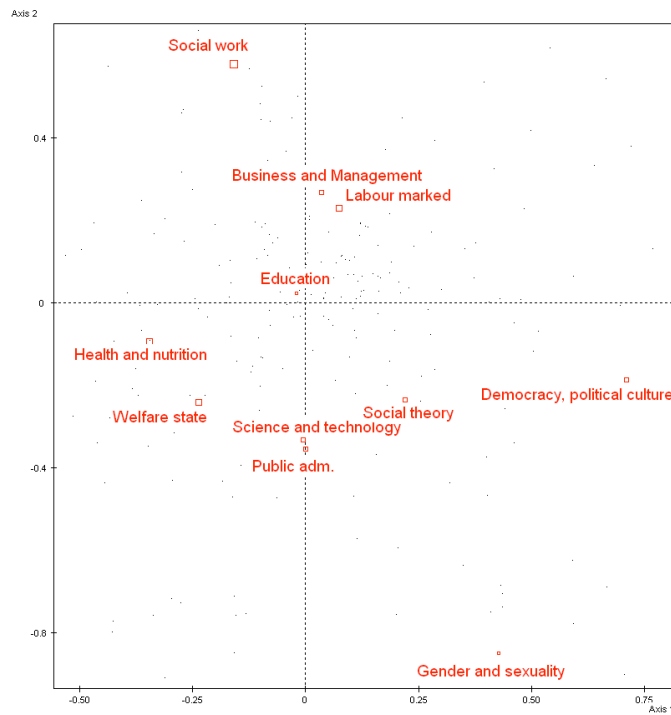

Figure 11: Supplementary modalities on the first and second axis, subject of study

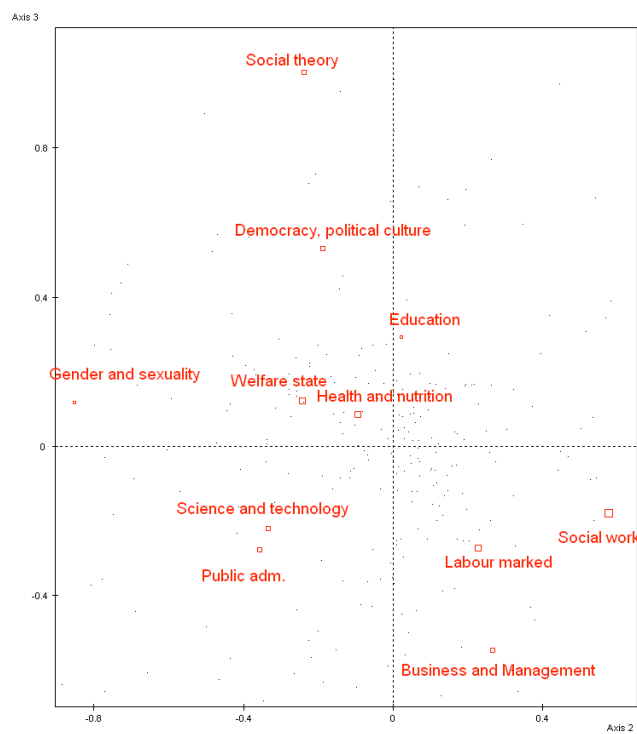

Figure 12: Supplementary modalities on the second and third axis, subject of study

Conclusion

This paper set out to address the relationship between position and disposition in the field of sociological research in Denmark and to relate the contemporary constitution to the history that has produced it. In this conclusion I will try to summarise the two empirical analyses of the paper and provide some key elements for understanding why Danish sociology is constituted in this specific way. First I summarise the statistical analysis and thereafter use the historical accounts to provide an explanation for this specific structure.

The first axis summarises the overall amount of academic capital from institutional to specific prestige capital. This axis represents a very important principle of distinction in the academic world between those who dispose of desired symbolic and material properties as opposed to those who do not. The axis also represents the difference between the older and the younger agents within the field and likewise the opposition between the old and new institution. Simultaneously it represents important differences which do not necessarily relate to the time spent in the field, but are normally understood as differences in epistemology or tradition of sociological thought and practice. The second axis represents different orientations of sociological research, differences that can be summarised in the opposition between production for producers of sociological research and production for non-producers. In this analysis I show that the differences not only concern the orientation of sociological research, but represent two distinct modes of production with very different time horizons and audiences. The upper part thus represents the short-term mode of production, while the lower part represents a long-term mode of production. On the upper part of the axis we find the production for non-producers where as the lower part represents production for producers. The third axis represented the symbolic structure of Danish sociology. Summarised, we can understand the axis as the established researchers opposed to the newcomers in the field, but in an extended analysis we can also understand the dominating pole of Danish sociology opposed to the dominated and also representing two distinct antagonistic forms of sociological knowledge. Beginning at the established part of the axis we find the modalities representing both academic and social recognition. On the other part of the axis we first of all find the opposite modalities representing the lack of academic and social recognition, but on the other hand this pole is associated with a high academic productivity. The axis also represents very different orientations and views on the means and ends in sociology. We thus find a less theoretical

orientation with the established researchers and a rejection of any critical obligation within sociology. On the contrary, the researchers on the other part of the axis find the theoretical inspiration and critical ambitions important. The axis represents a distinction between the 'critical' and the 'scientistic', or what I called the orientation toward either the right or the left hand of the state.

The two first axes represent a quite common structure within the social sciences, whereas the third axis reveals a specific structure of Danish sociology. Recalling the history of Danish sociology in relation to the statistical analysis, one specific historical development comes to mind. It represents two specific modes of sociology which have developed and become institutionalised in the last twenty years. On the one hand we find a discipline-oriented mode of sociological production and on the other a mode of sociological production in which sociology or sociological knowledge is used within and opposed to other social science disciplines. The first mode of sociological production is associated with the disciplinary focus we found in both the University of Copenhagen and to a lesser degree at AAU. It focuses simultaneously on re-establishing a professional sociology and rebuilding the productive relationship with the welfare state and its institutions. Through the new courses and the rearticulation of sociology as a distinct scientific discipline, this discipline-orientated position was built up during the 1990s at the University of Copenhagen and AAU from two different points of departure. The second mode of sociological production was represented by the road of RUC. Here, sociologists used the changing institutional and financial structures of Danish scientific institutions to build up a position drawing on the sociological virtues of the 1970s both articulating a critical and engaged sociology in a trans-disciplinary setting – but now in a more reformist mode. All in all, sociology was re-established on the premise of accepting and underpinning the social structures or principals of vision and division in both the academic field and field of power. But this development has also lead to a constitution of Danish sociological research that favours strategies and research orientated towards either institutionalised academic forms or problematics of the welfare state, while strategies questioning them seem more rocked.

I have addressed the research question in the paper through a field analytical approach. The question is whether sociological research, so disintegrated it appears, can be characterised as a field? As the empirical depiction of the sociological research in Denmark show, is sociological research a much disin-

tegrated endeavour with little autonomy from neither other academic fields or from the field of power and the state. The field analytical approach none the less provides me with a tool enabling me to understand the different strategies followed by sociologists in relation to the contemporary structures and who different strategies and agents relates. Further more the approach provides a theoretical understanding of the homological structures found in the statistical analysis.

In more general terms, the paper addresses the relationship between social structures and knowledge (or intellectual structures). It shows how specific changes in the institutional organisation of sociological production impact on both the products and the ways in which sociologists take positions towards epistemological questions and conflicts. For the specific Danish case, the paper shows who and why Danish sociology was re-established in a mode that simultaneously favoured a 'professional' and policy-oriented mode of sociological production, and thus changed the ways of producing sociological knowledge. It also shows that intellectual fields are structured in a homological way, which links symbolic recognition and material and institutional conditions structuring the way sociologists practise their scientific endeavours. □

Kristoffer Kropp

Sociologisk Institut, Københavns Universitet

Abstract

Sociology in Denmark has a peculiar history, involving a late institutionalisation and the closure of the two main departments in the 1980s. As a consequence of these historical events, Danish sociology is today mainly conducted at trans-disciplinary department level and in mode-2 like settings. Drawing on Bourdieu's notion of field, this paper analyses how the field of sociological research in Denmark is constituted. In the paper, using multiple correspondence analysis (MCA), I construct two homological spaces to show how objective positions and ways of practising sociology are related. In other words, I look into how different sociological practices (choice of method and subject and view on cognitive properties of sociology, modes of publication etc.) are related to specific research institutions (university departments, governmental research institutions etc.) and other social properties. I show how different sociological forms of practice have different functions, both in regard of

producing legitimacy within the field and in relation to other fields. Simultaneously, the paper shows that the different ways of practising sociology constitute not only a form of division of labour, but also represent different ways of taking positions in a struggle on what should be regarded as good sociology; or, using the concepts of Bourdieu, who are entitled to define sociology as an academic discipline in Denmark.

The data analysed in the paper stems from a questionnaire among Danish social scientists carried out in November 2009 and analysed using MCA.

Keywords

Multiple correspondence analysis, field analysis, Danish sociology, history of sociology, Bourdieu

References

- Aagaard, K. 2000. Dansk forskningspolitik. Organisation, Virkemidler og indsatsområder, Analyseinstitut for Forskning, Århus, 9.
- Abbott, A. 2001. *Chaos of Disciplines* Chicago, The University of Chicago Press.
- Agersnap, T. 2002, "Brikker til en Mosaik om Sociologi i Danmark," In *Mod Strømmen - Tore Jacob Hegland in memoriam*, J. Seemann & T. U. Bømler, eds., Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, pp. 87-106.
- Albert, M. 2003. Universities and the market economy: The differential impact on knowledge production in sociology and economics. *Higher Education*, 45, (2) 147-182
- Andersson, B. & Dabrowski, A. 1996, "Sociologiens akademiske, administrative og kommercielle felter 1950-1970," In *Dansk Sociologis Historie - et politiseret fag gennem brud og kontinuitet*, F. Hansson & K. A. Nielsen, eds., København: Forlaget Sociologi, pp. 123-204.
- Bannister, R. C. 2003, "Sociology," In *The Modern Social Sciences*, T. M. Porter & R. Dorathy, eds., Cambridge: Cambridge University Press, pp. 329-353.
- Bourdieu, P. 1975. The specificity of the scientific field and the social conditions of the progress of reason. *Social Science Information*, 14, (6) 19-47
- Bourdieu, P. 1988. *Homo Academicus* Cambridge, Polity Press.
- Bourdieu, P. 1991, "Social Space and the Genesis of 'Classes'," In *Language and Symbolic Power*, J. B. Thompson, ed., Oxford: Polity Press, pp. 229-251.
- Bourdieu, P. 1996. *The Rules of Art* Cambridge, Polity Press.
- Bourdieu, P. 1998. *Vom Gebrauch der Wissenschaft: für eine klinische Soziologie des wissenschaftlichen Feldes* Konstanz, UVK Universitätsverlag Konstanz.
- Bourdieu, P. 2005. *Viden om viden og refleksivitet* København, Hans Reitzels Forlag.
- Broady, D. 2002. French prosopography: definition and suggested readings. *Poetics*, 30, (5/6) 381
- Burawoy, M. 2005. 2004 American Sociological Association Presidential address: For public sociology. *British Journal of Sociology*, 56, (2) 259-294
- Burawoy, M., Chang, M., & Fei-yu Hsieh, M. Facing an unequal world - Challenges for a global sociology. [1-3]. 2010. Taipei, Institute of Sociology, Academia Sinica and ISA.
- Charle, C. 2001, "Prosopography (Collective Biography)," In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, J. S. Neil & B. B. Paul, eds., Oxford: Pergamon, pp. 12236-12241.

- Christiansen, A.-D., Henriksen, L. S., & Rasmussen, P. 2008, "Sociologi på Aalborg Universitet," In Sociologiens rum - Festskrift for Jens Tonboe, L. S. Henriksen, M. H. Jakobsen, & A. Prieaur, eds., pp. 15-40.
- Dansk Center for Forskningsanalyse & Danmarks Statistik 1997, Forskning og Udviklingsarbejde i den offentlige sektor - Forskningsstatistik 1997, Dansk Center for Forskningsanalyse og Danmarks Statistik.
- Dansk Center for Forskningsanalyse & Danmarks Statistik 2008, Forskning og Udviklingsarbejde i den offentlige sektor - Forskningsstatistik 2006, Dansk Center for Forskningsanalyse og Danmarks Statistik.
- Grønbaek, D. 2001. Mellem politik og videnskab. Reform af det danske forskningsrådsystem 1994-1997. Ph.d. Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.
- Gundelach, P. 1997, "Danish Sociology: The Need for a New Beginning," In from a Doll's House to the Welfare State: Reflections on Nordic Sociology: proceedings of the ISA Regional Conference for Northern Europe, Copenhagen, Denmark, June 12-13, 1997, M. Bertilson & G. Therborn, eds., Montréal: International Sociological Association, pp. 57-62.
- Gundelach, P. 2001, "1980 og årene efter: Undergang og genopstandelse," In Københavns Universitet 1479-1979. Det rets- og statsvidenskabelig Fakultet 2. del, D. Tamm & E. Slottved, eds., København: Københavns Universitet, pp. 297-306.
- Hansen, E. 1997. En koral i tidens strøm - RUC 1972-97 Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.
- Hansson, F. & Nielsen, K. A. 1996, "Vejen til nedluning af de sociologiske institutter," In Dansk Sociologis Historie. Et politiseret fag gennem brud og kontinuitet, F. Hansson & K. A. Nielsen, eds., København: Forlaget Sociologi, pp. 305-317.
- Heilbron, J. 2004, "A Regime of Disciplines: Towards a Historical Sociology of Disciplinary Knowledge," In The Dialogical Turn: new roles for sociology in the postdisciplinary age, C. Camic & H. Joas, eds., Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, pp. 23-42.
- Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi 1994. Årsberetning 1994 Roskilde, Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi, RUC.
- Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi 2003. Årsberetning 2003 Roskilde, Roskilde.
- Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi 2004. Årsberetning 2004 Roskilde, Institut for Samfund og Erhvervsøkonomi, RUC.
- Kropp, K. & Blok, A. 2009, Mode 2 sociologies in Denmark? From crisis to stabilization in times of pressures for policy-relevant research, 1980s-2000s , In Facing an Unequal World - Challenges for Sociology. ISA Conference of the Council of National Associations 09.
- Le Roux, B. & Rouanet, H. 2004. Geometric Data Analysis - From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Le Roux, B. & Rouanet, H. 2010. Multiple correspondence analysis Sage.
- Lebaron, F. 2009, "How Bourdieu quantified Bourdieu. The Geometric Modelling of Data," In Quantifying Theory: Pierre Bourdieu, K. Robson & C. Sanders, eds., New York: Springer, pp. 11-29.
- Lenoir, T. 1997. Instituting Science Stanford, Stanford University Press.
- Patel, S. The ISA Handbook of Diverse Sociological Traditions. 2010. London, SAGE.
- Ref Type: Edited Book
- Stichweh, R. 1992. The Sociology of Scientific Disciplines: On the Genesis and Stability of the Disciplinary Structure of Modern Science. Science in Context, 5, (01) 3-15
- The Danish Social Science Research Council 2006, Dansk Sociologis Muligheder, The Danish Social Science Research Council, Copenhagen.
- Tonboe, J.C. 1998. Introduction. Aim and aspirations of the Sociology Program af Aalborg University. Dansk Sociologi, 9, (Special issue) 9-14
- Wagner, P. 2001. A History and Theory of the Social Sciences London, SAGE Publication.
- Whitley, R. & Gläser, J. The Changing Governance of the Sciences. [26]. 2007. Dordrecht, Springer. Sociology of the Sciences Yearbook.
- Wittrock, B. 2001, "Disciplines, History of, in the Social Sciences," In International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, J. S. Neil & B. B. Paul, eds., Oxford: Pergamon, pp. 3721-3728.
- Wolf, T. 2001, "Sociologi," In Københavns Universitet 1479-1979. Det rets- og statsvidenskabelig Fakultet 2. del, D. Tamm & E. Slottved, eds., København: Københavns Universitet, pp. 259-296.
- Wright, S. & Ørberg, J.W. 2008. Autonomy and control: Danish university reform in the context of modern governance. Learning and Teaching, 1, 27-57

Appendix

Label	Count	Axis 1	Label	Count	Axis 2	Label	Count	Axis 3
My research questions is mainly theoretical inspired								
RQ theory+	54	0,26	RQ theory+	54	-0,18	RQ theory+	54	0,25
RQ theory+/-	72	-0,06	RQ theory+/-	72	0,16	RQ theory+/-	72	-0,05
RQ theory-	26	-0,36	RQ theory-	26	-0,07	RQ theory-	26	-0,36
My research questions is mainly inspired from empirical material								
RQ empirical mat.+++	35	-0,11	RQ empirical mat.+++	35	0,20	RQ empirical mat.+++	35	-0,17
RQ empirical mat.++	59	0,21	RQ empirical mat.++	59	0,05	RQ empirical mat.++	59	-0,15
RQ empirical mat.+	42	-0,08	RQ empirical mat.+	42	-0,05	RQ empirical mat.+	42	0,27
FS emp.mat.--/---	14	-0,30	FS emp.mat.--/---	14	-0,43	FS emp.mat.--/---	14	0,24
0.0	2	-0,43	0.0	2	-0,77	0.0	2	-0,03
My research questions arise in corporation with partners from the practical life								
RQ cooperation+	43	0,01	RQ cooperation+	43	0,69	RQ cooperation+	43	-0,35
RQ cooperation+/-	59	-0,17	RQ cooperation+/-	59	0,10	RQ cooperation+/-	59	0,02
RQ cooperation-	48	0,20	RQ cooperation-	48	-0,76	RQ cooperation-	48	0,26
missing category	2	-0,08	missing category	2	0,35	missing category	2	0,60
The importance of finding regularities and causal relations								
Nomothetic+	35	0,19	Nomothetic+	35	0,10	Nomothetic+	35	-0,06
Nomothetic+/-	83	0,07	Nomothetic+/-	83	0,00	Nomothetic+/-	83	-0,06
Nomothetic -	32	-0,36	Nomothetic -	32	-0,10	Nomothetic -	32	0,18
missing category	2	-0,32	missing category	2	-0,14	missing category	2	0,46
The importance of providing solution to social problems								
Rec_omk1_Q100			Rec_omk1_Q100			Rec_omk1_Q100		
Improve soc.+++/>++	77	-0,15	Improve soc.+++/>++	77	0,32	Improve soc.+++/>++	77	-0,13
Improve soc.+	49	0,18	Improve soc.+	49	-0,20	Improve soc.+	49	0,27
Improve soc.--/---	26	0,11	Improve soc.--/---	26	-0,57	Improve soc.--/---	26	-0,12
The importance of carry out evaluation in relation to given objectives								
Evaluating Soc ++/+++	20	-0,08	Evaluating Soc ++/+++	20	0,44	Evaluating Soc ++/+++	20	-0,06
Evaluating Soc +	36	0,11	Evaluating Soc +	36	0,07	Evaluating Soc +	36	0,01
Evaluating Soc -	45	-0,08	Evaluating Soc -	45	0,11	Evaluating Soc -	45	0,17
Evaluating Soc --/---	45	-0,05	Evaluating Soc --/---	45	-0,41	Evaluating Soc --/---	45	-0,06
0.0	6	0,64	0.0	6	0,33	0.0	6	-0,66
The importance of carrying out critical studies								
omk2_Q104			omk2_Q104			omk2_Q104		

Critical+	91	0,05	Critical+	91	-0,04	Critical+	91	0,13
Critical+/-	49	-0,11	Critical+/-	49	0,11	Critical+/-	49	-0,10
Critical-	10	-0,10	Critical-	10	-0,20	Critical-	10	-0,49
missing category	2	0,84	missing category	2	0,26	missing category	2	-0,78
Metoder								
Use of public statistics								
Public stat+++	27	0,17	Public stat+++	27	0,06	Public stat+++	27	-0,44
Public stat+/-	39	0,12	Public stat+/-	39	0,02	Public stat+/-	39	0,08
Public stat--	58	-0,04	Public stat--	58	0,08	Public stat--	58	0,14
Public stat---	25	-0,43	Public stat---	25	-0,28	Public stat---	25	0,14
missing category	3	1,25	missing category	3	-0,07	missing category	3	-1,02
Use of public register data								
Public register data>50%	24	0,11	Public register data>50%	24	-0,09	Public register data>50%	24	-0,42
Public register data<50%	59	0,06	Public register data<50%	59	0,06	Public register data<50%	59	0,06
Public register data 0%	65	-0,17	Public register data 0%	65	0,00	Public register data 0%	65	0,14
0.0	4	1,24	0.0	4	-0,38	0.0	4	-0,70
Use of qualitative interviews								
Qual. Interviews +++	41	-0,17	Qual. Interviews +++	41	0,05	Qual. Interviews +++	41	-0,05
Qual. Interviews ++	47	-0,10	Qual. Interviews ++	47	0,18	Qual. Interviews ++	47	-0,13
Qual. Interviews +	18	0,20	Qual. Interviews +	18	0,26	Qual. Interviews +	18	-0,02
Qual. Interviews -	18	0,19	Qual. Interviews -	18	-0,28	Qual. Interviews -	18	0,15
Qual. Interviews --	21	0,25	Qual. Interviews --	21	-0,24	Qual. Interviews --	21	0,12
Qual. Interviews ---	7	-0,13	Qual. Interviews ---	7	-0,75	Qual. Interviews ---	7	0,41
Subject								
Democracy, political culture	9	0,71	Social work	27	0,58	Social theory	10	1,00
Gender and sexuality	6	0,43	Business and Management	12	0,27	Democracy, political culture	9	0,53
99.0	4	0,40	Labour marked	21	0,23	Education	7	0,29
Social theory	10	0,22	Education	7	0,02	99.0	4	0,21
Labour marked	21	0,07	Health and nutrition	17	-0,09	Welfare state	19	0,12
Business and Management	12	0,04	Democracy, political culture	9	-0,19	Gender and sexuality	6	0,12
Public adm.	9	0,00	Social theory	10	-0,24	Health and nutrition	17	0,09
Science and technology	11	0,00	Welfare state	19	-0,24	Social work	27	-0,18

Education	7	-0,02	Science and technology	11	-0,33	Science and technology	11	-0,22
Social work	27	-0,16	Public adm.	9	-0,36	Labour marked	21	-0,27
Welfare state	19	-0,24	99.0	4	-0,37	Public adm.	9	-0,28
Health and nutrition	17	-0,35	Gender and sexuality	6	-0,85	Business and Management	12	-0,55
Theory								
Social capital	2	1,23	System theory	6	0,57	Social capital	2	0,69
Modernity theory	5	1,11	Critical theory	11	0,53	System theory	6	0,34
Neo institutionalism	10	0,42	Neo institutionalism	10	0,33	Post structuralism	24	0,24
Wittgenstein/Post-an	2	0,19	Everyday life perspective	10	0,19	Bourdieu-inspiration	24	0,19
Phenomenology/hermeneutic	4	0,12	Phenomenology/hermeneutic	4	0,16	ANT	9	0,08
99.0	43	0,04	99.0	43	0,07	Everyday life perspective	10	0,02
Critical theory	11	-0,10	Social capital	2	0,07	99.0	43	-0,08
Post structuralism	24	-0,10	Bourdieu-inspiration	24	-0,17	Critical theory	11	-0,09
Bourdieu-inspiration	24	-0,12	Post structuralism	24	-0,26	Neo institutionalism	10	-0,27
System theory	6	-0,12	Modernity theory(	5	-0,27	Phenomenology/hermeneutic	4	-0,38
Everyday life perspective	10	-0,20	ANT	9	-0,27	RCT	2	-0,57
RCT	2	-0,44	RCT	2	-0,44	Modernity theory(	5	-0,61
ANT	9	-0,51	Wittgenstein/Post-an	2	-1,62	Wittgenstein/Post-an	2	-0,86

Kulturen i kassen: Sammenhængen mellem socialklasse og tv-forbrug i Danmark

Stefan B. Andrade, Kristian B. Karlson & Esben R. Thomasen Baek

Introduktion

Denne artikel studerer sammenhængen mellem tv-forbrug og socialklasse i dagens Danmark.¹ Vi tager udgangspunkt i *Distinktionen*, Pierre Bourdieus studie af homologien mellem fordelingen af smag og fordelingen af social positioner i 1960'ernes Frankrig (Bourdieu 1984). Ved at kombinere kvantitative og kvalitative metoder viser Bourdieu, hvordan smag, dvs. et sæt af distingverende forbrugspraksisser, er med til at fastholde, tydeliggøre og ikke mindst legitimere de sociale skel i samfundet. De dominerende positioner i samfundet bruger kulturforbrug symbolsk til at fastholde de sociale skel og dermed undertrykke de dominerede ved netop at påtvinge særlige legitime former for kultur. Denne tvang foregår hos Bourdieu via en social logik, *distinktion*, et sæt af kulturelle praksisser, der positivt definerer de dominerendes kultur som nyskabende og enestående. Imidlertid udgør de dominerede majoriteten af befolkningen, hvis kultur implicit er defineret negativt og i modsætning til de domineredes kultur som fraværet af det nyskabende (det trivielle) og det enestående (for de mange).

For Bourdieu er det en både analytisk og empirisk nødvendighed at bibeholde klassebegrebet i analyser af kulturforbrug. Denne idé kan spores til Bourdieus mentor, Raymond Aron (Bourdieu 2006: 60). Ifølge Aron vil der altid eksistere en elite, som sætter præmisserne for andre, underliggende socialklasser: "Power never can be in the hands of millions of men. There is government for the people; there is no government by the people" ["Magt kan aldrig være i hænderne på folket. Der er regering for folket; der er ingen regering af folket."] (Aron 1950: 9). I *Distinktionen* omsætter Bourdieu Arons eliteteori til en kritik

af den kantianske idé om, at den æstetiske dømmekraft (herunder smag og livsstil) er et spørgsmål om individets subjektive sansning af kunsten i sig selv (Bourdieu 1984: 488; Kant 1987: 214). Det æstetiske hos Kant udtrykker en højere orden, som står i kontrast til det dyriske, der mangler de højere fakulteters kapacitet til at udtrykke og forstå det æstetiske (Kant 1987: 52). Bourdieu kritiserer idéen om, at kulturelt forbrug skulle være grundet en æstetisk sans og argumenterer i stedet for, at smag er et *socialt* fænomen (Bourdieu 1984: 250). Smag er et værktøj, eller rettere et våben, hvormed eliten kan distancere sig fra de andre klasser, som mangler den fornødne (kulturelle) kapital til at omsætte og forstå elitens sansning og smag (Bourdieu 1984: 66). Samtidig vil den dominerende klasse stiltiende og mere eller mindre ubevidst acceptere elitens status som havende en særlig kulturel forståelse, der adskiller sig fra deres egen (Bourdieu 1984: 384). Kulturelt forbrug er med andre ord ikke for folket, men for én klasse i form af elitens distinktion til massens dyriske "barbarisme" (Bourdieu 1984: 492).

Distinktionslogikken er en stærk tankefigur hos Bourdieu, og den har, fra et teoretisk perspektiv, både sine fordele og sine ulemper. En fordel er, at den åbner for en kritik af elitens symbolske dominans af arbejderklassen, som ofte ikke er eksplicit for den enkelte, og sjældent bevidstgjort kollektivt. Kritikken kan altså bruges til en dybere forståelse af magtens logik og til mobilisering af kollektiver. En ulempe er imidlertid, at de domineredes kulturelle praksisser og forbrug ofte defineres negativt; som noget, de ikke er eller mangler. Dette kommer eksempelvis til udtryk i Bourdieus definition af arbejderklassens kultur som "nødvendighedens smag", hvor arbejderens antages at være underlagt en så stærk symbolsk vold, at deres kulturelle praksisser ikke er et resultat af et aktivt valg, men snarere et restprodukt fra de øvre klassers distinktive praksisser (Bourdieu 1984).

¹ Tak til deltagere ved konferencen *30 years after Distinction* i Paris samt deltagere i det efterfølgende møde i Hexis-foreningens regi i København for deres konstruktive kommentarer.

Mens dette teoretiske apparat måske var empirisk dækkende i 1960'ernes Frankrig, er et oplagt spørgsmål – med Bourdieu *in mente* – om man kan overføre det til Danmark i 2000'erne. Der er en fare for, at den negative definition af de domineredes kulturelle praktikker, snarere end at blive et værktøj til afdækning af sociale forskelle i kulturelle praksisser, bliver en teoretisk *blind vinkel*, hvor man ikke formår at begrebsliggøre og dermed forstå de aktive, kulturelle praksisser og valg, som folk fra lavere sociale lag udøver og træffer hver dag. Denne pointe synes særlig relevant i lyset af, at Bourdieu i *Distinktionen* ikke inddrog de laveste sociale klasser i de berømte korrespondancekort (Bourdieu 1984:126). Den teoretisk blinde vinkel kan på den baggrund også kritiseres for at være en empirisk blind vinkel.

Med udgangspunkt i Bourdieus teoretiske apparat har to nyere studier undersøgt kulturforbrug og distinktion i hhv. Manchester (Le Roux et al 2008) og Aalborg (Prieur et al 2008). Et centralt resultat i begge undersøgelser er en klar modsætning mellem to grupper af kulturelle forbrugere: de aktive og de inaktive. En umiddelbar fortolkning af dette resultat er, at en andel af befolkningen i de to arbejderklassebyer ikke engagerer sig i kulturelle aktiviteter og ikke konsumerer kulturelle produkter. En mere plausibel tolkning, som begge studier også pointerer, er imidlertid, at der er anvendt for heterogene indikatorer på det kulturelle forbrug. De heterogene indikatorer har den effekt, at de multiple korrespondanceanalyser ikke er i stand til at sikre en tilstrækkelig homogenitet til at bestemme de "aktive praktikker", som er gældende for populationen (Prieur et al. 2008: 52; Bennett 2009: 203). Den manglende homogenitet betyder med andre ord, at analysen ikke er i stand til at finde forskelle mellem de forskellige sociale klasser, men alene forskelle inden for den dominerende klasse, eftersom analyserne har overvægt af indikatorer, der primært repræsenterer denne klasses kulturelle praksisser.

Eksempelvis beskriver Tonny Bennett et al. (2009: 63) i den kvalitative del af deres undersøgelse, hvordan interviewpersonen Joe bruger en stor del af sin fritid på modeltog, hvilket går i spænd med hans professionelle karriere som elektriker. Joe kan således, i kraft af sin hobby, siges at besidde meget teknisk kulturel kapital, som kan omsættes i forbindelse med Joes professionelle karriere. Imidlertid bliver Joe i den anvendte multiple korrespondanceanalyse positioneret blandt personer med meget lav kulturel kapital, eftersom analysen ikke tager højde for hans specifikke kapitalform. Så selvom hans interesse er en kulturel aktivitet, han har valgt aktivt, bliver den i analysen udtryk for passivitet. Eksemplet med Joe stiller

spørgsmålstegn ved konklusionen om aktive og inaktive forbrugere: Inaktive forbrugere er måske snarere blot aktive i kulturelle domæner, vi som forskere har mindre kendskab til, og dermed også nemmere overser i større befolkningsundersøgelser af kulturelt forbrug.

Denne artikels bidrag ligger i forlængelse af disse Bourdieu-inspirerede studier, og ved at bruge et bredere sæt af indikatorer på kulturelt forbrug sikrer vi en større homogenitet i analysen af kulturelle praktikker. På den måde forsøger vi også at videreføre Arons og Bourdieus idé om, at socialklasse skal forstås som en analytisk kategori, eller rettere en "social topologi", som er forskellig alt efter, hvilken stratifikationsindikator, der anvendes (Bourdieu 1985, 1987; Aron 1950). Kulturelt forbrug er således én blandt mange indikatorer til at bestemme det moderne samfunds stratifikation, og på den baggrund er det også nødvendigt, at de empiriske indikatorer for kulturforbrug er i stand til at indfange både flerheden i forbrug og de differentieringsmekanismer, som gør sig gældende i samfundet.

Inspireret af Bennetts (2006) studie af tv-forbrug anvender vi forbrug af tv (kanaler, typer af programmer) som indgang til at tackle nogle af de teoretiske og metodologiske udfordringer, der implicit ligger i spørgsmålet om de "inaktive" forbrugere. Der er to fordele ved at anvende forbrug af tv som udgangspunkt for vores analyse. For det første ser vi handlingen "at se tv" som udtryk for kulturelt forbrug og brug af kultur, dvs. et sæt af sociale handlinger og praktikker arrangeret omkring vurderingen og bedømmelsen af et æstetisk objekt. Forbrug af tv involverer dermed både en (æstetisk) nydelse og en distinktion fra andre sociale grupperes kulturelle praktikker. I modsætning til *common-sense* forståelsen af "forbrug", som ser forbrug som en individuel, bevidst handling i en senkapitalistisk vareorden, anvender vi altså her begrebet "forbrug af tv" som samlebegreb for de både sociale og kulturelle praktikker, som "at se tv" involverer.

For det andet er handlingen "at se tv" en udbredt kulturel praksis, som stort set alle i den danske befolkning gør i dag. Tv-forbrug er i den forstand en "demokratisk" indikator for kulturelle praktikker, som står i modsætning til indikatorer for finkulturelle praksisser som fx at gå i operaen. Sådanne indikatorer har indbygget den førnævnte teoretisk *blinde vinkel* og kan føre til et resultat, hvor en stor del af befolkningen er "ikke-engagerede", "ikke-aktive" eller "passive" kulturelle individer. Samtidig vil en indikator som 'at gå i operaen' ofte lede til næsten tautologiske slutninger: Et studium af distinktionsmønstre i operaforbrug blandt bilmekanikere og musiklærere vil

hurtigt komme til den konklusion, at der findes aktive (en gruppe som alle benytter den kulturelle praktik på samme måde, jf. musiklærerne) og inaktive (dvs. som slet ikke benytter den kulturelle praktik, jf. bilmekanikerne) forbrugere af denne kulturelle aktivitet. Tv-mediet er mindre udsat for denne form for kritik, eftersom 97 % af alle hjem i Danmark har adgang til tv (Danmarks Statistik 2009). Tv-forbrug udmærker sig desuden ved at indebære færre omkostninger end eksempelvis at vælge (aktivt) at gå i operaen, hvilket både koster tid, penge, kulturel kapital og ofte også social kapital. Forbrug af tv kan dermed antages at være en mere sensitiv indgang til en beskrivelse af fordelingen af kulturforbrug i et senkapitalistisk samfund.

I denne artikel præsenterer vi resultaterne fra en empirisk analyse af fordelingen af forbrug af tv i dagens Danmark. Ved hjælp af nyere landvindinger inden for geometrisk dataanalyse identificerer vi homogene segmenter af præferencer for tv-kanaler og -programmer. Derefter undersøger vi den systematiske variation i disse segmenter over socialklasse og alder.² Her er vi inspireret af Bernard Lahires (2004, 2008) pointe om, at kulturelt forbrug inden for en socialklasse udvikles med alderen og dermed ikke kan tænkes uafhængigt af den enkeltes livsbane. Lahires videreudvikling af Bourdieus teori om kulturelt forbrug kan ses som del af en større tendens til et skifte mod analyse af den sociale betydning af alder. Richard Settersten har med begrebet "aldersstrukturer" vist, hvorledes kronologisk alder strukturerer social adfærd (Settersten et al. 1997; Settersten 2003; Settersten & Mayer 1997) – ikke kun formelt via de officielle regler for kriminel lavalder, stemmeret etc., men også via de uformelle regler for, hvilken form for adfærd der er social acceptabel for en given aldersgruppe. I den sammenhæng har nyere danske studier også vist, at fx unges kulturelle distinktionsmønstre og sociale normer er struktureret af et samspil mellem den kronologiske alder og de sociale omgivelser (Andrade 2011; Østergaard & Andrade 2011). At bringe alder i spil som strukturerende faktor har, som vi skal se, konsekvenser for resultaterne af vores analyse: Mens vi finder, at der ikke er nogen stærk sammenhæng mellem tv-segmenterne og socialklasse i den fulde population, finder vi stærke sammenhænge, når vi bryder sammenhængen ned på aldersgrupper. Effekten af

socialklasse på tv-forbrug bliver med andre ord først synlig, når vi stratificerer på alder.

Artiklen er struktureret således, at vi i følgende afsnit underbygger, at tv-forbrug er en "demokratisk" indikator for kulturelt forbrug i dagens Danmark. Herefter går vi til datapræsentation, analysestrategi og resultater. Vores metodologiske bidrag er her at vise, hvordan man effektivt kan bruge nyere landvindinger inden for den geometriske dataanalyse (Chiche & Le Roux 2011) til at tydeliggøre og arbejde videre med de resultater, som den multiple korrespondanceanalyse producerer. Metodisk kombinerer vi specifik multipel korrespondance analyse med klyngeanalyse, og vores analyse slutes af med simple krydstabeller, der opsummerer sammenhængen mellem tv-segmenter, socialklasse og alder. Vi afslutter artiklen med en diskussion af vores resultater.

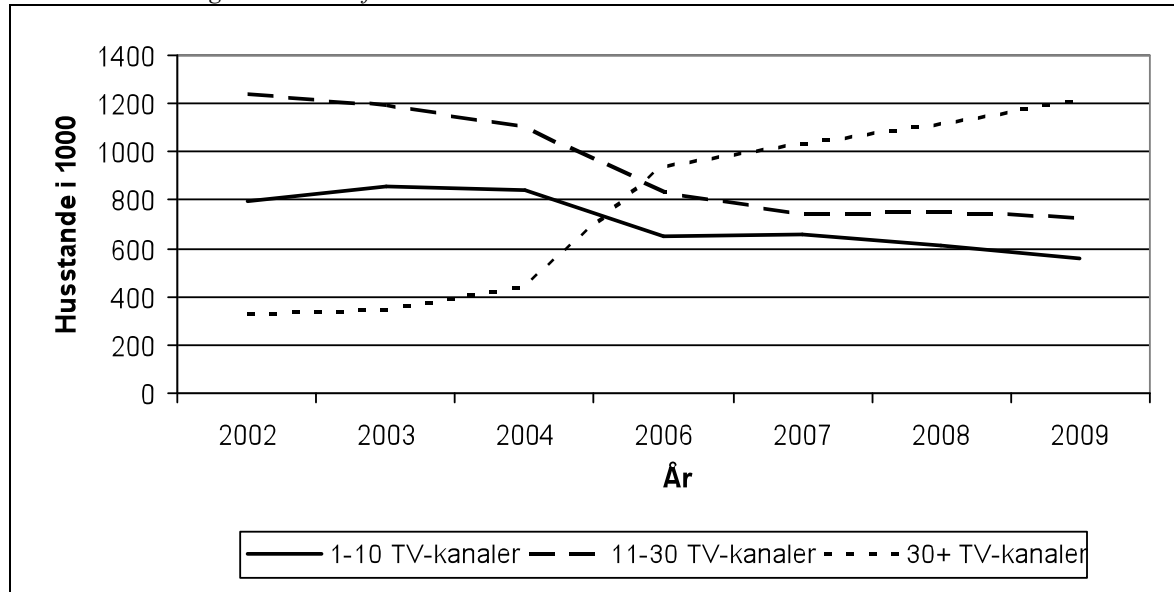
TV som indikator for forbrug

Mulighederne for at forbruge tv har aldrig været større, og dagligt møder vi reklamer for endnu et medieselskab. Det er efterhånden blevet en kunst at undgå at få (endnu) flere kanaler på sit tv. Som det fremgår af figur 1, er antallet af husstande med mere end 30 tv-kanaler vokset eksplosivt de senere år, og trenden lader til at fortsætte. Hvor der i 2003 var omkring 400.000 husstande, er der i 2009 omkring 1.200.000 husstande, der har mere end 30 tv-kanaler, dvs. en tredobling.

Det er imidlertid ikke kun adgangen til tv-forbrug, der stiger. Som det fremgår af figur 2, lader den gennemsnitlige ugentlige tv-sening i 2009 til at ligge over niveauet i 2004, og det også selvom at trenden de mellemliggende år har peget i nedadgående retning. Tallet skal også vurderes i forhold til, at internettet i disse år vinder større og større udbredelse som danskernes foretrukne fritidsaktivitet. Statistikkerne lader altså til at pege i retning af et stadigt stigende forbrug af tv'ets mange muligheder og tilbud. På den måde synes tv-forbrug også at være en både demokratisk og sensitiv indikator på kulturforbrug, og derfor har vi, inspireret af Bennett (2006), valgt tv-forbrug som den empiriske indgang til et studium af fordelingen af kulturelle praksisser i dagens Danmark.

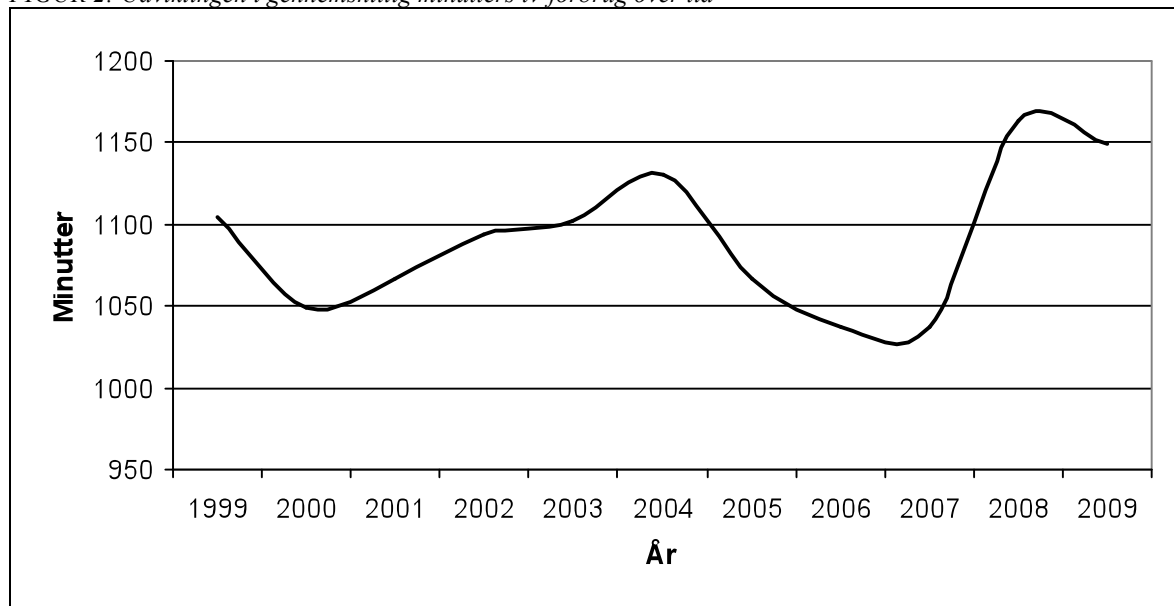
² Af andre studier, som analyserer variationer over sociale grupperinger, kan blandt andet nævnes Lizardo & Skiles (2009), som studerer heterogenitet i forbrug af tv over lande i Europa. Lizardo og Skiles finder i deres analyse tydelige forskelle i distinktionslokket i tv-forbrug over de forskellige europæiske lande.

FIGUR 1: Udviklingen i antallet af tv-kanaler i danske husstande over tid

Note: Gennemsnit taget per år for udvalgte uger i løbet af året. Kilde: MedieStatistikBanken (www.mediedanmark.dk/statistikbank/dokumentation/dis131.pdf)

FIGUR 2: Udviklingen i gennemsnitlig minutters tv-forbrug over tid

Note: Gennemsnit taget over en række tv-kanaler. Kilde: MedieStatistikBanken (www.mediedanmark.dk/statistikbank/dokumentation/for422.pdf)

Men alt i mens statistikkerne fortæller om de overordnede udviklinger i forbruget af mængden af tv, er de stiltende med hensyn til karakteren af dette forbrug. Tv-forbrug er i høj grad forbrug og brug af kultur, dvs. et sæt af sociale handlinger og praktikker

arrangeret omkring vurderingen og bedømmelsen af et æstetisk objekt. Det er netop *fordelingen* af disse handlinger og praktikker, som vi i denne artikel forsøger at tegne, kategorisere og forstå.

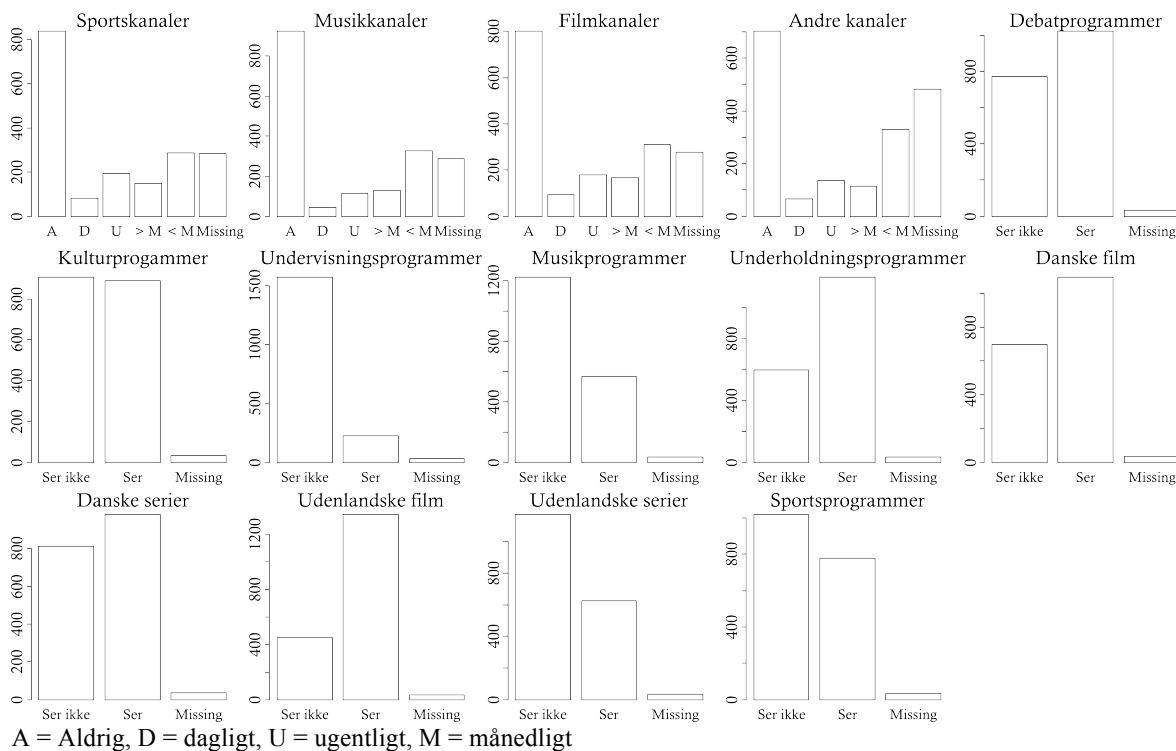
Data og metode

Data

Data kommer fra den danske Kulturvane Undersøgelse fra 2004, som er en survey af et repræsentativt udsnit af den danske befolkning over 18 år ($n = 1.428$), som indeholder information om kulturforbrug og demografiske baggrundsoplysninger. Vi benytter 16 variable til at måle de forskellige kulturelle forbrugspraksisser i tv-forbrug med. Variablene indeholder mellem to og fem modaliteter hver. Vi har opdelt variablene, der måler de forskellige typer af tv-forbrug i fire hovedgrupper af kulturelle orienteringer, som har et nogenlunde ligeligt fordelt antal modalite-

ter tilknyttet. De fire kulturelle orienteringer er ”populær kulturel orientering”, ”sportsorienteret”, ”national orientering” og en ”finkulturel orientering”. Endvidere benytter vi som baggrundsvariable oplysninger om uddannelse, erhverv og indkomst. Valget af disse fire kategorier er gjort dels på baggrund af en pragmatisk vurdering af muligheden for en kvantitativ analyse af spørgsmål fra Kulturvaneundersøgelsen vedrørende tv-forbrug, dels på baggrund af Bennets kategorisering af tv-forbrug i hans analyse af England (Bennet 2006: 200). Fordelingen af variablene anvendt i vores analyse fremgår af figur 3.

FIGUR 3: Barplot over de anvendte variable i analysen

Datasættet indeholder også variable med baggrundsinformation om de adspurgte respondenter med hensyn til beskæftigelse, indkomst, uddannelsesniveau og alder. Vi bruger disse oplysninger til at konstruere et mål for socialklasse, der anvendes i videre analyser, hvor kulturforbrug studeres i interaktionen alder og socialklasse.

Metode

I denne artikel anvender vi nyere metoder inden for geometrisk dataanalyse, der gør det muligt at arbejde videre med resultater fra korrespondanceanalyser. En

generel fordel ved korrespondanceanalyse er muligheden for at studere sammenhænge i data ikke-parametrisk, dvs. uden *a priori* antagelser om indikatorernes fordelinger og funktionelle sammenhænge. Imidlertid har denne fordel også sin pris: I al sin kompleksitet er positioner og modaliteter på korrespondancekortet ofte vanskelige at fortolke, og derfor er det ofte også sværere at analysere sig frem til en entydig konklusion, i hvert fald i sammenligning med andre teknikker til reduktion af data såsom faktoranalyse eller latent klasseanalyse. Imidlertid anvender vi i denne artikel en videregående metode til at opsumme-

re den komplekse information i korrespondancekortet, uden at gå på kompromis med flerdimensionaliteten i data.³

Konkret kombinerer vi *specifik multipel korrespondanceanalyse* [analyse des correspondances multiples spécifique] udviklet af Jean Chiche og Brigitte Le Roux (2011) med en klyngeanalyse *på de euklidiske afstande i korrespondancekortet* i flere dimensioner. Modsat multipel korrespondanceanalyse kan den specifikke korrespondanceanalyse tage højde for, at visse modaliteter ikke bidrager til analysen uden at udelukke hele variablen. Det kan eksempelvis være i tilfælde med modaliteter med meget lav svarfrekvens, som man af teoretiske grunde ikke ønsker at slå sammen med variabelens andre modaliteter. Til identifikation af tv-segmenterne anvender vi hierarkisk klyngeanalyse på de euklidiske afstande på kortet. Traditionen inden for geometrisk dataanalyse, som den oprindeligt blev formuleret af Jean Paul Benzécri, er at anvende Ward-princippet til at bestemme klynge-sammensætningen, hvilket vi også benytter i denne analyse (Benzécri 1992).⁴ Fordelen ved sådan datareduktion er, at vi kan få afgrænset overordnede segmenter af tv-præferencer, som vi kan bruge i videre analyser. Det er med andre ord en effektiv måde at opsummere den centrale information i de ofte meget komplekse korrespondancekort på. En anden fordel ved klyngeanalysen er samtidig, at den tager udgangspunkt i flere dimensioner i det konstruerede rum, ikke kun de to primære akser, som oftest præsenteres i studier, hvilket bidrager til en nuanceret kategorisering af fordelingen af tv-forbrug. I vores analyser anvender vi, som vi skal se, de euklidiske afstande i de tre første dimensioner i korrespondanceanalysen som genstand for klyngeanalysen.

Vores kombination af specifik korrespondanceanalyse og klyngeanalyse er med andre ord simpel: Først får vi afstandene mellem kulturelle positioner ud fra en specifik korrespondanceanalyse, og dernæst

anvender vi disse afstande i en klyngeanalyse med Ward-princippet, der tillader gruppering af tv-forbrugssegmenter i rummet. Fordi disse segmenter kan identificeres *på kortet*, kan de, som vi skal se i analysen nedenfor, hjælpe til at strukturere ens analyse og fortolkning af dimensionerne i rummet. Herudover kan man anvende segmenterne i videre analyser, her især multivariate krydstabeller – noget som korrespondanceanalysen kun i ringe grad tillader.

Vores resultatsektion er organiseret på følgende vis: Først tegner vi kortet for tv-forbrug i Danmark med specifik korrespondanceanalyse, og vi identificerer fire segmenter med klyngeanalyse, der illustreres på kortet. Dernæst anvender vi de fire segmenter i videre analyser af sammenhængen mellem socialklasse og tv-forbrug. Socialklasse er her konstrueret ud fra samme princip som de kulturelle segmenter (specifik MCA og klyngeanalyse), og vi identificerer tre klasser (øvre, middel, nedre). Sammenhængen mellem socialklasse og tv-forbrug studeres med simple krydstabeller, og vi slutter analysen af med at stratificere disse sammenhænge på aldersgrupper.

Analyserne er udført i statistikprogrammet R, her især *soc*-pakken af Anton Grau Larsen og Stefan B. Andrade (2011). Vi henviser til appendikset for præsentation af de anvendte formler samt en mere detaljeret gennemgang af programkoden for analysen.

Resultater

Dekompositionen af egenverdier i den specifikke korrespondanceanalyse af de kulturelle indikatorer for tv-forbrug fremgår af tabel 1, hvor vi rapporterer egenverdier og forklaret inertie for de første seks dimensioner.⁵ Heraf fremgår det, at førsteaksen forklarer ca. en fjerdedel af den totale variation i indikatorerne, mens anden dimension forklarer ca. 17 procent, den tredje dimension 13 procent, mens de resterende dimensioner forklarer under en tiendedel. Vi vælger at begrænse vores videre analyse til de tre første dimensioner, der i alt forklarer knapt 60 procent af den totale variation. I dette valg støtter vi os op ad Michel Jambus regel, der siger, at man bør medtage de dimensioner, som har en egenverdi, der forklarer mere end den gennemsnitlige egenverdi i analysen (Jambu 1991: 213). Eftersom vi har 11 dimensioner i alt, er den gennemsnitlige værdi per akse $1/11 = 9\%$ forklaret inertie.

³ Latent klasseanalyse er en anden teknik, der åbner for på den ene side at bibeholde dimensionaliteten i data, og på den anden side reducere kompleksiteten til fortolkelige typer eller klasser af individer. Ulempen ved denne tilgang er dog, at man ikke får afbilledet de oppositioner og afstande, som korrespondancekortet giver, og som oftest giver en mulighed for bedre at forstå relationen mellem segmenter.

⁴ Ward's metode anvender principperne bag variansanalyse til fastlæggelse af antal clustre. Metoden definerer afstanden mellem to clustre som ændringen i kvadratsumsafvigelse, når disse to clustre kombineres. I hierarkisk klyngeanalyse udføres denne procedure for hver iteration på de clustre, der er blevet identificeret i iterationen før. I den første iteration er enhver observation sin egen cluster. Metoden opspalter med andre ord den totale variation i variation *inden for* klynger og *mellem* klynger, og metoden søger at minimere variation inden for klynger (og dermed maksimere variationen mellem klynger).

⁵ Der er i alt 11 dimensioner, men outputtet for de resterende dimensioner er ikke af relevans for analysen præsenteret her.

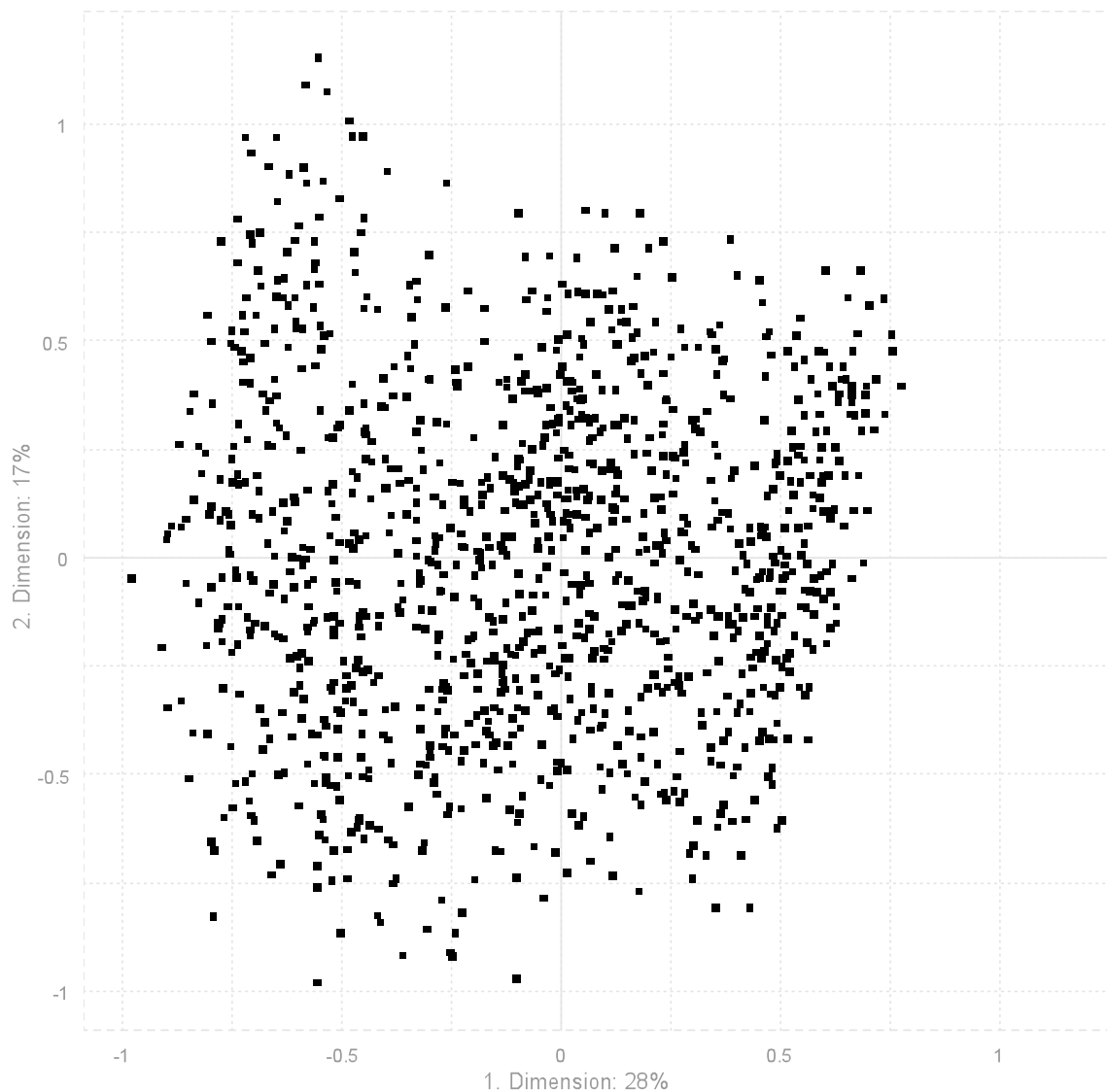
TABEL 1: Tilpassede egenverdier fra specifik korrespondanceanalyse, første seks dimensioner

	Dimension					
	1	2	3	4	5	6
Egenværdi	0,038	0,024	0,018	0,012	0,010	0,009
Forklaret inerti	27,4%	17,3%	13,0%	8,3%	7,2%	6,6%

Note: Ved anvendelse af Jambus regel får vi et kriterium for centrale bidrag ved 9 procent.

I figur 4 følger vi konventionen inden for afrapportering af resultater i korrespondanceanalyse og præsenterer individskyen (*cloud of individuals*) på de to første dimensioner. Heraf fremgår det, at variationen er tilstrækkeligt og tilfredsstillende spredt ud over det konstruere rum over de første to dimensioner. Ud fra figurer, vi ikke præsenterer her, har vi også studeret individskyen i den tredje dimension og fundet tilfredsstillende spredning over rummet.

FIGUR 4: Individsky

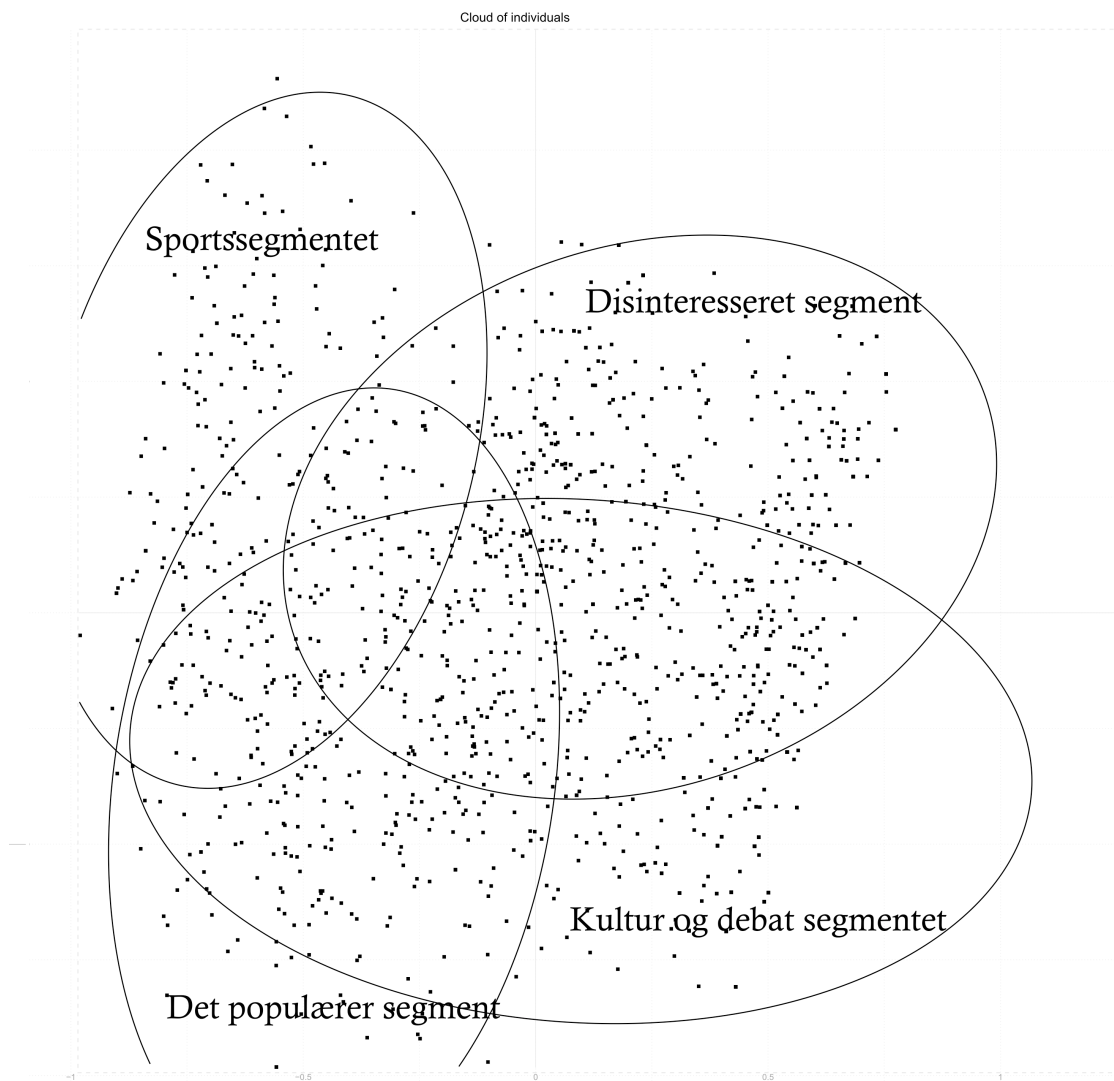

Kortet og segmenterne

Konventionelt præsenterer man i korrespondanceanalyse de modaliteter, som bidrager særligt til dimensionerne i kortet. I denne analyse har vi placeret dette output i appendiks, som læseren selv kan konsultere (tabel A1 giver de absolutte og relative bidrag). Årsagen til dette valg er, at vi i det følgende vil bruge modaliteterne på kortet og de indtegnede tv-segmenter, identificeret via klyngeanalysen, til at give dimensionerne en fortolkning. Vi finder fire grundlæggende segmenter i rummet af tv-forbrug: sportssegmentet, populærsegmentet, det desinteresserede segment og kultur- og debatsegmentet. Figur 5 viser kortet med de

identificerede segmenter indtegnet i forhold til individualskyen,⁶ mens figur 6 viser modalitetskortet uden de indtegnede ellipser. Vi anvender modaliteterne på figur 6 til at fortolke ellipserne på figur 5 med. Det kan lade sig gøre, fordi de to kort er homologe. Vi følger her de franske konventioner i geometrisk dataanalyse og afbilder førsteaksen som den vertikale akse og andenaksen som den horisontale akse (Benzécri 1992).

FIGUR 5: Korrespondancekort med de fire tv-segmenter indtegnet

⁶ Ellipserne er beregnet på baggrund af individernes koordinater i det multidimensionelle rum. Der henvises til appendikset for at se formelen for at beregne disse ellipser i R programmet.

FIGUR 6: Modalitetskort

A = Aldrig, D = dagligt, U = ugentligt, M = månedlig

Figur 5 og 6 viser, at sportssegmentet er positioneret i øverste venstre hjørne, som netop er kendetegnet ved i høj grad at forbruge sport i tv. Som det fremgår af tabel 2, der beskriver randfordelingen af de fire segmenter, er der ca. en tiendedel af befolkningen, som kan placeres i dette segment. I nedre, venstre hjørne finder vi det populære tv-segment, hvilket bl.a. indbefatter forbrug af musik-tv og film. Dette segment er langt det største i analysen og udgør over halvdelen (54 procent) af befolkningen. På højresiden af kortet finder vi de to andre segmenter. Øverst placerer de desinteresserede sig, som udgør ca. en fjerdedel af befolkningen. Denne gruppe er kendetegnet ved et fravær af tv-forbrug, som vi definerer det her: både det brede (underholdning, film og sport) og det smalle (kultur og debat). Og dette gælder på trods af, at vi i analysen inkluderer et bredt spektrum af indikatorer for tv-forbrug. Sidst er der i højre, nedre kvadrant kultur- og debatsegmentet, som her udgør en relativ lille andel, ca. 10 procent af befolkningen. Denne

gruppe er kendetegnet ved at se programmer omhandlende kultur, debat og undervisning.

TABEL 2: Marginal fordeling af tv-segmenter

	Frekvens	Procent
Populær	778	54,48
Sport	126	8,82
Desinteresseret	360	25,21
Kultur og debat	164	11,48
Total	1428	100,00

Ovenstående beskrivelser af segmenterne er *positive*, undtaget det desinteresserede segment, som er kendetegnet ved fraværet af tv-forbrug. Men én af fordelene ved at kombinere korrespondanceanalysen og klyngeanalysen er netop, at man også kan fortolke segmenterne *negativt*, dvs. ud fra deres opposition til andre segmenter. Af figur 5 og 6 ser man fx, at kultur- og debatsegmentet er defineret ved *ikke* at se musik-, film- og sportskanaler. Og man ser også, at fx sportssegmentet ikke ser debat- og kulturprogrammer. Disse

oppositioner er med til at give fortolkning til de to dimensioner i rummet.

Således synes førsteaksen, den vertikale dimension, at reflektere graden hvormed man konsumerer tv. På den måde har vi, i modsætning til vores forventninger, her en akse, der reflekterer "aktivitet" vs. "inaktivitet" i tv-forbrug. Dog er resultatet ikke entydigt, når man på kortene i figur 5 og 6 ser, at kultur- og debatsegmentet gerne konsumerer programmer inden for denne genre, men aldrig ser film og musik- og underholdningsprogrammer, og når man ser, at sportssegmentet dagligt ser sport, mens kultur- og debatsegmentet aldrig vil se sportskanaler. Heroverfor står andenaksen, den horisontale dimension, der har en mere entydig fortolkning som oppositionen mellem mainstream, populærkultur (kulturindustriens standardiserede produkter) på venstre side og intellektuel kultur, der handler enten om kultur, debat og undervisning (fordybelse) eller om ikke at forbruge tv overhovedet. Samtidig indikerer diagonale positioner i geometrisk dataanalyse modsætninger (eksempelvis er en binær variables modaliteter altid positioneret diagonalt i forhold til hinanden). Vores kort viser således også en klar modsætning mellem sportssegmentet i forhold til kultur- og debatsegmentet og en modsætning mellem populærsegmentet i forhold til det desinteresserede segment.⁷ Således hjælper segmenterne til fortolkning af dimensionerne i kortet og dermed også til en forståelse af de nuancerede modsætninger mellem disse segmenter.

Socialklasse og tv-segment

I denne del af vores analyse arbejder vi videre med de fire tv-segmenter, som vi har identificeret og beskrevet ovenfor. Vores primære interesse er sammenhængen med socialklasse. Her anvender vi en indikator for socialklasse, der er konstrueret ud fra oplysninger om respondentens beskæftigelse, uddannelse og indkomst. En lignende tilgang til at bestemme klasse-segmenter er anvendt hos Le Roux et al (2008). Topologien er på den vis inspireret af Aron (1950) og Bourdieus (1985), der, frem for at opstille et abstrakt deduktiv klasseprincip, begge understreger, at konstruktionen af socialklasse kan ske på baggrund af forskellige parametre alt efter, hvilket forskningsspørgsmål som søges besvaret. Konkret er målet for socialklasse konstrueret ud fra samme princip som tv-

segmenterne, dvs. via en kombination af korrespondanceanalyse og klyngeanalyse.

Randfordelingen af socialklasse fremgår af tabel 3. Den øvre klasse, der udgør ca. en femtedel af befolkningen, er kendetegnet ved høj indkomst, høj uddannelse og erhverv som eksempelvis højere offentlige funktionærer. Middelklassen, som udgør ca. halvdelen af befolkningen, er kendetegnet ved middel indkomst, høj uddannelse og jobs funktionær eller faglært. Sidst er der den nedre klasse, der udgør ca. en fjerdel af befolkning, og som er kendetegnet ved lav uddannelse og indkomst samt jobs som ufaglært eller uden for arbejdsmarkedet. Med andre ord beskriver vores variabel for socialklasse fordelingen af socio-økonomiske ressourcer i populationen, opdelt i tre, overordnede kategorier. Vi henviser til appendikset for en krydstabulering af vores konstruerede socialklasser i forhold til erhverv, uddannelse og indkomst.

TABEL 3: Marginal fordeling af socialklasser

	Frekvens	Procent
Øvre socialklasse	299	20,94
Middel social klasse	734	51,40
Nedre socialklasse	395	27,66
Total	1428	100,00

Vores fokus er som sagt forholdet mellem socialklasse og tv-forbrug, og i tabel 4 viser vi den betingede fordeling af tv-segmenterne givet socialklasse. Fordi tidligere studier har fundet sammenhænge mellem kulturforbrug og socialklasse (se fx Prieur et al.2008), er resultatet overraskende: Vi finder ingen statistisk signifikante sammenhæng mellem socialklasse og tv-segmenterne (χ^2 -testet er insignifikant). Ser man nærmere på procenterne i tabellens celler, kommer man til samme konklusion: Vi finder kun begrænset variation i andelen ned over rækkerne. Eksempelvis finder vi, at 54,2 procent af alle i den øvre klasse konsumerer populærkultur i tv, mens kun marginalt færre, 53,2 procent, af alle i den nedre klasse konsumerer populærkultur. Lige så overraskende er resultaterne for de andre segmenter, her især at andelen i kultur- og debatsegmentet er ca. 10 procent i både den øvre og den nedre klasse. Dette resultat står i stærk kontrast til andre studier af kulturforbrug, hvor man ofte finder stærke og persistente sammenhænge mellem socialklasse og forbrugssegmenter (se fx Jæger og Katz-Gerro 2010). En umiddelbar tolkning af resultatet kunne således være, at tv-forbrug i Danmark i høj grad er "demokratisk", og at man ikke finder snobbede tendenser som i andre europæiske lande (jf. Lizardo & Skiles 2008).

⁷ Resultater fra en analyse med køn som supplementær variabel, som vi ikke præsenterer her, men som kan fremsendes af forfatterne, viser, at den øverste del af kortet er den "mandlige" del, som således er overrepræsenteret i sportssegmentet og det desinteresserede segment mens populærsegmentet og debat-kultur-segmentet i overvejende grad er "kvindeligt".

TABEL 4: Betinget fordeling af tv-forbrugssegmenter givet socialklasse. Procent.

	Populær	Sport	Desinteresseret	Kultur og debat	Total
Øvre socialklasse	54,2	8,4	27,4	10,0	100,0
Middel socialklasse	55,3	7,6	24,5	12,5	100,0
Nedre socialklasse	53,2	11,4	24,8	10,6	100,0
Randfordeling	54,5	8,8	25,2	11,5	100,0

χ^2 -værdi = 6,683; frihedsgrader = 6; p-værdi = 0,351.

Alder som strukturerende faktor

Inspireret af Lahire (2004, 2008) stiller vi imidlertid spørgsmålstegn ved dette resultat. Måske er sammenhængen i virkeligheden blot en konsekvens af underliggende, modsatrettede tendenser, som man ikke kan udæske af en simpel sammenhæng. For at undersøge dette tager vi alder med i betragtning. Alder må formodes at være en central, strukturerende faktor, både når det kommer til forbrug af tv, og når det kommer til socioøkonomisk position. Personer vil sjældent have konsolideret deres socioøkonomiske position før de nærmer sig de 40 år (Hansen 1984). Endvidere har andre danske studier, som tidligere nævnt, vist, at alder er en strukturerende faktor i forhold til kulturelt forbrug og kulturel identitet.

I tabel 5 introducerer vi derfor alder som en stratifikationsfaktor for sammenhængen mellem socialklasse og tv-segmenter, hvor den betingende fordeling af tv-segmenterne givet socialklasse er brudt ned på tre aldersgrupper. De tre aldersgrupper er de unge (18-41 år), de midaldrende (42-61) og de ældre (+62).⁸ Med denne opdeling af aldersgrupperne søger vi at afspejle tre faser i ens bane på arbejdsmarkedet. Hvor de unge er nye på arbejdsmarkedet og på vej op gennem hierarkierne, har de midaldrende konsolideret deres position, og de ældre er enten på vej ud af arbejdsmarkedet eller har allerede forladt det.

Som det fremgår af tabel 5 (se næste side), og i modsætning til fordelingen i tabel 4, er der tydelige sammenhænge mellem socialklasse og tv-segmenter, når der stratificeres på aldersgruppe. Dette bekræftes også af det globale χ^2 -test, som viser statistisk signifikant systematik i fællesfordeling af de tre variable, alder, socialklasse og tv-segment. Vi vil her fremhæve nogle af de mest iøjnefaldende resultater.

Det første resultat vedrører det populære tv-segment. Blandt de unge i den øvre og middel socialklasse er der en markant større andel, ca. 2/3 af alle, der placeres i det populære tv-segment, mens kun ca.

halvdelen af den nedre klasse placerer sig her. Denne tendens skal ses i sammenhæng med tendensen for de to andre aldersgrupper. For de midaldrende er der ingen markant systematik over socialklasser i forbrug af det populære tv-segment, mens tendensen for de ældre er *modsat* tendensen for de unge.⁹ For de ældre er der kun ca. 40 procent i den øvre socialklasse, der placeres i det populære tv-segment, mens lidt over halvdelen i de to andre socialklasser placeres i dette segment. Hvis vi følger Bourdieu og fortolker socialklasseforskelle i kulturelt forbrug som udtryk for *distinktion*, er der her tydelige tendenser på spil: Blandt de unge i den øvre og middel socialklasse anvendes populærkultur til at lægge symbolsk afstand til den nedre socialklasse. I modsætning hertil står både de midaldrende og de ældre. For de midaldrende lader deltagelse i populærkultur *ikke* til at være en distingverende praksis, mens distinktionslogikken er omvendt for de ældre: Blandt de ældre afholder den øvre socialklasse sig i højere grad fra populærkultur, for derigennem at lægge afstand til de andre klassers forbrug af kulturindustriens standardiserede produkter.

⁸ I vores stikprøve er knapt 20 procent unge, 60 procent midaldrende og godt 20 procent ældre.

⁹ I statistiske termer kaldes dette en interaktionseffekt, dvs. effekten af socialklasse på tv-segmentet varierer med alder.

TABEL 5: Betinget fordeling af tv-forbrugssegmenter givet socialklasse for hver aldersgruppe. Procent.

Unge (18-41)					
	Populær	Sport	Desinteresseret	Kultur og debat	Total
Øvre socialklasse	64,7	8,8	14,7	11,8	100,0
Middel socialklasse	65,9	4,7	19,4	10,1	100,0
Nedre socialklasse	51,6	13,2	25,3	9,9	100,0
Randfordeling	60,6	8,3	20,9	10,2	100,0
Midaldrende (42-61)					
	Populær	Sport	Desinteresseret	Kultur og debat	Total
Øvre socialklasse	55,1	6,6	28,2	10,1	100,0
Middel socialklasse	52,4	8,5	25,6	13,4	100,0
Nedre socialklasse	54,9	7,8	24,5	12,7	100,0
Randfordeling	53,4	7,9	26,2	12,4	100,0
Ældre (+62)					
	Populær	Sport	Desinteresseret	Kultur og debat	Total
Øvre socialklasse	39,5	18,4	34,2	7,9	100,0
Middel socialklasse	56,7	6,7	25,6	11,1	100,0
Nedre socialklasse	53,0	12,4	24,8	9,9	100,0
Randfordeling	52,4	11,5	26,1	10,0	100,0

Global χ^2 -værdi = 2397,227; frihedsgrader = 35, p-værdi < 0,001.

Disse modsatrettede trends tyder på en fødselskohorteffekt, som vi godt nok ikke kan adskille fra en alderseffekt med de foreliggende data (se diskussionen sidst i artiklen). I sine studier af kulturelt forbrug i USA, fandt Peterson (1992; Peterson og Kern 1996), at elitens distinktionspraksisser havde ændret sig: Fra i højere grad at bruge snobbet forbrug af kultur som distingverende praksis, var man i stedet snarere "alt-ædende", dvs. man konsumerede en bred vifte af kultur. Selvom vi i vores analyse ikke kan identificere alt-ædende forbrugere, og selvom studier viser, at det alt-ædende kulturforbrugersegment har været stabilt over de sidste 40 år (se Jæger og Katz-Gerro 2010; Katz-Gerro og Jæger 2011), tyder vores resultater på, at den øvres klassers forbrug af populært tv anvendes *positivt* som distingverende praksis blandt unge, mens den anvendes *negativt* blandt de ældre. Måske er det *distinktionslogikken relativt til de andre klasser*, der har ændret sig over tid, selvom vi ikke med sikkerhed kan sige det med de foreliggende data.

Tabel 5 viser også systematiske sammenhænge, når det kommer til sportssegmentet. Blandt de unge er det især den nedre socialklasse, der ser sport, mens det forholder sig omvendt blandt de ældre. Og blandt de midaldrende er der igen ikke markante forskelle at spore. Selvom vi ikke her kan differentiere på hvilke typer af sport, der ses, er der noget, der tyder på, at

den sociale, distingverende betydning af forbrug af sports-tv har ændret sig, selvom billedet ikke er soleklart. Blandt de yngre i de øvre klasser anvendes sport *negativt* i relation til de lavere klasser, mens sport anvendes *positivt* blandt de ældre i de øvre klasser. Igen ser vi altså tegn på variation i distinktionsmønstre over alder.

Af tabel 5 fremgår også, at kultur- og debatsegmentet er nogenlunde lige fordelt over både socialklasser og aldersgrupper: Ca. 10 procent i hver gruppe defineret ud fra socialklasse og aldersgruppe konsumerer denne type tv. Netop forbruget af dette segment skulle man umiddelbart tro var systematisk relateret til socialklasse og alder, men vores resultater peger snarere i retning af en lige fordeling deltagelse i dette forbrugersegment, hvilket ud fra et demokratisk perspektiv kan ses som ønskværdigt.

Ser vi sidst på fordelingen af det desinteresserede segment over alder og socialklasse, finder vi igen systematiske sammenhænge. Blandt de ældre er der relativt flere i de øvre klasser (ca. 1/3), der ikke forbruger tv (som vi definerer det her), når vi sammenligner med middel og den nedre socialklasse (ca. 1/4). Det forholder sig omvendt blandt de yngre: Her er der kun ca. 15 procent i den øvre klasse, der ikke forbruger tv, mens det gælder hele 25 procent i den nedre klasse. Trenden for de unge er altså igen i modsæt-

ning til de ældre, og samtidig er det igen svært at spore en trend for de midaldrende. For de ældre lader *interesse* i tv at fungere som negativ distinktion for de øvre klasser, mens det for de yngre fungerer som positiv distinktion. Igen ser vi altså tegn på, at *distinktionsmønstret* i tv-forbrug er en funktion af enten alder eller fødselskohorte.

Opsummerende er der således tydelige socialklasseforskelle, når vi stratificerer sammenhængen mellem socialklasse og tv-forbrug på aldersgrupper. Mens vi ser stærke, modsatrettede trends for hhv. de unge og de ældre, er det svært at identificere entydige trends blandt de midaldrende. Dette overordnede mønster kan tyde på, at vi ikke kun taler om aldersstrukturer, men også generationsforskelle i klassernes brug af tv som distingverende, kulturel praksis.

Diskussion

Vi har på baggrund af vores analyse identificeret fire segmenter i det kulturelle rum for tv-forbrug: et orienteret mod det populære (film og musik), et mod sport, et desinteresseret (kendetegnet ved fravær af tv-forbrug) og et mod kultur, debat og undervisning. Resultaterne fremkommer på baggrund af en kombination af multipel specifik korrespondanceanalyse og klyngeanalyse. Denne kombination hjælper til fortolkningen af akser i rummet af tv-forbrug, og samtidig kan vi bruge de identificerede tv-segmenter i videre bi- og multivariate tabelanalyser. Vores analyse af homologien mellem de fire tv-segmenter og et mål for socialklasse viser – i modsætning til tidligere forskning i sammenhængen mellem kulturforbrug og socialklasse – at der ikke er nogen umiddelbare socialklasseforskelle i forbruget af tv, når vi ser på populationen i dens helhed. Imidlertid viser en analyse, der stratificerer på alder, at socialklasse har effekt afhængig af placeringen i ens livsbane, hvilket generelt understøtter Lahires pointe om, at man ikke kan tænke socialklasse og kulturforbrug afhængigt af alder.

Et overordnet resultat af vores analyse er, at populært tv samt interesse for tv fungerer som positivt distingverende handlinger blandt de unge fra de øvre klasser. Denne praksis står i *opposition* til de nedre klasser, der ifølge vores analyse ikke positionerer sig på samme måde. I modsætning hertil bruges det populære tv-segment og interesse for tv negativt distingverende blandt de ældre i de øvre socialklasser. De faktiske distinktionsmønstre lader altså til at variere med alder. Mens vi således finder modsatrettede socialklasseeffekter blandt de unge og de ældre, viser vores resultater også, at der er svært at tyde systematiske sammenhænge mellem socialklasse og tv-forbrug for de midaldrende. Tv-forbrug er blandt denne gruppe af

individer således nogenlunde lige fordelt over de sociale klasser. Vores resultater peger således i retning af en vigtig modsætning: Blandt de unge og blandt de ældre anvendes tv-forbrug distingverende, omend på modsatrettet vis, mens vi ikke ser denne tendens blandt de midaldrende. Vi kan imidlertid ikke vide, om disse resultater skyldes kohorteeffekter, dvs. generationsforskelle, eller alderseffekter. Ser vi disse forskelle, fordi folk er vokset op forskellige tidspunkter i historien (og dermed også i eksponeringen til tv som et medium for kulturelle praksisser), eller nærmere fordi præferencer og distinktionslogikker ændrer sig med alderen? Med de foreliggende data kan vi ikke give et endegyldigt svar herpå, og i fremtiden bør man indsamle longitudinale data på paneler, der vil tillade os at adskille disse effekter fra hinanden.

Vi har i denne artikel forsøgt at supplere tidligere studier af kulturforbrug ved at bruge nationalt repræsentative data på indikatorer på tv-forbrug, der, som vi har argumenteret for, kan ses som mere demokratiske og sensitive. Argumentet var, at i modsætning til indikatorer på "finkulturelle praksisser", som er anvendt i andre studier, involverer anvendelsen af tv-forbrug ikke i samme grad *a priori* antagelser om, hvad de dominerende faktisk anvender som distingverende kulturelle praksisser. På den måde er tv-forbrug, som også Bennett (2006) fremhæver, i mindre grad udsat for de blinde vinkler, vi som akademikere, og måske særligt som sociologer, ofte træder ind i.

Når dette er sagt, er det et opsigtsvækkende resultat, at ca. 25 procent af befolkningen i vores analyse klassificeres som *inaktive tv-forbrugere*. Med tv-forbrug som indikator for kulturelle praksisser forventede vi netop, at vi ikke, som i andre studier, ville identificere en ledende forskel mellem aktive og inaktive forbrugere. Dog viser vores resultater, at førsteaksen, dvs. den vigtigste dimension i rummet af kulturelle forskelle, i nogen grad afspejler tv-aktivitet, hvor personer placeret højt i rummet i ringe grad ser tv, mens personer placeret lavt i rummet ser meget tv. På den måde understøtter vores undersøgelse også de to nyere studier fra Manchester og Aalborg. Resultatet stiller imidlertid spørgsmålstegn ved, om vi i denne undersøgelse ved at eksplicit at forsøge at træde ud af en blind vinkel blot er trådt ind i en ny, hvor vi ikke formår at begrebsliggøre det (distingverende) fravalg af tv som et *aktivt* valg.

Dette spørgsmål synes endnu mere aktuelt i lyset af, hvordan mediebilledet ser ud i dag, fordi det åbner for en bredere kritik af vores forståelse af tv-forbrug som en sensitiv indgang til studiet af kulturelle praksisser i dagens Danmark. Internet, mobiltelefoner og

tablets er i dag lige så centrale adgange til at forbruge kultur som tv-mediet, og dermed er disse medier med stor sandsynlighed også centrale omdrejningspunkter for distingverende kulturelle praksisser. Dette underbygges indirekte af forskningen i de sociale konsekvenser af internettet (DiMaggio et al. 2001), hvor der bl.a. argumenteres for, at de sociale konsekvenser ikke kun handler om social ulighed i *adgangen* til internettet, men også i *brugen* af internettet (DiMaggio & Hargittai 2001; Steyaert 2002). Dette understøttes også af en udredning, der finder markante sammenhænge mellem socialklasse og IT-færdigheder i Danmark (Teknologisk Institut 2007). Denne udredning viser samtidig også, at ikke kun socialklasse, men også alder er strukturerende for forbrug og brug af internettet. Måske udspiller distinktionskampene blandt de unge, som vi kan spore i tv-forbrug i vores resultater, sig i lige så høj grad i cyberspace som i tv-stuen, hvorfor vi kun i ringe grad virkelig formår at indfange de distinktive praksisser, der gør sig gældende i denne aldersgruppe. Denne kritiske indvending ændrer dog ikke ved, at vores studie supplerer eksisterende studier ved at vise, at *distinktionsmønstret* i forbrug af tv afhænger af ens placering i livsbanen, når vi her fortolker socialklasseforskelle som udtryk for klassernes, her især de øvre klassers, distinktive praksisser.

En anden vigtig kritik af vores undersøgelse er valget af indikatorer. Selvom vi har forsøgt at argumentere for anvendelsen af tv-forbrug som en demokratisk og sensitiv indikator, er spørgsmålet i hvor høj grad vi formår at differentiere mellem *typer af tv*. Fx kan vi ikke differentiere sportssegmentet på typer af sport, og det kan måske forklare de observerede socialklasseforskelle i forbrug af sports-tv, som gælder for de forskellige aldersgrupper. Måske anvender de øvre klasser blandt den ældre del af befolkningen sport som distinktiv markør ved at se typer af sport (golf, tennis), som de lavere klasser i samme aldersgruppe kun i ringe grad identificerer sig med. Hvis man har interesse i disse interne forskelle, bør man i fremtidige undersøgelser derfor forsøge at indsamle differentierede mål for tv-forbrug. Sådanne data vil kunne give os en bedre forståelse af, hvordan *kulturen i kassen* bruges i de distinktive og distingverende praksisser og kampe, som vi med Bourdieu *in mente* har god grund til at forvente udspiller i dagens Danmark.

Stefan B. Andrade*

Sociologisk Institut, Københavns Universitet
SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
*Korresponderende forfatter, e-mail: sba@sfi.dk

Kristian B. Karlson

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet

Esben R. Thomsen Baek

Sociologisk Institut, Københavns Universitet

Abstract

This article examines the association between social class and a widespread cultural practice, TV consumption, in Denmark. Because of its omnipresence, TV consumption, as an indicator of cultural practices, guarantees sufficient homogeneity for identifying patterns of distinction in present-day Danish society. We combine specific multiple correspondence analysis with cluster analysis to identify TV segments and we relate those segments to social class. Using national representative data, we identify four TV segments and find that, while the four segments are not related to social class in the population, they are related once we break down the analysis on age groups. Our findings suggest that cultural distinction cannot be conceived independently of age or birth cohort.

Keywords

Geometric data analysis, culture, social class, consumption, television

Referencer

- Andrade, Stefan B. (2011): "Temporaliteten i en generation. Illustreret gennem alkoholdata", *Dansk Sociologi*. Under udgivelse.
- Aron, Raymond (1950): "Social Structure and the Ruling Class: Part I", *The British Journal of Sociology*, Vol. 1 (1): pp. 1-16.
- Benzécri, Jean-Paul (1992): *Correspondence Analysis Handbook*. New York: Marcel Dekker.
- Bennett, Tony (2006): "Distinction on the box: Cultural capital and the social space of broadcasting", *Cultural Trends*, 15 (2): pp. 193-212.
- Bennett, Tony, Mike Savage, Elizabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal & David Wright (2009): *Culture, class, distinction*. Oxon: Routledge.
- Bourdieu, Pierre [1979] (1984): *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge, MA.
- Bourdieu, Pierre (1985): "The social Space and the Genesis of Groups", *Theory and Society*, 14 (6): 723-44.
- Bourdieu, Pierre [2004] (2006): *Sketch for a self-analysis*. Cambridge: Polity Press.
- DiMaggio, Paul & Eszter Hargittai (2001): "From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use as Pene-

- tration Increases", Working Paper #15, Summer, Center for Arts and Cultural Policy Studies, Princeton University.
- DiMaggio, Paul, Eszter Hargittai, W. Russell Neuman & John P. Robinson (2001): "Social Implications of the Internet", *Annual Review of Sociology*, 27:307-336.
- Chiche, Jean & Brigitte Le Roux (2011): "Développements récents en analyse des correspondances multiples", *MODULAD*, 42:110-117.
- Cramér, H. (1946): *Mathematical Methods of Statistics*. New Jersey: Princeton University Press.
- Greenacre, Michael J. (1993): *Correspondence Analysis in Practice*. London: Academic Press.
- Greenacre, Michael J. & Pardo, R. (2004): "Subset correspondence analysis: visualization of relationships among a selected set of categories from a questionnaire survey". *Working Paper 791*, Dept Economics and Business, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona.
<http://www.econ.upf.es/eng/research/onepaper.php?id=791>
- Jambu, Michel (1991): *Exploratory and Multivariate Data Analysis*. London: Academic Press Limited.
- Jæger, Mads Meir & Tally Katz-Gerro (2010): "The Rise of the Eclectic Cultural Consumer in Denmark, 1964-2004", *The Sociological Quarterly* 51 (3): 460-483.
- Kant, Immanuel [1790] (1987): *Critique of judgment*. Indiana: Hackett Publishing.
- Katz-Gerro, Tally & Mads Meier Jæger (2011): "Top of the Pops, Ascend of the Omnivores, Defeat of the Couch Potatoes: Cultural Consumption Profiles in Denmark 1975-2004", *European Sociological Review* 27 (4): 1-18.
- Lahire, Bernard (2004): *La culture des individus. Dissonances culturelles et distinction de soi*. La Découverte.
- Lahire, Bernard (2008): "The individual and the mixing of genres: Cultural dissonance and self-distinction", *Poetics*, vol. 2-3: 166-188.
- Larsen, Anton Grau & Stefan B. Andrade (2011). "Introduction to geometric data analysis with the soc-package", *Working Paper*, København: Sociologisk Institut.
- Lipovetsky, Gilles (1994): *The Empire of Fashion: Processing modern Democracy*. New Jersey: Princeton University Press.
- Lizardo, Omar & Sara Skiles (2008): "Highbrow omnivorousness on the small screen? Cultural industry systems and patterns of cultural choice in Europe", *Poetic*, 37: 1-23.
- Peterson, Richard A. (1992) 'Understanding Audience Segmentation: From Elite and Mass to Omnivore and Univore', *Poetics*, 21(4): 243-5.
- Peterson, Richard A. and Kern, R.M. (1996) 'Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore', *American Sociological Review* 61(5): 900-909.
- Prieur, Annick, Lennart Rosenlund, Jakob Skjott-Larsen (2008): "Cultural capital today. A case study from Denmark", *Poetics*, 36 (1): 45-71.
- Le Roux, Brigitte & Henry Rouannet (2004): *Geometric Data Analysis. From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*. London: Kluwer Academic Publishers.
- Le Roux, Brigitte & Henry Rouannet (2010): *Multiple Correspondence Analysis*. London: Sage.
- Le Roux, Brigitte, Henry Rouannet, Mike Savage & Alan Warde (2008): "Class and Cultural Division in the UK", *Sociology*, 42.
- Settersen, Richard A. (2003): "Age Structuring and the Rhythm of the Life Course". Pp. 81-98 in *Handbook of the Life Course* edited by T. J. Mortimer and M. J. Shanahan, Hingham, Kluwer Academic Publishers.
- Settersen, Richard A. Jr. & Karl Ulrich Mayer (1997): "The Measurement of Age, Age Structuring, and the Life Course", *Annual Review of Sociology*, 23: 233-261
- Steyaert, Jan (2002): "Inequality and the digital divide: myths and realities", in: Hick, S. & J. McNutt (Eds.): *Advocacy, activism and the internet*. Chicago: Lyceum Press. Pp. 199-211.
- Teknologisk Institut (2007): *Borgernes IKT-færdigheder i Danmark*. Teknologisk Institut: 134.
- Østergaard, Jeanette & Stefan B. Andrade (2011): "Young People's Transition to a Lifestyle of Risk and Pleasure", Working paper præsenteret ved *BSA Annual Conference 2011*.

APPENDIKS

TABEL A1: Vigtigste bidrag til de tre første dimensioner.

1. dimension			
	Absolut bidrag	Relativ bidrag	Koordinat
FilmK: A	115	818	-0,37
SportK: A	98	767	-0,34
MusikK: < M	97	540	0,54
FilmK: < M	93	512	0,54
MusikK: A	90	788	-0,31
AndreK: A	90	712	-0,35
AndreK: < M	83	505	0,50
SportK: < M	69	421	0,48
SportK: > M	31	216	0,45
2. dimension			
	Absolut bidrag	Relativ bidrag	Koordinat
UdenIF: Ser ikke	101	491	-0,37
DanskeS: Ser ikke	90	559	-0,26
UdenIS: Ser	89	486	0,30
UnderhP: Ser ikke	79	434	-0,28
DanskeS: Ser	76	564	0,22
DanskeF: Ser ikke	69	427	-0,25
MusikP: Ser	60	333	0,25
UdenIS: Ser ikke	46	478	-0,16
DanskeF: Ser	45	432	0,16
UnderhP: Ser	40	436	0,14
UdenIF: Ser	35	489	0,13
MusikP: Ser ikke	27	323	-0,12
3. dimension			
	Absolut bidrag	Relativ bidrag	Koordinat
MusikK: < M	89	234	-0,35
FilmK: D	89	284	0,66
FilmK: < M	87	226	-0,36
SportK: < M	80	232	-0,36
AndreK: < M	74	213	-0,32
SportK: D	73	234	0,64
MusikK: D	63	202	0,80
MusikK: U	42	131	0,41
AndreK: D	37	125	0,51
DebatP: Ser ikke	37	188	0,15
FilmK: U	32	110	0,29
KulturP: Ser	32	177	-0,13
KulturP: Ser ikke	30	170	0,12
MusikK: > M	29	93	0,32
DebatP: Ser	29	195	-0,11

Metodisk udredning

Distancen mellem to individers position i en multipel korrespondanceanalyse er givet forskellen i deres svar-mønstre for de aktive variable. Givet variablen q , hvor

$$q \in Q$$

og modalitetens vægt

$$(f_k = n_k / n),$$

kan vi således beregne afstanden mellem to individer. Hvis vi eksempelvis antager, at de to individer har svaret præcis det samme ved alle variable (Q) undtagen ved ét spørgsmål (q), er den kvadrede afstand (d^2) imellem de to individer (i) givet summen af vægten af deres forskellige svarmodaliteter (k):

$$d_q^2(i, i') = \frac{1}{f_k} + \frac{1}{f_{k'}} \quad (1)$$

Formlen kan generaliseres til at gælde afstanden mellem to individer i analysen givet hele rummet af modaliteter (Le Roux & Rouannet 2004: 204):

$$\begin{aligned} d^2(i, i') &= \frac{1}{Q} \sum_{q \in Q} d_q^2(i, i') \\ &= \frac{1}{Q} \sum_{q \in Q} \left(\sum_{k \in K' < q >} \frac{(\delta_{ik} - \delta_{i'k})^2}{f_k} \right) \end{aligned} \quad (2)$$

hvor

$$\delta_{ik}$$

udtrykker svarmønstret for individ i . Hvis begge individer alene aktive variable i deres svarmønster vil afstanden være beregnet som ved en traditionel multipel korrespondanceanalyse dvs.

$$d^2(i, i') = d^2(i, i').$$

Den specifikke korrespondanceanalyse udmærker sig ved at visse modaliteter kan sættes som ”passive”, hvorved den enkelte modalitet ikke bidrager til den samlede mængde inert i analysen, eftersom den passive modalitet antages at have en masse (f_k) lig 0. De passive modaliteter angives ved K' . Bemærk at disse ikke skal forveksles med de ”supplementære variable”, hvor ikke blot den enkelte modalitet, men *hele* variablen får tilskrevet en masse lig 0 (Le Roux & Rouannet 2004: 49).¹⁰

I forhold til ligning (2) vil indføring af én passiv modalitet betyde, at afstanden mellem et individ med en aktiv modalitet i forhold til et individ, der for samme variabel har valgt en passiv modalitet, *alene* er givet den aktive modalitets relative frekvens dvs.

$$d_q^2(i, i') = 1/\sqrt{f_k}$$

(Le Roux & Rouannet 2004: 204). Hvis begge individer havde valgt aktive modaliteter for variablen (q), hvorved begge variable bidrager til konstruktionen af de euklidiske rum havde afstanden været:

$$d_q^2(i, i') = d_q^2 \left(\frac{1}{f_k} + \frac{1}{f_{k'}} \right), \text{ givet ligning (1).}$$

Det grundlæggende princip, at passive modaliteter tilskrives en relativ vægt på 0 betyder, at dimensionaliteten af de konstruerede rum i for den specifikke korrespondance analyse får følgende egenskab (Chiche & Le Roux 2010: 112):

¹⁰ En supplementær modalitet kan (Le Roux & Rouannet 2004: 49) defineres som

$$f_K^{Js} = (n_{jsk} / n_{js}), \text{ hvor } k \in K \text{ og } (n_{js} = \sum_{k \in K} n_{jsk})$$

$$\frac{K'}{Q} - \sum_{k \in K} \frac{f_k}{Q}$$

Vi vil afslutningsvis vise, hvorledes de anvendte specifikke korrespondanceanalyser og klyngeanalyser beregnet via Larsen & Andrade (2011). I modsætning til Brigitte Le Rouxs procedure for beregning af de specifikke distancer, der tager udgangspunkt i responsmønstret over individerne givet en indikatormatrice, følger vi i stedet Michael Greenacres idé om at benytte Burt-matricen, som udtrykker svarmønstret over variablene (Le Roux & Rouannet 2004; Le Roux & Chiche 2010; Greenacre & Paredo 2004; Greenacre 200X). Resultatet er i sidste ende præcis det samme, men fordelingen ved at benytte Burt-matricen er en langt hurtigere beregning, da matricen er langt mindre. (Vi benytter efterfølgende en transitionsformel til at konstruere individskyen).

Endelig beregnes koncentrationssellipserne, som dækker 86,5 % af fordelingen for en modalitet (Cramér 1946). Beregningen af en koncentrationssellipse for en modalitet er baseret på en bestemmelse af gennemsnitskoordinatet for alle individer (G^*), som har den pågældende modalitet som egenskab. Formlen for koncentrationssellipserne indebærer, at ellipsen er centreret ved gennemsnitskoordinatet. Endvidere vil ellipsens form og størrelse angive den interne varians for alle individerne med modalitetsegenskaben således at store ellipser betyder stor variation og små ellipser betyder lav variation i individerne skoordinater. Til R-programmet har vi anvendt følgende formel fra Chiche & Le Roux (2010: 115):

$$\frac{v_2(\gamma_1 - m_1)^2 - 2c(\gamma_1 - m_1)(\gamma_2 - m_2) + v_1(\gamma_2 - m_2)^2}{v_1v_2 - c^2} = k$$

hvor v_1 og v_2 angiver variansen i forhold til individerne over de dimensioner for de todimensionelle rum, som ellipsen skal bestemmes for mens γ_1 og γ_2 angiver mængden af egenværdien indsamlet i koncentrationssellipsen (i forhold til den samlede mængde inerti i rummet). Endelig angiver c kovariationen imellem individernes koordinater for de to dimensioner, hvor ellipsen indtegnes over.

Soc-ca pakken til R er stadig under udvikling, men en midlertidig udgave af programmet er tilgængelig og kan fås ved at kontakte forfatterne. Til denne analyse har vi anvendt følgende soc-ca kode:

```
## FORMALIA
# Indlæser soc-ca-pakken
source("soc-ca.R")

# Indlæser datafilen "datafil.dta"
dta = read.dta("datafil.dta")

## Definition af indentifikation af individer, datasættet, de aktive modaliteter, ## de passive modaliteter og de supplementære variable:

# Opretter et unik id-nummer til hvert individ i datasættet
id = as.factor(1:nrow(dta))

# Tilføjer unik id-nummer til datasættet
data = data.frame(dta, id)

# Angiver de variable (kolonner) i datasættet, som skal indgå i analysen
analyse = dta[21:34]

# Angiver de variable (kolonner) i datasættet, som er supplementære
sup = dta[20]

# Angiver de modaliteter (ved navn) i datasættet, som er passive
```

```

passive          = c("Missing", "missing", "NA")

## ANALYSEN
# Opretter et resultatobjekt af den specifikke MCA
resultat         = soc.ca(analyse, sup, identifier)

## RESULTATPRÆSENTATION
# Resultatoverblik
resultat

# Scree plot
scree(resultat)

# Angiver balancen ml. de aktive modaliteter i rummet
balance.ctr(resultat)

## Kontributionsværdier
# Angiver de modaliteter, som bidrager over gennemsnittet for hhv. 1, 2 og 3 # dimension.
contribution(resultat, 1)
contribution(resultat, 2)
contribution(resultat, 3)

### KORT
# FIGUR 5: Rummet af tv-forbrug
p.active(resultat)

p.id(resultat)    # FIGUR 3: Individsky

# FIGUR 4A: Modalitetsbidrag > gnst. for 1. dimension
p.ctr(resultat, 1)

# FIGUR 4B: Modalitetsbidrag > gnst. for 2.
p.ctr(resultat, 2)

# FIGUR 4C: Modalitetsbidrag > gnst. for 3. dimension
dimension p.ctr(resultat, 3)

## KLYNGEANALYSE
klynger          = agnes(resultat$standard.coord[1:1434,1:3], method = "ward")
dta2$klynger      = factor(cutree(klynger, 4), labels = c("Populær", "Sport", "Disinte-
                    resseret", "Kultur-debat"))

## ELIPSESKYER
p <- p.id(resultat)
p.ellipse(resultat, p, dta2$klynger)

```

Om konstruktionen af socialklasse

De sociale klasser anvendt til denne analyse er bestemt på baggrund af en kombination af en specifik multipel-korrespondance analyse og en klyngeanalyser over følgende fire variable: indkomst, uddannelse, erhverv og geografisk placering. Valget af disse variable beror på tidligere danske og internationale studier, der har fundet disse for centrale i forhold til bestemmelse af klasseforskelle (Hansen 1984; Bennet et al. 2009). For at vise hvorledes individerne i analysen er differentieret i forhold til socialklasse, viser tabel A2 en krydstabulering af socialklasserne betinget af henholdsvis indkomst, uddannelse og erhverv.

TABEL A2: Beskrivelse af socialklassevariabel ud fra indikatorer (erhverv, uddannelse og indkomst)

	Erhvervsgrupper				Total	
	Selvstændig	Funktionær	Faglært arbejder	Ufaglært arbejder	%	n
Øvre socialklasse	14,1 %	82,8 %	3,2 %	0,0 %	100 %	287
Middel socialklasse	9,1 %	44,8 %	29,2 %	16,6 %	100 %	705
Nedre socialklasse	18,8 %	36,3 %	12,5 %	32,5 %	100 %	80

	Uddannelse					Total	
	Grundskole	Erhvervsfaglig	KVU	MVU	LVU	%	N
Øvre socialklasse	5,7 %	9,3 %	13,3 %	25,3 %	46,3 %	100 %	300
Middel socialklasse	18,2 %	44,6 %	12,5 %	24,3 %	24,3 %	100 %	737
Nedre socialklasse	50,4 %	17,4 %	8,1 %	17,9 %	17,9 %	100 %	397

	Indkomst			Total	
	Lav	Mellem	Høj	%	n
Øvre socialklasse	10,0 %	8,3 %	81,7 %	100 %	300
Middel socialklasse	17,8 %	65,0 %	17,2 %	100 %	737
Nedre socialklasse	90,2 %	7,8 %	2,0 %	100 %	397

Ulighedens symbolske grænser: Kultur og moral som klassemarkører

Jakob Skjøtt-Larsen

Introduktion

Gennem det omfattende empiriske materiale som præsenteres i værket *La Distinction* (1979), formår den franske sociolog Pierre Bourdieu at påvise overensstemmelser, eller homologi, mellem de sociale og kulturelle hierarkier i Frankrig. For det første finder han, at de samme smagsdistinktioner mellem eksempelvis form-funktion, kvalitet-kvantitet, distingveret-vulgær går igen på tværs af en række vidt forskellige kulturelle praksisområder (Bourdieu 1984 [1979]: 1-7).¹ Samtidig påviser han løbende, at disse kulturelle hierarkier svarer til det sociale hierarki, eller rummet af sociale positioner, der er struktureret efter to centrale principper. For det første af den samlede mængde af økonomiske og kulturelle ressourcer (kapital), som individer eller grupper råder over. For det andet af den specifikke kombination af disse kapitalformer. Således skelnes der først og fremmest mellem dominerende, mellemliggende og dominerede positioner baseret på mængden af kapital og sekundært mellem positioner der overvejende har adgang til økonomiske ressourcer (økonomiske fraktioner), en række mellemliggende positioner, samt positioner der overvejende har adgang kulturelle ressourcer (kulturelle fraktioner) (Bourdieu 1984 [1979]: 175ff.). Overensstemmelsen mellem kulturelle og sociale hierarkier betyder dels, at kulturelle praksisformer fungerer som en social markør, hvormed grupper eller individer udtrykker egen, og aflæser andres, sociale tilhørsforhold. Det betyder også, at eftertragtede kulturelle praksisser og viden kommer til at fungere som en form for kapital, der kan fremme eller hæmme adgangen til eftertragtede positioner på arbejdsmarkedet, sociale netværk mv. (Lamont & Lareau 1988). Endelig er det væsentligt, at der løbende finder kampe sted om at definere og omdefinere de sociale og kulturelle hierarkier. Her er det typisk samfundets dominerende grupper, der formår at

definere, hvad der er 'legitimt', 'god smag' eller 'finkulturelt', og det er typisk nye eller opadgående grupper, der udfordrer disse smagshierarkier.

Et centralt tema for de studier der er fulgt i kølvandet på *Distinktionen*, vedrører betydningen af kulturelle praksisformer, og særligt det finkulturelle forbrug, når det gælder konstruktionen af symbolske grænser mellem individer og grupper. Det har været diskuteret, om Frankrig udgør et særtilfælde, og om andre kapitalformer og former for symbolsk grænse-dragning har større betydning i andre kontekster. Ifølge den canadiske sociolog Michèle Lamont (1992), undervurderer Bourdieu betydningen af 'moraliske signaler', og antager endvidere fejlagtigt, at forskelle automatisk fører til 'hierarkisering' (Lamont 1992: 181). Med udgangspunkt i et komparativt studie af den øvre middelklasse i henholdsvis Frankrig og USA kommer Lamont (1992) til den konklusion, at moralske kriterier og socioøkonomisk status spiller en betydelig rolle, særligt når privilegerede grupper i USA trækker grænser mellem sig selv og andre.

De fund, der præsenteres i indeværende artikel, bekræfter betydningen af moralske signaler, når det gælder at tage afstand fra eller at tilnærme sig andre grupper i samfundet. En væsentlig pointe er imidlertid, at moralske hierarkier og grænse-dragninger i høj grad ser ud til at følge de samme principper, og at understøtte de samme sociale hierarkier, som de kulturelle grænse-dragninger. Således argumenteres der for, at kulturelle og moralske hierarkier udgør forskellige repertoarer til at konstruere de samme sociale grænser, snarere end konkurrerende hierarkier. I artiklen introduceres indledningsvis en række eksempler på positioner i den amerikanske, europæiske og den nordiske debat inden for området. Herefter inddrages en spørgeskemaundersøgelse gennemført blandt et tilfældigt udsnit af borgere i Aalborg Kommune. Ved hjælp af multipel korrespondanceanalyse (MCA) på en række indikatorer på økonomisk og kulturel kapital

¹ I resten af artiklen refererer *Distinktionen* til den engelske oversættelse fra 1984.

konstrueres et rum for sociale positioner. Ved at indsætte indikatorer på både kulturelle praksisformer og på moralsk-politiske holdninger som 'supplementærpunkter' i dette rum undersøges det efterfølgende, om der er sammenfald mellem på den ene side social position og på den anden side kulturelle praksisformer og moralsk-politiske holdninger. Ved endeligt at inddrage en række kvalitative interviews uddybes det endvidere, hvordan mennesker i forskellige sociale positioner konstruerer symbolske grænsedragninger mellem sig selv og andre. Afslutningsvis peges der på oppositionen mellem globale vs. lokale orienteringsmåder som en væsentlig modsætning mellem privilegerede og mindre privilegerede positioner.²

Nyere studier af og debatter omkring kulturelle og moralske distinktioner

I USA findes studier, der bekræfter finkulturens betydning som statusmarkør og som kapitalform, der kan veksles til fordele i andre sammenhænge (DiMaggio 1982; DiMaggio and Mohr 1985; DiMaggio and Mukhtar 2004). Andre har argumenteret for, at kulturelt forbrug nok har denne effekt, men at der er sket en bevægelse fra, at den distingverede smag udtrykkes ved en eksklusiv smag for det finkulturelle og over mod mere sammensatte eller omnivore forbrugsformer, hvor det snarere handler om at mestre og kombinere det klassiske finkulturelle med mere populære genrer og værker (Peterson and Simkus 1992; Peterson and Kern 1996). Ifølge den tysk-britiske sociolog Norbert Elias er den symbolske grænsedragning mellem 'os' og 'dem' ofte baseret på tilskrivninger af moralske og menneskelige værdier og egenskaber, således at nogle grupper stigmatiseres og betragtes som mindre værdige end andre (Elias and Scotson 1994). Et lignende argument fremføres af den canadiske sociolog Michèle Lamont (1992). Lamont (1992: 4) skelner mellem tre forskellige typer af symbolske grænsedragninger: *Moralske grænsedragninger* konstrueres på baggrund af moralske egenskaber som ærlighed, arbejdsmoral, integritet og omsorg for andre. *Socioøkonomiske grænsedragninger* konstrueres på baggrund af faktorer som stilling, status og rigdom. *Kulturelle grænsedragninger* konstrueres på baggrund af faktorer som uddannelse, intelligens, manerer, smag og finkulturelle kompetencer. Baseret på et komparativt studie af college-uddannede mænd

fra Frankrig og USA argumenterer Lamont for, at den øvre middelklasse i USA er langt mindre tilbøjelig til at afgrænse sig symbolsk fra andre på baggrund af kulturelle faktorer, men at den snarere er tilbøjelig til at gøre brug af moralsk baserede grænsedragninger. I en fransk kontekst har Bourdieus perspektiv, og særligt idéen om habitus som klassespecifik, været kritiseret for ikke at tage tilstrækkeligt hensyn til betydningen af biografiers individuelle variationer såvel som til de variationer, der findes inden for forskellige kulturelle forbrugskontekster (Lahire 2008). Denne kritik finder også nogen genklang i bogen *Culture, Class and Distinction* (Bennett et al. 2009), i hvilken der afrapporteres fra et omfattende britisk studie af kulturel kapital og social eksklusion. I dette studie påvises, ved hjælp af multipel korrespondanceanalyse, systematikker i forbrugsmønstre på tværs af en række forskellige forbrugsområder eller praksisfelter. Det væsentligste sociale princip, der strukturerer disse mønstre viser sig, som i *Distinktionen*, at være den samlede mængde af ressourcer, som individer og grupper er i besiddelse af (Bennett et al. 2009: 43 ff.). Det fremhæves imidlertid, at nogle praksisfelter i højere grad er struktureret af alders- eller kønsforskelle (s51 ff.), samt at der ikke kan identificeres et afgrænset nationalt 'kanon' af generelt accepteret legitim kultur. I stedet argumenteres for, at de dominerende former for kulturel kapital snarere skal findes ved en række mere omnivore eller mere sammensatte udtryksformer, som står i opposition til de 'fastlåste' eller 'statiske' smagsformer, der ofte forbindes med arbejderklassen (254-255). Andre studier fra England er mere afvisende over for Bourdieus tese om homologi mellem sociale og kulturelle hierarkier. Chan og Goldthorpe (2005, 2007) peger således på, at selvom uddannelse og status er relateret til kulturelle forbrugsmønstre, så er de traditionelle stillingsbaserede klassemodeller det ikke. Det bør bemærkes, at ingen af de nævnte studier undersøger Bourdieus pointe om en kulturel differentiering mellem økonomiske og kulturelle fraktioner.

I en nordisk kontekst bekræftes Bourdieus tese om det kulturelle forbrug og politiske holdninger i et omfattende studie fra Norge (Rosenlund 2000). Det samme gælder for (Harrits 2005) samt for tidligere udgivelser fra indeværende forskningsprojekt (Prieur, Rosenlund and Skjøtt-Larsen 2008; Harrits, Prieur, Rosenlund og Skjøtt-Larsen 2010 og Skjøtt-Larsen 2008). Andre studier støtter i højere grad Peterson og Kern (1996). Der argumenteres således for, at det kulturelle forbrug nok er relateret til klasse eller uddannelse, men at de distingverende forbrugsformer ikke eksklusivt er rettet mod finkultur, men snarere

² De fund der præsenteres er i det store hele en sammenskrivning fra dele af min Ph.d.-afhandling (Skjøtt-Larsen 2008). Afhandlingen er skrevet i forbindelse med COMPAS-projektet. Jeg skylder en stor tak til Annick Prieur, Lennart Rosenlund og Stine Thide-mann Faber. Det sociale rum der præsenteres her, er en variant af de konstruktioner der fremstilles i Prieur og Rosenlund (2009).

kommer til udtryk ved 'eklektiske' eller 'omnivore' forbrugsmønstre (Purhonen et al. 2010; Jæger & Katz-Gerro 2010), at andre faktorer så som alder eller køn kan være vigtigere end klasse og uddannelsesniveau (Bihagen and Katz-Gerro 2000; Purhonen et al. 2009) eller at andre ressourcer, så som organsatoriske (social kapital), har en relativt større betydning (Broady 1998; Danielsen 1998). Endelig findes en række kvalitative studier, der på forskellig vis argumenterer for, at finkultur ikke har den same betydning i en lighedsorienteret nordisk kulturel kontekst (Hjelseth 2005; Skarpenes 2007; Lien et al. 2001). Skarpenes argumenterer eksempelvis for, at det i Norge er illegitimt at trække symbolske grænser på baggrund af viden eller kulturelle hierarkier, og at egalitære moralske værdier som at være 'tolerant' er mere værdsat blandt højtuddannede nordmænd end uddannelsesmæssig eller økonomisk succes.

Data

Den multiple korrespondanceanalyse er baseret på en spørgeskemaundersøgelse udarbejdet af Annick Prieur i samarbejde med de resterende medlemmer af COMPAS-gruppen (eksperthjælp er inddraget inden for de forskellige praksisfelter). Skemaet er udformet med særligt henblik på, ved hjælp af korrespondanceanalyse, at undersøge homologe strukturer mellem et rum for sociale positioner og et rum af livsstile. Besvarelsene på spørgeskemaet er indsamlet via telefoninterviews på baggrund af et traditionelt spørgeskema. Respondenterne er udvalgt på baggrund af et tilfældigt udtræk af 1.600 individer i alderen 18-75 år med bopæl i Aalborg Kommune. 1.174 personer (73 pct.) har besvaret spørgeskemaet. I forhold til det oprindelige datasæt er der foretaget en aldersmæssig afgrænsning, således at studerende, unge under 25 og ældre over 67 år ikke er medtaget i analysen. Det endelige datasæt indeholder besvarelser fra 892 individer.³

En stor del af de respondenter, der har besvaret spørgeskemaet, har indvilliget i at blive ringet op efterfølgende. På denne baggrund har det været muligt at udvælge 16 personer fra yderpositioner i det sociale rum til mere dybdegående interviews. Interviewene har typisk haft en varighed af 1-2 timer, og har berørt en række forskellige emner. De uddrag, der inddrages, er udvalgt med henblik på at give eksempler på de symbolske grænsedragninger, der løbende finder sted i forskellige dele af samtalerne.

Metode

Brugen af multipel korrespondanceanalyse (MCA)⁴ er først og fremmest velegnet til analysen, fordi den gør det muligt at opsummere sammenhænge mellem et stort antal kategoriserede variable og at opsummere disse sammenhænge i en grafisk fremstilling langs et overskueligt antal dimensioner. Det er en metode, som også Bourdieu gjorde brug af i *Distinktionen*, hvilket øger sammenligneligheden med dette studie. Første skridt i analysen vil bestå i at konstruere et rum for sociale positioner baseret på en række variable udvalgt med henblik på at afspejle henholdsvis økonomisk og kulturel kapital. I den grafiske tolkning af korrespondanceanalysens akser vil svarkategorier, der er placeret i nærheden af hinanden langs en akse hyppigt forekomme hos de samme individer, hvorimod svarkategorier, der er placeret langt fra hinanden, sjældent vil forekomme hos de samme individer. Efter en analyse af de to væsentligste dimensioner i det sociale rum indsættes række indikatorer på kulturelle praksisformer og moralsk-politiske holdninger langs de samme akser. Placeringen af disse kategorier (i figur 2) angiver deres gennemsnitspunkt, der kan beregnes med udgangspunkt i individernes placering langs akserne. Disse indikatorer indsættes som supplementære kategorier, og påvirker derfor ikke de etablerede akser i det sociale rum (Le Roux and Rouanet 2004: 233). Kategorier med en svarandel på mindre end 5 pct. er lagt sammen med en lignende kategori (se Le roux & Rouanet 2004: 216).

Rummet af sociale positioner

Det sociale rum der præsenteres her, er ét ud af en række mulige. Annick Prieur og Lennart Rosenlund (2009) har en indgående beskrivelse af den udvælgelsesproces og det valideringsarbejde, der har fundet sted i udviklingen af forskellige sociale rumkonstruktioner i COMPAS-regi. Her har en nærlæsning af Bourdieus valg af indikatorer i *Distinktionen* (126-31) samt Lennart Rosenlunds (2000) tidligere arbejde med en lignende undersøgelse i Stavanger spillet en afgørende rolle. Den model jeg præsenterer her, afviger kun en smule fra førnævnte modeller. Den væsentligste forskel er formentlig fravalget af de yngste og de ældste aldersgrupper. Begrundelsen for at udelade studerende og de yngste grupper er, at disse må antages ofte at befinde sig i en atypisk situation i deres sociale udviklingsbane. En fattig studerende eller en ung ufaglært, der samler penge til et udlandsophold inden studierne påbegyndes, må forventes at orientere

³ Spørgeskemaet i sin helhed findes på www.socsci.auc.dk/compas/

⁴ For en indføring i MCA henvises til Le Roux and Rouanet 2004 og 2010.

sig efter deres opvækst eller fremtid frem for deres sociale nutid. De ældste grupper er primært fravalgt for ikke at "tippe" aldersbalancen i en undersøgelse, der fokuserer på social differentiering i det *post*-industrielle samfund.

10 spørgsmål med i alt 45 svarkategorier blev udvalgt fra spørgeskemaundersøgelsen. Disse er listet efter tema i tabel 1:

Tabel 1: Kapitalindikatorer

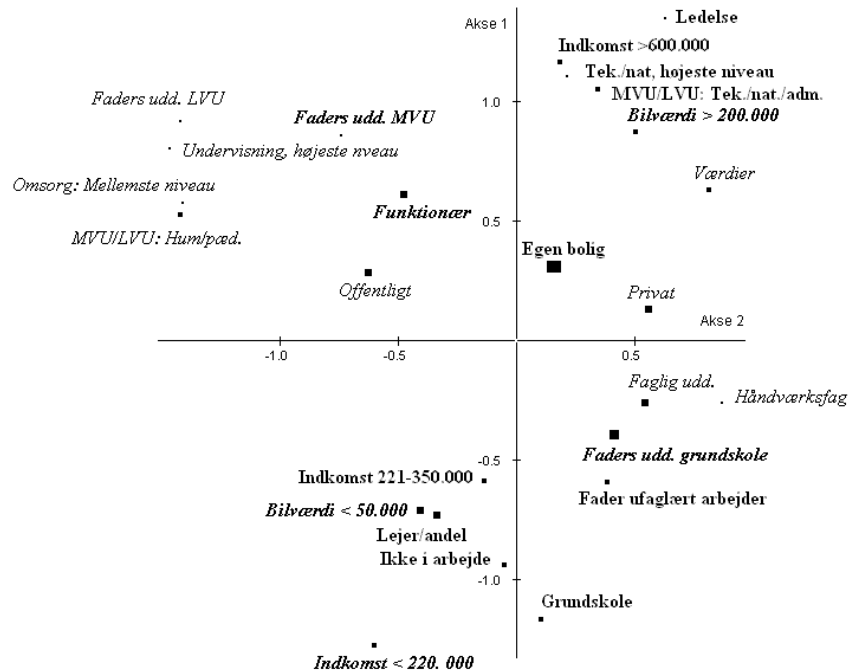
Økonomisk kapital	Antal kategorier	Kulturel Kapital	Antal kategorier	Erhvervsposition	Antal kategorier
Indkomst	5	Uddannelse	5	Erhverv	11
Bilværdi	4	Fars uddannelse	5	Fars erhverv	6
Boligtype	2			Sektor	2
Værdi af sommerhus	3				
Investeringer/opsparing	2				
Total	16		10		19

5 variable med tilsammen 16 kategorier skal indikere respondentens økonomiske kapital. Det drejer sig om *indkomst*, *bilværdi*, *boligtype*, *værdi af sommerhus*, samt om respondenter har *investeringer/opsparing* ud over eventuel pensionsopsparing. Den kulturelle kapital er repræsenteret ved 2 variable med i alt 10 kategorier. *Egen uddannelse* indgår, som indikator på den institutionaliserede kulturelle kapital respondenter har opnået, *faders uddannelse* forventes at afspejle den nedarvede kulturelle kapital. Endelig indgår der en række variable, der er relateret til position på arbejdsmarkedet. Det drejer sig om respondentens eget *erhverv*, *faders erhverv*, samt om respondenter er ansat i den offentlige eller private *sektor*. Disse variable er inddraget som indikatorer på både økonomisk og kulturel kapital (se endvidere Skjøtt-Larsen 2008: 73-4).

Den samlede varians fra modellen opsummeres langs et antal akser, hvoraf den første altid opsummerer den højeste del og de efterfølgende en faldende andel af den samlede varians. I figur 1 opsummerer den første vertikale akse 49 pct. af den samlede varians. Den anden horisontale akse opsummerer yderligere 19 pct. af den samlede varians. Analysen er begrænset til de første to akser, og der redegøres således for godt 68 pct. af den samlede varians.⁵

⁵ Her angives den modificerede varians i overensstemmelse med anbefalingerne fra Benzécri (Le Roux and Rouanet 2004: 200-201).

Figur 1: Det sociale rum

1. akse: kapitalvolumen

16 kategorier har bidraget over gennemsnittet (2,2 pct.) til variationen langs den første akse. Nederst i figur 1 findes indikatorer på lav økonomisk kapital. Her findes hyppigere husstandsindkomster på under 220.000 kr. og på 221.000 - 350.000 kr. om året, laveste værdi af bil (<50.000 kr.) og lejer-/andelsbolig. Nederst i figuren findes ligeledes indikatorer på lav kulturel kapital. Det gælder grundskole som højeste uddannelse samt fader med grundskole som indikator på den nedarvede kulturelle kapital. Blandt indikatorerne for erhvervsposition findes ikke i arbejde, og på fædre side er kategorien ufaglært repræsenteret. I toppen af figuren findes omvendt en række indikatorer på høj kapital. Blandt de økonomiske indikatorer gælder det indkomst > 600.000 kr.; bilværdi >200.000 kr. samt ejerbolig. Blandt de kulturelle indikatorer findes de lange tekniske og administrative uddannelser (MVU/LVU tek.nat/adm). De videregående humanistiske uddannelser bidrager akkurat under gennemsnittet, men det er værd at bemærke, at de er placeret nogenlunde samme sted langs den 1. akse. Således er det ikke typen, men længden, af uddannelse, der har betydning langs den 1. akse. På fædre side finder vi mellemlang videregående ud-

dannelse (fader: MVU). Ser vi på erhvervsindikatorerne, finder vi ledere og faggrupper, der anvender tekniske og naturvidenskabelige færdigheder på højeste niveau (tek./nat højeste; ledelse). På fædre side finder vi funktionær. Denne akse afspejler således mængden af ressourcer eller kapitalvolumen. kapitalstærke grupper er overrepræsenterede i den øverste halvdel af figur 1, hvorimod kapitalsvage grupper er overrepræsenterede i den nederste halvdel.

2. akse: Kapitalsammensætning

15 kategorier har bidraget over gennemsnittet til variationen langs den 2. akse. I venstre side af figur 1 findes indikatorer på høj kulturel kapital (MVU/LVU: Hum/pæd.; faders uddannelse LVU og MVU). Blandt de økonomiske indikatorer er det interessant nok indikatorer på lav økonomisk kapital, der kendetegner figurens venstre side. Således bidrager husstandsindkomster på under 220.000 kr. om året samt bilværdi <50.000. De stillingskategorier, der har bidraget over middel i venstre side, indikerer, at der typisk er tale jobs inden for den offentlige sektor og typisk jobs, der kræver relativt højt uddannelsesniveau (sektor: offentlig; undervisning på højeste niveau, omsorg på mellemløst niveau og faders erhverv: Funktionær). I figu-

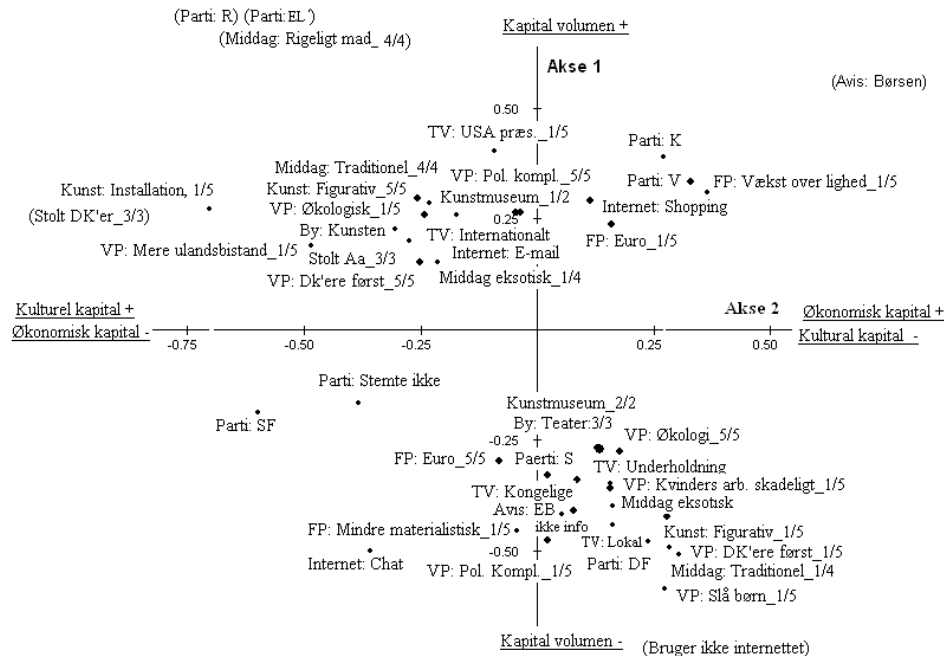
rens højre side finder vi omvendt indikatorer på lav nedarvet kulturel kapital (*Faders udd: Grundskole*) i kombination med *faglig uddannelse*. Blandt de økonomiske indikatorer er det den højeste bilværdi (>200.000) og mennesker med anden formue (*opsparing/investering, ja*), der er repræsenteret. Blandt erhvervsindikatorerne er det ansatte i den private sektor (*sektor: privat*) sammen med *håndværksfagene*. 2. akse tolkes således som en dimension, der afspejler kapitalsammensætning. Det interessante ved denne akse er, at indikatorerne på henholdsvis økonomisk og kulturel kapital trækker i hver deres retning. Bevæger man sig fra venstre mod højre af den 2. akse, finder man således et stigende uddannelsesniveau og/eller nedarvet kulturel kapital, omvendt finder man en stigende tendens for de økonomiske indikatorer. Således er det den relative sammensætning af de to kapitalformer, der afspejles langs denne akse med de kulturelle fraktioner mod venstre og de økonomiske fraktioner mod højre. Denne modsætning deler også de mere humanistisk prægede lange eller mellemlange uddannelser fra de teknisk-økonomiske uddannelsesretninger af samme længde.

Rummet af kulturelle præferencer og moralsk-politiske attituder.

I det følgende indsætte en række indikatorer på kulturelle præferencer/praksisformer og moralsk-politiske holdninger/partivalg. Indikatorerne indsættes som supplementærpunkter langs de to akser i det sociale rum, der blev analyseret med udgangspunkt i figur 1. Til at dække kulturelle præferencer er udvalgt 24 variabelkategorier fra følgende praksisområder: brug af byen; avis; brug af internet; kunstpræferencer; mad til gæster; tv-programmer. Til at dække politisk-moralske præferencer er udvalgt 21 variabelkategorier. De moralsk-politiske spørgsmål dækker over både fordelingspolitiske spørgsmål (FP) og værdipolitiske spørgsmål (VP). De værdipolitiske spørgsmål dækker over holdninger til indvandrere, tillid til andre, holdninger til familiemønstre/kønsligestilling samt holdninger til miljø. Endvidere er der indsat indikatorer på identifikation med lokalitet og nationalitet samt partivalg.⁶

⁶ Spørgsmålene i deres fulde længde samt randfordeling i svarkategorier kan læses i 'Appendiks til ulighedens symbolske grænser' på www.socsci.auc.dk/compas/. Kun variabelkategorier med en standardafvigelse på mindst 0,5 mellem de mest ekstreme kategorier langs mindst en af akserne er medtaget i figuren (se: Le Roux and Rouanet 2010: 59). Endvidere er kategorier med en standardafvigelse på under 0,25 fra centrum af kortet udeladt.

Figur 2: Indikatorer på kulturelle præferencer og moralsk-politiske holdninger som supplementærpunkter i det sociale rum.

Positioner i et socialt rum

I det følgende vil jeg indlede med en beskrivelse af fundene fra hver af de fire kvadranter i figur 2. Beskrivelsen af hver af kvadranterne følges op med en række eksempler på de måder interviewpersoner fra dette område har kategoriseret og trukket symbolske grænser til andre. Da der er store lighedspunkter, og der typisk ikke italesættes forskelle mellem interviewpersonerne fra de to nederste kvadranter i figuren, skelnes der ikke mellem disse i fremstillingen af det kvalitative materiale.

De kulturelt privilegerede

I det øverste venstre hjørne af figur 2 møder vi typisk individer, der har høj samlet kapital, og som i deres kapitalsammensætning har en overvægt af kulturel kapital. Startende med en af de mest legitime eller finkulturelle kulturelle aktiviteter ses det, at besøg på kunstmuseum er mest udbredt i denne kvadrant (kunstmuseum_1/2). Med hensyn til kunstpræferencer er der (helt i overensstemmelse med *Distinktionen*) en afstandtagen til den figurative kunst (*Kunst: Figurativ_5/5*), hvorimod der i højere grad end noget andet sted i det sociale rum er en præference og for installa-

tionskunst (*kunst:Installation_1/5*), der er medtaget som et eksempel på en af de mindre etablerede kunstformer. Med hensyn til brug af byen ses det, at besøg på byens kunstmuseum er mest udbredt i denne kvadrant af det sociale rum (*By: Kunsten*). Når man har gæster til middag, er man mindre tilbøjelig til at servere noget traditionelt dansk, men henter i stedet inspiration udefra (*middag: traditionel_4/4* *middag: eksotisk_1/4*). Samtidig er man mindre tilbøjelig til at tillægge mængden af mad den samme afgørende betydning, som det er tilfældet i de øvrige dele af det sociale rum (*Middag: Rigeligt mad_4/4*). Internettet er typisk noget, der bruges til 'seriøse' formål som *E-mail*. Med hensyn til avislæsning er politikken hyppigere læst her end noget andet sted i det sociale rum. Med hensyn til TV-programmer er der en præference for den internationale nyhedsdækning frem for lokale nyheder, endvidere for nyheder om det amerikanske præsidentvalg frem for om det hjemlige kongehus (*TV: internationalt*; *TV: USA præ_1/5*). Denne globale frem for lokale orientering genfindes også når det gælder stolthed over at være dansker og over at være fra Aalborg, der for begges vedkommende er lavets i dette område (*stolt DK'er_3/3*; *stolt Aa_3/3*). Således

er de der overvejende er privilegerede via deres adgang til kulturel kapital kendetegnet ved hyppig deltagelse i finkulturelle aktiviteter. Der er få præferer for den figurative kunst, men til gengæld en stor åbenhed for den nyere installationskunst. Endelig er der en global orientering inden for både mad og TV kombineret med en mindre udpræget identifikation med det lokale og det nationale set i forhold til andre positioner i det sociale rum.

Med hensyn til moralsk-politiske holdninger er indstillingen blandt de kulturelt privilegerede præget af politisk selvtilid (VP: *pol. er kompl._5/5*), etnisk tolerance (VP: *Dk'ere først_5/5*) og en økonomisk solidaritet, der går på tværs af landegrænser (VP: *Mere i ulandsbistand_1/5*). Der er også både midler og vilje til at betale mere for økologiske fødevarer (VP: *Økologisk_1/5*). De mest karakteristiske partivalg er *Det Radikale Venstre* og *Enhedslisten*.

Kulturelle grænsedragninger hos de kulturelt privilegerede

Baseret på de kvantitative fund fremstår de væsentligste kulturelle oppositioner mellem de kulturelt privilegerede i figur 2's øverste venstre hjørne og de, med hensyn til kulturelle ressourcer, mindst privilegerede i det nederste højre hjørne. På baggrund af de kvalitative interviews kan det bekræftes, at finkulturelle distinktionsformer og symbolsk grænsedragning baseret på viden om legitim kultur finder sted. Det lader dog ikke til at være så udbredt, som man skulle tro på baggrund af *Distinktionen*. Carsten er den eneste af interviewpersonerne, der gør udtalt brug af kulturelle grænsedragninger. Carsten er i 30'erne, uddannet Cand. Mag og arbejder i gymnasieskolen. Han fremstår umiddelbart som altædende på det kulturelle område, men med et tydeligt udgangspunkt i den klassiske finkultur. Som det er karakteristisk for respondenterne i denne fraktion, giver Carsten udtryk for udpræget tolerante holdninger over for andre, ligesom han giver udtryk for at besidde en kulturel spændvidde, der gør ham i stand til at tale med de fleste.

Carsten forklarer, at man sagtens vil kunne finde ham sammen med hans kollegaer til en håndboldkamp med en 'fadbamse' i hånden, og tilføjer, at det ikke længere er en deklassering. Han uddyber dog, at der hvor man bliver opmærksom på tilhørsforholdet, er, når man træder ind i nogens hjem:

Noget af det jeg lægger mærke til, det er eksempelvis, om man har bøger. Det må jeg indrømme, det lægger jeg mærke til, når jeg kommer ind i et dansk hjem. Det giver mig et peg om, hvad er det for nogle samtale-

emner, som vil være relevante at tage fat på, for jeg har heller ikke lyst til at komme i en situation hvor det sociale bliver anstrengt.

Senere i interviewet taler Carsten om vigtigheden af at være i besiddelse af de rette kulturelle kompetencer, hvis man skal begå sig i bestemte sociale kredse, og om, hvordan nogle af hans venner, der ikke har en humanistisk uddannelse, til tider er udfordret af dette:

Altså, du kan ikke begå dig i et socialt miljø, hvis du ikke kan tale om forskellen på funktionalisme og modernisme eller det moderne gennembrud. Hvis du ikke læser litteratur, eller hvis du ikke på den måde har i hvert fald et minimum af klassisk dannelse.

Ifølge Carsten er kulturen i Aalborg præget af en hybrid mellem 'det konservative byborgerskab og arbejderne' i byen, og han ser denne alliance som værende i opposition til det finkulturelle, som bliver 'kriminaliseret', og som ikke bliver tillagt 'valeur'. Carsten ser blandt andet denne alliance komme til udtryk i den fremtrædende rolle som fodbold spiller for byen:

Jeg interesserer mig dybest set ikke for fodbold, men jeg kan godt rende med ud og begejstres af begejstringen derude, fordi jeg synes, det er vildt overdrevet, at folk de på den måde kan leve sig ind i om AaB vinder eller taber, noget jeg synes er totalt ligegyldigt.

Carsten er ikke uinteressert i sport som sådan, og omtaler i interviewet positivt en række individuelle sportsudøvere, som professionelle cykelryttere og golfspillere. Det er snarere de kollektive aspekter på og uden for fodboldbanen han problematiserer.

Således spiller finkulturen en rolle som kulturel kapital i Aalborg. Der er kredse, hvor grænsedragningen foretages på baggrund af kompetencer inden for den legitime kultur. Fodbold bliver for Carsten en negativ markør, hvormed han lægger afstand til arbejderklassekulturen, og markerer sit tilhørsforhold til den legitime og til tider også mere eksperimenterende kultur. (Han uddyber løbende sit kendskab til klassisk musik og opera såvel som den mere eksperimenterende del af kulturscenen). Carsten er således ikke en klassisk kultursnob forstået på den måde, at han begrænser sit forbrug til finkultur (Peterson & Kern 1996). Dog kan man eksempelvis se, hvordan den legitime kultur, i form af bogsamlingens indhold, anvendes til social identifikation, ligesom Carsten selv fremhæver, at det kan være problematisk at be-

væge sig, i de kredse han kommer i, hvis man ikke er i besiddelse af en vis almen dannelse.

Moralsk-politiske grænsedragninger hos de kulturelt privilegerede

På baggrund af figur 2 kan vi forvente, at de væsentligste moralsk-politiske grænsedragninger trækkes mellem de kulturelt privilegerede og de underprivilegerede. Denne form for grænsedragning er da også til stede i de dybdegående interviews. Mange af de interviewede tøver med at lægge symbolsk afstand til andre på baggrund af socioøkonomiske eller kulturelle faktorer, men der er mere udbredt brug af moralsk-politiske kriterier. Særligt er tolerance over for indvandrere og andre mindretal en central værdi for de fleste af de interviewede fra de privilegerede positioner. Særligt for de kulturelt privilegerede er det obligatorisk at tage afstand fra diskriminerende holdninger. For nogle kobles disse holdninger også til mindre privilegerede positioner i samfundet. Det gælder eksempelvis Jens, der har en ledende funktion på en uddannelsesinstitution. Adspurgt om der er nogen han gerne vil slippe for at sidde ved siden af til et bryllup eller en lignende social sammenkomst, svarer han:

Hvis det er alt for racistisk eller diskriminerende, det gider jeg ikke sidde og høre på ... Jeg vil sgu ikke sidde og lave en eller anden scene, og jeg vil heller ikke sidde og give folk ret" ... "altså folk som har dårlig indkomst, folk som selv har problemer, folk som har mange i familien, de har mindre forståelse overfor indvandrere og for grupper, der tænker anderledes, sådan er det bare.

Jens tager aldrig direkte afstand fra arbejderklassen, og i sammenligning med Carsten er det er da også interessant, at han ofte er på stadion for at se fodboldkampe, og at han understreger, at fodbold også er kultur. Men når det kommer til racisme eller diskrimination, trækker han en klar grænse.

En af undtagelserne fra normen om at socioøkonomiske faktorer ikke betyder noget, er når de kulturelt privilegerede lægger symbolsk afstand til de økonomisk privilegerede. Det følgende citat er også fra Jens:

Jeg har undgået ejendomsæglere, det har jeg. Jeg har aldrig købt noget eller solgt noget gennem ejendomsæglere. Jeg er heller ikke ret meget for forsikringsselskaber. Jeg har nogle grupper, jeg ikke har nogen tillid til. Som jeg synes tjener for mange penge i forhold til, hvor begavede de er.

Denne afstandtagen til den økonomiske elite har også fungeret som ledetråd i hans valg af beboelseskvarter. Således har Jens og hans hustru fravalgt det velhavende Hasseris, selvom de udmærket ville have råd til at bo der.

De økonomisk privilegerede

I den øverste højre kvadrant af figur 2 finder vi indvider med høj samlet kapital og med en kapitalbeholdning, der overvejende består af økonomisk kapital. Med hensyn til de kulturelle præferencer er de mest karakteristiske aktiviteter og interesser relateret til økonomi. Den mest karakteristiske avis er *Børsen*, og med hensyn til Internet bruges det typisk til *shopping*. Hvad angår de moralsk-politiske spørgsmål, ses der en orientering mod *vækst over lighed*. Ligeledes er der en positiv indstilling over for dansk deltagelse i Euroen (FP: *Euro_1/5*), hvilket i en dansk kontekst typisk har været forbundet med liberalistiske holdninger i fordelingspolitiske spørgsmål (Andersen 2003:150). Med hensyn til den politiske mobilisering er det særligt de borgerlige partier *Det konservative Folkeparti* og *Venstre*, der trækker stemmer.

Symbolske grænsedragninger hos de økonomisk privilegerede

Symbolske grænsedragninger finder kun i begrænset omfang sted i interviewene med de økonomisk privilegerede interviewpersoner. En mulig forklaring kan være den individualistiske tilgang til tilværelsen som Thomas, der er medejer af en mindre IT-virksomhed, giver udtryk for. Adspurgt om han kan pege på nogle grupper, der har det lettere end de har fortjent, forklarer han:

Dybest set så er jeg ret ligeglad med, hvad andre får og har. Om de er kommet let til det, eller har haft mange besværligheder og kolbøtter undervejs. Det er jeg ret ligeglad med, for jeg kan ikke rigtig bruge det til noget; om nogen er kommet let til noget, eller andre har knoklet. Altså mit udgangspunkt er mig selv, så jeg går ikke sådan og misunder nogen eller tænker modsat.

Et eksempel på symbolske grænsedragninger gives dog af Torben, en ingeniør i 30'erne, der arbejder inden for IT-industrien. Torben fortæller, at han føler sig knyttet til Vendsyssel, hvor han er vokset op, og han er bevidst om ikke at lade materielle statussymboler skabe afstand til hans forældre og gamle venner. I løbet af interviewet udtrykker han dog en vis afstand til, hvad han opfatter som traditionelle og intolerante

holdninger, samt fra den fastgroethed han oplever på hjemegnen:

Altså, jeg er glad for, jeg ikke er blevet boende i [By] (...) jeg kan godt se et eller andet sted, at de er lidt fastgroede, og der er ikke sådan den store ambition om at prøve noget nyt.

Torben eksemplificerer det blandt andet med et vennepar, der aflyste en rejse til London fordi deres forældre var bekymrede for dem:

"Og der kunne jeg pludselig godt se forskellen på os (...) hende og hendes forældre, jeg kan godt se, at de har fødderne noget mere forankret i den jyske muld, og jeg tror decideret, hendes forældre var bange for, at hun skulle tage til så stor en by som London".

Således trækkes der her symbolske grænser på baggrund af den manglede kulturelle og geografiske mobilitet, som Torben finder på hjemegnen.

De mindre privilegerede

I den nederste halvdel af figur 2 finder vi de mindst privilegerede. Som nævnt tidligere er der ikke så store forskelle mellem den økonomiske og den kulturelle fraktion blandt de underprivilegerede. Derfor vil jeg kun skelne mellem dem i den indledende beskrivelse af de kvantitative fund. I det nederste venstre hjørne findes typisk individer, der generelt har få økonomiske og kulturelle ressourcer, og som i særdeleshed har få økonomiske ressourcer. Både de kulturelle praksiser og de moralsk-politiske holdninger er præget af disse økonomiske begrænsninger, og det er her, vi finder den største modsætning til den økonomiske elite. Internettet bruges typisk til *chat*. Ser vi på de moralske og politiske standpunkter, er der en tendens til at beskrive sig selv som mindre materielt orienteret end de fleste (*FP: Mindre materialistisk_1/5*). I modsætning til den økonomisk privilegerede kvadrant er det her, man finder den mindste opbakning til *Euroen*. Det mest karakteristiske partivalg er *Socialistisk Folkeparti*, mens stemmer på *Socialdemokratiet* er udbredt i begge de mindre privilegerede kvadranter. Endelig er det også i denne kvadrant, man hyppigst finder de, der *ikke stemmer*.

I den nederste højre kvadrant i figur 2 er fortrinsvis individer, der har få ressourcer, og som har en kapitalsammensætning med lav kulturel kapital. Her finder man typisk ansatte inden for en række af de traditionelle håndværks- og industrierhverv. Det er også her, man ser den klareste opposition til den kulturelt privilegerede kvadrant. Blandt de kulturelle

præferencer og aktiviteter ses det, at *Ekstrabladet* (og BT) er hyppigt læst både i højre og venstre side af den nedre del af figuren. Således står hverdagshistorierne i tabloidaviserne umiddelbart i opposition til den kulturelle kvadrants valg af kulturstoffet og de analytiske vinkler i Politiken, såvel som til den økonomiske elites engagement i finansnyheder og erhvervsanalyser i Børsen. Deltagelse i de finkulturelle aktiviteter, som er inkluderet i spørgeskemaundersøgelsen, er mindst hyppige i denne del af det sociale rum, hvor der også er færrest, der har besøgt en kunstudstilling inden for det seneste år (*kunstmuseum_2/2*). Ser man på præferencer for kunst foretrakkes den figurative kunst, hvor man kan se hvad et billede forestiller (*kunst: figurativ_1/5*). Når det kommer til brug af byen finder man den laveste hyppighed af teatergængere (*By Teater_3/3*). Der er færre end gennemsnitligt, der gør brug af Internettet (*bruger ikke internet*). Når man har gæster, serverer man typisk *traditionel dansk mad*, hvorimod det eksotiske valg, der kendetegnede den kulturelle kvadrant, er sjældent her. Med hensyn til TV orienterer man sig, igen i modsætning til den kulturelle kvadrant, mod de lokale frem for de internationale nyheder (*TV: Lokal*). Endvidere interesserer man sig for nyheder om det danske kongehus frem for om et amerikansk præsidentvalg (*TV: Kongelige*). Herudover er der præferencer for *underholdningsprogrammer* frem for de måske mere udfordrende (eller kedelige) dokumentarprogrammer. Bevæger vi os over til de moralsk-politiske holdninger, er det også i den nederste højre kvadrant, vi finder den klareste opposition til de tolerante og kosmopolitiske segmenter i den kulturelt privilegerede kvadrant. Først og fremmest ser der i begge de nederste kvadranter ud til at være en vis fremmedhed over for den politiske debat (*pol. Kompl. 1/5*). I den højre kvadrant er orienteringen mod traditionelle familiestrukturer indikeret ved, at man i højere grad problematiserer kvinders deltagelse på arbejdsmarkedet (*VP: Kvinders arb. Skadeligt_1/5*) og ved den større accept af at give børn en endefuld (*VP: Slå børn_1/5*). Det er dog ikke kun i forhold til køn, men også i forhold til etnicitet (*DK'ere først_1/5*), at der ses en tendens til at diskriminere på baggrund af kategorier, der opfattes som irrelevante eller fordomsfulde blandt de privilegerede, og særligt blandt de kulturelt privilegerede. Det er også i denne kvadrant, at villigheden til at betale ekstra for økologiske fødevarer er mindst udtalt (*VP: Økologi_5/5*), også selv om det ikke er her, den økonomiske formåen er mindst. I forhold til partivalg er det mest karakteristiske valg *Dansk Folkeparti*. Som beskrevet tidligere er stemmer på *Socialdemokratiet* også hyppige i denne del af det sociale rum.

Kulturelle og moralske grænsedragninger blandt de mindst privilegerede

Generelt fyldte samtalerne om kulturelle præferencer og aktiviteter ikke så meget i samtalerne med interviewpersonerne fra de to nederste kvadranter i det sociale rum. Det mest interessante og overraskende fund var formentlig den indignation, som flere af interviewpersonerne gav udtryk for, når det gjaldt den offentlige støtte til finkulturen. En elektriker i slutningen af 40'erne fortæller, at det netop er kulturstøtten, der har fået ham til at flytte sin stemme fra Socialdemokratiet til Venstre:

Stod det til mig, så ville jeg jo gerne have, at Det Kongelige Teater blev brugerbetalt. Så dem der var interesseret i Det Kongelige Teater, de betalte det (...) Vi sidder heroppe i Aalborg, og vi er måske i København to-tre gange om året. Vi kommer ikke i Det Kongelige Teater.

Modstanden mod at betale for den kulturelle elites kulturforbrug var udtalt i tre af interviewene. Dette kunne tyde på visse begrænsninger i de privilegerede gruppers evner til at udbrede deres kulturelle hierarkier til alle dele af befolkningen. Det betyder ikke nødvendigvis, at der etableres et alternativt og autonomt kulturelt hierarki blandt de mindre privilegerede, men der eksisterer en politiseret modvilje mod at bruge offentlige midler på finkulturen.

En anden symbolsk grænse, som drages af nogle af de interviewede fra de mindst privilegerede kvadranter, er i forhold til indvandrere. Janne er i 40'erne, og arbejder som ufraglært på en fabrik. Adspurgt om der er nogen, der har det for nemt i det danske samfund, svarer hun:

Altså, der vil jeg nok sige flygtninge, dem har jeg det sådan lidt svært ved engang imellem. Ikke fordi jeg er racist. Der er også nogen flygtninge, jeg synes er okay. Dem der godt vil ligesom indordne sig i Danmark, og arbejde og alt det der.

Holdningen til indvandrere er i dette interview trukket mere markant op end i de øvrige, men noget der går igen, er de moralske konnotationer, der tillægges de flygtninge og indvandrere, som ikke vil 'indordne sig'. Det drejer sig om, at ville trække på fællesskabet, at ville have særbehandling og mere generelt om, ikke at ville indordne sig under fælles normer. Netop værdier der ofte nævnes som væsentlige i denne del af det sociale rum.

Konklusioner

En første væsentlig konklusion er bekræftelsen af Pierre Bourdieus (1984) tese om homologi mellem det sociale rum og rummet for livsstile. De væsentligste skel i det sociale rum tegner sig umiddelbart mellem de kulturelt privilegerede, de økonomisk privilegerede og de mindre privilegerede. Med hensyn til kulturelle præferencer går den væsentligste opposition mellem de kulturelt privilegerede og de mindst privilegerede. Blandt de kulturelt privilegerede deltager man hyppigere i finkulturelle aktiviteter, man orienterer sig mere end andre mod udlandet når det gælder mad og TV, og hælder mod de mere dybdegående analyser, når det gælder valg af dagblad. De økonomisk privilegerede adskiller sig først og fremmest fra dette mønster, ved at udvise interesse for penge og for erhvervslivet. Med hensyn til politik og moral går den væsentligste opposition også mellem de kulturelt privilegerede og de mindst privilegerede. Blandt flere af de kulturelt privilegerede har det været væsentligt at lægge afstand til racisme og intolerance. Omvendt var det blandt nogle af interviewpersonerne i de mindre privilegerede positioner væsentligt at tage afstand fra den manglende vilje til at indordne sig og yde en indsats, som umiddelbart forbindes med flygtninge og indvandrere. De økonomisk privilegerede udmærker sig ved mere liberalistiske holdninger og en orientering mod vækst frem for lighed. Med hensyn til den politiske mobilisering i det sociale rum tegner sig til dels en skillelinje relateret til den samlede mængde af ressourcer, hvor de mest privilegerede har en tendens til at stemme på et af partierne på højrefløjen. Den væsentligste skillelinje går imidlertid langs akse for kapitalens sammensætning. Her ses konturerne af en venstrefløjsalliance bestående af individer fra de kulturelle fraktioner i opposition til en højrefløjsalliance, der overvejende består af de økonomiske fraktioner (se også Harrits et al 2010).

Med hensyn til typen af grænsedragninger ser det ud til, at der trækkes symbolske grænser til andre på basis af både kulturelle præferencer og moralsk-politiske spørgsmål. Dog lader det til, at der selv blandt de interviewede fra den kulturelt privilegerede kvadrant, er en tilbøjelighed til overvejende at trække symbolske grænser til andre på baggrund af moral frem for på baggrund af finkulturelle kompetencer. Dette fund støtter umiddelbart Lamont (1992), der fremhæver betydningen af moralske grænsedragninger i en amerikansk kontekst. Det taler heller ikke imod de nordiske studier, der peger på betydningen af nordiske lighedsideal, der modarbejder den legitime kulturs betydning som distinktionsform (Hjelseth 2005; Skarpenes 2007; Lien et al. 2001). Dog synes

det at være en central pointe, fra både fra den kvantitative og den kvalitative analyse, at kulturelle og moralske distinktioner ofte ser ud til at være komplementære, og at de anvendes til at trække grænser mellem de samme positioner i det sociale rum.

Der ser også ud til at være indholdsmæssige overlap på tværs af kulturelle og moralsk-politiske distinktionsformer. Det gælder eksempelvis oppositionen mellem globale og lokale orienteringsmåder. Denne opposition går igen inden for så forskellige områder som mad; TV; holdninger til indvandrere, holdninger til ulandhjælp samt i forhold til identifikation med det lokale og det nationale. I de kvalitative interviews træder denne form for grænsedragning tydeligst frem i holdningen til indvandrere, men genfindes også i en afstandtagen til de kulturelt og geografisk immobile. Sidstnævnte falder i øvrigt godt i tråd med Bennett et al. (2009: 43 ff.), der i en britisk kontekst peger på afstandtagen til 'fastlåste' eller 'statiske' smagsformer som en måde at distingvere sig i forhold til arbejderklassen.

Endelig er det værd at bemærke, at der ikke kun trækkes symbolske grænser fra de privilegerede til de mindre privilegerede sociale positioner. Blandt de mindre privilegerede finder man hos nogle en stærk antipati mod den offentlige støtte til finkulturen. Således finder en vis udfordring sted af 'den gode smag' med hensyn til både kultur og politik.

Jakob Skjøtt-Larsen

Ph.D., lektor ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

Abstract

Based on a survey conducted in the municipality of Aalborg in Denmark in 2004, and by the use of multiple correspondence analysis, I show that both cultural consumption and moral-political stances serve as markers of class positions. By introducing a range of qualitative semi-structured interviews I argue that moral-political boundaries are at least as important as cultural boundaries, but both are used to establish symbolic boundaries between social positions divided by the same principles as those found by Bourdieu in *Distinction*. That is, by the volume and the composition of economic and cultural capital. One of the distinctions cutting across both the cultural and the moral-political modes of drawing boundaries is a divide between what is termed a global and a local mode of orientation. Finally, Antipathies towards the

cultural elite are expressed through aversions against the state subsidization of highbrow culture.

Key words

Symbolic boundaries, cultural boundaries, moral boundaries, Pierre Bourdieu.

Referencer

- Andersen G. J. (2003): *Over-Danmark og under-Danmark: Ulighed, velfærdsstat og politisk medborgerskab*. Århus: Aarhus universitetsforlag.
- Bauman, Z. (1998) 'On glocalization: or globalization for some. Localization for some others', *Thesis Eleven* 54: 37-49.
- Bihagen, E. and Katz-Gerro, T. (2000) 'Culture consumption in Sweden: The stability of gender differences', *Poetics* 27: 327-349.
- Bennett, T., Savage, T., Silva, E., Warde, A., Gayo-Cal, M., and Wright, D. (2009) *Culture, Class, Distinction*, Oxon: Routledge.
- Bourdieu, P. (1984 [1979]) *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Taste*, London: Routledge.
- Bourdieu, P. (1998) *Practical Reason: On the Theory of Action*, Cambridge: Polity Press.
- Broady, Donald (1998) 'Kapitalbegrebet som uddannelsessociologisk værktøj', in Bjerg, Jens (ed.), *Pædagogik – en grundbog til et fag*, Copenhagen: Hans Reitzels Forlag.
- Chan, T.W. and Goldthorpe, J.H. (2005) 'The social stratification of theatre, dance and cinema attendance', *Cultural Trends* 14: 193-212.
- Chan, T.W. and Goldthorpe, J.H. (2007) 'Social stratification and cultural consumption: The visual arts in England', *Poetics* 35: 168-90.
- Danielsen, A. (1998) 'Kulturell kapital i Norge', *Sociologisk tidskrift* 6: 75-107.
- DiMaggio, P. (1982) 'Cultural capital and school success: the impact of status culture participation on the grades of U.S. high school students', *American Sociological Review* 47: 189-201.
- DiMaggio, P. and Mohr, J. (1985) 'Cultural capital, educational attainment, and marital selection' *American Journal of Sociology* 90: 1231-1261.
- DiMaggio, P. and Mukhtar, T. (2004) 'Arts participation as cultural capital in the United States, 1982-2002: Signs of decline?', *Poetics* 32: 169-94.
- Elias, N. and Scotson, J. L. (1994) *The Established and the Outsiders – A Sociological Enquiry into Community Problems*, Second Edition, London: Sage.
- Harrits, G. (2005): *Hvad betyder klasse? En konstruktion af klassebegrebet med henblik på en analyse af sammenhængen mellem klasser og politisk deltagelse i Danmark*. Århus: Forlaget Politica (ph.d.-serie).
- Harrits, G.S., Prieur, A., Skjøtt-Larsen, J., Rosenlund, L. (2010): 'Class and politics in Denmark.', *Scandinavian Political Studies* 33: 1-27.
- Hjelseth, A. (2005) 'De som streber nedover – om klasse og identitet blant fotballsupportere', *Sociologi i dag* 35: 69-87.
- Jæger, M. and Katz-Gerro, T. (2010) 'The rise of the eclectic cultural consumer in Denmark.' *The Sociological Quarterly*, 51: 460-83.
- Lahire, B. (2008) 'The individual and the mixing of genres: Cultural dissonance and self-distinction', *Poetics* 36: 166-88.
- Lamont, M. (1992) *Money, Morals, and Manners. The Culture of the French and the American Upper-Middle Class*, Chicago: University of Chicago Press.

- Lamont, M. and Lareau, A. (1988) 'Cultural Capital: Allusions, Gaps and Glissandos in Recent Theoretical Developments', *Sociological Theory* 6: 153-68.
- Lien, M., Lidén, H. & Vike, H. (2000) *Likhetens Paradoxer: Antropologiske undersøkelser i det moderne Norge*, Oslo: Universitetsforlaget
- Le Roux, B. and Rouanet, H. (2004) *Geometric Data Analysis: From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Le Roux, B. and Rouanet, H. (2010) *Multiple Correspondence Analysis*, London: Sage.
- Peterson, R. A. and Kern, R. M. (1996) 'Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore', *American Sociological Review* 61: 900-907.
- Peterson, R. & Simkus, R. (1992) 'How musical tastes mark occupational status groups', in Michèle Lamont and Marcel Fournier (ed.) *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequalities*, Chicago: The University of Chicago Press, pp. 152-86.
- Purhonen, S. Gronow, J. and Rahkonen, K. (2009) 'Social Differentiation of Musical and Literary Taste Patterns in Finland' *Research on Finnish Society* 2: 39-49.
- Purhonen, J. Gronow and K. Rahkonen (2010) 'Nordic democracy of taste? cultural omnivorousness in musical and literary taste preferences in Finland', *Poetics* 38: 266-298.
- Prieur, A., Rosenlund, L. and Skjøtt-Larsen, J. (2008) 'Cultural Capital Today: A Case Study From Denmark' *Poetics* 36: 45-70.
- Prieur, A. og Rosenlund, L. (2009) : "At konstruere et socialt rum." I: J. A. Hansen, O. Hammerslev og I. Willig (red.) *Refleksiv sociologi i praksis*. København: Hans Reitzel (s. 120-147).
- Rosenlund, L. (2000) *Social Structures and Change: Applying Pierre Bourdieu's Approach and Analytic Framework*, Stavanger: Stavanger University College.
- Rosenlund, L. and Prieur, A. (2007) 'Danish social spaces', in J. Hjelbrekke et al. (eds.): *Arbeid, kunnskap og sosial ulikhet. Festskrift til Olav Korsnes*, Oslo: Unipub, pp.261-91.
- Skarpenes, O. (2007) 'Den legitime kulturens moralske forankring', *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 48: 531-564.
- Skjøtt-Larsen, J. (2008) *Klasse, kultur og politikk: Social differentiering i det postindustrielle Aalborg*, Aalborg: Aalborg Universitet.

Om fisk, familie og færdigheder – udpluk fra et etnografisk studie af relationerne mellem lokalitet, erhverv og uddannelse

Af Sune Jon Hansen

”...bare jeg har et arbejde, så er jeg glad”

Pia, 19 år

Introduktion

Denne artikel er en gennemskrivning af mit paper fra ’30 years after *Distinction*’-konferencen i Paris i november i 2010, suppleret med nogle nye skæringer af mit feltarbejde og markeringer af, med en vending fra Bourdieu (2008:174): *de processer der i økonomiske og ikke mindst symbolske logikker og praktikker har akkompagneret den objektive såvel som subjektive ’åbning’ af rurale lokalsamfund* (egen oversættelse).

Mit bidrag til *Distinction*-konferencen rettede sig særligt mod relationer mellem lokale dispositioner og ekspansionen af et centraliseret uddannelsessystem, men da mit arbejde – mit Ph.d.-projekt – imidlertid funderes empirisk i en etnografisk inspireret undersøgelse af en havneby på den jyske vestkyst – og producerer den primære del af sit materiale via observationer og livshistoriske interviews, bestod og består mine *Distinction*-referencer mere i at bistå objektiverede versioner af det sociale rum – af smagspræferencer i det sociale rum, med mere historiske og kvalitative perspektiver; at se på hvordan og med hvilke midler de kampe der gør en position kæmpes.

Mit arbejde interesser sig primært for de udfordringer unge i et ruralt lokalsamfund – forstået som et sted, hvor et eller flere erhverv tidligere har domineret og sikret en grundlæggende mobilitet med tydelige reproduktionsmuligheder, lav migration og lavt behov for videregående uddannelse til følge – står overfor, når ændringer i erhvervsstrukturer på den ene side og udbygningen af velfærdsstaten på den anden, skaber et behov for/krav om videregående uddannelse. Særligt fokuserer jeg på de familiære brydninger hos unge, der på samme tid føler sig forpligtet på deres forældre/familie og de lokale sociale strukturer og er helt fremmed for dem.

I denne artikel arbejdes med og argumenteres for, at lokale praktikker og logikker sættes på prøve og i stigende grad udfordres af ændringer i erhvervs- og uddannelsesstrukturer. Artiklens særlige pointe er, at det ikke kun er positionerne i det sociale rum, men i høj grad vejen til dem, der må undersøges. Fordelingsstrukturer blandt unge og unges uddannelsesstrategier er altså ikke alene et spørgsmål om hvordan de konverterer specifikke kapitalsammensætninger i diverse uddannelseskontekster, men også et spørgsmål om hvordan disse kapitalsammensætninger over generationer er blevet videregivet indenfor især familiære rammer.

Feltarbejdet og nogle teoretiske trosbekendelser

Der er tale om et casestudie af en havneby på den jyske vestkyst,¹ der stiller skarpt på hvilken rolle lokalitet spiller i relation til social klasse og hvordan uddannelsesstrategier og migrations- og mobilitetsmuligheder også har at gøre med, hvor man kommer fra. Styret af en interesse for og orientering mod hvordan arv erhverves og erhverv arves og hvordan disse *overgange* sætter sig igennem i unges uddannelsesstrategier og migrations- og mobilitetsmuligheder, foretoges i vinteren/foråret 2011 et 3,5 måneders feltarbejde, hvor jeg bosatte mig i byen og foretog deltagerobservationer på en fiskekutter, en fiskefabrik, i den lokale Marineforening og ellers generelt gjorde feltobservationer i lokalsamfundet – til arrangementer i foreningslivet, gudstjenester, handelsdage, etc. Ydermere foretoges klasserumsobservationer på STX og HTX. Uddannelser som begge er placeret i en stør-

¹ Når jeg er længere i mit ph.d.-arbejde vil byens navn blive offentliggjort. Dels for at forpligte mig på en række lokalitetsspecifikke forhold og dels, inspireret af en samtale med Donald Broady, for at tydeliggøre og synliggøre netop disse forhold. Det er en pointe at det er her, og ikke der, at min undersøgelse finder sted.

re provinsby, hvorfor også togturen til og fra denne by har været genstand for observationer. Et genererende spørgsmål har her været: hvordan er afstanden mellem lokalsamfund og (provins-)by også en mental og kropsliggjort/-gørende afstand?

Ambitionen med observationerne var og er, at få markeringer på, hvad det er for kategoriseringspraktikker der er i og på spil og hvordan transformationer og reproduktioner bliver virksomme gennem diverse praktikker og logikker. Med Webers ord at komme helt tæt på *'den virkelige handlen'*, der i langt de fleste tilfælde udspiller sig *'i uklar halvbevidsthed eller i ubevidsthed om sin mente mening. Den handlende har i højere grad en ubestemt 'følelse' af meningen, end han er vidende om den og 'gør sig den klart'; og i de fleste tilfælde handler han instinktivt eller vanemæssigt* (Weber 2003:206). I fokus for begge observationsstudier har således været de sociale omgangsformer og praktiseringer af erhverv og uddannelse. Styrende spørgsmål og orienteringer har været: hvad er det for dyder og traditioner der er i og på spil, når erhverv og uddannelse konstitueres og konstituerer sig og hvordan og af hvem transformeres praksislogikker i lokalmiljøet til strategier, der er brugbare i uddannelsessystemet?²

Sideløbende med observationsarbejdet er 23 livshistoriske interviews foretaget.³ Disse interviews har været rettet mod familier og sigtet på at indfange beskrivelser af de enkelte medlemmers sociale løbebaner; dvs. de sociale mekanismer der begunstiger eller autoriserer den almindelige oplevelse af livet som en enhed og en helhed (Bl.a. Bertaux et al. 1997 & 2005, Bourdieu et al. 1999 & Lamont 2000). Hensigten med dette livshistoriske arbejde med aktørers sociale genealogier har været, at producere materiale til at kunne studere biografiske begivenheder, som et antal ind- og omplaceringer i de forskellige tilstande, som det sociale rum har befundet og befinder sig i – afhængigt af hvorledes de forskellige kapitalformer der er i og på spil, er fordelt og struktureret. På den måde leverer interviewene materiale til at indfange

den historiske dimension ved observationsstudierne, idet det bliver muligt at gribe om, hvordan den enkeltes praktikker og logikker også afspejler en udvikling i tid af kapitalformernes volumen og struktur.⁴

Til at kvalificere udvælgelsen af, såvel som arbejdet med, et afgrænset lokalområde, har jeg studeret en række historiske dokumenter, der har omhandlet dels kampe om hvor, hvornår og hvordan havne har skullet anlægges på den jyske vestkyst – en kyststrækning som grundet Vesterhavets og Skagerraks vind- og strømforhold har krævet større indsatser end havnebyggeriet på den danske østkyst – og dels lokale (i relation til nationale) erhvervsstrukturelle forhold. Ud over en række generelle socioøkonomiske markører for den jyske vestkyst – negativ befolkningsvækst, lavere uddannelsesgrad og højere arbejdsløshed end landsgennemsnittet, ulige kønskvotient, samt en omfattende tilbagetrækning af velfærdsinstitutioner; herunder ikke mindst uddannelsesinstitutioner – er det særlige for 'min' havneby, at det er en by med en relativ kort historie. Bygget op i forbindelse med anlæggelsen af havnen i begyndelsen af sidste århundrede, er det en by der er synonym med fiskeri; dvs. at havet og havnen er et historisk såvel som aktuelt referencepunkt. Man kan tale om en dominerende *'site effect'* (Bourdieu 1999:123) som lokale aktører definerer sig i forhold til og som definerer lokale aktører. Havnen, og derfor også lokalsamfundet, oplevede sin storhedstid fra 1950erne og frem til begyndelsen af 1980erne, hvor effekterne af kvalitetskontrol, kvoter, teknologisering, m.m. slog igennem og gradvist afmonterede grundlaget for de erhvervsstrukturer, som hidtil havde sikret en grundlæggende mobilitet med tydelige reproduktionsmuligheder, lav migration og lavt behov for videregående uddannelse. Antallet af skibe faldt og er siden faldet dramatisk, ligesom antallet af arbejdspladser i den tilhørende fiskeindustri. Denne udvikling har forplantet sig i havnens følgeindustrier og i dag kan lokalsamfundet karakteriseres som et, hvor størstedelen, afhængigt af deres position i lokalsamfundet, kæmper for enten at blive eller forlade det.

Netop erhvervshistorien er interessant idet store dele af lokalsamfundets familier har oplevet, til trods for yderst begrænsede mængder af uddannelseskapital, at have en husstandsindkomst der langt har oversteg, hvad deres uddannelsesniveau strukturelt har

² Til dette arbejde har især Loïc Wacquants *boksestudier* (2004 & 2009) og Pierre Bourdieus (1962, 1977, 2000 & 2008) og Orvar Löfgrens (1977) tidlige etnografiske studier været til stor inspiration.

³ Udvalgelsen af informanter er sket i et spændingsfelt mellem praktikaliteter, repræsentativitet på observationsstedet, repræsentativitet i lokalmiljøet målt på offentlige data og første skitseringer af lokale fordelings- og værdistrukturer. Informanterne har alle modtaget et brev med beskrivelse af projektet forud for, at de er blevet spurgt, om de vil deltage. Alle er blevet lovet anonymitet i fremstillingen og formidlingen af min undersøgelse, men jeg har ved hvert interview påpeget, at byens navn vil fremgå af afhandlingen og fremtidige artikler, samt, byens størrelse taget i betragtning, at jeg ikke vil kunne garantere for, at det er rygtedes hvem der har mødtes med mig.

⁴ I produktionen af interviewguide såvel som i bearbejdningen af interviewene er arbejdet med en generel præmis, hentet fra Bourdieu et al. (1999), om, at interview som metode peger mod subjektiv erfaring som data, som dog ikke giver nøglen til en forklaring, men i stedet er det der skal forklares (ibid. 607).

berettiget til. At ufaglærte har klaret sig bedre økonomisk end folk med uddannelse, har derfor historisk betinget det lokale sociale hierarki og på mange måder devalueret betydningen og værdien af uddannelse. I mit materiale optræder en række fortællinger om hvordan man i de gode tider i 60'erne og 70'erne tog til den nærmeste storby eller endda til København og markerede sin rigdom på de fineste restauranter og hoteller – '*...hold kæft de stirrede noget, når man kom anstigende der og bestilte champagne og det hele*' (Søren – pensioneret fisker).

Dette har også haft betydning for de lokale fordelingsstrukturer, som mere har afspejlet logikker og praktikker på havet og havnen end besiddelser af statsautoriserede titler. Bourdieus pointe fra *Distinktionen* (1984) om at klasse også manifesterer sig i forskellige virkelighedsopfattelser, livsstile, forbrug, holdninger og handlingsmåder kommer her til udtryk som, i høj grad, afvisninger af den gode smag. Dette skyldes i høj grad, at de økonomisk gode forhold der herskede i lokalsamfundet – under fiskeriets højkonjunkturer – skabte en form for classesikkerhed, der hentede styrke i, at kunne matche og i mange tilfælde trumfe, grupper der strukturelt set burde været placeret højere i det sociale hierarki, med de dertilhørende distinktionsstrategier og muligheder for at udøve (symbolsk) magt. Det var fiskerne der først fik fjernsyn, køleskabe, fryser, biler, etc. Helt centralt så synes lokale dominansforhold at føre til, at den gode smag, det '*at være fin på den*', relateres til de større byers kulturelle elite. Smag som strategi til at udøve (symbolsk) magt og legitimere og reproducere sin egen position i det sociale rum, har således mere haft at gøre med at positionere sig som del af en række lokale logikker og praktikker – i opposition til andre og større byer; borgerskabet, embedsværket og politikerne – med andre ord: åndsarbejderne. Den lokale og legitime smag har på mange måder også været en afsmag for 'den fine smag'. Samtidig er nedgange i fiskeriet netop blevet begrundet og forbundet med politiske initiativer, hvilket til en vis grad har forstærket modstanden til disse grupper og deres formodede og oplevede smagspræferencer.

Opsummerende anvender og aktiverer jeg Bourdieus begrebsapparat med henblik på at vise, hvordan strukturelle forandringer lokalt, men også nationalt, gennem reproduktioner og transformationer af praktikker og logikker, manifesterer sig på aktørniveau. Qua statistisk/historisk materiale, observationer og socialgenealogiske interviews produceres grundlaget for analyser af hvordan lokale differentieringsprincipper: 1) værdisætter logikker og praktikker forskelligt og 2) hvordan disse har transformeret/reproduceret sig gennem generationer.

Det vil med andre ord sige, at relationer til det 'subjektive' i udstrakt grad er analyseret som konstitueret gennem bestemte relationer til en fortid og fremtid – medieret gennem medlemskab af en social gruppe, ikke mindst familien (Bourdieu 1994:190).

I en by hvor adgangen til manuelt arbejde og økonomisk kapital i udstrakt grad tidligere har elimineret behovet for uddannelse, hvor uddannelse ikke har været nødvendigt for at (opret-)holde en husholdning og hvor prissætningen for de forskellige pladser i det sociale hierarki har gået via hårdt arbejde og måden man anvendte sine penge, står nye generationer overfor en problemstilling lignende den Stéphane Beaud og Michel Pialoux (2001) skriver frem i deres analyser af forhold i og omkring en Peugeot-fabrik i Frankrig: kontinuerlige restruktureringer af habituelle præferencer – brydninger mellem positioner, der er konstitueret på forskellige tidspunkter som et resultat af forskellige arbejdsbetingelser og adgang til arbejde. I den forbindelse er et genererende spørgsmål: Hvad sker der og hvilke er strategierne når den enkeltes habitus overfører forestillinger og forventninger fra de objektive strukturer den er et produkt af, til en verden hvor de ikke er omsættelige?

Om uddannelse

Parallelt med den specifikke erhvervsstrukturelle og generelle velfærdsstatslige udvikling har uddannelsessystemet fået større og større betydning og indflydelse (Bourdieu 1999 & Wacquant 2008). Der er således på mange måder en proportionel bevægelse mellem fiskeriets gradvise optagelse af det finansielle markedes økonomiske logikker og stigningen i den lokale uddannelsestakst. En bevægelse som først og fremmest er generel og rummer familiære opgør over transmissioner/transformationer af arvegodset. I lokalsamfundet for mit feltarbejde, bider det accelererende uddannelsesnarrativ sig imidlertid ikke fast med samme effekt som andre steder. Godt nok tager en stigende andel unge en ungdomsuddannelse, men antallet er mindre end både regions- og landsgennemsnittet.

At valutakursen på uddannelse ændrer sig og placerer uddannelse højere i kapitalformernes fordelingsstruktur, kommer især til udtryk idet havnen ikke længere kan yde den samme modstandskraft. Dels er der ikke den samme efterspørgsel på ungearbejde, som tidligere efterlod skolepladser tomme, når 7.-10. klasses drenge tog på havnen. Dels kan havnen ikke længere beskæftige samme antal ufaglærte som tidligere; den nye fiske- og følgeindustri

efterspørger i højere grad uddannet arbejdskraft – den ufaglærte arbejdskraft er blevet erstattet af maskiner eller outsourcet.

Den stigende kontakt med uddannelsessystemet er i høj grad kontakt med en institution, der medierer praktikker og logikker, som ikke umiddelbart er i overensstemmelse med lokalsamfundets. Lidt karikeret vil jeg hævde, at adgangen til uddannelsessystemets værdier helt grundlæggende bliver et spørgsmål om, at kunne forkaste eller navigere i forhold til lokale smagspræferencer. Uddannelsessystemets stigende berøringsflade og indflydelse udfordrer således lokale klasseidentiteter via logikker og praktikker, der finder deres legitimitet udenfor lokalsamfundets.

På et niveau handler det om det generelle uddannelsesniveau i lokalområdet, hvor lærere er få (et flertal af lærerne på byens skole kommer fra andre byer og man har generelt svært ved at rekruttere lærere lokalt) og positioneret i opposition til havet og havnen. Idet der historisk ikke har været efterspørgsel på uddannelse, på lærere, indtager uddannelsessystemet og dets repræsentanter ikke samme position i lokalsamfundet, som i andre, mere uddannelsesstunge, områder. Dette skyldes ikke mindst, at fiskeriet og byen som havneby historisk har og til dels fortsat prissætter praktiske evner og erfaringer højere – en prissætning som helt konkret har genereret indkomster langt højere end lærerlønninger, men som nu kun omfatter et fåtal af en årgang. At man *'ik' ka' lære' og fisk' fra skolebænk'n'* (Fiskeskipper Jens) kan stå som en af havnens dominerende logikker og samtidig markere en diskrepans mellem generationerne.

På et andet niveau handler det om generelle målsætninger i og ved uddannelsessystemet, som de seneste årtier er blevet skærpet omkring standardiserede testresultater og øget pres på ungdoms- og videregående uddannelser. Foruden et ændret fokus på indholdssiden af uddannelse, betyder dette også at lokalsamfundets børn må transportere sig til områdets *'uddannelsescentrum'* for 10. klasse og ungdomsuddannelser. En form for symbolsk afvisning af lokalsamfundet; ikke nok med at de unge må brydes med familiære arveforhold, de må også helt konkret forlade lokalsamfundet i denne proces.

Om beskidte bukser, arv og erhverv:

Nogle skæringar i mit materiale

Afstanden mellem lokalsamfundet og uddannelsessystemet, den konkrete såvel som symbolske, markeres yderligere gennem rækker af mere eller mindre synlige opgør med lokale praktikker og logikker. Opgør som ikke mindst kommer til udtryk i de unges

strategier; afhængigt af deres kapitalsammensætninger og livshistorier forholder de sig til lokalsamfundet indenfor en bipolar referenceramme af enten forkastelse eller tilegnelse. Helt generelt er der en række markante forskelsmarkører mellem *'det lokale'* og uddannelsessystemet, hvor uddannelsessystemet qua de ændrede lokale erhvervsstrukturer i højere grad sidder på definitionsmagten. Det handler om sprog og grammatik; om at justere og korrigere for lokalsproglige fejl. Det handler om dialekt; om relationer mellem lokaldialekt og fremtidige jobmuligheder – jo stærkere dialekt, jo større risiko (og det tales frem som risiko) er der for at man må tage til takke med håndsarbejde og ikke åndsarbejde. Sidstnævnte tales frem som fordrende mindre eller ingen dialekt. Det handler om påklædning og hygiejne; om at klæder gør folk og at kedeldragter, olie og fisk, havet og havnen, ikke hører til i uddannelsessystemet. Det handler om transport; om at køre på knallert og scooter uden hjelm, købe bil straks man bliver 18 år. Det handler om arbejdsetik; om at tjene sine egne penge, at arbejde efter skole (og i ferierne) frem for at (blive betalt af forældrene for at) studere. Det handler om madvaner; om at uddannelsessystemet lancerer sundhed og økologi, hvor lokalsamfundet har præferencer for sovs og kartofler. Det handler om medievane; om at fokus skal flyttes fra lokale nyheder til nationale og internationale nyheder.

Disse forskelsmarkører, måske mere præcist symbolske grænsedragninger, udtrykker tilsammen en række forandringer i lokalsamfundets objektive forhold, der gradvist har og som fortsætter med at neutraliserer effekten ved de forskellige kategorier, præferencer, som ellers har sikret lokalsamfundets autonomi og gjort en vis modstand mod bestemte værdier mulige. Praktikker og logikker der historisk har været i overensstemmelse med lokalsamfundets klassifikatoriske skemaer og garanteret mobilitet og en relativ mængde symbolsk kapital devalueres, såfremt de nogensinde har været kurante, i mødet med velfærdsstatens centraliserede institutioner; ikke mindst uddannelsessystemet (Bourdieu 2008:186). Som Bourdieu viste i sine gamle studier af Béarn, så er åbningen af de rurale lokalsamfund udtryk for en ensretning af ikke kun det økonomiske marked, men også markedet for symbolske goder (Bourdieu 2008). Ensretninger som kan siges at gå hånd i hånd og som etablerer sig som uomgængelige referencepunkter.

Ser vi specielt på smag – på muligheden for at indløse ens kapitalsammensætning til en social kraft – bliver det tydeligt hvordan ensretningen af markedet for symbolske goder fordeler sig forskelligt på lokalsamfundets aktører, afhængigt af deres objektive og

subjektive tilknytning til havets og havnens eksistensformer. En pointe er i den forbindelse, at der indenfor det samme socioøkonomiske område, er stor variation i den modstand, de forskellige aktører yder mod ensretningen af det sociale rum.

Jeg vil her fremhæve tre områder der alle peger på det oplagte forhold, at aktørers objektive og subjektive tilknytning – relation til et område, ikke kan reduceres til et spørgsmål om alene økonomisk kapital, men må tolkes i relation til et virvar af historiske transmissioner og transformationer af kapitaler; altså hvordan den samlede kapital der knytter sig til en aktuel social position i lokalområdet, er udtryk for forskelle i og kampe om tilegnelse af kapital, der over generationer er videregivet fra forældre og af slægten gennem en opvækst under bestemte historiske og sociale betingelser (Bertaux 1997:65). De tre forhold, som udfoldes i det følgende er tilhørsforhold, køn og søskendeforhold.

Opsummerende er det netop ved empirisk at afprøve den teoretiske pointe, at sociale aktører er konstitueret i og i relation til det sociale rum og specifikke kapitalstrukturer og samtidig positioneret et fysisk sted i det sociale rum, som kan defineres qua dets relation til andre steder og afstanden mellem dem (Bourdieu 1999:124), at forskelle i dispositioner mellem positioner der er placeret relativt tæt på hinanden, også får at gøre med familiers erhvervshistorier og hvordan de har oplevet og overkommet konjunktursvingninger, en accelererende velfærdsstat, etc. Ikke kun ens position, men også vejen til ens position i det lokale hierarki spiller med andre ord en væsentlig rolle for, hvordan kapitaler arves og erhverves.

Specifikt i forhold til uddannelse bliver dette til et spørgsmål om hvilke uddannelsesstrategier der, i relation til den enkeltes objektive og subjektive tilknytning, er muligheder for (Bourdieu 1986 & Börjesson 2005).

1. område: Tilhørsforhold

Efter anden verdenskrig og særligt frem til og med 1970'erne oplevede lokalsamfundet en betydelig immigration: fiskeriet havde sin storhedstid og sammen med de gode konjunkturer steg indbyggerantallet. Folk fra nær og fjern søgte at få sin andel i havets guld og netop guldgraverreferencer er udprægede i beskrivelser af hvordan lokalsamfundet fyldtes med lykkeriddere, med sejre og nederlag og hvordan lokalsamfundet var og i dag betragtes som et klondike. Til dette hører, at blive en del af lokalsamfundet og blive lokalsamfundet til del på mange måder har og havde med ens bedrifter på havet og havnen at gøre; man er først og fremmest arbejder. Det er imidlertid ikke ligegyldigt – eller lige gyldigt – hvor man

kommer fra. Det fremgår af mine studier, at omtaler af andre ofte sker med reference til deres oprindelsessted og som forklaringsramme for sociale og økonomiske 'nederlag' (men ikke sejre; disse begrundes med arbejdssevnen og –lysten og med personlige egenskaber som ærlighed, standhaftighed, handlekraftig, etc.). På den måde knytter det 'udenby'ske', for så vidt at det tildeles en betydning, an til lavere værdisatte forhold og marginaliserede positioner i lokalsamfundet.

De der kommer udenbys fra, immigranterne, har heller ikke det samme forgrenede netværk og er derfor mindre mobile på et lokalt arbejdsmarked, hvor mange ansættelser er afhængige af fiskeriet, er af kortere varighed og hvor de fleste kender de fleste; det vil sige, hvor ens sociale kapital i høj grad er i og på spil i relation til ens indtægtsmuligheder. I et lokalsamfund som dette har familien, dens historie og relationer, til en vis grad erstattet statscertificerede diplomer og grader. Det betyder, at det at kende folk har indgået og til stadighed indgår som en omsættelig kapital, der, ikke mindst i nedgangstider, kan indløses til ansættelser og som derved stiller den enkelte bedre i det sociale hierarki.

Omvendt ser det ud til, at tilflyttere ikke på samme måde som nogle af de ældre familier, føler sig forpligtet på lokalsamfundet. Den lokale forankring som kendetegner et længerevarende tilhørsforhold, og som i mange tilfælde fungerer som et socialt (og økonomisk) sikkerhedsnet, stiller samtidig nogle mere eller mindre udtalte krav om loyalitet. De kampe som unge af det herskende uddannelsesparadigme skal kæmpe, når de som konsekvens heraf må forlade lokalsamfundet, fordeler sig således forskelligt afhængigt af deres familiers migrationshistorie.

Et andet område der angår tilhørsforhold har med erhvervshistorie og -position at gøre. Generelt hersker der et erhvervshierarki, hvor havet rangerer over havnen, som igen rangerer over de *siddende* erhverv (den administrative sektor, servicesektoren, omsorgs- og plejesektoren, etc.). Ærligt arbejde gøres med hænderne. Der er tale om et samfund hvor man historisk ikke gennem uddannelse har kunnet sikre sig en eftertragtet position; hvor hånden har rangeret, og til dels fortsat rangerer, over ånden. Som en pensioneret fisker udtrykker det i en kritik og mistænkeliggørelse af det manuelle arbejdes negation: '*dej hår åldri hat' måge' bouser ou*' (de har aldrig haft beskidte bukser på). Logikker og praktikker af havet og havnen har således haft en dominerende position lokalt og parallelt med at disse har stået i opposition til skole og uddannelse, hvor børn af fiskeriets familier har kunne forklare deres manglende succes i skolen

med at den ikke var for dem, har de sikret en vis social mobilitet (Lars 47årig fisker: *det man ska' ku' for at vær' en go' fisker, det er der ingen skol' der ka' lære dej. Det lære du på hawe'.*). Det er blandt unge af disse familier, at de største brydninger finder sted.

På et niveau handler det om at de unges nærmest uundgåelige *tilvalg* af uddannelse, er en afvisning af familiens, oftest særligt den fædrene, arv; en udfordring af familiens klasseidentitet og snigende markering af dens underordnede position i det sociale rum, der ikke længere kun omfatter *det lokale*. De praktikker og logikker der bringes ind via uddannelse, henter netop deres legitimitet i forhold udenfor lokalsamfundet; særligt i fortællinger om videnssamfundet og den dertilhørende devaluering af manuelt arbejde. På et andet niveau har det at gøre med, at dette *tilvalg* på mange måder, ud over at markere afslutningen på et livsværk, også symbolsk markerer afslutningen på en æra; lokalsamfundet kan ikke længere holde på sine unge, fordi havnen ikke længere er, hvad den har været.

Hos disse familier hersker der generelt et stærkt tilhørsforhold, en stærk lokal identitet, som afhængigt af bl.a. den enkelte families erhvervshistorie giver de unge bestemte kort på hånden. Er man barn af en familie med en lang og stolt tradition for fiskeriet, vil der generelt være større forventninger til at man forholder sig til en mulig fremtid i lokalsamfundet, end hvis man tilhører den store midtergruppe af familier, der har oplevet at gå fra havet til havnen (eller andre jobs) som resultat af erhvervsstrukturelle forhold. Blandt disse familier hersker en mere pragmatisk tilgang, hvor man bedre kan se perspektiverne i at forlade lokalsamfundet. Det er som om, at her skylder man ikke lokalsamfundet noget, på samme måde som de familier der har levet godt og stabilt af fiskeriet. Der hvor man imidlertid finder det stærkeste tilhørsforhold er blandt de familier der har været hårdest ramt af forandringer i fiskeriets erhvervsstrukturer. Det er familier, hvor de mandlige medlemmer har måtte bevæge sig fra havet til havnen og efterfølgende haft flere korterevarende ansættelser; familier hvor drømme om eget skib og succes på havet har brast; familier hvor kvinderne også har været beskæftiget i fiskeindustrien. Det ser ud til, at det er hos disse familier, der har oplevet usikkerhederne ved fiskerierhvervet og beskæftigelser som ufaglærte, at den lokale identitet er stærkest (og troen på uddannelse er mindst). Meget praktisk kan man anføre, da det er disse familier, der objektivt set vil have sværest ved at migrere. Det dialektiske forhold mellem objektiv virkelighed og aktørers forventnin-

ger og aspirationer, som er kendetegnende for habitus, fører også her til nogle klare fornemmelser for egne begrænsninger. Der er med andre ord en harmoni mellem de objektive muligheder og dét der anses for ønskeligt – eller realistisk, tænkeligt. Man gør en dyd ud af nødvendigheden (Wacquant 1996:34).

Det forholder sig anderledes med lokalsamfundets øvrige erhverv knyttet til den administrative sektor, servicesektoren, omsorgs- og plejesektoren, etc. Her hersker generelt en anden tro på uddannelse, dog ofte suppleret med håb om at deres børn bliver i eller omkring lokalsamfundet. For også her er familien vigtig og det lokale engagement stort (ikke mindst i idrætsforeninger). Men helt grundlæggende kan disse familier ikke se, hvordan et liv uden uddannelse skal kunne fungere, og hvis prisen er, at deres børn må flytte for at finde beskæftigelse, så må det være sådan.

2. område: Køn

Et andet forhold, der har med aktørers objektive og subjektive tilknytning til lokalområdet at gøre, er køn. Havet er for mænd – kun for mænd. Skibet er kvindefrit område for så vidt, at der til en kop kaffe eller når en klud skal svinges, kan gøres undtagelser. På havneområdet er det mere differentieret. Her er nogle områder mandedomineret, andre kvindedomineret. Historiske har kvinders indtog på arbejdsmarkedet – in casu havnen – fulgtes med opkomsten af en forarbejdnings- og forædlingsindustri. Som konsekvens af de øgede mængder landede fisk etableredes fra 1960'erne og frem en bred vifte af fiskeindustrier – fra afskæring af gælder, over håndfiletering, til mariner og røgning og produktion af fiskemel. Strukturelt set var kvindebeskæftigelserne placeret nederst i havnens såvel som det sociale hierarki. Kvinder der arbejdede på havnen, arbejdede der generelt af nød; enten fordi manden ikke kunne forsørge familien, eller fordi kvinden var uden mand, eller fordi både mand og kvinde var korttidsansatte.

At der i lokalsamfundet er færre unge mænd end unge kvinder, der får en ungdomsuddannelse, udtrykker på mange måder det forhold, at drenge i et mere eller mindre presserende omfang forholdes til havet og havnen; til logikker og praktikker der har sit historiske ophav indenfor fiskeriet. Piger forventes ikke, slet ikke, på samme måde at have med havnen at gøre. Det er sidste udvej og forbundet med en anden og skarpere social fordømmelse, end blandt drengene, som ikke må være bange for at få beskudte bukser. Ser man i den henseende på gennemsnitsalderen blandt havnens traditionelle kvindejob, så er

den et godt stykke over fyrre. Samtidig har man store problemer med at rekrutterer ny lokal arbejdskraft; dels fordi kun ganske få af de nye generationers piger kan arbejde i fiskeindustrien og dels fordi historien som kvindefag generelt udelukker mænd. Under alle omstændigheder så fordeler den objektive såvel som subjektive tilknytning til lokalområdet sig således forskelligt mellem kønnene (se også Rasmussen 2008 & Lamont 2000).

3. område: Søkende og placering i søskendeflok

Går man et skridt tættere på familierne og altså længere ind bag de mere overordnede skitseringer som angivet ovenfor, så spiller aktørernes køn og placering i søskenderækken en helt central rolle i relation til, hvordan familiernes arbejds- og erhvervshistorier kan konverteres til specifikke uddannelsesstrategier. Hvordan lokale differentieringsprincipper værdisætter logikker og praktikker forskelligt, og i øvrigt har transformeret/reproduceret sig gennem generationer, er således også et spørgsmål om, hvem i en søskendeflok, der kan og har taget den kapitalbeholdning der er i og på spil i en familiearv på sine skuldre.

Den objektive og subjektive tilknytning til lokalsamfundet blandt førstefødte sønner af skipperfamilier har historisk været relativt stor. Et liv på havet har været forventet og mindre end skipper en social degradering. Gennem ejerskab af skibe og tilhørende navngivningspraktikker har man markeret sit familienavn og -relationer,⁵ og i videre forstand sit lokale tilhørsforhold. Det er familier der gennem deres erhvervshistorie og -præstationer besidder en position i den øvre del af det lokale hierarki. Til denne position hører en række dispositioner og forventninger til kommende generationer – især førstefødte sønner; om at overtage og videreføre de lokale præferencer og derigennem værne om familiens position i lokalsamfundet. Forandringer i fiskeriets strukturer betyder imidlertid at arven må erhverves gennem uddannelseskrævende sideerhverv til fiskeriet (som speditør, eksportør, shippingagent, etc.). Der er således ikke tale om en direkte transmission af logikker og praktikker fra den fædrene arv, men en konvertering af disse til andre erhverv, med den lokale tilknytning som generator og katalysator. Det er den lokale forankring og familiens position, der skal videreføres, snarere end erhvervet (og så længe det lugter af fisk...). Et godt familienavn giver netop mulighed for adgang til de relativt få job der er; muligheder

som samtidig rummer en vis forpligtigelse. Strukturelt set er der tale om at sønnen indtager en position i lokalsamfundet homolog til den faderen (og dennes fader) besad, men i et mikroperspektiv har vi at gøre med en væsentlig forskydning, pga. uddannelsesaspektet såvel som arbejdets indhold og strukturer. En teoretisk pointe her er, at objektive relationer jo netop ikke er selvstændige størrelser, der virker for sig selv, men størrelser som udelukkende består af agenter, der er orienteret af dispositioner, der genererer eller frembringer en handlen, der danner objektive relationer (Bourdieu 2007:97).

Hvad angår døtre og yngre sønner i disse familier, så er de generelt, forudsat at den førstefødte søn – eller andre har taget arven på sig, anderledes frie til at søge væk fra lokalsamfundet. Den knowhow omkring at administrere sit eget skib, have det endelige ansvar for besætningen og skibets overlevelse, konverteres til uddannelsesstrategier hos børnene, der sigter mod mellemlange, i få tilfælde længerevarende, uddannelser indenfor liberale erhverv indenfor handel og håndværk (drengene) og offentlige erhverv indenfor social og sundhedssektoren (pigerne). I det omfang at minimum én i søskendeflokken allerede har forpligtet sig på at blive i lokalsamfundet og reinvestere familie-kapitalerne, åbnes der op for brud med den lokale tilknytning; for uddannelsesstrategier der har sit afsæt i en fordelagtig position i lokalsamfundet, men som ikke nødvendigvis sigter på at vende tilbage til det. Samtidig med at deres lokale habituelle præferencer kan fungere som et værn mod de logikker og praktikker som gør skole og uddannelse, så markerer og garanterer de også en vis sikkerhed omkring egne dispositioner og fremtidige muligheder. Generelt gælder det for disse familier, at de har en vis tro på uddannelse; på at det kan hjælpe til og i nogen grad er en forudsætning for opretholdelsen af familie-kapitalerne. Selvom den gennemgående opfattelse stadig er, at man ikke kan lære at fiske på en skolebænk, så har man accepteret udviklingen indenfor erhvervet, som entydigt går i retning af, netop, skolebænken.

Ser vi på familier hvor erhvervshistorierne har indeholdt bevægelser fra havet til havnen forårsaget af konkurs/ophugning, et højt antal af korte ansættelser og dertilhørende afskedigelser og hvor mødrene ofte også har arbejdet i fiskeindustrien, så stiller det sig noget anderledes med den objektive såvel som subjektive tilknytning. Forældrenes og familiens mere marginale position på det lokale arbejdsmarked og i det lokale hierarki – noget man kan se strukturelt og i mulige og anvendte strategier, men ikke i aktørernes udsagn, hvor alle er lige og ingen er mere værd end

⁵ Som en del af min afhandling er jeg i færd med at undersøge hvordan disse navngivningspraktikker har forandret sig i takt med at fiskeriet har ændret karakter i retning af færre men større enheder.

andre (nogle, *åndsarbejderne* og de storsnude by-boere, er dog generelt rangeret lavere) – kommer til udtryk i en mere *defensiv* holdning til skole og uddannelse. Den underordnede position udenfor skole- og uddannelsessystemet går igen indenfor og som børn af familier, hvor skole og uddannelse generelt konnoterer dårlige minder og *'spild af tid'*, er der i udgangspunktet ikke den store forståelse for og tillid til dette. Mønstrer med at det oftest er den førstefødte søn der tager den fædre arv på sig, går igen her, om end jeg også har mødt familier, hvor det er den ældste datter, der anerkender faderens og familiens kampe for at klare sig på havet og havnen, ved at kæmpe tilsvarende kampe; dels gennem en markant fastholdelse af lokale praktikker og logikker, dels ved at understrege, at man ikke kunne finde på at forlade lokalsamfundet. Hos drengebørnene er afvisningen af skole og uddannelse mere markant og fremhævet gennem markeringer af lokale smagspræferencer og ikke mindst en strategi om at rigtigt arbejde er *'beskidt'* arbejde. Især gælder det, at arbejde er vigtigere end skole. Således starter man tidligt på at arbejde ved siden af skolen og det er vigtigt at man selv tjener sine penge. Dette bliver også tydeligt i måden disse drenge konkret møder skole og uddannelse; blandt andet i deres påklædning, der ofte er praktisk og refererer til livet udenfor institutionen, såvel som i deres dialekt, sprogbrug og orienteringer, der også tydeligt refererer til et andet liv end det i uddannelsessystemet. Mange af de *'mande-idealer'* jeg har observeret på havet og havnen går således igen blandt disse drenge, som symbolske afvisninger af hele eller dele af uddannelsessystemet.

Pigerne af disse familier yder også en vis modstand mod uddannelse, om end der her er tale om, at de i højere grad tilskyndes at tage en uddannelse. Dette skyldes blandt andet et generelt tættere forhold til moderen, der ikke ønsker for sine børn, at de skal have i fiskeindustrien. Værdien og betydningen af manuelt arbejde har således en forskellig fordelingsstruktur afhængigt af køn – og position i søskenderækken. Familiearven konverteres således hos pigerne til uddannelsesstrategier i retning af kortere uddannelser indenfor især omsorgssektoren. Uddannelser som ikke er for bogligt krævende al den stund at de, som en pige selv formulerer det, *'ikke er til bøger og stille-sidning'*. Det skal også nævnes, at tidlig familiestiftelse, tidligt moderskab, ser ud til at fungerer som et alternativ til en potentielt uoverskuelig arbejds- og uddannelsessituation (se bl.a. Faber 2008 & Skilbrei 2003).

Børn af familier der immigrerede til lokalsamfundet i løbet af 60'erne og 70'erne, under fiskeriets højkonjunkturer, synes også at have en anden både ob-

jektiv og subjektiv tilknytning. Dels har de ofte en mere spredt familie og er altså ikke ligeså lokalt for-grenet som andre af lokalsamfundets familier. Dels er de i mere eller mindre udtalt grad tilflyttere og går ikke, som andre af lokalsamfundets familier, igen i lokalsamfundets historie; deres navn er ikke lokalt tilknyttet – til eksempelvis redningsflåden, politiske positioner, etc. Selvom mange har etableret sig og giftet sig på tværs af oprindelsessted, så er der her ikke den samme opmærksomhed på lokalsamfundets situation og fremtid. Den omsorg er snarere forbeholdt hjemstavnen – der hvor familien kommer fra. Endvidere forbindes mange af lokalområdets tilflyttere, med bestemte vaner og særpræg, som ikke er de samme som de *indfødtes*. Der er imidlertid ikke nogen entydig inddeling og tildeling af pladser i det sociale hierarki. Nogle tilflyttere har haft succes andre ikke, men generelt gælder det, at disse familier historisk har haft svært ved at veksle deres kapitalsammensætning til en social kraft. Dette ser ud til at spille en betydelig rolle for disse unges uddannelsesstrategier. Idet de ikke er strukturelt eller mentalt forpligtet på at blive i lokalsamfundet, som lokalsamfundets bevarere og vogtere, finder de, selvfølgelig i relation til deres position i lokalsamfundet, det i nogen grad lettere at tage uddannelsessystemets værdier til sig. Dette er ikke lig med, at disse unge klarer sig bedre end de *indfødte* hvad angår uddannelse og det at flytte fra lokalsamfundet. Snarere er der tale om en måde at positionere sig på indenfor lokalsamfundet i relation til sine jævnaldrende højere oppe i det sociale hierarki, som har nogle andre og mere legitime præferencer.

Et ord om homologi

Muligheden for unge for at møde og konvertere deres kapitalsammensætninger til den tiltrækningskraft som ungdomsuddannelser med tiden har fået, har altså helt overvejende at gøre med hvordan og hvor selvfølgelig familier er i stand til og har været i stand til, at overfører kapitaler fra generation til generation under skiftende omstændigheder.

Gennemgående for mange familier i lokalsamfundet er – og dette er vel hovedårsagen til diskrepansen mellem mange unges habitus og uddannelsessystemets habitus – at familiernes kollektive erfaringer med uddannelsessystemet over tid har mindske deres praktiske sans for manuelt arbejde. Med tiden har disse familier mistet en del af deres klasse-sikkerhed; hvad Beaud og Pialoux omtaler som en fornemmelse af et tværgenerationelt klassetilhørsforhold (2001: 335). Et tab som bl.a. har at gøre med uddannelsessystemets strukturelle forankring i og promovering af verdenen udenfor lokalområdet; dvs. nye sæt af vær-

dier og præferencer som udfordrer og er med til at destabilisere den 'oprindelige' bankbeholdning af familiekapitaler. Som når især fædre i flere familier har svært ved at forstå og forklare hvilke uddannelser deres børn er i færd med at tage og i samme moment betoner en undren over, hvad det er de store byer har at tilbyde.

En ambition i denne artikel og i mit bidrag til *Distinction*-konferencen var og er, at stille skarpt på de facetter der gemmer sig bag og samtidig pege på, hvordan næsten ens positioner rummer helt forskellige opgør og kampe. Min interesse for at arbejde med en triangulering af observationer af lokale erhverv og uddannelse, historisk/statistisk materiale om lokale (og nationale) erhvervs- og uddannelsesforhold og socialbiografier, bunder i en nysgerrighed efter at undersøge netop det forhold, at selvom der kan fremanalyseres en strukturel homologi mellem forskellige positioner på samme felt over tid eller på forskellige felter i samme tid, så er de dispositioner og perceptionsmatricer agenterne positionerer sig ud fra og i forhold til forskellige. Det er ved at se på det lokale forhold, historisk og aktuelt, mellem udbud på og efterspørgsel af logikker og praktikker, at jeg får øje på, hvordan den relative værdi af uddannelse over tid ændrer karakter og dermed også de strategier, der er anvendelige (herunder også tilgængelige) for at klare sig i uddannelsessystemet. Foretager man eksempelvis en beregning af sandsynligheden for at unge i mit lokalområde gennemførte en ungdomsuddannelse på et givent tidspunkt ($t=1996$), vil man her finde frem til en fordeling blandt de forskellige socialkategoriers børn. Foretager man en tilsvarende undersøgelse på et andet givent tidspunkt ($t=2011$), vil man med overvejende sandsynlighed genfinde en struktur, der er homolog med tidspunktet: $t=1996$ (Bourdieu 1997:206). De absolutte værdier vil være vokset, men den måde det samlede materiale vil fordele sig på, vil sandsynligvis ikke have forandret sig betydeligt. Men en sådan homologi er helt afgørende ikke noget mekanisk fænomen, men derimod det samlede produkt af en masse små individuelle positionskampe; med andre ord slutresultatet af den eller de konkurrencer, der indebærer en anerkendelse af de indsatser, der står på spil (Bourdieu 2007:110). Homologibegrebet lægger i min optik op til en opmærksomhed på, for at man ikke havner i en mekanisk reproduktionslogik, at der så at sige, bag enhver position gemmer sig en aktør, der agerer på de objektive livsvilkår, der omfatter hende.

Afslutning

De unge mennesker jeg primært beskæftiger mig med møder et uddannelsessystem som ikke har nogen ud-

bredt interesse i rural/lokal smag; i lokalsamfundets praktikker og logikker – snarere tværtimod. Lidt karikeret kan man sige, at det danske uddannelsessystem først og fremmest er middelklassens (Brinkkjær 2007:324); fra mit perspektiv den urbane middelklasses. Smag – og dermed sociale positioner – bliver således over generationer i stigende grad et spørgsmål om relationer til forhold udenfor lokalsamfundet; et spørgsmål om en stigende bevidsthed omkring forhold der karakteriseres og opleves som urbane og centraliserede.

På samme tid oplever lokalsamfundets unge i forskellig grad en mental, social og praktisk kløft mellem dem og deres forældre/familier; en kløft som er skabt og gradvist udvidet i relation til arbejdspladsen (havet/havnen), uddannelsessystemet, autoriteter, etc. Ikke nok med at beskæftigelsen og indtægten på havet og havnen for hovedparten har været stærkt faldende over de sidste årtier, så har disse fald ikke kun muliggjort sammenligninger med eksterne logikker og praktikker, men også i en vis grad gjort dem socialt acceptable. Standpunktet 'at fremtiden arbejder imod lokalsamfundet' er blevet legitimt og dette synes umiddelbart at fungere til fordel for urbane måder at leve på – ikke mindst gennem at udfordre relationen mellem manuelt arbejde og indkomst/status.⁶ Der sker med andre ord en gradvis erodering af værdien af, hvad Skilbrei kategoriserer som den 'anstændige arbejdsomhed' i betydningen det seje og fysisk hårde arbejde. Dette til fordel for den 'uansætteligt arbejdsomme' middelklasses uddannelsestunge logikker og praktikker (Skilbrei 2003:129).

Idet skole/uddannelse med tiden betragtes som den eneste institution der er i stand til at producere de evner, som det økonomiske og symbolske marked med accelererende hast efterspørger – mestringer af en bestemt udgave af dansk, matematik, historie, IT, etc. – svækkes den modstand man tidligere fra lokalt hold var i stand til at aktivere mod skole og skolastiske værdier; dette gælder overordnet set for lokalsamfundet, såvel som hos de enkelte familier.

Selvom disse modstande svækkes, finder en betragtelig del af lokalsamfundets unge sig uden anvendelige strategier til uddannelsessystemets praktikker og logikker. På den måde er og bliver adgangen til skolens/uddannelsessystemets værdier stadig og helt fundamentalt et spørgsmål om fastholdelse eller for-

⁶ Her kunne det være relevant med Staf Callewaerts ord at påpege den pointe, at '*Den økonomiske og sociale situation former folks erfaring, via folks måde subjektivt at opfatte deres kollektive og objektive fremtid. Det er den objektive situation, der bestemmer folks måde at opfatte deres fremtid, hvilket giver form til hele deres erfaring, og som til sidst slår sig ned i deres dispositioner for økonomisk og politisk handlen*' (Callewaert 1992:31).

kastelse af de værdier der er konstituerende for de lokale smagspræferencer.

Sune Jon Hansen

Ph.d.-stipendiat, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Afdeling for Pædagogik, Københavns Universitet

Abstract

This article focuses on the challenges youngsters of a rural community have to confront when changes in the structures of industry on the one hand and the enlargement of the welfare state, on the other, cause a need of or demand for post secondary education. Attention will especially be paid to how these changes, by way of reproductions and transformations of practices and rationalities, manifest themselves on a level of agency: What are the educational strategies and possibilities of migration and mobility and how does these strategies and possibilities differ in relation to a variety of circumstances? The article analyses, on the basis of an ethnographic fieldwork carried out in a small rural community in Denmark, how a great number of youngster find themselves in a contradictory social position feeling simultaneously akin to their parents/families and the social structure of the community and wholly different from them and that.

Keywords

Social mobility, strategies, distinctions, locality, education

Referencer

- Beaud, Stéphane & Pialoux, Michel 2001: *Between 'Mate' and 'Scab' – the contradictory inheritance of French workers in the postfordist factory*. Ethnography, Vol. 2(3): 323-355. London, SAGE Publications.
- Bertaux, Daniel et al. 1997: *Pathways to Social Class – A Qualitative Approach to Social Mobility*. Oxford, Clarendon Press.
- _____. 2005: *Between generations: Family, Models, Myths and Memories*. New Jersey, Transaction Publishers.
- Bourdieu, Pierre 1962: *The Algerians*. Boston, MA: Harvard University Press.

- _____. 1977: *Algeria 1960*. Cambridge: Cambridge University Press and Paris: Editions de la Maison des Science de l'Homme.
- _____. 1984: *Distinction – A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard College and Routledge.
- _____. 1986: *From Rules to Strategies in Cultural Anthropology*, vol. 1, No. 1. Blackwell Publishing.
- _____. 1994: *In Other Words*. California, Stanford University Press.
- _____. 1997: *Haute couture og finkultur i Men hvem skabte skabene? – interviews og forelæsninger*. Akademiske Forlag, 1997 (/1980).
- _____. 1999: *Weight of the World – Social Suffering in Contemporary Society*. Stanford University Press.
- _____. 2000: *Making the Economic Habitus: Algerian Workers Revisited*. Ethnography, 1:17. Sage Publications.
- _____. 2007: *Den praktiske sans*. København, Hans Reitzels Forlag.
- _____. 2008: *Bachelors Ball*. Cambridge, Polity Press.
- Börjesson, Mikael 2005: *Transnationella Utbildningsstrategier*. Lund, SEC Research Reports 37, Nov.
- Brinkkjær, Ulf 2007: *Det arvede og det erhvervede – Har du lyst og evner til uddannelse i Andersen/Ellegaard/Muschinsky: Klassisk og moderne Pædagogisk teori*. København, Hans Reitzels Forlag.
- Callewaert, Staf 1992: *Kultur, Pædagogik og Videnskab – Om Pierre Bourdieus habitusbegreb og praktikteori*. København, Akademisk Forlag.
- Faber, Stine T. 2008: *På jagt efter klasse*. Ph.d.-afhandling. Institut for Sociologi, Socialt arbejde og Organisation, Ålborg Universitet.
- Lamont, Michelle 2000: *The Dignity of Working Men. Morality and the Boundaries of Race, Class and Immigration*. New York, Russell Sage Foundation.
- Löfgren, Orvar 1977: *Fångstmän i industrisamhället*. Lund, Bröderna Ekstrands Tryckeri AB.
- Rasmussen, Ole R.: 2008: *The Demographic Challenge to the Nordic Countries*. Nordregio.
- Skilbrei, May-len 2003: *Dette er jo bare et husmorjobb. Ufaglærte kvinder i arbeidslivet*. Rapport 17/03. Oslo:NOVA.
- Wacquant, Loïc 1996: *Struktur og logik i Bourdieus sociologi i Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J.D.: Refleksiv sociologi – mål og midler*. København, Hans Reitzels Forlag.
- _____. 2004: *Body and Soul. Notebooks of an Apprentice Boxer*. Oxford University Press.
- _____. 2008: *Urban Outcasts – A comparative sociology of advanced Marginality*. Cambridge, Polity Press.
- _____. 2009: *Habitus as Topic and Tool: Reflections on Becoming a Fighter*. I *Ethnographies Revisited*, eds. William Shaffir, Antony Puddephatt & Stephen Kleinknecht. Routledge, New York.
- Weber, Max 2003: *Sociologiske grundbegreber – fra Wirtschaft und Gesellschaft, Erster Teil i Andersen, Bruun & Kaspersen (red.): Max Weber – uvalgte tekster bind 2*. København, Hans Reitzels Forlag.

Uddannelsesrekruttering og dominansforholdet mellem lærere og pædagoger – et komparativt studium af rekruttering til og motiver bag valget af uddannelsen som pædagog og lærer

Lea Ringskou & Ulf Brinkkjær

Introduktion

En række undersøgelser indkredser et asymmetrisk samarbejde mellem lærere og pædagoger i indskolingen. Den asymmetri fandt vi interessant, fordi de to grupper begge er pædagogiske erhverv udøvet af professionsbachelor. Endda erhverv fra to uddannelser, som har sociale rekrutteringer, der ligger tæt på hinanden, når man sammenholder med rekrutteringen til andre typer videregående uddannelser. En undren over et så tilsyneladende entydigt dominansforhold i lærernes favør, var derfor udgangspunktet for en undersøgelse. Artiklens mål og anliggende er således ikke at undersøge og analysere *om* der eksisterer et sådant dominansforhold mellem de to grupper, men derimod at undersøge *hvorfor* denne dominans eksisterer, *hvordan* dominansen kan forklares og endelig om dominansen kan spores tilbage til før uddannelsesforløbene. Den undersøgelse, der ligger til grund for artiklen, omfatter et survey- og et interviewstudium. De generelle findings fortæller om systematiske forskelle både i arvede og selverhvervede mængde af kulturel kapital. Artiklen viser videre, hvordan disse forskelligheder igen på systematiske måder falder sammen med forskellige orienteringer i en række små og store dagligdagsforhold. Ønsker man at bo i en lille eller lidt større by? Hvor ønskeligt er det, at ferier går udenfor landets grænser? Hvordan sammensættes kulturforbrug af f.eks. litteratur og tv/film? Vælger man at fordybe sig i forskelle og ligheder de to grupper imellem, tydeliggøres en forholdsvis mæssig sammensat gruppe. Den midterste del af gruppen er relativ ensartet og kan i princippet blive tiltrukket af begge uddannelser. Imidlertid rummer

gruppen samtidig en større andel af forskelle, der teoretisk kan rekonstrueres som egentlige forskelle i livsstil.

Baggrund

Berøringsfladen mellem lærere og pædagoger i skolestartsarbejdet er de seneste årtier blevet bestyrket, både fra lovgivningsmæssig side og i praksis (Hygum 2000, 2005). Der efterspørges et samarbejde mellem to erhverv, som umiddelbart har sammenfald både i uddannelse og praksis (fx baseres begge erhverv på en professionsbacheloruddannelse vekslende mellem skole og praktik, ligesom det må antages at pædagogikken og barnet for begge erhverv er i centralt i det konkrete skolestartsarbejde).¹

De to erhvervs fællestræk lægger op til den forventning, at parterne relativt nemt kan mødes i samarbejdet. Imidlertid konkluderer evalueringsrapporter af dansk skolestartssamarbejde, at lærere og pædagoger ofte er skeptiske i forhold til projektet (Ibid.; Mehlby (red.)2001). Generelt indkredser både danske og

¹ CVU'erne blev oprettet efter vedtagelsen af en lovpakke i 2000. Lovpakken indeholdt dels en lov om mellemlange videregående uddannelser (MVU-loven), dels en lov om etablering af Danmarks Pædagogiske Universitet og endelig en lov om etablering af CVU'erne. CVU'erne er sammenslutninger af diverse mellemlange videregående uddannelser, eksempelvis pædagog-, lærer-, fysioterapeut- og ergoterapeutuddannelsesinstitutioner. Lovpakken medførte, at de implicerede faggrupper fik titlen "professionsbachelor". Den 1. juli 2007 blev der imidlertid vedtaget en lov om oprettelse af professionshøjskoler. Denne lov opløser de tidligere CVU'er og der dannes i stedet 7 store professionshøjskoler. Oplysningerne er hentet på følgende adresse, den 16-10-2007: <http://www.retsinfo.dk> og <http://www.uvm.dk/inst/professionshojskoler/Oprettelse.htm?menuid=400109>

svenske undersøgelser, at samarbejdet langt fra er problemfrit. Finn Calender beskriver i svensk sammenhæng pædagogen som en slags hjælpelærer i arbejdet, mens Monica Hansen tegner et billede af pædagogen som det sammenbindende kit, der skal løse pludselige, ikke-faglige opgaver og hjælpe, når læreren er presset (Calander 1999; Hansen 1999). Læreren dominerer med andre ord relationen.

Artiklen tager udgangspunkt i asymmetrien og ser nærmere på, hvordan dominansforholdet kan forklares. Hvilke livs- og arbejdsforhold er naturlige og attraktive for de to grupper, og hvordan hænger det sammen med dominansrelationen? Den grundlæggende antagelse er, at forskelle i uddannelse og social positionering medvirker til lærerens dominans. Danske undersøgelser har i forskellig grad og på forskellig vis omhandlet rekruttering til de to erhverv (Gytz Olesen 2005; Hygum 2006; Bayer og Brinkkjær 2003). Men området er ikke forskningsmæssigt afdækket. Hvorfra i samfundet rekrutterer de to uddannelser og erhverv deres udøvere? Er der rekrutteringsmæssige forskelle? Hvilken baggrund, hvilke kompetencer og hvilken livsstil har de studerende? Vi mangler denne viden i analysen af lærerens dominans.

Artiklen er baseret på en undersøgelse foretaget på fire uddannelsesinstitutioner (to lærer- og to pædagoguddannelsessteder). Nærmere bestemt består det empiriske materiale af en surveyundersøgelse og fire kvalitative semistrukturerede interviews. Bourdieus begreber fungerer som teoretiske analyseredskaber. Begreberne felt, kapital, habitus og det sociale rum udgør en forklaringsramme i forhold til, hvordan lærernes og pædagogernes handlinger genereres i relationen: Hvad skaber dominansen? Hvordan er de to parter habitus, og hvordan er de socialt positioneret i det sociale rum (Bourdieu 1995, 2001, 2005; Bourdieu og Passeron 2006)?²

² Forklaring ift. begreberne habitus og det sociale rum: Bourdieu beskriver habitus som "varige *dispositions*-systemer, der er prædisponerede for at fungere som strukturerende strukturer, dvs. som principper, der frembringer og strukturerer praksisser og repræsentationer" (Bourdieu 2005:197). For den enkelte agent udgør habitus et sæt kropsligt indlejrede dispositioner, nogle internaliserede principper eller kategorier, der påvirker og genererer handlinger og gør agenten tendentielt disponeret til at handle på en bestemt måde. Habitus reproducerer i høj grad de sociale forhold og bekræfter den enkelte agents tidligere valg og dispositioner. I Bourdieus teori erstatter begrebet *det sociale rum* samfundsbegrebet. De moderne samfund betragtes ikke som en organisk enhed, men et socialt rum opdelt i en række relativt autonome felter (Bourdieu og Wacquant 1996). Det sociale rum er et relationelt rum af forskelle. Agenternes position fremkommer ud fra de to mest markante differentierings- eller forskelliggørelsesprincipper i moderne samfund: økonomisk og kulturel kapital. Agenter, der befinder sig tæt på hinanden i det sociale rum, vil tendentielt have en del egenskaber, livsbetingelser, præferencer, praktikker, dispositioner og repræsentationer til fælles. Deres habitus vil være ensartet. I det sociale rum mødes de to dele

I udgangspunktet er det essentielt at fastslå, at brugen af Bourdieus dominansbegreb ikke indeholder en forestilling om, at lærere bevidst eller målrettet dominerer, eller at pædagogerne bevidst lader sig dominere. Ved social dominans er der, ofte på ubevidst plan, tale om et samspil, hvor dominansen betragtes som en naturlig tilstand, idet relationen internaliseres som en naturlig del af den socialiserede krop.

Konstruktion af undersøgelse

I bestræbelserne på at indfange den sociale verdens dobbelthed må der anlægges en *dobbeloptik*, hvor blikket dels rettes mod de objektive strukturer, dels mod agenternes subjektive handlingsuniverser og praktikker. Derfor anvender vi både survey og semistrukturerede interviews. Undersøgelsen er bygget op omkring det, Bourdieu kalder et dobbelt brud, idet der er brudt såvel med det objektivistiske (strukturelle) som med det subjektivistiske perspektiv (Bourdieu 2005; Nørholm 1994). Surveyundersøgelsens styrke er, at der gennem et kvantitativt bredt materiale konstrueres konjunkturer af de studerendes sociale positioner, og dermed skabes indblik i informanternes objektive placering. Prisen er imidlertid et begrænset indblik i subjektive oplevelser og i, hvordan forskellige agenter tilskriver betydninger og præferencer til forhold i deres liv. Til det formål er semistrukturerede interviews et velegnet værktøj, der gør det muligt at undersøge forskellige former for praktikker og deres betydningstilskrivning.

Surveyundersøgelsen er foretaget som stikprøve på fire uddannelsesinstitutioner i provinsen. Der er indsamlet svar fra 80 pædagogstuderende og 67 lærerstuderende. På grund af geografisk tæthed må de fire uddannelsessteder formodes at rekruttere deres studerende fra sammenligneligt opland. Det interessante er, at der på trods af dette fælles udgangspunkt er forskel på, hvem de rekrutterer.³

af den sociale virkelighed - positioner og dispositioner, objektive strukturer og subjektive praktikker – med habitus som katalysator. Konstruktionen af det sociale rum danner afsæt for en *teoretisk* konstruktion af klasser.

³ Udvalgelsen af studerende fra samme landsdel har betydning for undersøgelsens generaliserbarhed. Undersøgelsen postulerer ikke at indfange regionale forskelle og påberåber sig ikke status af definitiv sandhed om rekrutteringsgrundlaget til samtlige danske seminarier. Valget om at undersøge fire provinsseminarier skævvrider dog ikke den gennemgående ambition om en komparativ analyse af rekrutteringsgrundlaget. Vi er opmærksomme på, at var undersøgelsen foretaget eksempelvis i hovedstadsområdet ville de studerendes kaptalsammensætning og -mængde, opvækstvilkår med videre givetvis på nogle punkter adskille sig fra de studerende fra provinsen. Tesen er dog, at der stadig, såfremt undersøgelsen fandt sted i hovedstadsområdet, ville være systematiske forskelle mellem lærer- og pædagogstuderende, som kunne belyse dominansforholdet.

Udgangspunktet for interviewstudiet er fem hovedtemaer: Civile forhold, informantens barndom, informantens forældre, informantens uddannelsesbaggrund og vej til seminariet, fritid og fritidsvaner.⁴

De konstruerede data tematiseres i undersøgelsen med Bourdieus kapitalbegreb. I modsætning til økonomisk teori, hvor kapital forstås i snæver forstand, er Bourdieus kapitalbegreb vidtrækkende. Der opereres med tre hovedformer for kapital: økonomisk, kulturel og social kapital. Agenternes besiddelse af kulturel og økonomisk kapital er afgørende for agenternes position i det sociale rum (Bourdieu 1996). Brugen af kapitalbegrebet i den konkrete undersøgelse skærper, på nuanceret vis, blikket for betydningen af forskellige former for ressourcer. Ressourcer, der kan bringes i spil og få betydning, når valg skal træffes, ønsker opfyldes eller når der skal navigeres udenom forhold, der fremstår uønsket. Konkret har finansiering af uddannelse, ægtefælles/kærestes beskæftigelse, forældres beskæftigelse og boligforhold dannet grundlag for konstruktion af informanternes *økonomiske kapital*. Omfang og art af *kulturel kapital* bygger på oplysninger om grunduddannelse, uddannelse før påbegyndt lærer- eller pædagoguddannelse, forhold til skolen, ægtefælles/kærestes og forældres beskæftigelse, rejseaktivitet, sports- og fritidsaktiviteter, avislæsning, læsning af skønlitteratur, fjernsynsvaner med videre. Endelig er den *sociale kapital* indkredset via spørgsmål om civilstatus, børn, søskende, barndomsforhold, sports- og fritidsaktiviteter og vennekreds. (Bourdieu 1986)

Analyse af surveyundersøgelsens resultater

Med baggrund i surveydata kan vi fremdrage ligheder og forskelle mellem erhvervenes uddannelsesmæssige rekrutteringsgrundlag. Ens for begge uddannelser er blandt andet et udpræget feminint rekrutteringsgrundlag: 83,5 % af de pædagogstuderende og 73,1 % af de lærerstuderende er kvinder. Desuden ses på begge uddannelser varierende studieprofiler i rekrutteringsgrundlaget med alderen som central skillelinje. På begge studier er forskellige poler af studerende. En gruppe yngre studerende på 19-24 år, der er gået den direkte vej til seminariet og er mindst etablerede, hvad angår bolig, børn med videre. En gruppe studerende på 25-30 år, der er gået en mindre direkte vej til semi-

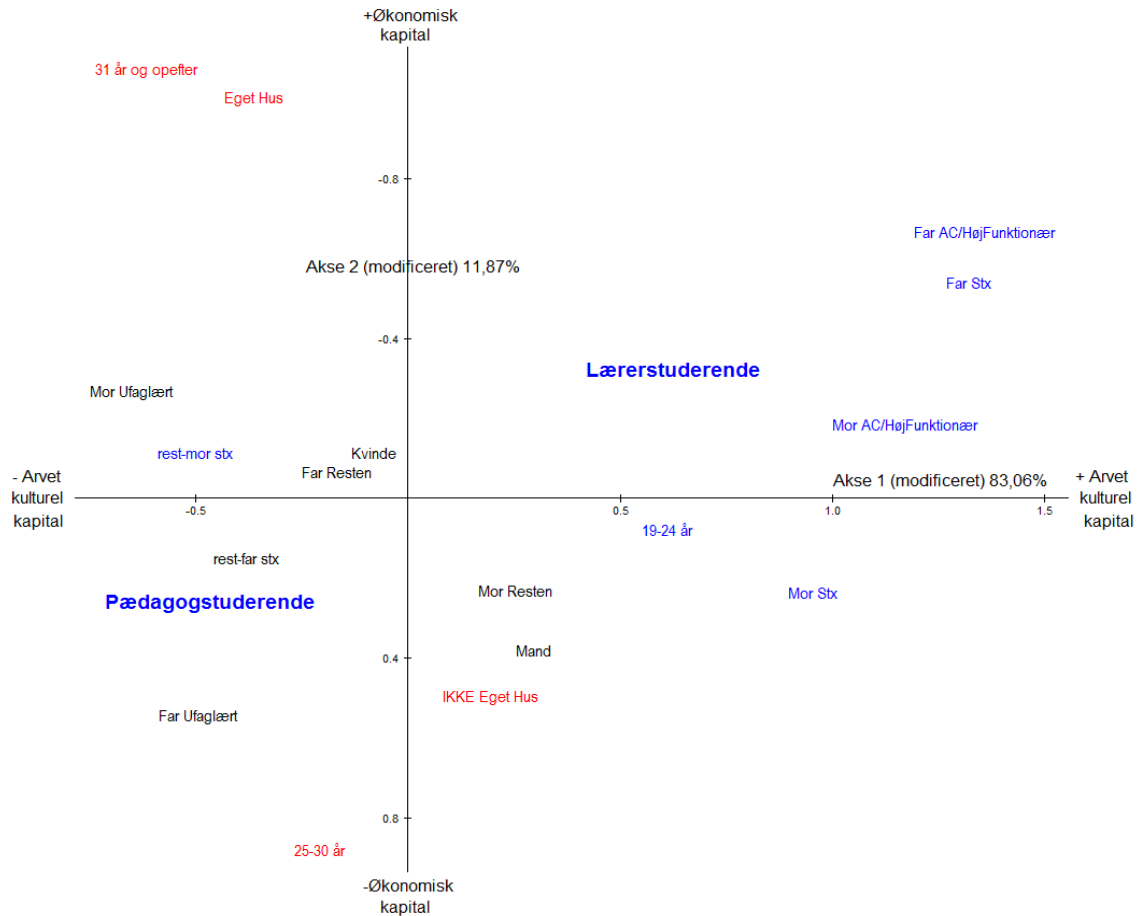
nariet og er mere etablerede. Endelig en ældre gruppe på 31 år og opefter, der i høj grad har taget omveje til seminariet og er de mest etablerede. Samtidig med, at de lærer- og pædagogstuderende altså på visse punkter minder meget om hinanden, findes dog en række forskelle, der bliver tydelige i følgende korrespondensanalyse.

Kort i korrespondensanalyse er konstrueret ved at afsætte et punkt for hver informant i surveyundersøgelsen. To personer, der svarer ens på alle spørgsmål, kommer på kortet til at ligge oveni hinanden og vil dermed fremstå som et punkt. En tredje, der har helt andre svar, lander langt fra disse to. I figur 1 er det ikke personer, men egenskaber, der afbildes. En bestemt egenskabs placering på kortet er udtryk for en slags gennemsnit for alle de personer, som besidder pågældende egenskab jf. forklaringerne i bilag 1. Det skal understreges, at det betydningsbærende er de forskellige kategoriers *relative* placering, hvad der ligger på aksernes *positive* og *negative* ender er kun interessant for orienteringsformål. Kortet kunne være konstrueret med vendte akser.

Korrespondensanalysens første trin er at tilskrive betydning til akserne. De punkter i punktskyen (jf. bilag 1), der især har haft betydning for placering af førsteaksen (den vandrette i figur 1), er markeret med blå og er *i venstre side* at være pædagogstuderende, at ens mor er ufaglært og ikke har studentereksamen, mens det *i højre side* er at være lærerstuderende, at være 19-24 år og at have to forældre, der er akademikere. Afgørende for førsteaksen har dermed i høj grad været forældres forskellige grader af uddannelse. På det grundlag fortolker vi den vandrette akse til at være udtryk for *arvet kulturel kapital*.

⁴ Selektionen af informanterne til interview foregik i to omgange. I første omgang blev de studerende, der deltog i spørgeskemaundersøgelsen, opfordret til at melde sig til interview. Selektionen i anden omgang var tobenet. Dels var den strategisk – på grund af det komparative aspekt blev der udvalgt repræsentanter fra hver uddannelse. Dels blev det prioriteret, at de karakteristika, der umiddelbart viste sig i frekvenstabellerne, gerne måtte være repræsenteret af informanterne.

Figur 1. Rummet af lærer og pædagogstuderende

For andenaksen (den lodrette i figuren) er de punkter, der især har været betydningsfulde markeret med rødt. I *toppen* omfatter det kategorierne, hvorvidt man er 31 år eller mere og bor i eget hus, mens det i *bunden* omfatter kategorierne at være 25-30 år og ikke at bo i eget hus. Hvorvidt man bor i eget hus eller ej handler i høj grad om økonomi, men det handler ofte også om forhold som oplevelsen af at have fundet sin livsfælle, og hvorvidt man har eller planlægger at få børn mv. – og det er forhold, der udfolder sig i løbet af ens voksenliv, hvormed en sammenhæng med alder synes oplagt. På det grundlag fortolker vi andenaksen som udtryk for økonomisk kapital, jf. forrige afsnit. Denne akse må dermed tolkes som udtryk for mængde af økonomisk kapital. At alder tillige er afgørende for aksens placering, indikerer et fokus på selverhvervet økonomisk kapital, hvilket er en størrelse, der typisk vil vokse med stigende alder.

I det sociale rum, som optegnes i figur 1, kan placering langt til højre (positiv førsteakse) ses som udtryk for højere grad af arvet kulturel kapital, mens en placering nær kortets top indikerer en høj grad af (selverhvervet) økonomisk kapital. Vi har på kortet markeret de pædagogstuderende, der befinder sig i nederste venstre del (sydvest), og de lærerstuderende, der befinder sig i øverste højre del (nordøst). Generelt er gruppen af lærerstuderende dermed orienteret mod højere grad af (arvet) kulturel kapital end tilfældet er for de pædagogstuderende. Tilsvarende om end mindre markant er de lærerstuderende placeret tættere på polen for større økonomisk kapital.

Den største gruppe af såvel de pædagog- som lærerstuderende har fædre, der er faglærte eller uaglærte. Men dette træk er mere markant blandt de pædagogstuderende (59 %) end blandt de lærerstuderende (42 %). Omvendt finder man en større andel, som

er ansat som funktionær med eller uden ledelse eller i akademisk profession blandt fædre til de lærerstuderende (32 %) end blandt fædre til de pædagogstuderende (17 %). Der er tilsvarende forskelle blandt mødrene. Hos 60 % af de pædagogstuderende har ingen af forældrene en boglig uddannelse, og kun 8 % har to forældre med boglig uddannelse, mens der blandt lærerstuderende findes 30 % med to forældre uden boglig uddannelse og 25 %, hvor begge forældre har en sådan. Det er blandt andet dette træk, der kommer til udtryk i kortet. Forskellene fortæller, at betragtet under ét er den arvede kulturelle kapital større blandt de lærerstuderende end blandt de pædagogstuderende. Forskellene i kulturel kapital reproduceres i et vist mål for de pædagog- og lærerstuderende selv. Blandt

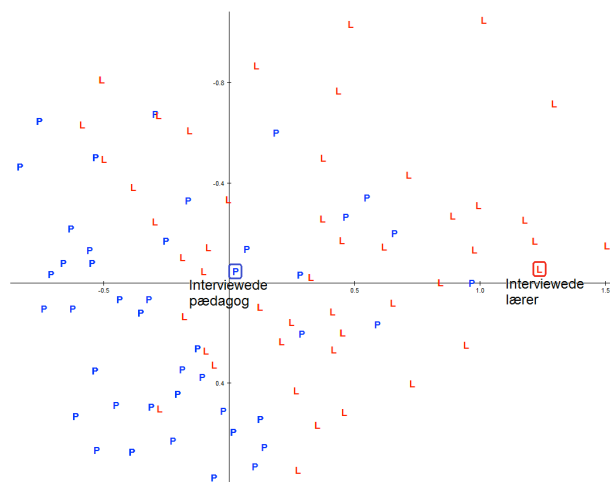
pædagogstuderende har 75 % en studentereksamen og 4 % en tidligere afsluttet videregående uddannelse bag sig, mens de tilsvarende tal for lærerstuderende er 94 % og 15 %.

En langt større andel af de lærerstuderende giver udtryk for at have haft ”et godt forhold til skolen, lektier og det at lære” (86 % mod 58 % for de pædagogstuderende), mens det omvendt gælder, at en større andel af de pædagogstuderende har haft eller stadig har det vanskeligt med skole og lektier (39 % mod 12 % for de lærerstuderende). I begge grupper gælder det således, at hovedparten har en studentereksamen og har haft et godt forhold til skolen, men koncentrationen er markant større blandt de lærerstuderende.

Tabel 1. Forhold til skole og lektier

	Pædagoger	Lærere
Skole, lektier og det at lære har gennemgående været en god og nødvendig ting for mig	58%	85%
Skole, lektier og det at lære har været og er delvist svært og/eller ligegyldigt + det er først nu på seminariet at jeg har det OK med skole	39%	12%
Andet	4%	3%
Sum	100%	100%

Figur 2. De enkeltes placering i rummet af lærer (L)- og pædagogstuderende (P)

Disse forskelle kan illustreres med forhold, der rækker ud over de studerendes uddannelser.

De lærerstuderende angiver i højere grad at læse skønlitteratur (48 % mod 28 %) – og billedet bliver endnu tydeligere, når det vedrører læsning af anerkendt 'klassisk' litteratur som eksempelvis Karen Blixen og Johannes V. Jensen.

Tilsvarende ses tydelige forskelle i tv-vaner. De lærerstuderende angiver generelt et højere forbrug af tv-aviser, debatprogrammer som DR2's *Deadline*, *Debatten* og historiske og kulturelle dokumentarprogrammer.

Resultaterne fra surveystudiet peger på den ene side på, at en del af de studerende på begge uddannelser har sammenlignelig mængde og sammensætning af økonomisk og kulturel kapital, men at der på den anden side findes grupper, der udviser interessante forskelle de to uddannelser imellem. Det fremgår af figur 2 over de enkelte informanternes placering i kortet, at pædagogerne (P'erne) helt overvejende er koncentreret i grafens sydvestlige hjørne, mens de lærerstuderende (L'erne) er fordelt meget mere jævnt over hele grafen, men netop i det sydvestlige hjørne findes kun meget få lærerstuderende.

En vis del af de lærerstuderende besidder i højere grad end en vis del af de pædagogstuderende arvet og selverhvervet kulturel kapital. Deres forældre er højere placeret i det sociale rum. Selv har de et længere skoleforløb bag sig, de læser mere skønlitteratur og de ser mere af den type tv, som betragtes som "dannende". Eftersom studenterbaggrund og erfaringsverden ofte er en undervurderet, men vigtig del af miljøet på en uddannelsesinstitution bliver disse forskelle i en vis forstand generaliseret til de to grupper *som grupper*. Det, som i denne og andre artikler blot er forskelle i procenttal, peger dermed på forskellige typer af uddannelsesmiljø – forskelle, der naturligvis kan modgås, forstærkes eller differentieres af en række andre forhold i uddannelsesmiljøerne.

Analyse af interviewundersøgelsen i samspil med surveyundersøgelsen

Med frugtbar bistand af Bourdieus begreber om dispositioner og dominans er det muligt at komme tættere på, hvad forskellene, der er indkredset i surveyundersøgelsen, er udtryk for, og hvilken rolle de spiller i praksis. Det er ambitionen med interviewanalysen. Følgende opstilles fem hovedoverskrifter eller temaer fra interviewanalysen, der på hver sin måde spiller sammen med og indkredser de belyste resultater fra surveyundersøgelsen: Intimitet eller omverdensorientering, forældre med eller uden boglig uddannelse, fri leg eller voksenstyrede fritidsaktiviteter,

skole og uddannelse: genkendelige eller fremmedartede koder, habitus betydning for fokus, arbejdsværdier og -praktikker. Under disse fem overskrifter konstrueres historien om Pil og Lene (to af de interviewede).

Intimitet eller omverdensorientering

Pil (pædagogstuderende, fiktivt navn) er 28 år. Hendes far arbejder på et slagteri, moderen er syerske. Pil bor alene. Udover at bruge tid på vennerne, går Pils fritid med at deltage i De Studerendes Råd og arbejde som vikar i en institution. Når Pil er alene, læser hun en bog, ser en gammel dansk film eller strikker. Selvom Pil trives på uddannelsen og i uddannelsesbyen, efterlyser hun flere gange i interviewet nærhed og intimitet. Hun vil helst bo i en lille by, hvor hun kender folkene omkring sig.

Lene (lærerstuderende, fiktivt navn) er 27 år. Faderen har en lederstilling på en ungdomsuddannelse. Moderen er sygeplejerske og har en lederstilling indenfor sundhedssektoren. Lene bor alene, men har for nylig fået en kæreste, der underviser. Hun sejler kajak, rider og passer sin hest, løber og dyrker yoga i sin fritid. Hun går gerne til koncerter og holder meget af klassisk musik og opera. Derudover hører hun radioens P1, læser Politiken og ser ofte DR2's temalørdage for at holde sig orienteret: "Jeg kan godt have et behov for at orientere mig udadtil. Jeg holder meget af det her lille nærmiljø, men jeg har altså et behov for at komme ud over det."

Allerede disse informationer om kvinderne skaber en fornemmelse for forskellen i deres baggrunde og for, hvordan de bringer vidt forskellige strategier i spil, når de indholdsudfylder hverdagen. Forældrene har forskellige uddannelse og jobs. Hvad angår fritidspræferencer og livssyn er der også forskel på Pil og Lene.

Forældre med eller uden boglig uddannelse

Den kortfattede præsentation af Pil og Lene, eksemplificerer, hvordan forskellen fra surveyundersøgelsen angående forældrenes uddannelse og job (og dermed forskel i de studerendes arvede kulturelle kapital) går igen i interviewene. De lærerstuderendes forældre er i kraft af overlegenheden i kapital højere positioneret i det sociale rum end de pædagogstuderendes forældre.

Som slagteriarbejder og syerske er Pils forældre begge ufaglærte og kan klassificeres som del af den mest dominerede klasse i det sociale rum. Pil beretter i interviewet om en barndom med knappe ressourcer og en stram økonomi (begrænset økonomisk kapital). Økonomien er ifølge Pil grunden til, at hun ikke gik i fritidsordning, og at hun ikke kunne få så meget nyt

tøj som vennerne. I sin barndom har hun befundet sig i en position, hvor standarder blev sat af andre, og hvor hun oplevede en grad af afsavn eller færre muligheder. Forældrenes erhverv var ikke baseret på uddannelse. Fraværet af uddannelse gør ifølge Pil selv, at forældrene har svært ved at forstå hendes uddannelse og måde at italesætte sig selv på som kommende pædagog.

Lenes forældre er derimod, primært gennem deres uddannelse og beskæftigelse, positioneret i den øvre del af middelklassen. Begge forældre har kulturel kapital (kundskabsbaseret, primært gennem uddannelse) og økonomisk kapital. Lenes fortælling vidner om råd til udlandsrejser, deltagelse i kulturelle arrangementer og børnefritidsaktiviteter. Endelig styrker forældrenes ledelsesansvar deres position i det sociale rum.

Det er veldokumenteret både nationalt og internationalt (for en oversigt se Brinkkjær 2007), at uddannelsesniveau reproduceres gennem generationer, og at forældres erhvervs- og uddannelsesposition udviser en homologi med børnenes uddannelse og karriere - og derigennem deres sociale positioneringer. Som det samtidig præciseres i mange af disse studier, er reproduktion ikke ensbetydende med en aldrig svigtende mekanisme. Tværgenerationel reproduktion er almindeligvis, og måske i stigende grad, forbundet med usikkerhed og fravær af garantier, men *chancerne* er systematisk forskellige (se f.eks. Hansen 2003 og Golthorpe 2002). Når de objektive strukturer naturligt internaliseres i børnene, bliver den sociale verdens dominansforhold samtidig reproduceret. Ovenstående klip fra interviewene tydeliggør, hvordan det, der i udgangspunktet var en forskel mellem forældrene i job og uddannelse, breder sig som ringe i vandet. Forældrenes positionering skaber forskelle på hverdagsplan i opdragelseslogikker og -praktikker, i mødet med skolen og i fritidsvaner. På grund af forældrene vil børnene tendentielt udvikle forskellig habitus og få overført forskellige kapitaler og kapitalmængde. Med andre ord erhverver de sig forskellige dispositioner.

Fri leg eller voksenstyrede fritidsaktiviteter

Interviewhistorierne tyder på, at forskellen i forældrenes positionering i første omgang kan have skabt forskellig social praksis i barndommen. Hverdagen har været præget af forældrenes kulturelle og økonomiske kapital.

Pil gik som barn kun i skolefritidsordning en gang om ugen, når det var besøgsdag. En fuldtidsplads i skolefritidsordningen havde forældrene ikke økonomi til ifølge Pil. De øvrige dage kom hun hjem til et tomt

hus. Mens hun ventede på, at forældrene fik fri, gik tiden ofte med at se gamle danske film. I de ældre klasser var hun ude med kammeraterne. Der var vide grænser for, hvad hun måtte foretage sig. Generelt var Pils hverdag som barn præget af uformel leg og aktivitet.

Lenes barndom var anderledes. Hendes fritid blev primært udfyldt af voksenstyrede aktiviteter: Kapsejlad, musikundervisning, springgymnastik og badminton. Forældrene opmuntrede og ledte i visse tilfælde Lene på sporet af aktiviteterne. De var aktivt tilstede under aktiviteterne. Desuden sørgede de for at tage hende med til kulturelle arrangementer – at være bosat i en lille by uden det helt store kulturliv skulle ikke sætte en begrænsning i forhold til at opleve teater, musik m.v. Derfor gik turen ofte til en større by med kulturtilbud, som Lene forklarer.

Denne forskel i opvækstvilkår og indhold i barndommen går generelt igen i interviewene. Det kan tolkes som udtryk for to forskellige opdragelseslogikker, som forældrene, på ubevidst plan, praktiserede. I de pædagogstuderendes tilfælde synes overskriften for forældrenes opdragelseslogik og opdragelsesværdier at være ”naturlig vækst”. En logik kendetegnet ved relativt frie rammer, autonomi og få planlagte fritidsaktiviteter. Forældrene motiverer og igangsætter ikke aktiviteter i børnenes hverdag. En logik, der i andre studier beskrives som et fænomen, der ofte er at finde i arbejderklassen (Ellegaard 2000; Lareau 2002, 2003).

Heroverfor efterlader interviewene med de lærerstuderende et indtryk af en opdragelseslogik, der kan tematiseres som ”kultiveret vækst”, og som ifølge tidligere studier ofte er at finde hos middelklassen (ibid.). Forældrene stimulerer og motiverer til deltagelse i fritidsaktiviteter og anvender en del af fritiden på selv at deltage i aktiviteterne. De støtter aktivt (bevidst eller førbevidst) børnene i deres udvikling af kulturelle, sproglige og kognitive kompetencer. Det kan rekonstrueres som en overførsel af kulturel kapital gennem opdragelsen. På den måde ligger den kulturelle kapital til grund for opdragelseslogikkerne. På et mere overordnet plan kan middelklasseforældrene siges at søge en reproduktion af familiens kapital og sociale position. Gennem reproduktionen opretholdes de sociale skel og eksisterende objektive strukturer.

Forskellen i de to opdragelseslogikker kan reformuleres på den måde, at alle forældre vil det bedste for deres børn, men at denne villen implicerer forskellige former for praktikker og prioriteringer og dermed også forskelligt resultat.

Skole og uddannelse: genkendelige eller fremmedartede koder

Surveystudiet kortlægger forskelle i, hvordan de pædagogstuderende og de lærerstuderende oplevede mødet med skolen. For næsten alle de lærerstuderende har mødet været positivt, mens lidt over en tredjedel af de pædagogstuderende angiver et vanskeligere forhold til skolen. Lene fortæller i interviewet, at hun altid har haft let ved det faglige og fået gode karakterer. Forældrene hjalp altid med lektierne og engagerede sig. Hendes historie vidner om en ubesværet tilpasning. Hendes habitus blev bekræftet af skolen. Den kulturelle kapital, hun havde med sig fra hjemmet, blev tilsyneladende uden problemer konverteret til uddannelseskapital. Hjælpen fra forældrene vidner desuden om, at skole var noget, der blev prioriteret og noget, de sammen brugte tid på.

Til gengæld var skoletiden vanskelig for Pil, der havde svært ved at følge med rent fagligt. Pils habitus stemmer ikke umiddelbart overens med skolen, og tilpasningen har været vanskeligere. Samtidig har forældrene ikke støttet så meget op om hendes skolegang. Lektierne blev enten lavet alene eller sammen med kammeraterne. Der findes naturligvis også pædagogstuderende, for hvem skoleforløbet har fremstået ubesværet, men dels viser surveystudiet, at vanskeligheder, der minder om Pils, er udbredte blandt de pædagogstuderende, og dels skaber den mindre hjemlige støtte til skole og lektier, flere objektive betingelser i forhold til at opleve skolen som vanskelig.

Der tegner sig et mønster mellem opdragelseslogikkerne og børnenes møde med skolen. Mønstrer antyder, at de børn, som er opdraget ud fra det, som her benævnes *kultiveret vækst*, ofte drager fordel af opdragelsesformen i skolesammenhæng. Eftersom der er stor overensstemmelse mellem forældres børneopdragelsesværdier og de værdier, der er legitime, anerkendte og værdifulde i skolen (begge baseret på kulturel kapital), passer disse børn umiddelbart ind i skolen. De kender koderne og har de værdsatte kompetencer. Eksempelvis har Lene også i sin fritid været vant til at deltage i diverse voksenstyrede, strukturerede aktiviteter. Igennem aktiviteterne har hun vænnet sig til at navigere i sociale institutioner og kommunikere med voksne i institutionerne. Heroverfor findes børn som Pil, hvis forældre er lavere socialt positioneret, og hvis opdragelseslogik her er tematiseret *naturlig vækst*. De har større risiko for et helt andet møde med skolen, idet de frie rammer, den autonome verden væk fra de voksne og den relativt lave deltagelse i voksenstyrede aktiviteter, som var Pils erfaring, sjældent producerer de sociale og kulturelle kompetencer, der anerkendes i skolen. En sådan baggrund giver

ikke samme erfaring med at færdes i sociale institutioner. Disse resultater stemmer overens med en række nationale og internationale studier af socialisering og opdragelseslogikker (Ellegaard 2000; Laurau 2002, 2003).

De præsenterede fund støtter Bourdieus betragtning om, at børns succes i skolen afhænger af afstanden mellem skolens habitus og hjemmets, og at skolen er en central samfundsmæssig reproduktionsforanstaltning. Sociale skel, der allerede ved skolestart er grundlagt ud fra forældrenes positionering og opdragelseslogik, og dermed forskellige mængder og typer af (kulturel) kapital forvandles via skolen til en større erfaring og succes med skolens hovedaktivitet (Bourdieu og Passeron 1970).

Udenlandsk storbyferie eller dansk sommerhusferie

Som nævnt tidligere ses i undersøgelsen en række forskelle på de studerendes fritidsvaner og smag. Blandt andet eksisterer der en forskel i litteratur- og fjersynspræferencer, hvor de lærerstuderende i højere grad læser (anerkendt) skønlitteratur og ser programmer som *Debatten* og *Deadline*. Surveystudiet beretter tillige om mindre markante, men dog vigtige, forskelle i forbruget af avis og i rejsevaner: De lærerstuderende læser lidt oftere landsdækkende aviser og tager oftere på selvplanlagte udlandsrejser og storbyferier. For Lene har rejser til udlandet været et naturligt foretagende. På barndomsrejserne var familien aktiv; de besøgte museer og andre kulturelle seværdigheder. I dag er storbyferie blandt Lenes favoritter. Næste gang går turen til Rom. I forhold til litteratur har læsning af de mere anerkendte værker og i tilknytning hertil en viden om, hvad man "bør" have læst, været en integreret del af livet i barndomshjemmet. Lenes praksis i dag ligger i forlængelse heraf. Hun læser Politiken, gerne udlandsstoffet, ser tv-avis, Dr2's temaaftener, og hører P1 for at holde sig informeret om, hvad der sker både nationalt og internationalt. Lene opnår politisk og samfundsmæssig viden, der er nyttig i konversationsammenhæng og signalerer dannelse. Endelig kan det tolkes som yderligere dannelsessignal, at Lene har smag for opera, klassisk musik og teater. Lenes fortælling om fritidspraktikkerne tegner samlet et billede af en kvinde med blikket rettet udad.

Udlandsrejser har ikke spillet en stor rolle i Pils liv. Hun tilbragte som barn oftest ferierne i Danmark med den nærmeste familie. Senere har hun og en kæreste været på en enkelt udlandsferie, men aktuelt sætter økonomien grænser for Pils feriemuligheder. Hun kan lide at læse krimier og biografier. Litteratur-

valget afhænger af, hvad hun lige fatter interesse for. Hun ser nyhederne og læser fra tid til anden gratisaviser eller ugeaviser. Især det lokale og nationale stof i (tv-)aviser tiltaler hende. Ofte foretrækker hun dog at se en gammel dansk film, når hun skal slappe af. Pil har ikke som Lene fået internaliseret den ”gode” smag og lært, hvordan man ”bør” opsøge kulturelle oplevelser. Hun har ikke i samme grad erhvervet kropslig kulturel kapital gennem opvæksten. Ud fra interviewet synes Pils fritidsvaner og præferencer generelt at være rettet mod det nære, lokale og mellem menneskelige. Den store verden og det fremmedartede trækker ikke umiddelbart.

Kvindernes subjektive fritidspræferencer afspejler implicit historien om forskellige smagskulturer i det sociale rum. Deres brug af rejser, af bøger, af aviser m.v. kan rekonstrueres som del af en upåagtet symbolsk konkurrence mellem forskellige positioner i det sociale rum. Sættes kvindernes historier om deres fritid sammen med surveyundersøgelsens resultater, understøtter det formodningen om, at de lærerstuderende i højere grad besidder kulturel kapital. Fritidspræferencer, herunder brugen af kulturelle udbud som litteratur, fjernsyn, museer, teater, kunstgallerier, musik og rejser, afspejler indirekte de studerendes økonomiske og kulturelle kapitalbesiddelse. Den ”rigtige” brug af kulturen signalerer dannelse og legitim viden. Fritidsliv og -præferencer bliver dermed et våben i kampen om at skabe distinktion og positionere sig. Vanerne bidrager til definitionen af et givent dominansforhold (Bourdieu 1995; Prieur 2006; Rosenlund og Prieur 2006).

Habitus betydning for fokus, arbejdsværdier og -praktikker

Forskellene i social positionering, livsstil, opdragelsespraktikker og -logikker samt fritidspræferencer udstyrer de studerende med forskellige habitus og kompetencer. Deres habitus trækker dem i første omgang i retning af to forskellige uddannelser. Der er et match mellem uddannelserne og deres habitus. Matchet ses tydeligt i interviewene. For Lene er skolelæreridentiteten, med fokus på faglighed og kulturel kapital, en naturlig forlængelse af hendes livssyn og opvækst, en bekræftelse af hendes habitus. Hun fortæller, at hun gerne vil lære fra sig og give andre noget i kraft af hendes passion for specifikke fagområder. Lene har klaret sig godt fagligt hele vejen igennem. Hun er opvokset i et hjem, hvor begge forældre er veluddannede og uddannelse blev prioriteret. Lenes far fungerer med sin underviserstilling som rollemodel. Ved at blive skolelærer kan hun bruge sine allerede erhvervede kompetencer. Læreruddannelsen med

læring og kulturel kapital i centrum er generelt genkendelig for de lærerstuderende. De har arvet og erhvervet en mængde af den kapital, læreruddannelsen (og skolen) værdsætter. For dem er kulturel kapital attraktiv. De ved instinktivt, at uddannelse, sprogkundskaber og faglig viden har værdi. Vægtningen af den kulturelle kapital og de studerendes praktiske sans for kapitalens værdi kommer til udtryk i deres begrundelse for at have valgt læreruddannelsen. Størstedelen af de lærerstuderende svarer på dette spørgsmål i surveyundersøgelsen, at de ”elsker at lære andre noget, at undervise”. Svaret kan tolkes som genskrivning og videreførelse af den opdragelseslogik, deres forældre praktiserede som ”kultiveret vækst”. De ser, blandt andet på grund af den habitus, der blev grundlagt gennem forældrenes opdragelse, eleverne og elevernes udvikling i et *fremtidsperspektiv*, hvor læring og undervisning skal udvikle dem og gøre dem til dannede mennesker, der kan begå sig i samfundet.

I Pils historie er matchet et andet. Pil beretter således om en konfliktfyldt barndom, hvor faderens temperament og Pils dårlige forhold til ham dominerede. Konflikterne resulterede i en stærk beskyttertrang overfor især moderen. Det at kunne hjælpe andre, at kunne yde omsorg og gøre en forskel, har givet Pil en identitet, der ligger i naturlig forlængelse af barndomsoplevelserne. En udpræget feminin omsorgsidentitet og -positionering, der føles naturlig. Valget af uddannelsen begrundes med ønsket om at ville hjælpe andre mennesker. Det er naturligvis ikke et generelt træk, at beskyttertrang er resultat af forældrekonflikter. Det gennemgående er, at de pædagogstuderende ikke gennem opvæksten har fået internaliseret en kropsliggjort kulturel kapital i samme grad som de lærerstuderende, hvorfor kapitalformen ikke er et naturligt udgangspunkt i deres begrundelse for uddannelsesvalg. I modsætning til de lærerstuderende begrunder langt de fleste pædagogstuderende deres valg med, at de ”kan lide at arbejde med mennesker” eller ”vil hjælpe andre og gøre en forskel”. De er i højere grad sporet ind på det sociale og omsorgsmæssige. Ligesom for lærerne kan værdisætten tolkes som udtryk for en oplagt forlængelse af den opdragelseslogik, pædagogernes egne forældre praktiserede, det vil sige ”naturlig vækst”. Fokus er på barnet *her og nu*. Der lægges ikke i så høj grad som i skolen langsigtede læringsstrategier. Barnet skal, ved hjælp af omsorg og nærvær, udvikle sig naturligt, i eget tempo og bør ikke kontrolleres for meget (Ellegaard 2000).

Mere konkret betyder forskellene i habitus, at de to parter har forskellige arbejdsværdier. De lærerstuderende vil, som færdiguddannede lærere, vægte kulturelle kompetencer (kulturel kapital) i arbejdet

med børnene, mens det essentielle for de pædagogstuderende er det omsorgsmæssige aspekt og den sociale kapital. I udgangspunktet må såvel de kulturelle som de sociale kompetencer være centrale i arbejdet. Det ene sæt kompetencer og værdier fremstår ikke som vigtigere end det andet. Alligevel er det i sidste ende de kulturelle kompetencer, og det dertil hørende værdisæt, der høster mest anerkendelse, er mest legitime og giver størst magt i skolen og det sociale rum generelt.

Lærernes dominans forstærkes yderligere, idet de to forskellige værdisæt (læring kontra omsorg) resulterer i to forskellige arbejdsmetoder eller -praktikker, hvoraf den ene dominerer. Lærernes vægtning af kulturel kapital og læring giver umiddelbart en mere synlig, strukturerende tilgang til børnene og arbejdet. De ønsker at lære børnene konkrete faglige færdigheder, at nå bestemte mål (jf. Lenes begrundelse for at have valgt læreruddannelsen). For at kunne gøre det, må de tage kontrollen og sørge for, at børnene arbejder med voksenedefinerede opgaver.

Pædagogerens værdisæt skaber en anden arbejdsmetode. Udvikling af sociale kompetencer er et mere diffust arbejdsområde, hvor børnene ofte udvikler kompetencerne i relativt frit samvær. Et samvær, der ikke kræver så meget voksenstyring og stærke rammer, men hvor det tværtimod anses for hensigtsmæssigt, når børnene af sig selv eksempelvis lærer at håndtere konflikt og samarbejde. Børnenes frie leg er udgangspunktet i meget pædagogisk arbejde. Pædagogerne forholder sig relativt passivt, klar til at gribe ind, mægle og forklare. De indtager ikke i udgangspunktet en dominerende rolle.

Konklusion

Som det er fremgået, betyder det noget, om man studerer til lærer eller pædagog. Det er imidlertid kun en lille flig af det kompleks, der er på spil. Uddannelsen kan ikke forklare forskellige præferencer i, hvordan man holder ferie eller benytter sin fritid. Snarere end at være en enkelt forklaring kan uddannelse betragtes som en slags termometer på en række grundlæggende forskelle mellem to grupper. Det, der med Bourdieus begreber betegnes som forskelle i omfang og sammensætning af *kapital*, er en række udtryk for hver enkelt persons sociale historie og forvaltning af denne historie. Heraf følger, at den differentiering, som kommer til udtryk i dominansforholdet mellem lærer og pædagog må begribes som forskelle, der i høj grad hænger sammen med livshistorierne hos de, som rekrutteres til uddannelserne, snarere end noget, der konstrueres i løbet af uddannelsen som resultat af forskellige fag, vægtning af værdier og arbejdsopga-

ver i praksis. Disse forskelle bliver så i et vist omfang reproduceret, bekræftet og tydeliggjort i løbet af uddannelsesforløbet, men dominansforholdet er funderet på træk, der rækker meget længere tilbage og kan forklares ud fra deres opvækstvilkår og positioneringer generelt.

Hvad betyder det for vores forståelse af og viden om samarbejdet mellem lærere og pædagoger?

Den første og måske lidt provokerende pointe er, at dominansforholdet mellem de to parter, er en træg og svær foranderlig størrelse, fordi det afspejler nogle helt grundlæggende forskelle i samfundet. Denne distinktion parterne imellem betyder, at de to grupper har forskellige dagsordener i samarbejdet. Lærerne prioriterer aktiviteter og indhold, hvori produktion af kulturel kapital er dominerende og bekræfter deres dominans. Børnene skal lære at regne, stave, læse med videre for at nå et mere overordnet, fremtidigt mål om udvikling. Udviklingsbegrebet er centralt. Som det mest naturlige og ofte implicitte integrerer lærerne dette fokus på udvikling, der omsættes til mål, skriftliggørelse, dokumentation og evaluering. Strategien er at skue mod fremtiden: hvad vil vi, hvorfor vil vi det, hvordan vil vi det, nåede vi det? Både den almene didaktik og fagdidaktikken er central og gør, at selve arbejdet bliver relativt styret, organiseret, struktureret og fastholder dyrkelsen af kulturel kapital. Pædagogerne har ikke den kulturelle kapital som grundstenen i deres samarbejdspraktikker. Det, der typisk driver dem, er at gøre en forskel, drage omsorg for og tage sig af børnene typisk i institutionelle rammer, der er strukturerede, men mindre voksenstyrede og med mere fokus på, at børnene selv regulerer relationerne til andre børn, tager initiativ til lege og aktiviteter m.v.

Den næste pointe er, at den asymmetri, der er udgangspunktet og et udtryk for en mere generel distinktion mellem to grupper, ikke blot reproduces, men typisk forstærkes institutionelt i skolestartsarbejdet, fordi samarbejdet i indskolingen netop handler om *skole* og dermed allerede i udgangspunktet måles med en logik, som stammer fra lærerfaget. Der er således et langt bedre match mellem lærernes fokus på udvikling gennem skriftliggørelse, dokumentation og evaluering og skolens institutionelle former, hvilket bidrager til at konstituere lærerne som de dominerende i relationen.

Lea Ringskou

Cand.pæd. i pædagogisk sociologi, adjunkt i pædagogik, Pædagoguddannelsen Midt-Vest, VIA University College

lri@viauc.dk

Ulf Brinkkjær

Ph.d, lektor ved Danmarks Pædagogiske Universitets-skole

ulf@dpu.dk

Abstract

The article is about the relation between schoolteachers and after school teachers. This co-operation is not without obstacles or for that matter equal. Studies from both Denmark and Sweden show that the schoolteacher is the dominant and the after school-teacher the dominated part in the co-operation. Based on empirical data it is shown, how an understanding of the relation, more precisely an understanding of the dominant characteristics must consider difference in childhood and preferences.

Keywords

Schoolteacher, after school teacher, Bourdieu, distinction, reproduction, domination, habitus, cultural capital.

Referencer

- Bayer, M. og Brinkkjær, U. (2003): *Professionslæring i praksis. Nyuddannede læreres og pædagogers møde med praksis*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets Forlag
- Bourdieu, P. (1986): "The Forms of Capital". I: Richardson, J.G (red.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press. Oversat af: Nice, R.
- Bourdieu, P. (1995): *Distinktionen* (fransksproget originaludgave 1979). Frederiksberg: DET lille FORLAG. Oversat til norsk af: Prieur, A. og Barth, T.
- Bourdieu, P. og Waquant, L. J.D. (1996): *Refleksiv sociologi: Mål og midler* (fransksproget originaludgave 1992). København: Hans Reitzels Forlag. Oversat til dansk af: Silberbrandt, H.
- Bourdieu, P. (1997): *Af praktiske grunde: Omkring teorien om menneskelig handle* (fransksproget originaludgave 1994). København: Hans Reitzels Forlag. Oversat til dansk af: Hovmark, H.
- Bourdieu, P. (2001): "What Makes a Social Class? On the Theoretical and Practical Existence Of Groups" (fransk originalud-

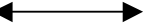
- gave 1987). I: *Berkeley Journal of Sociology*, vol. 32. Oversat af Axelsen, I. og Halskov, G.
- Bourdieu, P. (2005): *Udkast til en praksisteori* (fransksproget originaludgave 2000). København: Hans Reitzels Forlag. Oversat til dansk af: Bundgård, P.
- Bourdieu, P. og Passeron, J.C. (2006): *Reproduktionen. Bidrag til en teori om undervisningssystemet* (fransksproget originaludgave 1970). København: Hans Reitzels Forlag. Oversat til dansk af: Bundgård, P. F.
- Brinkkjær, U (2007): "Det arvede og det erhvervede - har du lyst og evner til uddannelse". I: Andersen, P. Ø., Ellegaard, T. og Muschinsky, L.J.: *Klassisk og moderne pædagogisk teori*. København: Hans Reitzels forlag, pp 324-352.
- Calander, F. (1999): *Från fritidens pedagog till hjälplärare. Fritidspedagogers och lärares yrkesrelation i integrerade arbetslag*, Stockholm: Elanders Gotab
- Ellegaard, T. (2000): *En institution – forskellig barndom: Sociale forskelle i børnehveliv*. København: Nordisk Forlag
- Esmark, K. (2006): "Bourdieu's uddannelsessociologi". I: Prieur, A. og Sestoft, C.: *Pierre Bourdieu: En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Hansen, M. (1999): *Yrkeskulturer i möte. Läraren, fritidspedagogen och samverkan*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Hygum, E. (2000): "(Ind)skoling af pædagoger – om pædagogers positionering i en ny skolestart". I: Olesen, S. G. (red.): *Pædagogiske praktikker. Om symbolsk magt og habitus i pædagogisk arbejde*. Viborg: Forlaget PUC
- Hygum, E. (2006): *Et professions- og generationsperspektiv på ny skolestart*. Viborg: Forlaget PUC
- Lareau, A. (2002): Invisible inequality: Social class and childrearing in black families and white families. *American Sociological Review*, October 2002; 67, 5
- Lareau, A. (2003): *Unequal childhoods: Class, race and family life*. London: University of California Press
- Nørholm, M. (1995): "Forholdet mellem observatør og det observerede i videnskab, forvaltning og undervisning - mellem Niels Bohr og Pierre Bourdieu". Artikel i: Petersen, K. A: *Praktikteori i sundhedsvidenskab*. København: Akademisk Forlag
- Olesen, S. G. (2005): *Rekruttering og reproduktion – om praktikker og italesættelser i pædagoguddannelsen*. Viborg: Forlaget PUC
- Prieur, A. (2006): "En teori om praksis". I: Prieur, A. og Sestoft, C (red.): *Pierre Bourdieu: En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Prieur A. og Rosenlund, L. (2006): "Det sociale rum, livsstilenes rum – og *La Distinction*". I: Prieur, A. og Sestoft, C.(red.): *Pierre Bourdieu: En introduktion*. København: Hans Reitzels Forlag
- Ringskou, L. (2008): "*Lærer-pædagogrelationen i lyset af uddannelsesmæssige rekrutteringsforskelle*". Speciale skrevet ved Danmarks Pædagogiske Universitet

Bilag. Den gennemførte korrespondensanalyse

Som nævnt i afsnittet *Analyse af surveyundersøgelseres resultater* er kortet korrespondensanalysen en slags ordning efter ensartethed. Oprindeligt er kortet ikke to-, men mangedimensionalt. Da mennesker ikke kan forestille sig noget, der har mere end tre dimensioner, bliver det lidt matematik-nørded, men i praksis kan man tænke på det som en punktsky, der minder om en flyvende bisværmen. Holder man et spejl hen til bisværmen, vil spejlbilledet af bisværmen udgøre en projektion. (I praksis vil planet (= spejlet) ligge inden i bisværmen, dvs. der skal være spejl på begge sider af glasset).

I en traditionel graf vil man starte med at give akserne et navn f.eks. alder og højde og først herefter afsætte punkterne. Dermed er aksernes betydning (her alder og højde) udgangspunktet. Korrespondensanalysens akser er derimod indplaceret efter punkter (såkaldte principalakser) og placeret således, at afstandene mellem de mange punkter repræsenteres bedst

muligt i projektionen. Derfor har akserne ikke i udgangspunktet en kendt betydning. Fortolkningen af akserne foregår på grundlag af information om hvilke punkter, der især har "trukket" i akserne. Fortolkning af aksernes betydning er dermed et af analysens resultater, ikke af dens udgangspunkter. I tabellen nedenfor er bidragsværdien (kolonne 4 for akse 1 og kolonne 6 for akse 2) et udtryk for, hvor meget hver kategori har "trukket" i akserne, mens koordinaterne (kolonne 5 for akse 1 og kolonne 7 for akse 2) er udtryk for i hvilken ende af akserne, kategorien har haft betydning. Disse informationer er grundlag for vurderingen af, hvad akserne kan tilskrives af betydning. De ikke sorte kategorier i tabellen har over gennemsnitligt bidrag til inertien (varians repræsenteret på akserne). De blå kategorier på førsteakse, og de røde på anden akse. De højrestillede blå ligger til højre på førsteaksen og de højrestillede røde ligger i toppen af andenaksen og vise versa.

			Akse 1		Akse 2	
-koordinat +koordinat	Vægt	di ²	Bidrag1	Koo1	Bidrag2	Koo2
Far Stx	2,721	3,59375	16,32	1,34	4,25	0,55
Far AC/HøjFunktionær	1,701	6,35000	12,99	1,51	3,92	0,66
Mor Stx	4,252	1,94000	12,70	0,95	1,23	-0,24
Mor Ufaglært	4,507	1,77359	8,33	-0,74	1,67	0,27
Lærerstuderende	5,697	1,19403	6,84	0,60	3,01	0,32
Mor AC/HøjFunktionær	1,616	6,73684	6,83	1,13	0,28	0,18
rest-mor stx	8,248	0,51546	6,55	-0,49	0,63	0,12
19-24 år	5,017	1,49153	6,07	0,60	0,17	-0,08
Pædagogstuderende	6,803	0,83750	5,73	-0,50	2,52	-0,27
31 år og opefter	3,571	2,50000	4,64	-0,62	22,28	1,09
rest-far stx	9,779	0,27826	4,54	-0,37	1,18	-0,15
Far Ufaglært	3,231	2,86842	2,45	-0,48	5,06	-0,55
Eget Hus	4,167	2,00000	1,88	-0,37	21,91	1,00
Mor Resten	6,378	0,96000	1,23	0,24	1,83	-0,23
IKKE Eget Hus	8,333	0,50000	0,94	0,18	10,96	-0,50
Mand	2,636	3,74194	0,77	0,30	1,99	-0,38
25-30 år	3,912	2,19565	0,54	-0,20	16,30	-0,89
Far Resten	7,568	0,65169	0,47	-0,14	0,28	0,08
Kvinde	9,864	0,26724	0,21	-0,08	0,53	0,10
			100,00		100,00	

Distinction meets 'dirty work': on the tracks of symbolic domination and autonomy among refuse collectors in a Danish city

Morten Kyed

● The logic of adjustment of dispositions to position allows us to understand how the dominated can exhibit more *submission* (and less resistance and subversion) than those who see them through the eyes, i.e. the habitus, of the dominant or the dominated dominant, that is, less than intellectual envision. Having said this, there is no denying that there exist dispositions to resist; and one of the tasks of sociology is precisely to examine under what conditions these dispositions are socially constructed, effectively triggered, and rendered politically efficient. But when they go in direction of a sort of spontaneist populism, theories of resistance often forget that the dominated seldom escape the antinomy of domination (Bourdieu & Wacquant 1992:81-82).

● Ordinary workers are dominated by the machines and instruments by which they serve rather than use, and by those who possess the legitimate, i.e., theoretical, means of dominating them. In the factory as in school [...] workers encounter legitimate culture as a principal of order which does not need to demonstrate its practical utility in order to be justified (Bourdieu 1984:387).

● I think that in terms of symbolic domination, resistance is [...] difficult, since it is something you absorb like air, something you don't feel pressured by; it is everywhere and nowhere, and to escape from that is very difficult. Workers are under this kind of invisible pressure, and so they become much more adapted to their situation than we can believe (Bourdieu & Eagleton 1992:115).

● *Wayne*: Yeah, there is too much judging. Like people, you [referring to the moderator] are saying 'what kind of people would go to the theatre?' and we

would, like not through any fault of anybody's, but if we went to the theatre and watched them walking out we'd be judging them as geeks.

Kev: And they'd be judging us.

Wayne: Yeah, like, 'look at the piss-heads'.

Moderator: What's your definition of a geek, just roughly?

Wayne: Just somebody who doesn't know how to have any fun.

Steve: Doesn't seem to have fun. Just does boring things.

Kev: Doesn't like a laugh.

Daz: Just someone who's opposite to us.

Wayne: Probably somebody who's quite happy in themselves but we'd call them a geek and they'd call us piss-heads or bum or something.

Moderator: Yes. And would that put you off going to these places?

Wayne: No. I don't really care about the opinion of anybody. Everybody has got their own opinion. (Bennett et al 2009: 209-210)

Introduction

Pierre Bourdieu's significance for the current revitalisation of class analysis in general and 'the cultural turn' in particular (e.g. Skeggs 1997, 2004; Savage 2000; *Sociology* 2005; Devine et al 2005; Bennett et al 2009; Prieur et al 2008; Prieur & Rosenlund 2010; Skjøl-Larsen 2008; Faber 2010), can hardly be overestimated.¹ The 'cultural turn' in class analysis im-

¹ Despite the success of the Bourdieuan perspective, his legacy remains controversial (Silva & Warde 2010). Jean-Pascal Daloz (2007:66) recently observed how 'one hastily is labelled pro or anti-Bourdieuian'. He almost had an article rejected in an international journal because one reviewer thought he was unfair to Bourdieu whilst the other found his article insufficiently critical of Bourdieu's methodology – theoretically both reviewers could be right, of course, but the case is an illustrative example of the deep disagreement about the soundness of Bourdieu's scholarship. The

plies that class is no longer merely linked to one-dimensional categories of stratification such as income, employment or educational achievement, as the 'employment aggregate approach' (Crompton 1998) traditionally has done. Instead, it is argued, class analysis must be linked to cultural practices and identity (Skeggs 1997, Savage 2000, Devine et al 2005). From this perspective class analysis is not an exercise in deducing socio-economic variables. Class is implicit (Savage 2000:107), and empirically detected via ongoing (dis)identifications in the cultural practices of social actors. The force of this approach, which is based on Bourdieu's (1984, 1985, 1987, 1989, 1997a) *relational* and *dispositional* understanding of class *practice*, is, that a space of *homologous* class practices can be identified relationally to other positions of classed practices – even if the individual(ized) social actors do not experience being neither a 'class-an-sich' nor a mobilized 'class-für-such' in their everyday lives.² Hereby Bourdieu sidesteps the 'structure-consciousness-action-model' and the problem with lacking class-awareness, which has been troubling 'traditional' Marxist and Weberian class approaches in recent years. However, objective classes do not exist fully realized elsewhere than on the paper of the researcher.³

renowned Oxford-Class-Analyst John Goldthorpe (2007:1f.) recently noted, in an acerbic comment, that 'Bourdieu's work can be understood as 'normal science' within an established paradigm of educational sociology'. Goldthorpe (2007:note 1) further noted that critical commentators are facing the problem of the recurrent obscurity of Bourdieu's prose and the deep, and what he believes to be a willed, ambiguity in Bourdieu's argument which always makes critical commentators vulnerable of charges of having misunderstood or misrepresented Bourdieu. This, by the way, also subsequently happened to Goldthorpe's general attack on Bourdieu's framework (in a similar vein, see also the debate between Richard Jenkins (1989) and Bourdieu & Wacquant 1992: 169f.; see also the preface in Jenkins 2002 and Jenkins 2010).

² "A social class (in-itself) – a class of identical or similar conditions of existence and conditionings – is at the same time a class of biological individuals having the same habitus, understood as a system of dispositions common to all products of the same conditionings. Though it is impossible for all (or even two) members of the same class to have had the same experiences, in the same order, it is certain that each member of the same class is more likely than any member of any other class to have been confronted with the situations most frequent for the members of that class" (Bourdieu 1990:59f).

³ It is important to note that Bourdieu uses the notions 'social group' and 'class' interchangeably. A social class is, as we have seen, nothing but an objective or subjective social formation in the social space, in which members share similar (homological) habitual dispositions. Hence Bourdieu often refers to *classes* in the plural. There is not one but several 'dominant classes' within the two dominant class fractions – the power field - in social space. Because classes do not have a real existence anywhere but on the researcher's paper, it is consequently problematic with categories such as 'working class' or 'working classes' since these terminologically don't break with the everyday or Marxist common sense. This *analytical* category hence risks being perceived as real.

One of the key features of the three dimensional social space is that it simultaneously accounts for social stratification and differentiation. Moreover, Bourdieu's concepts of 'habitus' and 'field' allow us to explain the mechanisms behind these, respectively, vertical and horizontal modes of differentiation. Bourdieu's multidimensional class approach is an attempt to reconstruct Weber's classical distinction between 'class' and 'stand' (Bourdieu 1984:xii). But, contrary to Weber's rationalistic perception of the modern man, Bourdieu's theory of practice argues that social actors are primarily driven by practical logic, and practical modes of perceiving and being in the social world. Moreover, social actors are constantly struggling to control the fundamentally social categories of perception.⁴ From Bourdieu's praxeological perspective, class is omnipresent in social practices, both in the terms of a (positive) identification (material and cultural) and especially negative symbolic boundaries, negation or more or less militant disidentifications with other groups or social practices (Bourdieu 1984:56, 475-79).⁵

Although Bourdieu's framework has a tendency to reduce cultural forms to the specific material bases and have a relatively instrumental orientation to culture, and an economic determinism still underpins his account of the relation between class and culture (Devine & Savage 2000:193; Alexander 1995 chapter 4; Sayer 1999), his concept of field and differentiated forms of capital has some clear advantages to the traditional approaches to class analysis. Most importantly, Bourdieu does not reduce class to economic relations or position in the division of labour (Savage et al 2005:41).⁶ By stressing the importance of linking capital and field – or rather the fundamentally dialectical relationship between the two - the institutional

⁴ Symbolic struggles are thus the epicentre in Bourdieu's entire thinking. As L  c Wacquant (1993:1) has noted: "Once we admit that 'no domination can maintain itself without making itself recognized by making the arbitrary which is at its base be misrecognized' (Bourdieu and de Saint Martin, 1978:76) Bourdieu's entire oeuvre may be read as a quest to explicate the specificity and potency of symbolic capital." (see also Bourdieu & Wacquant 1992:119 note 73).

⁵ This implies, methodologically, that when analysing class practice, it is equally important to ask for and observe boundaries as to whom and what people do *not* identify with. Many qualitative and quantitative studies have indicated that people are often better at pointing to whom and what they do not identify with and dislike than vice versa.

⁶ A vast series of commentators have eagerly stressed how the concept of habitus makes Bourdieu's framework deterministic. Though a few criticisms are persuasive (e.g. Bennett 2007), most charges of determinism are somewhat dubious to my taste. I would follow Lois McNay (1999; 2000: chapter 2; 2001) in arguing that most commentators disregard the fundamentally *generative* action-orientation of the habitus.

basis of capital-value is highlighted. Furthermore, by recognising that economic capital cannot be analytically separated from other determinants, they, analytically, become *social* classes rather than only material classes. Hereby Bourdieu sidesteps the traditional unproductive Marxist debate about 'exploitation' or the Weberian discussion of 'rationality' by drawing our attention more towards the mechanisms behind accumulation and convertibility (ibid:42; see also Skeggs 2004:chapter 1-3). Commentators have also stressed that Bourdieu's conception of class offers an understanding of social change and the restructuring of class relations, which withstand the problems that supporters of grand narratives like 'individualisation' and 'globalisation' have raised against the adequacy of class analysis (see e.g. Savage 2000:151).⁷

The focus of the paper

The remainder of this paper explores the anthropological and lived experiences of class and symbolic domination. According to Bourdieu human beings are fundamentally *social* beings whose primary leitmotiv is the struggle for recognition (symbolic capital). Social life contains an 'energy of social physics' (Bourdieu 1990:122), that is, every social group constantly strives to accumulate, and, whenever possible, monopolise capital with which they may bolster or enhance their position in society (Wacquant 1987:69).

Bourdieu's scholarship was driven by his constant astonishments of 'the paradox of doxa' – the fact that the order of the world as we find it, with all its injustice and intolerable conditions, is predominantly perceived as acceptable and natural (Bourdieu 2001:1). His explanation to this paradox was that the habitual adjustment to the structural (class)position produces a mainly unconscious, and even voluntary, submission to symbolic violence. Symbolic systems are not only instruments of knowledge but also instruments of domination (Wacquant 1992:13; Bourdieu 1984:471,477). Hence, Bourdieu understood symbolic power as "the capacity to impose and inculcate means of understanding and structuring the world, or symbolic systems, that contribute to the reproduction of the social order by representing economic and political power in disguised forms that endow them with legitimacy and/or taken-for-grantedness" (Wacquant 1987:66). Symbolic power is thus fundamentally 'world-making power' (Bourdieu 1987:13; 1977:171-

83; 1990:112-121; 2001:166). Bourdieu's general point is that the legitimate principals of legitimation – the categories of perception, classificatory schemes or dominant principals of domination – are generally in favour of the dominating classes. They are constructed and reproduced via 'the fields of power', that is, among actors that are already recognised as most distinctive in a given social space (Bourdieu 1984; 1996).

Although Bourdieu recognises that symbolic power cannot be exercised without *participation* from those suffering from it, he was, nevertheless, extremely sceptical towards countercultural or subcultural-theories suggesting resistance towards 'the legitimate taste'. Confronted directly Bourdieu did recognize that "the dominated, in any social universe, can always exert a certain force" (Bourdieu & Wacquant 1992:80), that is, any agent always has a range of possible responses or 'margin of freedom' (Bourdieu 2000:235), or a space of creative agency, in any situation. However, throughout his scholarship he repeatedly accused studies suggesting an existence of autonomous working-class culture of being romantic – they supposedly disregard the ways most symbolic domination works unconsciously, invisibly and is absorbed like air.⁸ Discussions about 'the people' or the 'popular' are primarily issues at stake between intellectuals, Bourdieu (1990b:150-156) maintains. Consequently effectual struggles of resistance and countercultures are only possible *via* legitimate cultural fields – and when popular culture is present in the legitimate fields, it is mostly represented by intellectuals who are forgetting the habitual difference between themselves and the working class (ibid).⁹

⁷ The cultural perspective which Mike Savage, Beverley Skeggs, etc. represent has also been criticized for taking cultural practices perspective and identity too far at the expense of economic inequality (see e.g. Crompton & Scott 2005; Scott 2002; Fraser 2000).

⁸ E.g. the first quotation in the very beginning of the paper, or in the lecture 'The uses of the 'people'' (1990b:155) given at the Lausanne colloquium on sociology and history of art in 1982, where Bourdieu asks and argues: "When the dominated quest for distinction leads the dominated to affirm what distinguishes them, that is, that in the name of which they are dominated and constituted as vulgar, do we have to talk of resistance? In other words, if, in order to resist, I have no other resource than to lay claim to that in the name of which I am dominated, is this resistance? Second question: when, on the other hand, the dominated work at destroying what marks them out as 'vulgar' and at appropriation that in relation to which they appear as 'vulgar' (for instance in France, the Parisian accent), is this submission? I think this is an insoluble contradiction: this contradiction is something those who talk about 'popular culture' won't admit. Resistance may be alienation and submission may be liberation. ... Resistance occurs on terrains altogether different from that of culture in the strictest sense of the word – where it is never the possession of the most destitute, witness all the forms of 'counter-culture' that, as I could show, always presuppose a certain cultural capital. And it takes the most unexpected forms, to the point of remaining more or less invisible to the cultivated eye".

⁹ Bourdieu's perception of domination has been subject to massive criticism for being too deterministic neglecting all the omnipresent

Taste of the necessary?

The popular realism which inclines working people to reduce practices to the reality of their function, to do what they do, and be what they are ('That's the way I am'), without 'kidding themselves' ('That's the way it is'), and practical materialism which inclines them to censor the expression of feelings or to divert emotions into violence or oaths, are near-perfect antithesis of the aesthetical disavowal which, by a sort of essential hypocrisy (seen, for example, in the opposition between pornography and eroticism) makes the interest in function by the primacy given to form, so what people do, they do as if they were not doing it (Bourdieu 1984:200).

In *Distinction*, especially in chapters 3 and 7, Bourdieu characterises the taste of the 'dominated' or 'popular' classes as 'the taste of the necessary'. But due to insufficient data-material and the conviction that economic constraints make the consumption of 'the popular classes' less differentiated, Bourdieu does not include 'the popular classes' in the correspondence analysis constructing the social space. Besides a few occasional striking passages, such as that quoted above, Bourdieu does not describe the cultural practises of 'the popular classes' as exhaustively as those of the 'dominant classes' or those of the pretentious and often anxiously good willed middle classes. Instead Bourdieu mainly devotes his attention to *the effect of domination in Distinction*.

'The taste of the necessary' is predominately pragmatic and functional because of material (and subsequently cultural) restrictions. Hence "...nothing is more alien to the working-class woman than the typically bourgeois ideal of making each object in the home the occasion for an aesthetic choice [...] Men especially are forbidden every sort of 'pretension' in matters of culture, language or clothing" (ibid: 379,383). 'The popular classes' cannot invest in distinction and thus develop other ideals - for instance the virtue of 'value for money' or presentation of forbidden goods as 'bargains' (1984:200, 378, 380). Bourdieu's description of the 'popular classes' is based on the assumption that their material position, and their normative assimilation to it, does not allow them to have a distinguished taste. Consequently the choices of 'the popular classes' are both economically and normatively governed by a pragmatic ideology of *function* rather than aesthetics.¹⁰ 'Choices of the ne-

cessary' unavoidably become excluding because they, both within the symbolic order and mental structures of the actors in the social space, operate as the antithesis *par excellence* to the aesthetically driven 'legitimate taste'.

Although being restricted and excluding, Bourdieu repeatedly observes an ethos of 'bon vivant' in the 'popular classes' (e.g.1984:179, 194-196, 382-384). This is especially evident in relation to food and the body.¹¹ This (partial?) freedom, or absence of highbrow cultural-*illusio*, is contrasted to the pretentious (and thus symbolically more dominated?) lifestyles of the middle classes. The order of cultural and symbolical legitimacy in *Distinction* therefore seems rather paradoxical. On the one hand 'the dominated' or 'popular' classes are somewhat liberated from the weight of 'the legitimate taste'. Whereas the pretentious middle classes are constantly aware of the code of distinction and thus feel the weight of 'the legitimate taste', 'the dominated' or 'popular' classes, on the other hand, don't have the same knowledge of and *illusio* for the cultural games of distinction - instead they often allow themselves to find highbrow culture downright boring.¹² One may read as if their quasi-deliberate self-exclusion from the symbolic games of cultural distinction makes 'the popular classes' less obsessed with marks of cultural distinction. This liberates 'the popular classes' from some of the 'status anxiety' experienced so frequently in middle classes and in the dominated fraction of the dominant classes (see also Pahl 1995). Bourdieu is definitely right in arguing that cultural exclusion, following 'vulgar taste', often does make mobility more difficult and often inaccessible. But in the end domination and legitimacy in Bourdieu's scholarship is first and foremost analysed and perceived as a one dimensional and inescapable phenomenon for agents outside the field of power.

framework (e.g. Lamont & Lareau 1988:157; Swartz 1997:82,167-176; Jenkins 2002:148-149; Prieur 2002:122; Devine & Savage 2005:16; Bennett et al 2009:71,195-213).

¹¹ "In the working classes, fish tends to be regarded as unsuitable food for men, not only because it is light food, insufficiently 'filling', which would only be cooked for health reasons, i.e., for invalids and children, but also, like fruit (except bananas) it is one of the 'fiddly' things, which a man's hands cannot cope with and makes him look childlike[...] but above all, it is because fish has to be eaten in a way which totally contradicts the masculine way of eating, that is, with restraint, in small mouthfuls, chewed gently, with the front of the mouth, on the tips of the teeth... The working class meal is characterized by plenty [...] and above all by freedom" (ibid:190,194).

¹² As in the quotation from the British focus group interview in the very beginning of this paper, where the group of working class respondents find it legitimate to consider the so called 'legitimate taste' as geeky.

sources of resistance. I will not, however, go further in to that debate (see e.g. the references in Bourdieu & Wacquant 1992:79f, notes 20,24).

¹⁰ This point has been severely criticised even among commentators who are generally sympathetic towards Bourdieu conceptual

To he who only has a hammer...

Although Bourdieu has a brilliant eye for the mechanism behind modes of class reproduction, stigmatization and submission to domination, he perhaps bends the stick a little too much. Bourdieu's domination logic in *Distinction* is apt to underestimate the possibility of symbolic autonomy in the so called 'dominated classes' because his argumentation remains within the cultural assumptions of the cultural elite. He, consequently, underestimates the resources available to people from the lower social classes (Savage 2000:109f; Jenkins 2002; Prieur 1998). Even if this is a deliberate choice (Bourdieu & Wacquant 1992), the one-dimensional model of domination appears insufficiently dialectical to treat strategies of subversion adequately (Wacquant 1987:81). This ultimately makes it difficult for the *Distinction*-model to grasp 'popular culture' and orders of popular legitimacy adequately (Fiske 1989a). Moreover, whereas resistance requires a stake (*illusio*) in the field, autonomy does not. Autonomy is on the other hand possible if the social actor does not have any stakes in the game.

Before moving on to scrutinise this issue further, via findings from an ethnographic fieldwork, I will briefly rehearse the existing literature on this particular issue.

Michèle Lamont (1992) argues convincingly that Bourdieu has a blind spot in relation to moral boundaries, and that many lower and working class people – especially in American but also France – think differently about achievement than Bourdieu suggests. Cultural differentiation does not always translate into domination and hierarchy, as presumed by Bourdieu. Thus, "Bourdieu allows no autonomy to moral discourse, which he implicitly conceives as necessarily subordinated to other principals of hierarchalization. He presumes that people stress moral values only with the goal of improving their social position." (Ibid: 184). Furthermore, Bourdieu presumes that agents who value moral purity do so because they have no other alternative resource. They are consequently making morality a virtue of necessity. Moreover, the notion of 'power field' presumes that social fields are relatively closed and involve a stable set of powerful actors (ibid).

Recent empirical studies from various countries suggest that people with relatively low socioeconomic capital volume do not necessarily yearn for it. Nor do they *only* feel dominated. Instead they often emphasize moral ideals/-boundaries around issues such as the importance of personal integrity, maternity, family, friends, ect. (e.g. Skeggs 1997; Reay 1998; Lamont 2000; Skilbrei 2003; Faber 2008). This pro-

vides them with a sense of meaning in life and dignity (moral capital) in relation to other people. Moral perspectives occasionally allow them a feeling of *superiority* to people in 'the upper' and 'middle classes', who, from their perspective, are often lacking or compromising particular moral qualities. Ove Skarpenes (2007) suggests that the elite in Norway is 'omnivore' (Petersen & Kern 1996) and that cultural practices are not nearly as attached to cultural knowledge as to human qualities. Contrasting Bourdieu and several neobourdieuian studies, Skarpenes (2007) suggests that burden of justification, in Norway, is put on those who prefer rather inaccessible culture. Cultural preferences are "washed in the morale" Skarpenes argues – the 'legitimate culture' in Norway is a moral culture, even among those who are culturally privileged. In a similar vein Daloz (2007b) finds 'conspicuous modesty' a common phenomenon among the Norwegian, Swedish and Finnish elites.

These studies are probably demonstrating what Lamont (1989) alerts us when she argues that the symbolic significance of highbrow-culture is not equally important and equally 'bounded' in various countries. The US, Norway, Sweden, Finland and Denmark – where Lamont, Skilbrei, Skarpenes, Daloz and Faber have conducted their respective empirical research – are characterised by being 'loosely bounded' cultures (Lamont 1989:140f). On the other hand UK, Germany and ideal typically France have *historically* been more 'tightly bounded' cultures (ibid:138). This, of course, means that cultural capital and 'sense of distinction' is a relatively more valuable resource in 'tightly bounded cultures' than in 'loosely bounded cultures' where ideals of tolerance towards cultural differences are more dominating.

The major contemporary British *Culture, Class, Distinction* study argues that marks of cultural superiority are no longer straightforwardly ordered and one dimensional (Bennett et al 2009:71). Though the cultural engaged are noticeably more culturally confident, they are generally not snobberies and don't feel a sense of cultural superiority (ibid: 66; Warde & Bennett 2007). The 'culturally underprivileged', on the other hand, don't express any awe towards refinement (Bennett et al 2009: 205). The study concludes that a 'legitimate culture' is, allegedly, still definable. And, although most members of the working class are detached (rather than excluded) from 'the legitimate culture', they are nevertheless positioned by it (Ibid:212). However, and most importantly for the present discussion, "the working class does not emphasise the unfairness of a cultural hierarchy, and presumably, therefore, does not believe

that the command of legitimate culture is a source of privilege to which it is denied access [...] legitimate culture has less importance in the UK than Bourdieusian interpretations would expect" (ibid: 253).

Few of the mentioned studies above set out to research autonomy as such. In many of the cases it was an empirical finding within a larger study of culture and class.

An ethnographic exploration

One of the most important questions regarding class and symbolic domination concerns the degree to which class position is allowing or restricting/excluding social actors from living the life they value as 'the good life', and the degree to which some social actors' aspirations about the good life come at the expense of the life chances of other actors. Social differentiation and modes of stratification are problematic, at an individual level, if people feel that they cannot make a 'respectable' living (Skeggs 1997), or if they are excluded from key arenas where struggles of (self)recognition are taking place (Taylor 1994; McNay 2007). The reason why I, unlike most contemporary class studies, stress the importance of people's own aspirations for 'the good life' is, partly, to encourage an analysis of moral dimensions of everyday life and class (Sayer 2005). But even more importantly, I wish to keep the option open that the mobility and class struggle, which is often *a priori* assumed to exist in social life, might not exclusively be fought in the education/occupation or in the economic fields – as generally assumed in class analysis.

In the following I will elaborate on the discussion outlined above via a few empirical tales from a recent small scale fieldwork conducted among public refuse collectors in a Danish city. The main ambition with the fieldwork was to reconstruct Bourdieu's perspective on cultural and moral legitimacy; in particular the dialectical relation between autonomy and domination of the popular classes discussed above. But the ambition was, furthermore, if possible, to answer the call for empirical recognition of some of the positive resources that also inhere in the cultures of the 'less privileged classes' (Jenkins 2002; Prieur 1998; Savage 2000).

The fieldwork was conducted following the principles of reflexive ethnography – especially those outlined by Burawoy (1991;1998), Bourdieu and Wacquant (1992) and Bourdieu et al (1991). From this perspective it is crucial to break or at least deal with three types of socio-historical preconstructions: the scientific, the socio-cultural and the personal. In order to cope with the dominating scientific precon-

structions, I made as comprehensive a literature review as possible on 'working class culture' and masculinity in general and refuse collectors in particular. To enhance reflexivity and sensitivity towards theoretical shortcomings, I followed Burawoy's (1991a: 9) recommendation and outlined as coherently as possible, *before* entering, what I, based on bodies of existing research, especially Bourdieu (1984), expected to find in the field.¹³ This enhanced sensitivity towards empirical violations of existing theory. In order to break with the socio-cultural preconstruction of the refuse collectors, I also made a discourse analysis of how refuse collectors are represented in the media, by one of the largest Danish companies, and on the website of the labour union (Kyed 2009:34-36). Lastly, I make a list of my personal idiosyncratic perceptions of the job and then tried to anticipate how my personal and scientific habitus could blind me towards the refuse collectors' particular interests in the world.

I chose this specific occupation because the job is characterized by being physically demanding, 'dirty' (Hughes 1984), unskilled, exclusively 'male' and most importantly; very low status. The occupational stigma¹⁴ and perceived taint of the dirty occupation is apt to be projected onto the workers so that they are seen to personify dirt (Ashforth & Kreiner 1999:417; Douglas 1966). In relation to symbolic domination, the job does not provide the refuse collectors with a discursive 'status shield' (Hochschild 2003:174-181; Smith & Klineman 1989; Stenross & Kleinman 1989) as for instance the job as firefighter does (Tracy & Scott 2006). On the other hand, however, refuse collectors are reasonably paid and not part of a raggedy

¹³ This method has many resemblances to Bourdieu's observation that: "The fundamental scientific act is the construction of the object; you don't move to the real without a hypothesis, without instruments of construction. And when you think you are without any presuppositions, you still construct without knowing it and, in that case, almost always inadequately" (1991:248).

¹⁴ Several empirical studies have emphasized that the occupational stigma and lack of public recognition is the worst thing about the job as refuse collector (Perry 1998:107ff; Godschalk 1979). Some studies report how the refuse collectors change their working clothes to hide their occupation from their neighbours (Sanders 1981:32; Walsh 1975:14), while other refuse collectors are embarrassed about emptying bins near schools and bus stops where they risk getting in touch with other people (Godschalk 1979:6). Godschalk notes that: "The combination of having to serve others, removing their garbage, and this in the full view of everybody, probably determine the low status of the dustman. That the work is important to public health and that it can be highly paid, as in New York where the garbageman earns the salary of a professor in a small college, does not appear to carry any weight. Being the inferior servant concerned with everybody's refuse and dirt appears to be decisive [...] The dustman is a menial of whom no-one is willing to take much account [...] This treatment by the public keeps the dustman in a state of constant awareness of his low status" (1979:4,5).

proletariat – or *lumpenproletariat* as described by Marx – where it would be tautological to find immense domination and little autonomy (e.g. Charlesworth 2000). Thus, if I could find autonomy here, it is reasonable to assume that it has some general validity. I also assumed that the nature of the work would make it possible to study how ideals of masculinity and ‘physical capital’ (Shilling 1991; 2004) correlate with class in an occupational setting – it has often been argued that physical strength and masculinity is the last refuge for the identity of ‘the dominated classes’ today (e.g. Bourdieu 1984:384; 1993:4; Willis 1977; Collinson 1988; Prieur 1998). Furthermore, the specific relationship between class, culture and masculinity in an occupational setting has not yet been subjected to ethnographic analysis in Denmark – as far as I know of.

A recent survey has suggested that refuse collector is the 10th least prestigious job out of 97 possible jobs in contemporary Denmark (Ugebrevet A4, Vol. 36, 23/10 2006:11). Being refuse collector is in every way in contrast to what is generally considered the most prestigious creative and medical occupations in Denmark.¹⁵ The case accordingly represents an a priori assumption that if positions (occupations) exposed to symbolic violence in the contemporary Danish welfare state exist, refuse collectors ought to make an excellent example.¹⁶

In order to focus the fieldwork I formulated two empirical research questions:

- 1) *How are aspirations about 'the good life' and positive self identification constructed in a lowly estimated position in society?*
- 2) *In what ways do domination and autonomy exist in relation to 'the legitimate taste' in the lived everyday life, and which symbolic boundaries are used to create autonomy?*

The data-material consists of two weeks of *participant* observation among refuse collectors in the municipal garbage department. First, I followed a gang of four refuse collectors collecting ‘municipal waste’ for

six working days.¹⁷ Afterwards I participated in another gang collecting ‘big waste’ items for four days with two guys (Ib and Karl). During the fieldwork I also conducted an interview with Helle; the administrative leader of the gangs. I did not inform the refuse collectors that I was in the field to study class or symbolic domination and autonomy, since I imagined this scholastic interest would ‘other’ me too much and would be too disturbing for such a relatively concise fieldwork. I informed them that I was writing a thesis on culture in ‘male workplaces’, and, as a case, I was interested in what it is like to be a refuse collector. They all recognised that I had come to the right place. However, it was obvious from some of their subsequent questions that they did not fully understand the nature of academic fieldwork. They, for instance, asked me if everybody in the university would have to go through such ‘work experience’.

After leaving the field I conducted three 1 ½-2 hour semi-structured interviews with three of the guys I followed in the field. This gave me an opportunity to elaborate on my field notes, but it also created a more relaxed and trusting atmosphere around the ‘interview situation’. This is crucial when interviewing about such an embarrassing and unsettling subject as class (Sayer 2005:1; Savage 2000:115-117; Savage et al 2005a: 11; Skeggs 1997: chapter 5; Faber 2008:100-103), even if nearly every question about class was asked indirectly given the implicit nature of the phenomenon.

Using Burawoy’s ‘the extended case methodology’, I was interested in understanding and explaining how this particular class position is experienced and how cultural, symbolic and moral identity aspects are created and dealt with within particular macro-level structures.

During the fieldwork I got a rather undisturbed picture of their everyday life at work. The refuse collectors I followed were mostly open and straightforward, at least after the first couple of hours of ice-breaking rituals. Albeit the fieldwork was short and not nearly extensive enough to get a full/native understanding of the field and of the tacit rules and assumptions in the field, I did get a reasonable impression of the culture. In the subsequent interviews, I asked them if or how they thought the everyday had been disturbed by my presence. They all refused that it had any effect. They explained that it was nice to have a visitor who even participated in their work.

¹⁵ 1: Pilot, 2: Lawyer, 3: Medical doctor in the private sector, 4: Medical doctor in a hospital, 5: Scientist in the private sector, 6: Associated professor in the university, 7: Midwife, 8: Architect, 9: Dentist, 10: Engineer (Ugebrevet A4, Vol. 36, 23/10 2006:12).

¹⁶ Before I went in to the field I was not aware, however, that this was one of the few municipalities left in Denmark where waste collection has not yet been outsourced to private contractors. Waste is the most outsourced area in the Danish public sector today (Busck 2007).

¹⁷ Three permanent: “Kurt”, “Ejner” and “Bobby”, and a substitute one of the days: “Anders”.

Both by the end of my fieldwork and during interviews, I was asked by the refuse collectors if I would consider getting a job there. It is difficult what to make of such a question. I choose to interpret it as if they liked me, and that they did not see me as belonging socially or culturally to a different class. But also, that they didn't consider an academic degree in sociology as something disqualifying for a potential refuse collector *in spe*. It clearly indicates, however, certain ignorance about what the social or perhaps better occupational world looks like from a different 'objective' class position than their own in the social space.

Doing dirty work

Each route has its own possibilities; the early morning life varies from district to district. Yet, whatever the district, the scavenger comes to know a lot about the neighbourhood. Life along his route takes on the quality of a continuing story. You watch children growing up, older folks getting more timed, a house deteriorating, another being rehabilitated; and there is a certain stability to witnessing that sort of continuity and evolution. The garbageman can develop the same appreciation for his route that others develop for soap opera or the familiar charters of a television sit-com. That kind of continuity can be reassuring in a world of change. [...] Dirty work gives entry to the underside of life. One has access to special information that others do not. Even a respectable-looking house in a fine neighbourhood does not hide the alcoholism that a garbageman can read into the number of liquor bottles he takes out (Perry 1998: 111ff).

One of the first things that struck me doing the fieldwork was how satisfied the refuse collectors seemed to be with their job and overall structural situation. Although the refuse collector in Denmark, as in other countries (Godschalk 1979:3; Sanders 1981:31), is an institutionalised typecast of a dirty thick chap, they all seemed at ease with being 'bin men'. They felt no need to make excuses, explanations, justifications or 'contre coups' (Hughes 1984:344).¹⁸ They felt that they had a good job be-

cause: The wage is reasonable¹⁹, they worked outside all day while getting fresh air and exercise, they were not imprisoned in an office all day, they had no boss looking over their shoulder telling them what to do and they were off from work between 10-11 am everyday, unless they chose to work overtime and earn some extra money or time off. Neither did they feel alienated nor bored stiff in the same manner as reported in many classical shop-floor studies (e.g. Bravermann 1974; Willis 1979). Instead they all referred to *freedom* as the best thing about the job.

'Anders' is 33 years old. He is born and bred in an apartment in the heart of the city by working-class parents. He has been a refuse collector in the 'reserve staff' for 4 years. As a youngster he loved to come to work with his uncle, who was also a refuse collector for many years - actually on exactly the same route as I met Anders. Before becoming a refuse collector Anders worked in a slaughterhouse for nine years, and previous to that he had 3 years vocational training as an auto-mechanic. But he resigned six months before his apprenticeship test because he got fed up with the electronic part of the craft, and would rather, at the time, earn more money next to his brother in a slaughterhouse. At 20 he bought an old farm, where the interview is taking place, and where he still lives by himself along with his two dogs. At the time of the interview, he was renovating the plus 300 square meter farmhouse by himself. Slowly he told me, but skillfully I would add. He owns 27 acres of land and forest around the farm where he loves to go hunting with friends and family. He has been a keen hunter since he was 16 and claims to have shot everything there is to shoot in Denmark.

Regarding the job Anders explains:

— I'm damn happy to be there ... I know there are many people out there who complain and say they cannot endure this and they cannot endure that. But there are also many out there, who have never really tried to have a slogging-job ... who have been there forever. They don't know how nice they've got it ... I know it can be a stressful job, depending on what you do, but it is nothing compared to being in a slaughterhouse. It is not...

— *You told me, out on the route, that it was a much more static work at the slaughterhouse...*

— It was ... I got damn painful in my back and legs, when I was standing there each and every day. It was

¹⁸ In the beginning of the fieldwork I was, given the dirty stigma, amazed that the refuse collectors would go through the waist looking for returnable bottles in the middle of the busy streets in the city centre; while waiting for the waist truck. This is hardly beneficial for their social validation given the occupational stigma. But it goes to show that the refuse collectors do not fear 'the gaze of the other' and are not terribly troubled by the dirty stigma of the job - to paraphrase Newman (1999) - *there is no shame in their dirty game*.

¹⁹ They earn between 20.000-27.000 kr. a month before taxes. This is around an average Danish wage, but it's much less than the refuse collectors employed by private contractors are earning.

bloody so that, when you came home, it was directly to the couch and lie there for a couple hours. After I've come out and carry garbage, and get all that exercise, I never have backache anymore. I don't.²⁰

And at some other point during the interview:

— I feel better, when I get up in the morning, and get started. You feel so good, when you come home after being in a high gear most of the day ... it's as if you get more energy the more you do... it's really something I appreciate, after having been in the slaughterhouse so long. It was a nightmare every morning, when you had to get up...

— *Okay, you simply didn't want to do it. It was just something you had to overcome?*

— Nobody wanted to do it! There was a bloody sickness absence of another world in such a slaughterhouse. It's absolutely crazy. It's also well known in advance, that's also why nobody was fired. They knew that it was difficult to find new people ... and all the accidents that happened ... someone cutting his artery ... You stand next to your buddy, who has one in training, and then he cuts half through his arm. Afterwards, when you come home and lay on the couch, you picture it for yourself - then you might as well get up. It was like that in the end. So I'm happy not to be there anymore. It was lucky that they had to close. It was no joke ...

It is obvious how working as a refuse collector, in Anders' awareness, is positioned *relationally* against the many years in the slaughterhouse, which are felt both on and in his body. Anders expresses a relief that the slaughterhouse had to close, so he was 'liberated'. At several points during the interview, he draws symbolic boundaries where the slaughterhouse symbolizes static and dangerous drudgery, while working as a refuse collector appears to be free, vibrant and healthy. Although working at the slaughterhouse was much better paid, it cannot compensate for the freedom he feels as a refuse collector. Moreover, fatigue from work no longer 'colonizes' his much valued free time (and health). The freedom Anders and his colleagues so often refers to may correspond to the 'freedom in manual work' observed by Sennett & Cobb

(1972:235-240). It also corresponds well with Michael Schwalbe's (1985) observation about the connection between autonomy in work and self-esteem.

The waste industry is perhaps to a certain extent unique compared to many other unskilled industries which typically have been rationalised enormously and outsourced internationally throughout the last couple of decades (as for instance Danish slaughterhouses). From an organizational perspective the refuse collectors were not meticulously controlled by (over)-rationalized time schedules. This is possibly an important structural condition for this 'freedom'.

Cultural in-distinction

From reading various, mostly Anglophone working class ethnographies, I expected that the refuse collectors would be making jokes, comments or other types of symbolic, cultural or moral boundaries towards the 'customers', each other²¹ and perhaps me (the outsider from the University who was trying to 'objectify' or 'other' them and their work). But there was surprisingly little of that. They did not construct their personal nor collective identity through an articulated dis-identification with others. All my 'identity questions', both in the field and during the interviews, were most successful when formulated positively. The refuse collectors had a strong ethos of tolerance. Most of them were clearly uncomfortable about drawing boundaries, especially when asked more or less directly about dis-likes or dis-identifications. They would typically try to escape by saying: "I like all kinds of people", "I can talk to everybody", "I don't want to judge other people because everybody is entitled to their own opinion". This is somewhat opposite to Bourdieu's description of 'the principal of conformity' in 'the dominated classes' (Bourdieu 1984:380ff). Only one of the refuse collectors I came in touch with during the fieldwork was practising moral (class) control/-conformity. The other refuse collectors did not appreciate that, they explicitly rejected Kurt's tendency to judge other people.

The refuse collectors spoke little about woman, cars, sports and other stereotypical masculine issues during and in the breaks from work. Instead, most of the conversations concerned issues such as: news, TV, what they had been doing and experienced in their everyday life outside work, money, mortgages, tax refunds, and of course, not surprisingly; work related issues. Traditional macho-values such as toughness

²⁰ One of the reviewers rightly argued that the interview-quotations are very 'Danish tuned', and thus suggested that revision by a Danish reading native speaker would improve it. I have however chosen to maintain the particular Danish tone as much possible, because I think it contributes with both authenticity and specific untranslatable class-connotations, that are of value for those of the readers who are able to read Danish and decode the particular 'Jutlandic-working-class speech-mode' in the quotations.

²¹ In John B. Coleman's (1977:33) short fieldwork among garbage men in New York they joked internally that: "*All it takes to do this is a strong back, a weak mind and a good healthy cold in your nose*".

also played a surprisingly modest role in the social interaction at work and in their construction of personal identity. Neither did their limited consumption of (popular)culture seem to be loaded with creative semiotic resistance as described by the (sub)cultural studies tradition (e.g. Hebdige 1979; de Certeau 1984; Fiske 1989a,b; During 1993; Story 1996;1999; 2009a,b). Cultural consumption generally plays a minor role in their construction of identity, except for a few leisure activities such as being hunters, owners of a summerhouse, caravans or allotment gardens. These sites represented bastions of freedom, not in a distinctive or symbolic 'counter-cultural' sense, but rather in a *functional* sense. They were enjoyed because of their pleasurable everyday 'use-value', not because of their exchange value on the symbolic market.²² These leisure activities were associated with relaxation, freedom and pleasure, and thus in opposition to work, and perhaps indirectly also their perception of cultural field in general. It was via Nature and privacy, rather than through conflict and 'popular cultural capital' (Fiske 1987:314ff), they experienced *autonomy*.²³ This may be partly explained by the fact that all the refuse collectors, but "Anders", were between the ages of 47-61. This is probably not the age-group most inclined to use cultural consumption creatively in their identity construction. I will not dismiss that films, TV and novels do play a minor part, but the most significant autonomy certainly did not emerge from popular culture or from any institutionalised form of culture.

Appreciating leisure

One of the key findings in the fieldwork was that although the refuse collectors were all happy with their job, they all value their leisure enormously. The value of leisure is not developed, and can scarcely be meaningfully captured as something valuable in Bourdieu's framework. This also makes it difficult to capture e.g. the often documented resistances towards promotion ('de-masculinization') among men in 'the working

classes' (Benyon 1975:123f.; Sanders 1981:31; Collinson 1992:87; Collinson & Hearn 1996:69f).

An alternative and more adequate explanation is established in the works of Danish ethnologist Thomas Højrup (1983; 2004).²⁴ Following the Marxist tradition of structural dialectics combined with deep empirical investigation, Højrup seeks to develop a practice driven notion of 'life-mode' – as an alternative perspective of class, while analyzing cultural, political and ideological differences and conflicts, during the structural transformations, among 'The Forgotten People' (1989) in a rural area in the North-western part of Jutland in the late 1970's. According to Højrup, society can be interpreted according to a complex of life-modes, each carrying its specific ideology reflecting a unitary class-specific system of practices (2004:17; 1983).²⁵ The character, advantage and disadvantage of each life-mode look entirely different when seen from perspective of a different life-mode. Højrup identifies three distinctive life-modes with several possible subdivisions which are specific to the structural formation of modern Scandinavian welfare societies.

First, there is the life-mode of the *self-employed*. For the self-employed "free time has no meaning: you are never free from work, because you are never put to work; instead you put yourself to work, you involve yourself in it, because this involvement is the prerequisite for and indeed the essence of being self-employed".

Second, there is that of the *routine wage-worker*. Here the sole function of work is to provide him with an income that makes it possible to live a meaningful life during his free time. Here work is the antithesis of free time – there could be no such thing as 'free time' except in contrast to its antithesis 'work' – the two

²² There is perhaps an exception with "Kurt" who, the first day out of the blue, proudly told me, that he had bought a summerhouse 1 ½ years ago (in Hals) *in cash!*, and that he expected to move there, when he would retire in six months. He was obviously and understandably proud to be able to buy a summerhouse in cash. This may be read as an attempt to demonstrate *embourgeoisement*.

²³ In this regard, I still find Bourdieu's cultural perspective more suitable than much of body of work from the cultural studies tradition, although I did not find much distinctive use of culture and legitimisation struggles, as Bourdieu would have it. On the other hand, though, I also find some of the 'power of pleasure' arguments (e.g. Fiske 1989a:49-102) convincing in relation to the cultural practise of the refuse collectors. The body and pleasure is indeed also the Achilles heel of hegemony (Fiske 1989b:76).

²⁴ Højrup has published extensively in Danish, but of these are the only two publications available in English. Højrup's references to Bourdieu are extremely rare but there are several resemblances between the two scholarships. It is however too complicated and beyond the scope of this paper to disentangle the similarities and differences between the two.

²⁵ "The purpose in combining these structural analyses in terms of modes of production with analysis of the life-modes of different population groups is to be able to investigate the manifold struggles among the life-modes for sustaining and reestablishing their necessary presuppositions. By developing life-modes in relation to the structural presuppositions which they themselves point to as necessary for their maintenance, it becomes possible to identify the 'living conditions' that the different population groups must perceive as essential and important to fight for. It follows from this analysis that it is never meaningful to speak in general terms about "living conditions", since these must necessarily be specific to each life-mode. The presuppositions of different life-modes are not only different from each other, but are frequently in mutual contradiction. Therefore one must reject altogether the notion that there are universal human needs and values..." (Højrup 1983, note 2).

notions cannot exist without each other, but nor can they be fused together (1983; 2004:35). The meaning of work is structured around a means-end relationship where the end is leisure and the means is satisfactory money making. However, the more qualified the wage-worker is the less monotonous the work tends to be, and the less he experiences the contrast between work and free time (and vice versa).

Third, there is the life-mode of the *success or career-oriented wage-earner* (the career professional). According to Højrup, the career-oriented wage-worker does not attain greater freedom by becoming self-employed or by earning a higher wage to spend in his free time. He, rather, attains greater freedom in his work by becoming irreplaceable and by advancing in the corporate structure. To him free time is an absurdity since his involvement with the problems at hand is not confined to normal working hours, and he needs to use his time to develop his qualifications and cultivate personal relations that may be of importance to his future career. Just as success is one's own doing, so is failure, since it is ultimately perceived as a question of one's abilities.

Given these are ideal types in the Weberian sense, Højrup remarks that just because an employee works for a wage, it does not necessarily mean he belongs to the life-mode of the wage-worker (2004:42). However, in the following I will describe how the wage-worker life-mode, and the ideology connected to it, was incredibly common among the refuse collectors I spoke to. But more importantly, I find it useful in order to understand and explain their ideological autonomy from 'the legitimate taste'.²⁶

During the fieldwork I always asked the refuse collectors if they took all the overtime they could get, and whether they chose to have overtime payment or time off. They all chose time off "*because freedom cannot be bought for money*", as they typically replied. This is interesting as they could often earn a twofold wage within a "normal" 8 hour working day - if they took overtime. Hence, they could actually make much additional money without having to work much later than 2.p.m.²⁷ This is in some ways opposite

to 'the affluent workers' described by Goldthorpe et al (1969) in which the lifestyle of the affluent workers depended heavily on the overtime payment.²⁸ There is a strong consciousness of freedom over affluence – or perhaps a bit more provocatively; freedom from affluence among the refuse collectors.

A brilliant example of an embodied wage-worker-perception of the world is evident in the interview with "Ejner". Ejner is a strikingly friendly and easy-going guy who "always has time to talk". He is 54 years old, and has been a refuse collector for 22 years. Previously, he worked as a labourer in various factories – one of which both his father and grandfather both worked for 40 years. Afterwards Ejner worked for the state gardener where he discovered the pleasure of working outdoor. He lives in a two bedroom apartment 500 meters from work with his girlfriend through five years. He has a 19 year old son, who lives with his mother – a woman he describes as unreasonably temperamental. Ejner and his current girlfriend spend almost every afternoon in his allotment garden or in their caravan, which is placed on a camp by the sea approximately 30 minutes drive from the city. He enjoys getting up at 4 am to have a quite morning with crosswords and coffee. In the following Ejner is drawing a symbolic boundary towards the self-employed life-mode of his brother, a former "computer man" now self-employed coach with 14 employees:

— ...he has always been in an office. He has also been at Nykredit [insurance company] and BRF [credit institute].

— Yes, it's different what people like...

— Yes "wouldn't you like that 'Ejner'", he said. "No, never. I am not going inside to sit anywhere. And I certainly don't want to have anything to do with computers. That's not me" – No, I fine with this. You know what this is. And when you are off, you can do whatever you like. You don't have to come home and sit in front of a computer and take care of this and take care of that and everything. No... it turns out that he hasn't even...he never comes out to visit anyone,

²⁶ A recent quantitative study on a representative data material (Holm & Jæger 2008) suggests that the wageworker and career-orientation are still identifiable in Denmark today. The data material, however, did not allow test of the self-employed life-mode. The study also documents that the wageworker life-mode has been decreasing whereas the career life-mode has been increasing. Contrary to Højrup and the argument in this study, Holm & Jæger did not find a strong life-mode-centrism. On the contrary they suggest that individuals may simultaneously carry a wageworker and career life-mode.

²⁷ Some of the youngsters did choose the extra money. I was also told that some refuse collectors did have extra jobs besides refuse

collection. But I did not talk to anyone who did. It is also noteworthy that the payment was much lower here than among the refuse collectors in private companies. The job security and working conditions were, on the contrary, much better here. This is probably also the reason why the majority of the refuse collectors here were at the age of 40 plus.

²⁸ There is, however, a resemblance between the refuse collectors I met and the affluent workers Goldthorpe et al interviewed. The refuse collectors were also privatised. Most of them lived in houses round the city, and they did not socialise much with their colleagues in their leisure time. Neither did they place much faith in the labour union.

because, then he is in Copenhagen, and last week he was in Germany...

— *So work takes all the time?*

— Yes.

— *And you appreciate the leisure?*

— Yes I do. Yes, yes... When you have worked for 5 or 6 hours that must be enough. You don't need to do computer work and stuff all night. No, that's not me.

The contrast between the perceptions of the 'good life' is evident. Ejner does not understand how it can be stimulating to spend one day after the other and sometimes even nights in front of a computer. Ejner neither has a structural position nor a habitus to appreciate the ideology that is driving his brother. Not only would Ejner hate to work in an office all day, he also considers work nothing more than a means to an end - leisure. Ejner does not distinguish between the notions of 'work' and 'career'. Hence, "*when you have worked for 5 or 6 hours that must be enough*". He does not recognise his brother's career as something stimulation in itself. Therefore a dedicated self-employed or career life-mode, where work and leisure fuses together, does not seem attractive to Ejner – work is *work* and consequently time away from the important aspects of life such as friends, family and enjoyment. He does not desire a time consuming career life-mode as that of his brother. "*No, that's not me*". He does not subscribe to the self-employed life-mode and consequently the same perception of 'work-life' or 'work-pleasure' or perhaps 'work-recognition-balance' as his brother does. The symbolic liberty of 'being off', when you are 'off' from work, is crucial to many working class men (see also Collinson 1992:95).

Choice of the necessary revisited... on the tracks of "the good life"

— *...we have talked a little about it already. But what is a good life if you should say so. What are the important things and values?*

— If I have to say so, I think ... we have a very good life. We have everything we need; we have nothing to complain about. We can put money aside. We enjoy ourselves when we like to. We are happy with that.

— *You've always felt that you could fulfil your dreams and do the things you like?*

— Yes, the things I like.

— *That's nice...*

— Yes .. I have never been dissatisfied about that. Many people have asked: *Are you not dissatisfied that your younger brother earns so much money and this*

and that? Then I say; "Listen, we have the caravan, we have the allotment garden, we have a car and we have the money we need" we don't need anything. Then you cannot ask for more.

One could argue following a Bourdieusian interpretation that Ejner has successfully made a virtue out of class immobility – he has learned to 'make do' (de Certeau 1984) with what he has got. He, like most other social agents, has an embodied understanding of what he can expect in life and he is content with that. This strong correspondence between his habitual aspirations about "the good life" and his place in the social structure is perhaps not surprising since "we learn and incorporate into our habitus a sense of what we can 'reasonably' expect" (Calhoun 2002:276; Bourdieu 1987:5; 1990a:54ff; 2000:130, 231ff).²⁹ On the other hand, one can also read it as a straightforward resistance towards capitalism's ever increasing colonization of private life. By refusing to participate in distinction games, Ejner is liberated from some of the 'status anxiety', which is typical in some pretentious contemporary career-oriented middle class lifestyles (Bourdieu 1984, chapter 6; Pahl 1995). I do not think Ejner is denying what is denied to him only because it is denied to him. I rather think that Ejner is a modest and unpretentious man who enjoys 'simple living' in the most literal sense of the word. "He cannot ask for more". But most importantly, he will not sacrifice his valuable freedom and leisure. Whereas Ejner's brother and other knowledge professionals constantly struggle to improve their knowledge and personal skills in order to compete – or remain valuable – in the knowledge economy, Ejner who has been a refuse collector for 22 years is experiencing the increasingly rare pleasure of *predictability* (Sennett 1998;2006). Although Ejner's work as a refuse collector does not provide him with much power or symbolic capital in a modern knowledge society, it does provide him with a sense of stability and continuity. Working as a publicly employed refuse collector Ejner can, to a large extent, be the author of his own trajectory.

Bobby is 47 years old and also born and raised in the city. He has been married to a hairdresser, who was likewise born and raised in the city, for 16 years. Together they have two daughters. For the past 15 years they have been living in a house in a traditional family neighbourhood on the outskirts of the city.

²⁹ Arguably it is still a balance which many middle class people struggle to find in a contemporary individualised society where we are increasingly taught that "we are all our own happiness forging" (Pahl 1995).

Bobby was originally educated as a truck-mechanic. But since then he has worked as a fire-fighter, black smith and janitor before he became a refuse collector 5 years ago. When Bobby was a black-smith, he was stationed in Seattle by his company to work for 3 ½ years. In Seattle he worked between 14-16 hours a day which amounted to between 16-1800 hours of overtime a year. He is a keen hunter and has often been aboard on hunting trips both in Europe and in Zimbabwe where one of his friends has a farm. He likes to watch nature and animal programs in TV, but he does not like reality programs because of the way people are presented: "They put people on a pedestal and just to saw them down afterwards or force people to vote each other out on the basis of some small triviality or wrong word they may have said. I don't like that".

Albeit Bobby once earned a lot of money, or perhaps therefore, he knows money will not make him happy. In the interview Bobby reminds me that money is nice to have but "*in the last suit you don't have any pockets*". His conception of 'the good life', like that of Ejner, is somewhat unmaterialistic:

— *How would you define "the good life". What does it mean for you? What is most important in a good life?*

— What I appreciate most is my family and that I have a job. And then you can discuss...what I earn now in comparison to what I have earned, it is nothing. But it is not money that makes me happy. What makes me happy is that I do what I want to do. And like to be outdoor... and the freedom. I've got it almost as I like to have it. I will not be happy by going out to say that I have just purchased a new car for this much money, because within a fortnight it will be everyday again. And well, if only I can get from A to B - if I come to from one place to the other - it makes no difference to me. Those material values... it's not that.

— *So you are happy and satisfied and feel that you have had good opportunities to create a good life?*

— Definitely. If you are willing to do something you also have the possibility of doing it. When I travelled as a black smith... Well, I earned lots of money and instead of just wasting money on big cars and things like that - I haven't done that. I have saved some money and then said: "okay, now the possibility is here, so we will buy this [their house]. We can do this

together". And then they [employers] can actually go to hell if there is a problem.³⁰

— *So this way you might say that you saved for freedom?*

— Yes. Why should I work hard all life? – I don't get that.

One could read this as if Bobby is indeed economically restricted by his position in the labour market, that he is putting utility and pragmatic concerns before aesthetics and distinction because his objective structural position and vulnerability in the labour market, and his subjective habitus, does not allow him to spend "extravagantly" but instead makes him appreciate what is practical, durable and sensible. That is hardly entirely wrong. What is interesting, though, is that Bobby does not wish to work for *filthy lucre*, anymore, because he knows that money will not make him happy – freedom, family and a rich leisure life does. This perception was also common among other refuse collectors I spoke to. Several had earlier been working for filthy lucre, but they chose not to anymore because freedom, leisure and family life seemed more attractive to them now. They do not measure their own success and dignity in relation to their volume of socio-economic capital. Success is rather a question of doing what you love to do.

Concluding discussion

Sacrifice is the last resource of individualism, the last demonstration of competence. It is always available to you, because your desires are always a part of you. It is the most fundamental action you can perform that proves your ability to be in control; it is the final demonstration of virtue when all else fails (Sennett & Cobb 1972:140).

Resent research has suggested that the toolbox of *Distinction* remains powerful to explore contemporary social and cultural divisions in Denmark (Prieur et al 2008). However, "the highbrow are not as highbrow as in *Distinction*" (Prieur & Rosenlund 2010:74). Moreover, to the extent that a 'legitimate taste' exists in contemporary Denmark, it originates from the life-styles of the middle classes (Faber 2008).

The refuse collectors in my data, who clearly belonged to the 'underprivileged pole' of the fundamental set of nine cultural oppositions recently outlined by Prieur & Rosenlund (2010:71f.), were, however,

³⁰ Bobby has had several different jobs. It seemed to me that he easily got fed up with a job after a few years and then chose to quit the job "to try something else" as he explained. But after five years he's still happy about being a refuse collector and even wishes to stay until retirement if possible.

relatively unaware of the fact that their lifestyles are sometimes inconsistent with 'the legitimate taste' of the more privileged classes. Thus, the categories of perception do not seem to be universally and hierarchically structured throughout the entire Danish social space. The data material furthermore demonstrates the importance of understanding the symbolic class position of the refuse collectors *relationally*. The reason for this is threefold (Kyed 2009); first, all the refuse collectors I spoke to feel that refuse collection is the best job they have ever had. Second, the refuse collectors have the most desired job within the company. The refuse collectors thus hold a relatively high position in the internal hierarchy of the company providing them with a certain symbolic capital in this particular local structure. Thirdly, the refuse collectors – like most other people – primarily socialize with people of a relative similar class position, and in these situations the refuse collector experience that their work offers advantages other people lack. Moreover, although their income is not particularly low, the refuse collectors typically appraised humble lifestyles. This creates a certain distance and freedom from symbolic materialism and consumerism. The middle aged refuse collectors I meet did not want to participate in the almost mandatory middle class games of mass consumption where everybody seeks individual distinction while being just a slightly different copy of their neighbour in the 'lifestyle enclave' (Bellah et al 2008 [1985]).

Without falling into romanticism I find it reasonable to argue that they experience a sense of symbolic autonomy from the 'legitimate taste' because of a deeply embodied 'wage-worker life-mode' and an appreciation of simple living. Is this not just a case of 'making do' (de Certeau 1984), 'popular realism' and 'taste of the necessary', or a case of habitual adjustment to the social structures, as Bourdieu would have it? Probably to a certain extent, but my data also shows several deliberate choices not to earn more money, because, as Bobby reasoned earlier: "*in the last suit you don't have any pockets*". What is more, while people from the middle classes - anxious to satisfy the demands of 'the legitimate taste' but weighed down by a stressful everyday life caught between career, family, friends, and leisure activities – may be *reading* piles of popular books on 'simple living', the refuse collectors seem to actually *practice* it. The refuse collectors "know" that more money, power and responsibility will not make them happier, but a rich leisure life with their family and friends will. It is in these fields the refuse collectors seek recognition and manifest their personal dignity. Another

source for their autonomy is their general ignorance of what the social world looks like from a different class perspective than their own. Thus, contrary to Holm & Jæger's (2008) quantitative findings, my qualitative data suggests that the refuse collectors experience a strong 'wage-worker life-mode-centrism'. The life-mode of the wage-worker is largely in keeping with what research on happiness suggests being the soundest sources for lifetime satisfaction and well-being (e.g. Lane 1991).

In relation to Denmark as a class society, they all believed that Denmark is a meritocratic society. In addition to this believe, they expressed that they had been working hard to get into the position they are in today. Another indication suggesting that they do not perceive themselves as belonging to a dominated or underprivileged position. The refuse collectors found pride and dignity in their ability to support their family. My data also supports several other studies of the working man, both internationally and nationally, in that symbolic boundaries were solely drawn *downwards* in the class structure against the welfare-chiselers (e.g. Sennett & Cobb 1972; Lamont 2000; Skjøtt-Larsen 2008; Faber 2008). This symbolic boundary is critical to the refuse collectors because neither symbolically nor practically does the "welfare-chiselers" pay respect to the particular system of dignity – ethos of sacrifice and hard work – the refuse collectors find dignity in (see also Sennett and Cobb 1972:138).³¹ On the other hand, they did not demonstrate any dislike with the privileged classes who, according to their conception of Denmark as an 'open society, probably worked hard to get there, as they argued.

As a final remark it is important to note that although this paper has suggested some resources of autonomy, and a general satisfaction with their ability to meet their own aspirations about 'the good life'. It is also important to remember that I met them on their 'home turf' not at a parent-teacher meeting, a meeting in the bank or in the municipality or else where, where I perhaps would observe symbolic violence. I did sense symbolic violence and domination in some of their stories about such diverse issues as the time in school, impressing women, their political support of the right wing nationalist Danish People's Party, their passion for hunting as well as the structure of the wage system, which some of them have no chance to

³¹ Despite having a dirty job, Anders, for instance, clearly articulated his dislike for social security recipients who, according to him, cannot keep a tight home (cf. Douglas 1966). What is more, "it's not fair to the kids because they will grow up not knowing any better", he explained to me.

figure out. These issues are described elsewhere (Kyed 2009:91-94).³²

Morten Kyed

PhD student, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

Email: mkyed@socsci.aau.dk

Abstract

This article discusses Pierre Bourdieu's perception of working-class autonomy in *Distinction*. It is argued that in this monumental work, Bourdieu is unclear about the issue of symbolic domination or the 'antinomy of domination' of the so-called 'dominated classes'. A small-scale ethnographic fieldwork among refuse collectors in a Danish city is applied to scrutinise the issue further. The empirical data suggest that normative dimensions of everyday life may be important bastions for class identity and class autonomy in contemporary Denmark – especially in the working classes. It is also suggested that Thomas Højrup's 'life-mode analysis' approach may solve some of the problems Bourdieu faces vis-à-vis explaining the empirically observed autonomy of this supposedly 'dominated class'.

Keywords

Class, symbolic domination, autonomy, refuse collectors, life-mode analysis

References

- Alexander, Jeffrey. 1995. *Fin de Siècle Social Theory – Relativism, Reduction and The Problem of Reason*. London: Verso
- Ashforth, Blake E. & Kreiner, Glen E. 1999. "How can you do it?": *Dirty Work and the challenge of constructing a positive identity*. In "Academy of Management Review" Vol. 24(3), pp. 413-434.
- Bellah, Robert N. Richard Madsen, William M. Sullivan, Ann Swindler and Steven M. Tipton. 2008[1985]. *Habits of the Heart – individualism and commitment in American life*. Third Edition. Berkley. University of California Press.
- Bennett, Tony. 2007. *Habitus Clivé: Aesthetics and Politics in the Work of Pierre Bourdieu*. In "New Literary History" Vol. 38 (1), pp. 201-228.
- Bennett, Tony et al. 2009. *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge.
- Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction – A Social Critique of Taste*. Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1985. *The Social Space and The Genesis Of Groups*. I "Theory & Society" Vol. 14, pp. 723-744.
- Bourdieu, Pierre. 1986. *Forms of Capital*. In "Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education". John G. Richardson (red.), pp.241-258. New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, Pierre. 1987. *What Makes A Social Class? On The Theoretical and Practical Existence of Groups* In "Berkeley Journal of Sociology" Vol. 32. pp. 1-17.
- Bourdieu, Pierre. 1989. *Social Space and Social Power*. In "Sociological Theory", Vol.7.(1), pp.14-25.
- Bourdieu, Pierre. 1990a. *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 1990b. *In Other Words*. Stanford: Stanford University Press.

³² This paper emanate from a sociological Master Thesis submitted at University of Aalborg September 9, 2009 entitled: "Hvem tager skraldet i videnssamfundet?" (Kyed 2009). The author would like to express his gratitude to Annick Prieur for her dedicated and generous intellectual companionship from the very beginning of my empirical journey into the world of garbage and into the framework of Pierre Bourdieu. Without her continuous encouragement to get this paper published, it would still be in the desk-drawer. Also thanks to all the people who have read and commented on earlier version of the paper in the SCUD-network and in various workshops. Many of your insightful comments have not been fully elaborated in this paper, some important criticisms have even been completely neglected, however, all have been much appreciated and educational.

- Bourdieu, Pierre. 1993. *Sociology in Question*. London: Sage.
- Bourdieu, Pierre. 1996. *The State Nobility*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Pascalian Meditations*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre. 2001. *Masculin Domination*. Stanford: Stanford University Press.
- Bourdieu, Pierre & Terry Eagleton. 1992. *Doxa and Common Life*. I "New Left Review" (119), pp. 111-121.
- Bourdieu, Pierre et al. 1991. *The Craft of Sociology – Epistemological Preliminaries*. Berlin/New York: de Gruyter.
- Burawoy, Michael et al. 1991. *Ethnography Unbound – Power and Resistance in the Modern Metropolis*. Berkley: California University Press.
- Burawoy, Michael. 1991a. *Reconstructing Social Theories*. In "Ethnography Unbound – Power and Resistance in the Modern Metropolis". Berkley: California University Press.
- Burawoy, Michael. 1998. *The Extended Case Method*. In "Sociological Theory", Vol. 16 (1), pp. 4-33.
- Charlesworth, Simon J. 2000. *A phenomenology of the working class experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coleman, J.R. 1977. *Collage of Hard Knocks: My Life as a Garbageman*. In "The New York Times Magazine" 1/5 1977, pp 32-38.
- Collinson, David L. 1988. 'Engineering Humour': Masculinity, Joking and Conflict in Shop-floor Relations. In "Organization Studies" Vol. 9(2), pp. 181-199.
- Collinson, David L. 1992. *Managing the Shopfloor – Subjectivity, Masculinity and Workplace Culture*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Collinson, David L. & Jeff Hearn. 1996. 'Men' at 'work': multiple masculinities /multiple workplaces. In "Understanding masculinities" Máirtín Mac an Ghaill (ed). Buckingham: Open University Press.
- Crompton, Rosemary. 1998. *Class and Stratification*. Second Edition. Cambridge: Polity Press.
- Crompton, Rosemary & Scott, John. 2005. *Class Analysis Beyond The Cultural Turn*. I "Rethinking Class – culture, identities & lifestyles". Fiona Devine, Mike Savage, John Scott & Rosemary Crompton (red.) pp. 186-203. New York: Palgrave Macmillan.
- de Certeau, Michel. 1984. *The Practice of Everyday Life*. Berkeley: University of California Press.
- Daloz, Jean-Pascal. 2007. *Elite Distinction: Grand Theory and Comparative Perspectives*. In "Comparative Sociology" Vol. 6, pp. 27-74.
- Daloz, Jean-Pascal. 2007b. *Political Elites and Conspicuous Modesty: Norway, Sweden, Finland in Comparative Perspective*. In "Comparative Studies of Social and Political Elites", Vol. 23, pp. 171-210.
- Devine, Fiona & Savage, Mike. 2000. *Conclusion: Renewing Class Analysis*. I "Renewing Class Analysis" Rosemary Crompton, Fiona Devine, Mike Savage & John Scott (ed). (pp.184-199). Oxford: Blackwell Publishers.
- Devine, Fiona. 2005. *Middle-Class Identities in the United States*. In "Rethinking Class – culture, identities & lifestyles". Fiona Devine, Mike Savage, John Scott & Rosemary Crompton (red.) pp. 140-162. New York: Palgrave Macmillan.
- Devine, Fiona & Savage, Mike. 2005. *The Cultural Turn, Sociology, Class Analysis*. In "Rethinking Class – culture, identities & lifestyles". Fiona Devine, Mike Savage, John Scott & Rosemary Crompton (red.) pp. 1-23. New York. Palgrave Macmillan.
- Devine, Fiona, Mike Savage, John Scott & Rosemary Crompton (ed.). 2005. *Rethinking Class – culture, identities & lifestyles*. New York: Palgrave Macmillan.
- Douglas, Mary. 1966. *Purity and danger: An analysis of the concepts of pollution and taboo*. London: Routledge.
- During, Simon. 1993. *The Cultural Studies Reader*. London: Routledge.
- Fraser, Nancy. 2000. *Rethinking Recognition* I "New Left Review" Maj/Juni, pp.107-120.
- Faber, Stine Thidemann. 2008. *På jagt efter klasse*. Ph.d.-afhandling. Institut for Sociologi, Socialt Arbejde og Organisation, Aalborg Universitet 2008.
- Faber, Stine Thidemann. 2010. *Den subjektive oplevelse af klasse*. I "Dansk Sociologi" Nr.1/21 årg, pp. 75-89
- Fiske, John. 1987. *Television Culture*. London: Routledge.
- Fiske, John. 1989a. *Understanding Popular Culture*. London: Routledge.
- Fiske, John. 1989b. *Reading the Popular*. London: Routledge.
- Goldthorpe, John H. (2007): "Cultural Capital": Some Critical Observations. In "Sociologica" Vol. 2/2007, pp. 1-23.
- Godschalk, J.J. 1979. *Foreign labour and dirty work*. In "The Netherlands' Journal of Sociology". Vol. 15, pp 1-11.
- Hebdige, Dick. 1979. *Subculture – the meaning of style*. London: Routledge.
- Holm, Anders & Jæger, Mads Meier. 2008. *Livsformer i Danmark – Udbredelsen og udviklingstendenser 1981-2005*. I "Dansk Sociologi" Nr. 1/19 årg.
- Hughes, Everett C. 1984 [1951]. *Work and Self*. In Everett C. Hughes "The sociological eye – selected papers", pp. 338-347. New Brunswick: Transaction Books.
- Højrup, Thomas. 1983. *The Concept of Life-Mode – A Form-Specific Mode of Analysis Applied to the Contemporary Western Europe*. In "Ethnologia Scandinavia" 1983.
- Højrup, Thomas. 1989. *Det glemte folk – Livsformer og centraldirigering* [The Forgotten People – Life-Modes and central direction] 4. Edition. Hørsholm: Statens Byggeriforskningsinstitut.
- Højrup, Thomas. 2004. *State, Culture and Life-Modes – The Foundation of Life-Mode Analysis*. Aldershot: Ashgate.
- Jenkins, Richard. 1989. *Langue, Symbolic Power and Communication: Bourdieu's 'Homo Academicus'* In "Sociology" 23(4), pp. 639-45.
- Jenkins, Richard. 2002. *Pierre Bourdieu*. Revised Edition. London: Routledge.
- Jenkins, Richard. 2010. *Pierre Bourdieu: from the model of reality to the reality of the model*. In "Human agents and social structures" (Peter J. Martin and Alex Dennis ed.) pp 86-99.
- Kyed, Morten. 2009. *Hvem tager skraldet I videnssamfundet? – På sporet af symbolsk dominans og Autonomi* [Who takes the garbage in knowledge society – on the tracks of symbolic domination and autonomy] Unpublished Master Thesis, Department of Sociology, University of Aalborg.
- Lamont, Michèle. 1989. *The Power-Culture Link In A Comparative Perspective*. I "Comparative Social Research" Vol. 11, pp 131-150.
- Lamont, Michèle. 1992. *Money, Morals and Manners: The Culture of the French and American Upper-Middle Class*. Chicago, IL: Chicago University Press.
- Lamont, Michèle. 2000. *The Dignity of Working Men: Morality and the Boundaries of Race, Class and Imagination*. New York: Russell Sage Foundation and Harvard University Press.
- Lamont, Michèle & Lareau, Annette. 1988. *Cultural capital: Allusions, Gags and Glissandos in Resent Theoretical Developments* I "Sociological Theory" Vol.6, No.2, pp.153-168.
- Lane, Robert. E. (1991): *The Market Experience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McNay, Lois. 1999. *Gender, Habitus and the Field: Pierre Bourdieu and the Limits of Reflexivity*. I "Theory, Culture & Society" Vol. 16(1), pp. 95-117.

- McNay, Lois. 2000. *Gender and Agency – Reconfiguration the subject in feminist and social theory*. Cambridge: Polity Press.
- McNay, Lois. 2001. *Meditations on Pascalian Meditations*. I "Economy and Society" Vol. 30(1), pp. 139-154.
- McNay, Lois. 2007. *Against Recognition*. Cambridge: Polity Press.
- Newman, Katherine S. 1999. *No Shame in My Game – The Working Poor in the Inner City*. New York: Russell Sage Foundation.
- Pahl, Ray. 1995. *After Success – Fin-de-Siècle Anxiety and Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Perry, Samuel E. (1998): *Collecting garbage: Dirty Work, clean jobs, proud people*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Peterson, R.A. and Kern, R.M. 1996. 'Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore' I "American Sociological Review" Vol. 61(5), pp. 900-909.
- Prieur, Annick, Rosenlund, Lennert og Skjøtt-Larsen, Jakob. 2008. *Cultural Capital: A case study from Denmark*. I "Poetics" Vol. 36(1), pp. 45-71.
- Prieur, Annick & Rosenlund Lennert. 2010. *Kulturelle skel I Danmark*. I "Dansk Sociologi" Nr.2/21 årg. Pp. 47-77.
- Saunders, Conrad. 1981. *Social Stigma of Occupations: The Lower Grade Worker in Service Organizations*. Westmead: Gower
- Sayer, Andrew. 1999. *Bourdieu, Smith and disinterested judgement*. In "The Sociological Review" Vol.47(3), pp:403-431.
- Sayer, Andrew. 2005. *The Moral Significance of Class*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sayer, Andrew. 2007. *Dignity at Work: Broadening the Agenda*. In "Organizations" Vol. 14(4), pp. 565-581.
- Savage, Mike. 2000. *Class Analysis and Social Transformation*. Buckingham: Open University Press.
- Savage, Mike, Alan Warde and Fiona Devine. 2005b. *Capitals, assets and resources: some critical issues*. I "The British Journal of Sociology", Vol. 56(1), pp-31-47.
- Schwalbe, Michael L. 1985. *Autonomy in work and Self-Esteem*. In "Sociological Quarterly" Vol. 26(4), pp. 519-535.
- Scott, John. 2002. *Social Class and Stratification in Late Modernity*. In "Acta Sociologica", Vol. 45, pp 22-35.
- Sennett, Richard. 1998. *The Corrosion of Character – The personal consequences of work in the new capitalism*. New York: W.W. Norton & Company.
- Sennett, Richard. 2006. *The Culture of the New Capitalism*. New Haven: Yale University Press.
- Sennett, Richard & Cobb, Jonathan. 1972. *The Hidden Injuries of Class*. New York: W.W. Norton & Company.
- Silva, Elizabeth & Warde, Alan (ed). 2010. *Bourdieu's Legacy. Settling accounts and developing alternatives*. London: Routledge.
- Skarpenes, Ove. 2007. *Den 'legitime kulturens' moralske forankring*. I "Tidsskrift for samfunnsforskning" (4) pp. 531-563
- Skeggs, Beverley. 1997. *Formation of Class and Gender*. London: Sage.
- Skeggs, Beverley. 2004. *Class, Self, Culture*. London: Routledge.
- Skilbrei, May-Len. 2003. *Dette er jo bare en husmorjobb – ufaglærte kvinder i arbeidslivet*. NOVA Rapport 17/03.
- Smith, Allen C. III & Kleinman, Sherryl. 1989. *Managing Emotions in Medical School: Students' Contacts with the Living and the Dead*. In "Social Psychology Quarterly", Vol. 52 (1), pp. 56-69.
- Stenross, Barbara & Kleinman, Sherryl. 1989. *The highs and lows of emotional labor: Detectives' encounters with criminals and victims*. In "Journal of Contemporary Ethnography" Vol. 17. pp. 435-452.
- Storey, John. 1996. *What is Cultural Studies - A Reader*. Storey, John (ed). London: Arnold.
- Storey, John. 1999. *Cultural Consumption and Everyday Life*. London: Arnold.
- Storey, John. 2009a. *Cultural Theory And Popular Culture: An Introduction*. Harlow: Pearson Longman
- Storey, John. 2009b. *Cultural Theory And Popular Culture: A Reader*. Storey, John (ed.) Harlow: Pearson Longman
- Swartz, David. 1997. *Culture and Power – The Sociology of Pierre Bourdieu*. Chicago: Chicago University Press.
- Taylor, Charles. 1994. *The Politics of Recognition*. In "Multiculturalism", Amy Gutmann (ed.), pp. 25-73. Princeton: Princeton University Press.
- Tracy, Sarah J. & Scott, Clifton. 2006. *Sexuality, Masculinity, and Taint Management Among Firefighters and Correctional officers – Getting Down and Dirty With "American Heroes" and the "Scum of Law Enforcement"*. In "Management Communication Quarterly" Vol. 20(6), pp. 6-38.
- Warde, Alan, Wright, David & Gayo-Cal, Modesto. 2007. *Understanding Cultural Omnivorousness: Or, the Myth of the Cultural Omnivore*. I "Cultural Sociology" Volume 1(2): 143-164.
- Wacquant, Loïc. 1987. *Symbolic Violence and the Making of the French Agriculturalist: An Enquiry into Pierre Bourdieu's Sociology*. In "Journal of Sociology" Vol. 23(1), pp 65-88.
- Wacquant, Loïc. 1992. *Toward a Social Praxeology: The Structure and Logic of Bourdieu's Sociology*. In "An Invitation to Reflexive Sociology". Chicago: Chicago University Press.
- Wacquant, Loïc. 1993. *On the Tracks of Symbolic Power: Prefatory Notes to Bourdieu's 'State Nobility'*. I "Theory, Culture & Society" Vol. 10, pp 1-17.
- Walsh, Edward J. 1975. *Dirty Work, Race and Self-Esteem*. The Institute of Labour and Industrial Relations of the University of Michigan: Wayne State University.
- Walsh, Edward J. 1982. *Prestige, Work Satisfaction, and Alienation – Comparison among garbagemen, professors, and other work groups*. In "Work and Occupations" Vol. 9, pp.475-496.
- Willis, Paul. 1977. *Learning to Labour – How working class kids get working class jobs*. Aldershot: Ashgate.
- Willis, Paul. 1979. *Shop-floor culture, masculinity and the wage form*. In John Clarke, Chas Critcher & Richard Johnson "Working Class Culture" pp, 185-198.

Verdens elendighed ude på arbejdspladserne

Anmeldelse af Carsten Sestoft

Franz Schultheis, Berthold Vogel & Michael Gemperle (red.):

Ein halbes Leben. Biographische Zeugnisse aus einer Arbeitswelt im Umbruch

Konstanz: UVK, 2010

En stor gruppe tyske sociologer med den utrættelige Franz Schultheis i spidsen har gjort det igen: I 1997 udgav de en tysk oversættelse af det store interviewværk *La Misère du monde*, som en gruppe franske sociologer under Bourdieus ledelse havde udsendt i 1993. I 2005 lavede de deres egen tyske udgave af *La Misère* med titlen *Gesellschaft mit begrenzter Haftung* (anmeldt i *Praktiske grunde* nr. 3-4, 2008). Og nu har de overført konceptet med at give bogform til en mangfoldighed af dybtgående interviews med

sociologisk indledning til et nyt område, nemlig arbejdslivet. Resultatet er med godt 750 sider endnu mere omfattende end *Gesellschaft mit begrenzter Haftung*, og bogen er mindst lige så læseværdig som de foregående: Det er en 'læsebog', som redaktorerne siger; det er eksempler på liv, kunne man sige, og det i et omfang, som ikke står tilbage for Dickens eller Balzac eller deres moderne arvtagere i tv-serien *The Wire*.

Titlens 'halve liv' refererer både til, at arbejdet er det halve liv, og til at de omtrent 50 interviews alle er med folk, som har været på arbejdsmarkedet i omkring 20 år og dermed har halvdelen af deres arbejdsliv bag sig. Ideen med det er at kunne belyse nogle mere langsigtede udviklinger på arbejdsmarkedet. Interviewpersonerne kommer i øvrigt fra Tyskland (både øst og vest), Schweiz og Østrig, dvs. stort set hele det tysksprogede område i Europa. Mænd og kvinder er nogenlunde ligeligt repræsenteret. Hvad angår arbejdsområder, er der interviews med folk af stort set alle uddannelser og sektorer, fra ufaglærte arbejdere over faglærte arbejdere, håndværkere, butiksuuddannede, laboranter, grafikere, social- og jernbanearbejdere til højere funktionærer, jurister og læger osv. Nogle af dem er selvstændige erhvervsdrivende – bl.a. økobonde, apoteker, advokat, tømrermester, bageriejer eller indehaver af frisørsalon – og kunstnere er også repræsenteret af en musiker og en billedkunstner. To områder med særlige kompleksiteter, nemlig uddannelsesområdet (fra børnehave over skole og gymnasium til universitet) og sundhedsområdet, har fået særlige samlede sektioner på henholdsvis godt 100 og knap 60 sider.

Projektet forstår sig som et bidrag til en kvalitativ arbejds sociologi og dermed som rettet mod spørgsmålet om, hvordan arbejde kan forstås gennem de arbejddendes biografi. Det er her problemerne eller i det mindste kompleksiteterne begynder. Kompleksiteterne er af forståelsesmæssig, metodisk og normativ art.

En ting, som måske mere er mit end bogens problem, er eksempelvis, at forholdene på arbejdsmarkedet trods mange års EU stadig langt hen ad vejen

bestemmes af national lovgivning og nationale strukturer. Det kan indimellem gøre det svært at forstå de finere nuancer i nogle af interviewene. Men i betragtning af at mange danskere heller ikke forstår konsekvenserne af det danske forhandlingssystem for deres egne vilkår, kunne det måske også for tysksprogede læsere have været meget godt med nogle små tekstboksse med korte beskrivelser af, hvad en *Betriebsrat* eller *Mitarbeitervertreter* og den slags er for noget: Måske er det det samme, bare i Tyskland hhv. Schweiz – eller muligvis det samme minus forskellene i arbejdsmarkedsstrukturer – dvs. en art tillidsrepræsentanter, eventuelt minus fagforeninger.

En mere metodisk problematik angår arbejds-sociologien. Principielt er jeg skeptisk over for bindestregssociologier, som ofte beskæftiger sig med et prækonstrueret udsnit af virkeligheden – arbejde, by, ungdom eller sådan noget. Bogen undgår på sin vis det problem ved bindestregssociologier, som manglen på en ambition om at indskrive det studerede fænomen i en større samfundsmæssig sammenhæng udgør. Faktisk forsynder det sig indimellem mere ved det modsatte, nemlig ved en mangel på interesse for specificiteten i arbejde. Som læser ville jeg gerne have hørt mere om arbejdet i dets konktion, og om den måde det specifikke arbejdsindhold i sig selv forandres historisk og vidner om historisk forandring. Det er naturligvis ikke sådan, at der ikke står noget om det, eller sådan at man ikke kan se forskel på et interview med en lærer og et postbud, men der tales i interviewene generelt mere om rammerne for, organiseringen af og oplevelsen af arbejdet end selve dets udførelse og præcise art.

Hvad jeg dermed efterlyser er for det første noget af det, som er fascinerende ved den slags bøger, nemlig verdens mangfoldighed – det at sociologien med Bourdieus henvisning til Flauberts ord giver mulighed for at leve med i utallige liv. For det andet kunne beskæftigelsen med det konkrete også åbne for en historisk og sociologisk objektivering af både det subjektive perspektiv i de kvalitative interviews og hos læseren: Hvis man som læser fik et indblik i arbejdsopgavens og arbejdsudførelsens konktion, kunne man i nogle tilfælde dels bedre vurdere den positionelle interesse i en normativ vurdering af arbejdets ændringer, dels forholde den til ens eget (erfaringsbaserede eller principielle) syn på samme ændring og dermed objektivere relationen mellem den interviewedes forståelse og ens eget som funderet i forskellige perspektiver, der eksempelvis kan være relateret til kohorteforskelle. Det skal indrømmes, at denne type konktion også ville være vanskelig og langvarig at nå frem til gennem interviews, og at den

åbner for en mængde komplicerede problemer om menneskers erindring om måder at arbejde på og typer af opgaver for længe siden, da de også selv var yngre og dermed hverken kropsligt eller mentalt helt de samme som nu.

De tre redaktører er lidt uklare, hvad angår inskriptionen i større samfundsmæssige udviklinger. I indledningen hedder det, at denne art kvalitativ samfundsdiagnose ikke sigter på repræsentativitet (s.16) og bevidst giver afkald på at give sig i kast med samfundsdiagnose ud fra mere eller mindre teoristyrede makroanalyser og -fortolkninger: "Die vorliegende Studie verzichtet bewusst darauf, mit mehr oder minder theoriegeleiteten Makroanalysen und -interpretationen in das Geschäft der Gesellschaftsdiagnose einzusteigen" (s.17). I stedet bedrives ifølge Schultheis i slutkapitlet samfundsdiagnose fra neden, "Gesellschaftsdiagnose von unten" (s.747), som resulterer i en "Middle-Range-Theoriebildung". Det lyder umiddelbart som en art induktive undersøgelser, som danner abstrakte generaliseringer ud fra konkrete observationer. Det er er fint nok, men giver det mening, hvis det ikke sigter mod repræsentativitet? Og hvis det samtidig forkaster teoretiske spørgsmål som udgangspunkt, kan det komme til at virke som en opgivelse af meget af det, som gjorde Bourdieus projekt så epistemologisk årvågent: Der er ingen konstruktion af genstanden og ikke megen ambition om at sammenholde arbejde som objektive strukturer (i form af teoretisk formulerede analyser af overordnede udviklinger i arbejde og arbejdsmarked) og som subjektiv erfaring som to forskellige og hver for sig partielle syn på den sociale virkelighed. Sagt på en anden måde kunne man godt have ønsket sig inskriptionen i mere ambitiøse og strukturorienterede arbejdsanalyser som Robert Castels analyse af lønarbejdet som historisk kategori eller Andrew Abbotts begreb om "labor opportunity structure", dvs. det mulighedsrum, som arbejdsmarkedet udgør for en given kohorte med givne uddannelsessandsynligheder på et givet tidspunkt i historien.¹ Sådanne perspektiver – og talrige andre – ville have styrket muligheden for en kontrolleret repræsentativ generalisering, fordi det subjektive perspektiv holdes sammen med nogenlunde sikre former for objektiverede strukturer og historier. Men det eneste perspektiv af den art, som hyppigt påkaldes, er henvisningen til 'neoliberalisme', som fore-

¹ Se Robert Castel: *Les Métamorphoses de la question sociale, une chronique du salariat* (Paris: Fayard, 1995) og Andrew Abbott: "Sociology of Work and Occupations", in N. Smelser & R. Swedberg (red.): *The Handbook of Economic Sociology* (Princeton UP, 2. udg., 2005).

kommer mig at være en upræcis beskrivelse og en mangelfuld forklaring.

Især er der tre strukturelle ændringer, hvis fravær som overordnet forståelsesramme undrer mig, men det er måske selvfølgeligheder for arbejds sociologer. Den ene er det stigende uddannelsesniveau. Uddannelser kan jo ses som bestemte former for socialisering, og det er svært at forestille sig, at den stigende udbredelse af en socialiseringsform som eksempelvis boglig uddannelse ikke skulle indvirke på måder at udføre arbejde på, på præferencer for arbejde, på måder at omgås hinanden på og mange andre effekter, som bidrager til at ændre strukturer i arbejdslivet. Man kunne også relatere en del udviklinger til de skift i position, som nominelt identiske erhverv gennemgår over tid, fordi uddannelsesniveauet omkring dem stiger. Det andet er de overordnede ændringer i erhvervsstrukturen under indflydelse af lovgivning, EU, global arbejdsdeling og andre makrofænomener, især spørgsmålet om fald og stigning i efterspørgsel af uddannelser, i andele af beskæftigede i forskellige erhverv og al den slags – eksempelvis overlevelseshancen for mindre landbrug eller reproduktionschancerne for ufaglærte. Den tredje er brugen af IT i næsten alle former for arbejde. I et interview med en typograf – uddannet i 60'erne med blytyper og det hele – konstaterer intervieweren, at hans arbejde nu ligner ”kontorarbejde” (s.627), fordi det foregår ved en skærm. Hvad er det for en kompleks forandring, der finder sted, når en typograf bliver til ”mediegestalter” og hans arbejdsplads kommer til at ligne et forsikringsselskab eller en sygekasse? Hvad er arbejde i det hele taget, når det foregår på en computer? Den slags spørgsmål kunne også være interessante at stille.

De overordnede spørgsmål, som bogen stiller de interviewede angår de fordringer, som stilles på arbejdsmarkedet i dag – hvem der identificerer sig med dem, og hvem der underløber dem – samt hvem der profiterer af dem, og hvem som gør modstand mod dem (s.15). I konklusionen sammenfattes udviklingen som tendenser til, at arbejdsindholdet mister sin kerne, at arbejdet subjektiveres i og med at personlige ressourcer bliver vigtigere for at udføre det, og at det intensiveres og bliver mere usikkert. Endelig gennem sættes markedsprincipper alle steder. Tendenserne til ”Entkernung”, ”Subjektivering”, ”Intensivering” og ”Prekarisering” (s.735, 749-50) udgør angiveligt ikke kun en forfaldshistorie om arbejde, som det siges i konklusionen (s.749). I dét udsagn forekommer formuleringen ”ikke kun” mig at være det vigtige: Det *virker* overvejende som en forfaldshistorie, også selv om udviklingens paradoksale karakter påkaldes som et ledemotiv uden rigtig at blive udfoldet.

At historien virker tendentiøs, hænger muligvis sammen med noget af det, som jeg ser som projektets epistemologiske svagheder. I konklusionen siges det nemlig, at udgangspunktet for forskergruppen ikke så meget var et fælles teorigrundlag som en fælles normativ orientering, med Berthold Vogels ord: ”Denne normative orientering bestemmer, hvordan man ser på erhvervsarbejde. Hvilke værdiforestillinger om arbejde og samfund vi deler” (s.742). Eller som Schultheis siger sammesteds om forskergruppen: ”Vi havde fælles plausibilitetsstrukturer”. Denne påkaldelse af en fælles normativitet som noget positivt forekommer mig at stamme fra kritisk teori snarere end fra en Bourdieu-orientering, hvor den kunne anses for et problem, og hvor den som minimum måtte udsættes for en socioanalyse: Hvor kommer normerne fra? Hvad disponerer de os for at se velvilligt og modvilligt på, uden at vi opdager det? Eksempelvis synes de fælles plausibilitetsstrukturer at indebære, at de interviewede, som er tilfredse med den forfaldshistoriske udvikling eller ligefrem som ledere står for at iværksætte den, udsættes for en mere motivgranskende objektivisering, som sine steder er nær ved at stå i vejen for at høre, hvad de siger. Man kan også spørge sig, om det er den normative orientering, som gør det oplagt at interviewe folk, hvis forretningsmodeller ikke længere er holdbare, som bogens række af mindre selvstændige (tømremester, apoteker, landmåler) i bogen? Det gør det jo lettere at få en forfaldshistorie ud af det ... Men så skal det også nævnes, at bogen også rummer en bagermester med en sund forretning af cirka samme omfang som de nævnte – muligvis fordi han er økonomiuddannet og derfor bedre tilpasset en stadig mere økonomisk domineret verden – uden at han af den grund mistænkeliggøres.

Og trods de anførte forbehold er bogen spændende læsning, som giver indblik i arbejdets mangfoldighed. I den sammenhæng er det – trods de normative tendenser, som også er deri – en god idé, at en del af de interviewede i kraft af deres virke som tillidsrepræsentanter eller erhverv som f.eks. arbejdsretsadvokat, jobkonsulent eller arbejdsmediciner har en privilegeret indsigt i mange arbejdsliv ud over deres eget. Mangfoldigheden styrkes også af nogle ret skæve karrierer som den tyrkiske skolelærer, der har arbejdet som ufaglært, tv-journalist og foreningsformand, eller den pensionerede postarbejder, som arbejder sort dels som vinmarksarbejder, dels som lastbilchauffør.

Et spændende perspektiv er ligeledes det, som nævnes afslutningsvis, nemlig at dykke mere ned i de enkelte arbejdsverdeners historie. Det illustreres ganske kort i sektionen om sundhedssystemet, hvor det klart fremstilles, at den nuværende dominans for øko-

nomisk tænkning og til dels også for profitorientering (det tyske sundhedssystem med dets sygekasser er mere privatiseret end det danske) ikke er en form for syndefald i en ellers paradisiske verden, men en magtform, som afløser en anden, nemlig lægernes traditionelle hierarkiske paternalisme. Og dette skift er i den tyske kontekst også forbundet med et skift fra sygeplejerskers arbejde som et overvejende religiøst kald, der indebærer at bo på sygehuset og være til rådighed døgnet rundt, til et job, som man kan gå hjem fra, og som åbner muligheden for privatliv og familie. Det lyder ikke nødvendigvis som en forfaldshistorie, men

kunne snarere føre til en foucaultsk kølig betragtning, ifølge hvilken der altid er magt, men at magtens former skifter, uden at det behøver være indlysende, om skiftet er til det værre eller bedre. Lige netop det ser de to yngre professorer, som står for sektionen om sundhedssystemet, ikke helt så klart – måske fordi de selv ligner lægerne på grund af deres dominans over en af de få tilbageværende traditionelt hierarkiske paternalistiske samfundsinstitutioner, nemlig de tyske universiteter.

□

Bourdieu og samtidslitteraturen

Anmeldelse af Carsten Sestoft

Jean-Pierre Martin (red.):

Bourdieu et la littérature

Nantes: Editions Cécile Défaut, 2010

Denne antologi om Bourdieu og litteratur er ret ujævn, men vidner om en interessant udvikling i franske litteraters forhold til Bourdieu: Hvor navnet Bourdieu tidligere fik litteraturforskere til at blive rasende, er der nu en muligvis lille, men ret vigtig gruppe af dem, som kan diskutere hans værk på en interesseret og informeret måde. En del af forklaringen på denne ændring er også grunden til, at der i denne akademiske antologi er to indlæg af skønlitterære forfattere, nemlig Annie Ernaux og Pierre Bergounioux.

Forklaringen er, at der i Frankrig er opstået en akademisk specialisering, som beskæftiger sig med

samtidslitteratur ("littérature contemporaine"), og da denne samtidslitteratur – især forfattere som de to nævnte og sidstnævnte to gode venner François Bon og Pierre Michon – i nogle tilfælde synes vældig godt om Bourdieus indsigter (dels pga. analoge sociale baner, dels pga. af interessen for erkendelse), har litteraterne tilsyneladende fundet anledning til at revidere deres syn på Bourdieu. Blandt disse nye forskere er Dominique Viart, Dominique Rabaté og Marielle Macé formentlig de mest kendte, og førstnævnte vier netop sit indlæg i antologien til at undersøge forholdet mellem Bourdieu og de nævnte forfattere. Marielle Macé udmærker sig også ved at være en af hovedkræfterne i det overordentligt aktive og righoldige litteraturvidenskabelige *site* fabula.org, som generelt er åbent over for humanvidenskabelig inspiration til litteraturstudierne.

Konteksten for denne nye forbrødring er muligvis også den følelse af krise for litteraturen, som har ramt Frankrig det seneste årti. Et stort antal bøger om litteraturens død er udkommet fra 2005 og frem, men som æstetikfilosoffen Jean-Marie Schaeffer skriver i en lille ny bog, drejer det mindre om en krise for litteraturen end om en krise for den litteraturforskning, som baserer konstruktionen af sin litterære genstand på en segregationsmodel, der udskiller den ægte litteratur fra al den litterært værdiløse skriftlige produktion.¹ Netop en sådan åndsaristokratisk litteraturforståelse var Bourdieu inderligt imod, og Jean-Pierre Martin rammer plet, når han i antologiens indledning fremhæver, at hvis man med hensyn til litteratursyn skal finde en modpol til Bourdieu, så er det ikke så meget litteraturforskningens formalister som f.eks. Gérard Genette, men Maurice Blanchot. Det er ikke helt let at forklare, hvorfor det er så præcist. Blanchot var en særegen og filosofisk belæst forfatter og især litteraturkritiker, hvis essays i litteraturtidsskriftet *Nouvelle*

¹ Se Jean-Marie Schaeffer: *Petite écologie des études littéraires* (Vincennes: Thierry Marchaisse, 2011). En opsamling omkring disse gravskrifter for litteraturen findes i fabula.org's onlinetidsskrift *LHT* nr. 6, "Tombeaux pour la littérature", 2009 (<http://www.fabula.org/lht/6/>).

revue française i 1950'erne og 1960'erne gjorde stort indtryk på filosoffer som Foucault og Derrida og via dem på den amerikanske dekonstruktivistiske litteraturvidenskab, især Paul de Man. Som Jean-Pierre Martin siger, kom man som Blanchot-læser let til at leve i en "æterisk sfære, i en ophøjet, marmoragtig og Mallarméské Idé om skriften og Bogen" (s.16). Blanchot kan dermed siges at være en af det tyvende århundredes vigtigste eksponenter for den segregationistiske litteraturmodel, som nu er i krise ifølge Schaeffer, og Bourdieu har dermed kunnet repræsentere et alternativ.

Bogen er som sagt ujævn, og det er ikke alle litteraterne, som har taget Bourdieu til nåde. Hélène Merlin-Kajman giver en præcis beskrivelse af den omvendelse, som Bourdieu-læsningen rigtignok kaster mange læsere ud i, og hun forklarer, hvorfor hun ikke selv lå under for den. Filosofen Pierre Macherey kaster sig med verve og ond vilje ud i en triumferende påpegning af, at Bourdieu selv er skolastisk. Sociologen Bernard Lahire, som også interesserer sig meget for litteratur, mener, at det litterære univers mangler specificitet, fordi forfatterne som regel har andre levebrød ved siden af, hvilket ikke rigtig har noget med sagen at gøre.

Fire litterater af Bourdieu-skolen, Gisèle Sapiro, Jérôme Meizoz, Jacques Dubois og Anna Boschetti, leverer indlæg af varierende interesse: Meizoz en så at sige personlig objektivisering af, hvad Bourdieus forord til bogversionen af hans ph.d.-afhandling betød for hans karriere, Boschetti en kompliceret, komprimeret og meget interessant redegørelse for forholdet mellem feltbegreb og historisk udvikling, mens Dubois i forlængelse af *Les Règles de l'art* skriver om, hvordan man i lige så høj grad kan bruge Flaubert til at forstå Bourdieu som Bourdieu til at forstå Flaubert. Sapiro fremlægger nogle overvejelser om litterær autonomi, som på mærkværdig vis er langt mindre interessante end dem, hun kort efter publicerede i den monumentale bog *La Responsabilité de l'écrivain*, som jeg tager op i en selvstændig anmeldelse.

Endelig er det værd at nævne, at Flaubert-specialisten Pierre-Marc de Biasi fremlægger noget af konteksten for og helheden af det berømte interview med titlen "Alt er socialt!", som han lavede med Bourdieu i 1992 i anledning af udgivelsen af *Les Règles de l'art* til *Magazine littéraire*. Det giver et sjældent indblik i, hvad man kunne fristes til at kalde de machiavelliske dimensioner af Bourdieus virke. De Biasi læste et korrekturtryk af Bourdieus bog inden den var udgivet, fordi han havde fået at vide, at Bourdieu kritiserede hans egne Flaubert-arbejder, men da han i forbindelse med interviewet modtog den endelige, trykte tekst, var kritikken dæmpet og til dels vendt til ros. Ved interviewet spørger de Biasi derfor Bourdieu, hvordan sociologen forklarer dette skift i forhold til hans arbejde, og Bourdieu siger med uforstyrrelig venlighed, inden båndoptageren er tændt (altså gengivet efter de Biasis erindring): "På den enkleste måde, nemlig med konjunkturerne i feltets tvang. Mellem det første korrekturtryk og den endelige version er styrkeforholdet jo ændret mellem Dem og mig, ikke sandt? Jeg kendte Dem ikke, og i mellemtiden er De [med interviewet til *Magazine littéraire*] blevet en vigtig samtalepartner, De repræsenterer en vigtig del af de medier, som behandler min bog. Altså må jeg skåne Dem eller i det mindste forsøge at forstå Dem bedre ... Hvis en sociolog ikke er i stand til at applicere de regler, han observerer i de virkelige styrkeforhold, på sig selv, så ville det være bedre, at han lavede noget andet end sociologi, ikke?" De Biasi er rystet, men finder samtidig at Bourdieus kynisme ender med at ligne en slags moralsk retlinethed, en overensstemmelse mellem tanke og handling ...

At de Biasi nævner denne anekdote, er ikke ment som kritik, men snarere som endnu en facet til forståelsen af den komplekse person og position, Bourdieu var. Det samme kan siges om antologien som helhed: Dens interesse er især at bidrage med endnu et aspekt af historien om Bourdieu-receptionen inden for de mange discipliner, som Bourdieu og hans medarbejdere har indskrevet sig i.

□

HEXIS – FORUM FOR SAMFUNDSDVIDENSKABELIG FORSKNING

Foto: Anders Høg Hansen

Kapital, klasse og social rekruttering til videregående uddannelse i Sverige og Danmark

Åbent arrangement med oplæg og diskussion ved

Ida Lidegran & Jens Peter Thomsen

Torsdag den 26. januar 2012 kl. 13-16
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole,
Tuborgvej 164, 2400 København NV
lokale D165

Alle er velkomne!

Arrangør: Hexis – forum for samfundsvidenskabelig forskning
www.hexis.dk

Stat og eliter under forandring

DANSK SOCIOLOGIKONGRES
19.-20. JANUAR I ÅRHUS

Er det muligt at undersøge forandringer i staten uden at undersøge forandringer i eliteformationer og forskydninger mellem samfundets dominerende felter? Hvordan har stat og eliter udviklet sig set i forhold til et bredere magtfelt? Hvilken påvirkning har den transnationale cirkulation af viden om stat og institutioner som en transnational elite, på nationale forhold? Hvordan skabes eliter og statslige institutioner på internationalt plan via forandringer på nationalt plan? Forandringer i staten og forskydninger mellem forskellige eliter kan illustreres både ved institutionsanalyser, ved undersøgelser af forandringer i fx uddannelsesfeltet, arbejdsmarkedsfeltet, det politiske felt, af måden vi forsøger at resocialiserer kriminelle samt ved studier af opbygningen af transnationale institutioner. Arbejdsgruppen præsenterer papers, der

belyser og diskuterer, hvordan man kan undersøge forskellige felter, hvor stat og elite indgår. Perspektivet er såvel historisk som aktuelt, nationalt og internationalt, og inkluderer konkrete studier af stat og elite med inspiration i en feltanalytisk sociologi samt teoretiske diskussioner af feltanalytiske tilgange til eliter og stat.

Koordinatorer

Ole Hammerslev, lektor, Juridisk Institut, SDU
Jens Arnholtz, ph.d., Institut for Sociologi, KU
Kontakt: ohv@sam.sdu.dk / jh@faos.dk

Sociologikongressens hjemmeside

<http://sociologikongres.au.dk/>

Praktiske Grunde temanummer om stat og eliter

Spørgsmålet om stat og eliter under forandring er tema for det kommende års første dobbeltnummer 1-2 af *Praktiske Grunde*. Temanummeret forventes at udkomme i maj 2012.

praktiske grunde

Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab

Praktiske Grunde udgives af foreningen *Hexis • Forum for samfundsvidenskabelig forskning* og udkommer elektronisk med fire numre årligt.

Praktiske Grunde er et tværfagligt internordisk forum for analyse af sociale og kulturelle praksisformer, deres sociale genese, strukturelle betingelser, virkemåder og relation til magt- og dominansforhold.

Praktiske Grunde er til for at fremme den kritiske dialog mellem de mange forskellige forskere og studerende, der på forskellige måder og i forskellige sammenhænge arbejder med inspiration fra den franske sociolog Pierre Bourdieu og beslægtede forskere. Tidsskriftet redigeres således med afsæt i følgende basale videnskabelige grundantagelser:

- videnskabelig viden har både en teoretisk og en empirisk dimension
- det videnskabelige objekt er konstrueret gennem et brud med førstehåndsforståelsen
- at tænke i relationer giver bedre virkelighedsmodeller end at tænke den i substanser
- virkeligheden er historisk og fortiden virker i nutiden, både kollektivt og individuelt.

Praktiske Grundes tværfaglige redaktion består af et dansk, svensk og norsk redaktionspanel. Tidsskriftet bringer fagfællebedømte forskningsartikler, oversættelser af centrale fremmedsprogede tekster og anmeldelser. I tidsskriftets nyhedsbrev optages mindre essays, debatindlæg, bogomtaler, meddelelser om konferencer, seminarer, studiegrupper o.l. Praktiske grunde publicerer på dansk, svensk, norsk og engelsk.

Redaktion

Redaktør: Ulf Brinkkjær; Danmark: Kim Esmark, Ole Hammerslev, Anders Høg Hansen, Carsten Sestoft, Emmy Brandt; Sverige: Donald Broady, Mikael Börjesson, Emil Bertilsson, Ida Lidegran; Norge: Kristian Larsen, Johannes Hjellbrekke

Advisory board

Loïc Wacquant, Univ. of California, Berkeley & Centre de sociologie européenne, Paris; Lennart Rosenlund, Universitetet i Oslo; Jan Frederik Hovden, Universitet i Bergen; Tore Slaatta, Universitetet i Oslo; Martin Gustavsson, Stockholms Universitet; Mikael Palme, Stockholms Universitet; Annick Prieur, Aalborg Universitet; Mikael Rask Madsen, Københavns Universitet; Lene Kühle, Aarhus Universitet; Peter Koudahl, DPU; Ida Willig, Roskilde Universitet; Lisanne Wilken, Aarhus Universitet; Yves Dezalay, CNRS, Paris; Antonin Cohen, Université de Picardie, France; Frédéric Lebaron, Université de Picardie, France; Remi Lenoir, Director of the Centre de sociologie européenne, Paris; Niilo Kauppi, CNRS, Strasbourg; Franz Schultheis, Universität St. Gallen; Michael Vester, Leibniz Universität Hannover; Bryant Garth, Southwestern University, USA

Vejledning til forfattere om manuskripter

Manuskripter til *Praktiske Grunde* indsendes elektronisk som vedhæftet fil i Word-format til praktiskegrunde@hexis.dk eller en af redaktørerne. *Praktiske Grunde* publicerer på dansk, norsk, svensk og engelsk. Efter fagfælle-vurdering indsendes et rettet og korrekturlæst manuskript som vedhæftet Word-fil. Med artiklen skal følge:

- engelsk abstract (max. 150 ord, husk engelsk titel)
- 5-8 keywords på engelsk
- forfatteroplysninger: navn, akademisk titel og/eller ansættelsessted, evt. e-mail

Opsætning og skrifttype

Brug standardopsætning. Skrifttype Times New Roman 12 pkt. Undgå enhver form for koder, skabeloner, typografier, overskriftsformattering o.l.!

Forkortelser, talord, termer

Rent sproglige forkortelser følger almindelig retskrivning. Årstal skrives med talord, f.eks. 1989, 1980'erne, '80'erne. Termer på originalsprog kursiveres (f.eks.: ... med begrebet *Herrschaft* sigtede Weber til...).

Citater og citationstegn

Citater på indtil 4 linier anbringes i løbende tekst mellem ”dobbelte anførselstegn”. Citater på over 4 linier sættes separat i teksten, indrykket og uden anførselstegn. Ved markering af begreber og andet, som ikke er egentlige citater, bruges ’enkelt anførselstegn’ (f.eks.: ... der var tale om en art ’statsliggørelse’ af tænkningen...).

Henvisninger

- angives via forfatternavn, udgivelsesår og evt. side-tal i parentes indlagt løbende i hovedteksten: (Zahle 1996), (Bourdieu 1971: 45). Flere forfattere adskilles med semikolon: (Zahle 1996; Petersen 2007). Flere referencer af samme forfatter fra samme år alfabetiseres: (Bourdieu 1982a, 1982b).

Noter

Praktiske Grunde opererer med løbende numeriske fodnoter. Brug ikke flere noter end nødvendigt.

Tabeller og figurer

- skal være tydelige i et breddeformat af 7,5 eller 16 cm. De skal være nummererede og have en beskrivende rubrik.

Litteraturliste

- opføres alfabetisk efter hovedteksten, udformet med *Chicago manual of style* som forlæg:

Bog:

Honneth, A. 2006. *Kamp om anerkendelse*. København: Reitzel.

Ældre bog i nyt optryk eller senere oversættelse:

Weber, M. 1978. *Economy and society*. Berkeley: University of California Press [1922].

Bog med mere end en forfatter:

Prieur, A. og C. Sestoft 2006. *Pierre Bourdieu. En introduktion*. København: Reitzel.

Flere bøger / artikler af samme forfatter fra samme år:

Bourdieu, P. 2005a. *Viden om viden og refleksivitet*. København: Reitzel.

Bourdieu, P. 2005b. *The social structures of the economy*. Cambridge: Polity Press.

Artikel i redigeret bog (antologi/samleværk):

Hanks, W.F. 1993. Notes on Semantics in Linguistic Practice. In *Bourdieu. Critical Perspectives*, red. C. Calhoun, E. LiPuma & M. Postone, 139-155. Cambridge: Polity Press.

Artikel i videnskabeligt tidsskrift:

Lenoir, R. 2006. An Intellectual and Personal Encounter. *Retfærd. Nordisk juridisk tidsskrift* 3/114: 7-22.

Nummer af tidsskrift, evt. med angivelse af tema:

Praktiske Grunde. Nordisk tidsskrift for kultur- og samfundsvidenskab 1-2, 2010. Tema: Bourdieu og staten. www.hexis.dk.

Artikel i dagblad:

Information 2007. Kritisk sociologi på anklagebænken. 10. september.

Henvisning til hjemmeside:

Hexis. <http://www.hexis.dk/forfattervejledning.html> [29. febr. 2011].